

HIERONYMI
OSORII LVSITANI,
SILVENSIS EPISCOPI,
DE GLORIA, LIBR. V.

Ad Ioannem Tertium Lusitanæ Regem.

EIVSDEM DE NOBILITATE
Civili & Christiana, Libri V.

AD LVDOVICVM PRINCIPEM
Emanuelis Regis F. conscripti.

Omnia nunc quam antea castigatio-
ra edita.

LONDINI

Excudebat Richardus Field, impensis
Iohannis Harrisoni.

1589.

57...2075,6

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

CLARISSIMO
DOCTISSIMOQVE
VIRO IOANNI METELLO

Sequano, I. C. Bartholomæus

Bodeghemius Delphus,

V. l. L. Salutem.

IERONIMI OSO-
rij Lusitani de Gloria
Dialogos, & quos de
Ciuiili Christianaq; No-
bilitate libros edidit, ad
te mitto, Metelle doctis-
sime. Cui, quæso, iusti-

us debebantur? Te enim in illis collo-
quentem induxit author. Antonium verò
Augustinum Hispanum, etiam acerrimè
disputantem. Deinde perquam familiari-
ter cum Osorio vixisti Bononiæ, tum quū
Andream Alciatum Ius Ciuile docentem
audires: cum Augustino verò quantum
ex eius libris, & a multis accepi, Bono-
niæ, Florentiæ, Venetijs, Romæ, & in Bel-
gio coniunctissime semper. In Anglia quo-
que comes eius indiuiduus eras, quum
ille pro Pontifice Maximo, ad Philippum
Regem, legatione fungeretur: quemad-

EPISTOLA AD IOAN.

modum ex ijs libris, quos Oforius aduersus Haddonum de religione conscripsit, & ex tuo etiam relatu, quoties in eum sermonem incidimus, non semel cognoui. Porro dum Oforius istos de Nobilitate libros scriberet, cum eo eras (ita enim me ex te audire memini) & tuus vnà Carolus Sigonius, Italus. Sic autem, quod præcipuum est & maximi faciendum, Oforius & Augustinus, eximæ virtutis, ac pietatis, doctrinæque nomine, non domi modo, sed apud exteros etiam, vno omnium ore commendantur, vt ille Siluensium in Algarbijs, Lusitanix: hic Ilerdensium, in Tarraconensi Hispaniæ Prouincia factus sit Episcopus. Sigonium autem, Respublica Veneta primum, deinde Pontifex etiam Maximus, & Senatus Populusque Bononiensis, in celebre suum Gymnasium magnis præmijs accersiuit, & inter bonarum artium, eloquentiæque professores supremo loco constituit. Sed insignem horum in literis Triumvirorum eruditionem eamque multiplicem, præclara ipsorum ingenij monumenta posteris adeo testatam faciunt, vt eius memoriam nulla deinceps obliuio sit obscuratura. His accedit meus erga te amor, non le-

uiter

uiter nec temerè, sed iustissimis de causis iam pridem susceptus. Nam vt de eximia tua multarum linguarum & artium peritia, de varia multiplicique doctrina, & in literis excolendis industria, quibus effectum est, vt in hominum meritò luce verferis: vt denique de acri tuo iudicio nihil hìc ego commemorem: mihi certè perspecta est singularis tua de civilibus belli pacisq̃ue negotijs prudentia. Quam tu tibi non in otio, sed vsu etiam ipso, & ex longinquis peregrinationibus, & omnis generis ac nationis hominum consuetudine, Regumq̃ue ac Pontificum aulis frequentandis & perlustrandis comparasti. Cognita quoque mihi tua in varijs fortunæ casibus fortiter excipendis constantia. Quibus virtutibus, egregiam in omnes humanitatem adiunxisti. Mitto pietatem erga Deum, & modestiam in tantis tamq̃ue raris animi ornamentis eximiam prorsus ac singularem, quam Oforius tuus non semel elegantissimis sui ingenij monumentis, pro dignitate laudandam & posteritati commendandam suscepit. Cum igitur hi Oforij tui libri, qui Florentiæ primùm annis abhinc multis: deinde in Germania

prodierunt, auidè distracti sint, omniumque propè manibus terantur, & quam plurimi nunc eos etiam expetant: iam tertio, minusculis tamen formulis, quo facilius gestentur, recenti earum lectione mirificè delectatus, excudendos Ludouico nostro Alestorio tradidi. In quorum prioribus quinque libris de Gloria, qui trium interlocutorum dialogo siue sermone constant, hoc licet nouè & sine cuiusquam exemplo fortassis, non incòmodè tamen & uti speramus haud infeliciter tectare visum fuit, possentne diuersi diuersorum ut ingeniorum sic & voluntatum, ac pronunciationis diuersæ sermones, diuersis quoque characteribus, ad faciliorem memoriam, & promptius interloquentium cuiusque discrimen, in longiori præsertim sermone, qualis hîc plerumpue describitur, sine magna reprehensione excudi. Quanquam quid hîc iustè quis conquiri possit, non video: cum authoris sententiæ nihil decedat, plurimum autem utilitatis ad lectores æquos hinc accessurum speremus. Antiquitatis porrò studiosos, id ægrè laturus non arbitror, quod veterum scripta vnus aut alterius fortasse generis caractere constare compertum habeant:

habeant: ne plurimas artes humanæ vitæ
perutiles, quæ priscorum inuentis felici
posterorum industria sunt adiectæ, eadem
ratione prorsus ex hominum memoria
tollendas existiment. Infinitis enim rebus
hodie careremus, si præstantes ingenio
uiri, maiorum vestigijs adedò curiosè, ne
dicā ineptè, semper inhæsisserent, vt in nul-
lo deinceps artis aut disciplinæ genere tū
augendo, tum exornando, præter id
quod ab illis inuentum, & traditum est
sibi quidquam elaborandum putassent.
Bonis igitur & ad humanitatem efforma-
tis ingenijs, nouum hoc Aleætorij nostri,
in excudendis hisce Dialogis institutum,
non displicebit, vt spero, aut apius sal-
tem aliquid in posterum excogitandi, oc-
casionem præbebit. Nam alioquin etiam
Osorius, si tam angusto fuisset animo, vt
nefas putasset, antiquorum inuentis quic-
quam adiungere, & maius aliquid atque
præstantius sine authore suscipere, nun-
quam decem hosce libellos adolescens
etiamnum, ingenti quidem ausu, vt ipse
de se testatur, sed fœlicissimo tamen, vt
doctissimi viri censent, nobis reliquisset.
Amplum enim & apertum testimonium
purioris elegantiz, tum doctrinæ, secū se,

rant necesse est, qui tam cupidè legantur: nimirum prudenter, & cum iudicio, tum etiam artificiosè & eruditè, grauius copiosèque conscripti. Quamobrem superuacancum foret, eos à me, vt incognitos, hìc commendari. Ac verò, nōne satis magna laus est, eos Metelle, a tot doctis laudatissimisque viris, a te maximè, qui mihi multorum es instar, Petróque nostro Ximenio, Philosopho ac Theologo præstantissimo, Pilade tuo, vehementer probari? Tu igitur aureolos istos libellos a me tibi missos, hilari fronte nunc excipe: hoc est, veterem tuam cum Osorio Augustinóque consuetudinem, noua horum librorum editione lectioneque (te enim licet absentes, tanquam coram ac præsentibus in ijs compellant) renouari modò patere. Quoniam ergo, quos Marcus ille Tullius, de gloria omnibus eloquentiæ numeris absoluit, & clavis Philosophiæ luminibus illustrauit, interciderunt: prudentissimos Medicos imitemur, quibus est in more positum, vt si quod componendo alicui medicamēto, simplex quod appellant, desit, aliud eius vice, non dissimilis tamen generis ac naturæ substituant. Osoriani ergo qui exstant libri,

Cice-

METELLVM SEQVA.

Ciceronianarum de Gloria, qui nobis defunt, locum tantisper suppleant. Quod si alteros Oforij, de Sapiencia inscriptos, nactus essem: eos istis veluti caput membris addidissem. Etenim à Sapiencia, cui reliquas omnes includi virtutes volunt, originem suam ducit vera Gloria. Gloriam verò sponte, velut corpus umbra, consequitur vera non ficta Nobilitas. Sed philosophari non nihil de his tecum libet. Si Gloria nec animo nostro prorsus adhæret, nec corpori, sed exterorum fortunæ bonorum more fugax est, & fluxa: qui fieri potest, vt Æterna dici possit? quo item modo, quæ hinc dependet, Nobilitas? Si Æterna quidem haud quaquam est, neq; vera Gloria censi debet. Quamobrem vt Gloria reddi sempiterna possit eam in Virtute radices omnes iacere necesse est. Virtus enim clara æternaq; habetur. Veteres itaque Romani ingenio, virtute, sapientia præstantissimi, Tempia quædam Honori, quem ego Gloriam esse definio, & Virtuti tanquam coniunctis numinibus ex acceptæ per manus religionis suæ præscripto dedicarunt, ita quidem, vt nisi per fanum virtutis ad Honoris ædem, nulli ingressus pa-

teret. Marcus etiā Marcellus ea dedicasse ad Portam Capenam scribitur, quò proficiscentes ad bella monerentur: sola virtute, aditum ipsis ad Honorem & dignitatem, in ea Repub. quæ tunc temporis æquissimis fundata legibus, & institutis optimis ornata florebat, apertū & liberū esse. Huius autem rei rationem non iniucundam, nec ab argumento proposito alienam, altius repetito principio, sic intelligi commodè posse existimo. Homini, cum sit animal ratione præditum & mortale, ideoq; corpore constet & animo, duo potissimum insunt, à quibus regitur, quasi quidam eius actionū cogitationumq; duces: Appetitus nimirum & Ratio. Iuuentutē Appetitus (quod sensuum imperio magis obsequens, recto Animi iudicio Sapientiæq; resistit) propemodum gubernat. Senectutē verò, quæ sapientiæ quædam altrix esse solet, ipsa Ratio moderatur. Etsi autem hi duo duces, simul ipsum Corpus, tanquam domicilium quoddam commune inhabitent: vehementius ij tamen inter se dissident. Corpus autē, quia Deus optimus Max. ex quatuor elementis ita composuit, vt ad certum tantummodo tēpus hīc in terris subsistens, animo sedem

sedem ac ministerium, exercendæ virtutis causa, præberet: eo decurso spatio, in partes suas resolutum extinguitur. Ita homo deferitur a Corpore. Hic terminus, Mors est, vltima rerum terrenarum linea. Animus verò, qui potiore in Hominis structura partem constituit, cuius gratia Homo ipse in hanc lucem est editus, & qui ad cælum ob id originem suam omnino refert: non interit, sed in omne æuum immortalis permanebit. Si igitur Animus perpetuò viuit: illum Corpori superesse, necesse est. Ex quibus, Hominem eo ipso immortalé esse, consequitur. Quamuis enim Homo illa, quã dixi, Morte Corporis ab Hominũ sese societate, Terræq; commercio seiungit, hæc inferiora velut ex alto despiciens: quòd in cælo, tanquam patria, sursum beate degit: in terra tamẽ, hominũ linguis atq; memoria, permanet: vnoq; Gloriæ ac Famæ, quam virtute est consecutus, hicq; reliquit, beneficio vivere certò creditur. Quod si hanc Gloriã, vt & cæteras res omnes, quæ sub cælo sunt, tu tempore tandẽ expugnari, & obliuioni perpetuæ tradi contendes: an non & ipsum Tẽpus iisdẽ quoq; regionibus inclusũ, finitũq; esse fateri debes? Tempus

ergo, quia finitum, ab Æternitate, quæ nullis annorum periodis terminatur, nullis sæculorum finibus circumscribitur, & ob id immota, fixa, ac sempiterna est, consopitur & absorbetur. Quod enim est finitum, id ut vllam ad infinitum rationem ac proportionem habeat, non solum non explicari verbis, sed ne mente quidem & cogitatione concipi potest. Iam verò eximium illud nominis ex virtute profectum decus ac celebritas, quæ Gloria nominatur, tum eius socia vel pedissequa Nobilitas, quam nobis Christiana & cœlestis illa Sapientia peperit, vi virtutis eripitur dominio illi labili & fluxo Temporis, & in Æternitatis possessionem missa, nullum interitum reformidat, sed incredibili claritate circumfluens, perpetuum æuum, vivit immortalis. Virtus enim ipsa, cui Famæ celebritas omnis & Gloria, tanquam basi & fundamento firmissimo innuitur, immortalis est procul dubio, & sempiterna. Quamobrem Homo, qui ad hunc scopum collimat, huc cogitationes actionesque suas omnes, quoad vixerit, dirigit, ut veræ illius Gloriæ amplissimam simul & optatissimam hæreditatem ab optimo ditissimoq; testatore

tore filijs suis in beatissima regni cœlestis æternitate reservatam consequatur : is Appetitum illum suum , qui fluxus est & solos sensus delectat, totis assiduè viribus domare atque euertere nititur. Nam Ratio, Intelligentiæ diuinæ alis sursum euolans, & Ætatis deinde maturæ prudentia diuinitus in Cœlum erecta , ex superiore colloco, facilè hunc Appetitum infra se iacentem coercens, lethaliter ferit & conculeat. Quamuis ergo Mors (vt rem in pauca conferam) omnes tum Appetitus, tum etiam Rationis vires eneruet ac frangat, & quas in Hominis Vita functiones exercebat, secum auferat: Gloria certè siue Fama, vt Homo eiúsue nomen post ipsam quoq; Mortem inter homines viuat, efficit. Nec solum ita post obitum viuit, sed etiam ijs Virtutum ornamentis, quibus in vita claruit, cæteros ad egregiū honestatis studium, & illustris famæ desiderium amplectendum vehementius, quàm cum inter homines versaretur, incendit. Qua ratione fit etiam, vt cessante iam invidia , Virtus absentis quotidie magis ac magis hominū mentibus imprimitur, & totius posteritatis memoriæ consecratur. Nec Tempus, licet rerum om-

nium edax, eam Gloriam absument, eum se Æternitati, quæ id longissimè superet, totam ipsa mancipet. Ad hunc ergo modum, Homo & viuus, & moriens, & post obitum æternam a Virtute, quàm firmè semel imbuerit, Gloriam adipiscitur. Id quod etiam infinitis omnium historiarum monumentis ostendi demonstrarique potest. Tanta enim tamque excellens veræ Virtutis vis est, ad illustre nomen apud posteros obtinendum, ut capitalis etiam eius hostis, improbitas, inani quoque saltem egregiæ Virtutis imagine velata, magnam apud plurimos aliquando laudem inuenierit. Nam quid ego calliditatem atque versutiam, illustris prudentiæ nomine celebratam? quid avaritiam, frugalitatis: quid prodigalitatem & ambitiosam munerum corruptelam, liberalitatis & magnificentiæ: quid reuerentiam atque audaciam, fortitudinis laude commendatam frequenter esse commemorem? Quid cæteras humani generis labe ac pestes, ficta quadam probitatis simulatione fraudulenter incautorum ac rudium animis obrepentes, in amplissimas dignitatis & Gloriæ

Gloriæ possessiones inuasisse, & hostilem in modum, laudis Honorumque quasi prædas interdum abegisse referam? Ætas me deficeret, si singula suis exemplis ex omni antiquitate repetitis illustrare vellem. Hinc Phalarides, hinc Busrides, hinc Mahometes, apud Græcos & Barbaros: hinc apud Christianæ religionis cultores, Sabellios, Manichæos, Arrios, Macedonios, Pelagios, Nestorios, Eurychetes, Photinos, Donatos, Marciones, aliosque plurimos id genus hæresiarchas, in pestem atque pernitiem veræ pietatis ac fidei natos, & immanissima generis humani portenta, potius quam homines, suorum linguis & libris iam olim diu multumque celebratos fuisse, quam nunc quoque sæpe laudari, magno cum animi dolore, certò scimus. Quamuis autem nulla virtutis simulatio diuturna esse potest, nec iniustæ claritatis decorisque possessione perpetuò frui: tamen ex eo faciliè constat, quantum vera virtus, ad æternam laudem & dignitatem adipiscendam valeat, cum fugatam & inanem quoque tantum ad hoc momentum frequenter attulisse videamus. Fuit enim, fuit profectò,

eritque semper, in pessimis istis hominibus, simulata quædam pietatis, modestiæ, iustitiæ, liberalitatis, benevolentiae, charitatis, constantiæ ac fortitudinis species, insigni doctrinæ & eloquentiæ fuce mirum in modum adornata, qua multitudini imperitiæ pro magnis se venditant. Nihil hic Gymnosophistarum, Brachmanorum, Philosophorum, Druidum, aliorumque miram in virtutum & literarum studijs excolendis industriam: nihil inuictam innumerorum ducum & Imperatorum, in periculis pro patria fortiter adeundis constantiam: nihil continentiam, nihil pietatem, quæ in Ethnicis quibusdam subinde eluxit adferam. Non enim veram illi virtutem habuerunt cum supremum hominis bonum, veram nimirum de summo Deo, de quæ sempiterna hominis salute ac felicitate, doctrinam, quæ sacris tantummodo literis per orbem innotuit, ignorauerint, sed umbram virtutis tantummodo. Et tamen hoc ipso virtutis adumbratæ nomine nobis etiâ posteris, tanto seculorum intervallo innotuerunt. Nihil denique de sanctissimis illis Patriarchis, Heroibus Regibus, Ducibus, Heroinis: nihil de sacerdotibus

tibus & Prophetis, qui vel ante Legē, orbi diuinitus, internuntio Mose datam, vel sub lege Mosaica sanctissimè vixerūt, quorumque laudes sempiternis illis sacrarum literarum monumentis consignatae sunt, hoc loco dicam. Hoc dico: tantum eorum hominum, qui verissimae Virtutis studijs & exemplis nomen suum ab interitu vindicarunt numerum apud nos esse, & iam inde a nato Christo, Domino ac Salvatore nostro semper fuisse: ut si latissimum istum dicendi campum vel obiter saltem ingredi luberet: nullum prorsus exitum inuenturissimus. Hic profundissimos Theologos, aduersus imperitam impietatem & impiam imperitiam assiduè decertantes: hic Martyres, Corporis immensos dolores aeternae gloriae spe, fortissimè calcantes: hic Monachos in desertis, in specubus, in cauernis, in sacco & cilicio, carnis illecebras perpetuò domantes, hic Virgines aduersus impudicitiam, Viduas aduersus incontinentiam: omnes postremò, animo maximo, contemptis rebus humanis omnibus, in cœlo versantes videas, & ad sempiternam beatitudinē ardentissimis votis anhelantes. Quae quidem dum faciunt, & nullam ex tantis sudoribus in terris gloriam desiderant, ta-

men diuini numinis prouidentia procurate id fieri videmus, vt tanta nominis claritate circumfluant, quantam nullis obliuio tenebris obscurare vnquam possit. Sed hæc fortasse longius, quàm hæc literarum angustia postulabant, quas nescio quo ardore, tecum differens, abductus excessi. Nunc ad Oforium redeo. Is igitur hanc moralis Philosophia: partem, quæ de Sapientia, deque Gloria ac Nobilitate differit, ita complexus est: vt cæteros (id quod non ignoras) & rerum pondere subtilitateque & genere dicendi perelegantium copia, lógo post se interuallo, quemadmodum doctissimi viri iudicant, reliquisse censeatur. Quare plurimi ipsum ab omnibus eo nomine fieri, mirum, Metelle, minimè videri debet. Ego certè libros Oforij legens, ita afficior interdum, vt omnè illum dolorem ac ægritudinem, quam ex acerbissimis & quotidianis charissimæ patriæ meæ, tyrannide quorundam miserabiliter oppressæ, calamitatibus absens licet, assiduè capio: leniri paulatim ac minui sentiã. Quo quidem nomine, plurimū ipsi me debere, libenter agnosco. Quòd si tantum apud ipsum vel amicitia valerem vel authoritate, quantum tu vales: gratias

ob id ei per literas (cum nunc vt audio, Romæ sit) quamprimū agerem , nec vllis ab eo precibus efflagitare desisterē, donec eiusmodi compluribus ingenij sui monumentis in lucem editis , beneficio nimium maximo & præstantissimo , non me solum , sed vniuersam etiam posteritatem sibi quàm arctissimè deuinxisset . Hoc autem cum ego nunc præstare non possim: tuum erit Metelle , meas hac in re partes apud ipsum suscipere , & (quod potes) per literas ab eo contendere , vt quicquid in sacris aut humanioribus studijs paratum iam & elaboratum habet: id omne vel istuc in lucem exire patiatur: vel huc saltem ad te mittat : quò Ludouici nostri Alectorij formulis , si eæ non displicuerint, prope diem excusum in manus hominum , quàm emendatissimè (quod cum ego facturum esse in me recipio) veniat. In primis autem , laudatissimam eius de rebus in India gestis historiam , ad hæc vsque tempora eodem authore deduci, literariæ Reipublicæ plurimum interest, & id vt fiat , doctorum omnium votis expetitur . Hoc autem ab eo ipso , cuius humanitatem pietatēque singularem mihi frequenter laudibus in cælum eue-

here visus es, vt impetrare (quod potes)
velis ac studeas : cum mea priuatim vni-
us , tum publica omnium gratia , te ve-
ementer etiam atque etiam rogo . Vale.

Coloniæ Agrippinæ , Calendis Sep-
tembris Anno nati Christi.

M. D. LXXVI.

significati

HIE-

HIERONYMI OSORII LVSITA- NI DE GLORIA.

LIBER PRIMVS.

MULTA sunt, Rex inui-
ctissime, qua magnam vim
habent ad hominum vitam
vel rectè constituendam, vel
funditus euertendam: tum
nihil est, quod in utramque
pariè tantum valeat, quan-
tum ardens quoddam laudis & fama desiderium.
Primum enim adeò latè patet, vt nullus
sit, neque tanta humanitate praditus, neque
tam agrestis & inhumanius, neque tantis ho-
noribus insignis, neque tam obscurus & igno-
tus, neque tot virtutis ornamentis excultus, ne-
que tam multis flagitijs coopertus, qui non fla-
gret infinita quadam gloria cupiditate. Deinde
ita est id communibus sensibus infixum, vt neque
vi rationis euelli, neque lege aut more vllò muta-
ri, neq; vllò metu coerceri & comprimi possit.
Postremo tam vehemens est, vt animum nullo in
loco consistere patiatur, sed semper incensum tra-
hat & rapiat, ad maiora indies & altiora in-
flammato studio consecranda. Ex hoc autem a-
nimi motu clarissima virtutes, ex eodem terri-

ma vitia nascuntur. Acuit enim industriam, animosq; ad res acriter & animose gerendas exuscitat: ita tamen, ut alios ad ius humane societatis tuendum: patriamque beneficijs immortalibus obligandam, alios ad leges nefarie tollendas & remp. delendam sollicitet. Ut enim antiquissima commemorem, illi primi urbium conditores, qui homines in silvis bestiarum more dissipatos, unum in locum compulerunt, & in civilis vite societatem convocarunt, omnes, quod ex historijs constat, ardenti glorie cupiditate fuerunt in studium tam præclari muneris iuxitati. Quid, qui optimis legibus & institutis, civitates suas ad summam amplitudinem perduxere? Quid, qui pro patria caput suum in summum vite discrimen intulere? Quid, qui maximarum artium disciplinis, ciues suos excoluere? Num obscurum est, neminem sese sine magna spe laudis, vel ad homines inter se iustitie munere conciliandos, vel ad remp. virtute & industria defendendam, aut ingenij opibus illustrandam contulisse? Contrà verò qui patrias euertere, aut scelere & amentia còuulsere, omnes fuerunt ad tam tetricam, & tam immane facinus glorie cupiditate compulsi. Vtriusque autem rei civitatis vnius varij casus infinita exempla suppeditant. Si enim inuestigare velimus, per quos fuerit olim Roma fundata, eiusque imperium latissime propagatum, ut a Romulo

lo ordiamur, & seriem illam clarorum hominum
vsque ad extrema florentis imperij tempora per-
ducamus, intelligemus omnes a leō appetētes lau-
dis & glorie fuisse, vt illius paranda causa nequa
laborem vllum fugerint, neque vite periculum re-
cusarint. Rursus si naturam spectemus eorum
Romanorum, qui Romanum imperium per sum-
mum scelus euerterunt, aut saltem de illius perni-
cie & interitu cogitarunt, omnes reperiemus ad
glorie cupiditatem incredibiliter exarsisse. Hoc
autem nec in vnius tantum ciuitatis annalibus,
nec in vna tantum memoria hominum, sed apud
omnes nationes, in omni atate cernere licet, nullum
esse scelus immane, nullum facinus impium, nul-
lam sectam pestilentem, nullum reipub. turbulen-
tum motum, qui non ab appetitu glorie nascatur.
Non igitur immerito viri sapientia praestantes,
cum animaduertissent, ab hoc insito laudis appe-
titu & bona quamplurima, & infinita mala pro-
ficisci; quasi ancipiti sententia in varias partes
distracti, modo iuuentutem ad summa glorie stu-
dium cohortandam, modo ab illa quasi a magne
virtutis & constantie labe deterrendam existi-
mabant. Quid hic sanctarum literarum moni-
menta commemorem? Explicari enim non potest,
quam saepe & quanta orationis vi nos ad summū
studium immortalis nominis inflamment. Rursus
autem nihil est in illis tam dira poena sancitum,

quàm ne quis honores ambiat, ne principatum appetat, ne cupiditate laudis efferatur, usque adeo ut omne Christiane pietatis fundamentum in contemptione gloria consistat. Quid igitur? ut sit vel in casibus humanis, vel in doctorum hominum scriptis tanta dissensio, num id etiam cœlesti discipline tribuendum est, ut illius preceptis imbuti explicare nequeamus, si ne nobis gloria consecranda, an summa potius animi contentione repellenda? Sed nimirum nihil animis nostris impressum & iniustum est, in quo non diuinum beneficium agnoscere valeamus: nos tamen illis nature principijs, quæ nobis ad salutem tributa sunt, peruersè utentes, nostra dementia in perniciem incurrimus. Nam ira, cupiditas, spes, metus, dolor, voluptas & reliqua generis eiusdem, quibus animos vel incendi vel restringi, vel incitari vel remitti, vel efferri vel cōtrahi, vel alio quouis pacto commoueri & agitari sentimus, nobis donata sunt, ut noxia repellentes, & salutaria asciscentes, nature statum conseruemus: nos verò ea plerūq; omnia ad flagitium atque vitæ pestem conserimus. Quo autem sunt illa maiora & ampliora quæ accepimus, eo ex illorum abusu grauioribus malis implicamur. Largitus est enim Deus nobis rationem, qua maxime a belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus: nos autem eandem se penumero rationē huc & illuc versantes, ea scelerata

cōcipimus, vt belluas et:ā immanitate superemus.
Habemus etiā a natura animos imbutos religione,
qua incitati præcellentē illam naturam, diuināmq;
vim hominū generi consulentē, ex operibus agnos-
centes, eā castissimo pietatisq; plenissimo cultu ve-
neremur. At hominum amentia factū est, vt ab
illo natura sensu duceretur omni scelere contami-
nata superstitio, quæ fusa per omnes nationes, mul-
tis seculis omnium ferē animos opprimeret, morta-
lēsq; miserijs infinitis implicatos & cōstrictos tene-
ret. Nilil denique, ne plura persequar, est nobis a
natura insitū, quod non sit vel ad corporis tutelā,
vel ad animi cultum aptissimum: sed nos plerunq;
diuinis muneribus ad nostrum exitium, & defor-
mitatē abutimur. Ex quo efficitur, nō studiū lau-
dis, cum sit nobis ingeneratū, esse vllō modo vici-
perandū, sed iactationem, & leuitatem hominū
a vera virtute penitus aberrantium, & inarissi-
mis opinionibus vitæ rationem peruertentium. Nō
enim temerē summus ille Dominus eam cupidita-
tem omnium mentibus iniecit, sed admirabili cō-
silio & ratione: vt ea videlicet incitati ad hone-
statem, (vnde laus omnis existit) ardentius aspi-
remus. At homines flagitijs infames cum veræ di-
gnitatis opibus orbatī, dignitatem tamen appetāt:
illiusq; viam penitus ignorent: eam ē rebus inanissi-
mis querentes magnum in se dedecus admittunt:
& patriæ plerunque pestem atque perniciem ma-

clinantur. Hoc igitur gloriæ genus inane, fune-
 rum atque mortiferum, omnium malorum semi-
 narium in se continens, execrari præcipiunt sapien-
 tes homines: ab huius pestilenti contagione Christi
 optimi max. voce deterrimur: non ab illo, quod vul-
 gi amentiam contemnens, stirpe vera virtutis in-
 mititur. Quæ cum sæpe mecum animo agitare, inire
 capi rationem, quemadmodum errorem mul-
 tis insitum ex aliquorum animis euellere: & ho-
 mines nostros in quibus est natura egregius amor
 laudis ingenuus, a leuitate ad veram gloriæ studiū
 traducerem. Et ut in libris de Nobilitate, quos
 scripsi ad Ludovicum fratrem tuum, principem
 omnibus virtutibus ornatissimum, facere sum co-
 natus, ut fucatam atque fallacem nobilitatem a
 vera secernerem: sic in his libris contendō, ut ina-
 nem & fluxam a vera & stabili laude senūgam,
 & admonere omnes, in quibus inest ardor quidā
 mētis ad gloriā, ut toto pectore in studium pie-
 tatis & religionis incumbant. Aliter enim nun-
 quam quod expetunt adipisci illo modo poterūt.
 Ut autem id commodius efficerem, venit in mentē
 mihi complecti his libris, ea quæ quondam de Glo-
 ria & Dignitate in sermone quodā, a me cū ho-
 minibus amicissimis habito, cū essem Bononiæ,
 versata sunt. In quo sermone multa sunt addu-
 cta, quæ totius gloriæ vim atque rationem facili-
 us aperiant. Hos autem dialogos tibi dicare consti-
 tui,

tui, partim ut hoc ingenij munere, exiguo illo quidem, sed a non exigua in te pietate profecto, animum erga te meum declararem: partim ut tui nominis amplitudine & auctoritate munitus, facilius omnes reprehensurum impetus arcerem. Accedit, quod nihil aptius mihi videbatur, quam libros de Gloria inscriptos illi principi consecrare, qui est virtutum maximarum gloria praestantissimus. Nec enim tu is es, qui leuitati seruias, cuius studia ad plausum populi referantur, quem misere distringat ambitio, & transversum a recta vivendi via deducat, sed qui vite consilia ad exactissimam prudentie normam dirigas, omnesque tuas actiones vere virtutis, perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autem sis omni dignitate princeps, tum laude religionis atque sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim unquam maiorem diligentiam adhibuit in sacris adibus extruendis, in rebus divinis rite peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, ut innumerabiles Asia nationes, patria superstitione repudiata, & pristinis atque inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christum ardenti studio contulerint. Non est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cum hanc unam, e qua reliquae omnes oriuntur, fueris studiosissime complexus. Tu singularis iustitia praesidia reipub. &

tam ab omni pernicie conseruas : tu mores patriæ
 fluentes discipline seueritate deuincis : tu Lusita-
 niam antea bonarum artium rudem, omnibus di-
 sciplinis instruendam curas : tu a singulari sapien-
 tia effectum est, in communi Christiane reip. in-
 cendio, inter Christianos principes excitato, sola
 Lusitania summa pace fruatur. In tuis autem
 laudibus illa est omnium clarissima, quod Christus
 numine suo te protegit : tibi præsens adest, pro te
 pugnam capeffit : quod cum aliàs sæpenumero, tum
 abhinc triennio fuit in India, hostium etiam con-
 fessione declaratum. Christi enim numen hostium
 impetus repressit : nostros in summa paucitate, re-
 rumque omnium indigentia, celesti præsidio com-
 muniuit : exercitum maximum & robustissimum
 e Turcis & alyis bellicosis nationibus Solymani o-
 pibus & imperio conflatum deleuit : atque ne plu-
 ra dicam, recēti clarissimi facinoris exemplo, me-
 moriam victoriarum, quæ fuerunt olim diuinitus
 Abraham, Gedeoni, Dauidi, alysq; viris sanctis-
 mis concessæ, renouarit. Hoc igitur his tantis re-
 bus es assequutus, ut cum gloria causa nihil fa-
 cias, incredibili tamē apud populos gloria circum-
 fluas. Singularis enim tuæ probitatis exemplis do-
 cuisti, non præcipit atam ambitionem, non effra-
 natam dominandi libidinem, non infinitam pecu-
 nia cupiditatem, sed iustitiam, equitatem, man-
 suetudinem, beneficentiam, religionem, gloriam
 immor-

immortalem efficere. Quare frui isto tanto bono: Christum tue gloria authorem semper intueri: omnes tuas curas in reip. salute defigere: & ad eternam atque diuinam gloriam ut facis aspira. Sed iam tempus admonet ut ad nostri sermonis explicationem veniamus, quem velim ut pro tua prestante humanitate clementer excipias.

Cum igitur in Italiam me excolendi ingenij gratia conuulisssem, & ex multorum sermone intellexissem, nullam tunc Italia ciuitatem esse cum Bononia literarum gloria conferendam: eam delegi potissimum, in qua studia, perturbatione rerum mearum impedita longo tandem intervallo reuocarem. Postquam vero in ea consedi, reipsa cognoui fuisse mihi ab omnibus, quorum predicationem sequutus fueram, egregie consultum. Est enim illa ciuitas & opibus flores, & omnibus maximarum artium disciplinis exculta, tum gentis humanitate, & rerum omnium copia ad studia literarum satis instructa. Flebant ibi multi doctriinis Grecis & Latinis non mediocriter eruditi: multi in omni Philosophia genere excellentes: multi postremo dicendi facultate prestantes, & in omni liberali doctrina summa cum laude versati. Quid dicam de vtriusque iuris studio, cum constet, Bononienses iureconsultos omnibus qui se huc grauissime discipline dederunt, admirabile semper acuminis & prudentie lumen præstare.

Non igitur mirum videri debet, si tanta loci celebritate commoti bene informati adolescentes undique Bononiam conueniant, ad animum clarissimis disciplinis excolendum, cum in ea constitutum esse videatur egregium quoddam eruditionis & sapientiae domicilium. In ea igitur cum omnem operam & studium in literis ponere cogitarem, nihil mihi prius facienlum putavi, quam ut me ad eorum amicitiam applicarem, qui erant ingenio atque doctrina praestantissimi, ut eorum ope & consilio, eo quo carsum institueram, citius atque felicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis visio didici, nunquam elegantiam doctrinae ab humanitatis laude seiunctam esse: imò semper ingenij suauitatem cum omni literarum cultu fuisse incredibili amoris societate copulatam. Sive id accidit, quia nemo ferme nisi miti clementique natura sit, & ab omnimotu feritatis alienus, potest excellentem doctrinae formam intueri, & ad illius cupiditatem incendi: & ita fit, ut paucissimi docti agrestibus institutis viuant, quia paucissimi agresti ingenio praediti in doctrinae studiis inuicantur. Sive tanta vis est in optimis artibus atque disciplinis, ut illarum ope facile quauis natura reddatur mitis atque mansueta, & ad omnem rationem humanitatis excolatur. Praclare enim ille, abire studia in mores assuevit. Ut enim quisque liberalibus est disciplinis instructissimus, ita maxime est

in omni genere lenitatis, atque comitatis excellēs. Unde non immeritò nomen humanitatis ad maximarum artium facultatem traductum est. Ibi igitur cum homines admodum doctos per amantem observarem, illi mihi parem voluntatem reddentes, cumulatissime gratiam referebant. Erat mihi magnus usus cum Romulo Amaseo viro in dicendo admirabili, in omniq; doctrinae varietate præstantissimo. Observabam præterea Achillem Bochium, equestris ordinis ornamentis atque singulari eruditionis laude florētem. Lodovicum etiam Buccaferreum, omnium Peripateticorum facile principem studiosè audiebam: & alios item multos ex doctis habebam ætissima cōsuetudine devinctos. Sed ij tam multis erant, & domesticis & publicis curis impediti, ut nulla ratione possent a gerendis negotijs avocari: meisque atque meorum æqualium longissimis sermonibus interesse. Quamvis igitur ad eos frequenter inissem, aut salutandi causa, aut percontandi, si quis locus mihi multa legenti explicatu difficilis incidisset: non tamen unquam induxi animum, ut homines, qui & me multo ætate antebant, & erant nimis occupati, ulla molestia afficerem, & prolixa oratione a gravissimis studijs aliquo tempore retardarem. Disputationes igitur longiores, sermonibus æqualium meorum, cum quibus eram assiduè, referebam: e quibus duos in primis ex omni nobilitate

te, insigni amore, & studio complexus sum. Alter erat Anthonius Augustinus Caesar augustanus, quem propter mores suauissimos, & multiplicem eruditionem valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus, homo singulari modestia praeditus, quicum diutissime vixi, atque conuictissime. Vterque autem eorum ius civile, cuius studio dediti erant, alijs praeclaris artibus excolebat, & multis dicendis luminibus arripites iuris quaestiones illis irabat. Neque enim erant ex eorum numero, qui sibi diligentissime cavendum esse statuunt, ne bonis literas quasi iuris studio perniciosas attingant: sed potius nunquam se posse ad illam amplissimam iuris dicendi, & recip. constitutendae facultatem peruenire credebant, nisi fuissent omni doctrina nobilitate digna imprimis eruditi. Cum autem in suburbanio quodam, quo nos Augustinus invitaret simul essemus, post alios sermones & lito citroq; vixit, de multis rebus habitos, ego laus sine di sermonem insitui.

QUANDO eam opportunitatem quam maxime optabam, mihi diuinius oblatam esse video, valde reprehendendus sum, nisi ex ea fructus excepero, quos facile huius loci auaritia, et inuicem villarum fructibus anteponam. Postquam enim Florentia venisset, nunquam mihi licuit per otium sciscitari, quam multa fore in illis Pandectarum voluminibus, quae diligentissime cognouisset, ab his quae vulgo circumferuntur dissidentia: & satis me magnus iudiciorum studiorum vos allaturos speretis. Ardeo enim in-
credibili

credibili cupiditate audiendi, & simul spem concipio fore aliquando, ut ductu vestro, summorum hominum prudentiam in librum illum reconditam penitus inuistigem.

HIC METELLVS aridens. Quid tibi, inquit, in mentem venit, arcana iuris civilis vel le cognoscere, cum iam pridem a nobis defeceris? & hanc totam disciplinam omnino contempseris? Quemadmodum enim cum illis, qui ad hostes perfugere, non sunt amplius iura ciuitatis illius, quã scelere amiserunt, communicandas ita nec tibi in hæc nostra studia, quæ deseruisti, curiosius inquirendum censeo. Si te ad nos retuleris, & quasi post liminio reuersus, pristina iura recuperaueris, tum fortasse te in penetralia disciplina civilis admittemus. Aliter te non interdictis arcebinus, sed armis, ut iuris civilis hostem, ab huius scientiæ sinibus repellamus.

M A L E, inquã, narras. Neque enim is iuris studia contempsisse putandus est, qui solam altissimorum atque diuinarum rerum cognitionem illis anteposuit: neq; hostis iuris atque legum putandus est is, qui se ad illam disciplinam contulit, e qua tanquam ex fonte, sanctiss. leges omnes haustæ atque delibatae sint. Nulla igitur causa est, cur mihi non liceat aliquid ex vestra facultate decerpere, vobis præsertim auctoribus, qui tam multa ex illis artibus, in quibus elaboro, ducta retinu.

POSTEA, inquit Augustinus, videbimus, num ea tibi impertire conueniat, quæ tamen nõ oratione, sed scriptis comprehendiqueunt. Neque enim possent tam multa, tanto temporis spatio, tantòque

studio collecta, humana memoria contineri. Nunc autē quiduis aliud agam libentius. Aequum enim est, ut animum a labore nimio, quem his diebus in studio explicandi iuris excepi, alio studij genere relaxem. Præstat enim hoc multiplex literarum cognitionis cupiditas, ut nunquam labore frangamur: & vnius studij satietatē aliarum rerum commentatione depellamus. Quare in præsentia (ius enim esse statuo, ut quamdiu in meo regno estis, me sequamini) mentionem iuris ciuilis omittamus: tuque in primis (me autem appellabat) si quid est in studiis tuis noui, fac adferas in medium, & aurium nostrarum sitim elegantia & copia tuæ orationis extinguas.

Mihi, inquam, nihil est, quod vestris auribus dignū esse putem. Toto enim tempore quo hinc abfuiſtis, diſſuaxi me a consuetudine Musarum, animumq; reſuli ad studia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in Theologis recentioribus verſatus ſum, qui quidē ſunt ab omni elegantia doctrinæ, & venuſtate ſermonis abhorrentes: & in Hebraicā literarū elementis per diſcendis curā atq; cogitationē poſui. Omnia igitur ſtudia his proximis diebus abieci, quorum diſputatio vos afficere voluptate aliqua potuiſſet: & in illis verſatus ſum, quæ mihi nihil iucunditatis, plurimum verò laboris attulerunt.

E A D E M igitur, inquit Metellus, conditione fuiſti qua nos, qui non modò ſine iucunditate, verū cum magna interdum ſatietate atq; moleſtia Pandectarum illa, quæ dicebas volumina, perlegimus. Quod ſi quis nos in erroget, quæ ſpe utilitatis impulſi hoc negotium ſuſceperimus, vix ullam fingere poſſumus: maxime cum ma-

gna pars eorum, qui de nobis indicaturi sunt vagis & errantibus certorum huiusmodi opinionibus addicta, eos irrideat, qui ad hos libros, tanquam ad purissimum huius disciplinae fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feret, si quibusdam in locis nostram sententiam prudentium testimonio confirmatam, imprudentium responsis anteponamus? Emolumentum itaque & premium nullum video. Voluptas verò, si qua interdum capti & delinuti fuimus, tanta certe non fuit, ut laboris, atque molestiae magnitudinem aequaret. Non tamē est, quod ad me attinet, cur me suscepti negotij pœniteat. Nā nostro Augustino, homini doctiss. & mihi amiciss. præclara quædā molienti operā dedi: & ita pro mea virili parte multis iuris studio deditis aliquid opis attuli

PRAECLARE tu quidem, inquam, Metelle. Nam is denique est vir virtute præstans existimandus, qui studia amicorum emolumentis suis antefert: & omnes curas atque cogitationes confert in publicam utilitatem, libentissimèque rerum suarum iacturam facit, ut aliorum commoda constituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo premio affici posse. Quid? parūne magnū premium ponis in ea gloria & dignitate, quæ a isto labore fuistis assequuti? Fieri enim haud quaquā potest ut tā præclara industria, quæ quidem est plurimū lucis doctis omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat. Gloria autē nihil est in reb. humanis pulchrius, nihil amabilius, nihil cū virtutis altitudine copulatius. Nā & a splendore virtutis excitata est, & excellenti pulchritudine ad amorem dignitatis allicit, & homines inge-

niopraestantes ad virtutum studium inflammant. Omnes enim, qui maximo ingenio praeclari sunt, stimulus gloriae concitati, res praeclaras aggrediuntur. Tolle gloriae cupiditatem, & omne studium virtutum extingues. Nemo enim unquam sese pro Reip. salute in capitis discrimen intulisset: nemo publicam utilitatem emolumentis propriis antetulisset: nemo denique omnibus rebus posthabitu sapientiae studia coluisset, nisi primum fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Ut enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum Magnum, & Gotsfridum, & reliquos imperatores, rerum gestarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgum, Charondam, Zaleucum, incensos sempiternae gloriae cupiditate, leges, instituta, Resp. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum, & omnes denique, qui monumentis suis philosophiam illustraverunt, gloriae suavitatem fuisse in sapientiae studium incitatos? Quis ad artem aliquam praeclaram animum adiunxit? Quis virtutem studiosè colendam putavit, qui non primum in egregij nominis celebritate aciem mentis intenderet? Ex quo facile cerni potest, quanta sit gloriae magnificentia, quod omnes, qui maximo animo excellentiūq; ingenio sunt, eam ardentè expectant, & illius causa non inuiti res honestissimas atq; difficillimas aggrediuntur. Nihil est igitur ea praestabilius, neque communis vitae salutaris, nempe quae a virtute nata sit, & animos maximos ad omnium virtutum excellentiam exsuscitet. Quare, si quod spero vobis euenerit, ut eo labore nomen vestrum immortalitati commendatus: satum magnum praemium arborur esse vestris optimis studijs perfolutum. Est enim vestrum dignitatem omnibus possessionibus anteferre.

H A E C . E G O cum arrepta occasione dixissem, non tam ut longiorem sermonem elicerem, quam ut obiter Augustino, orationē meam paulò antè

ante requirenti, aliqua ex parte satisfacere: Augustinus ridens, istius certe, inquit, orationis ornamenta non videntur esse à Theologis illis ducta, per quos te fuisse aiebas à studijs eloquentiæ deductum. Primum enim illi non admodum ornate loquuntur: deinde nemini fallere aut fingere permittunt. Postremò gloriam maximè contemnendam esse confirmant. Tu verò, contrà omnia: nam & oratione satis ornata usus es, nosque deridendos huius claritatis expectatione suscepiisti, eamq; postremò dicis rebus omnibus esse præferendam. Illud autem quàm festinè dictum: ut parva gloria contenti, reliqua omnia negligamus. Quasi iam sit immortalitati nostri nominis hoc tam illustri opere satisfactum: aut satis magnum præsidium sit in ista nobilitate, ad vitam bene beateque degendam. Equidem, ut de me loquar, cùm animum ad Pandectarum emendationem adijcerem, nunquã speravi posse, me hac ratione ad eam nominis claritatem, quam dixisti, viam munire. Quamvis enim res sit utilis, non tamen tantam esse puto, ut mihi eam gloriam dare possit, quæ openibus magnificis monumentisque perfectis ingenio, & elaboratis industria tribui solet, Nondum enim tantos in studijs progressus habemus, tantumque roboris adepti sumus, ut invidiam superare, nomenque nostrum immortale reddere valeamus. Quòd si abundè magnam gloriam essemus consequuti nulla tamen causa esset, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconstantius, nihil levius, nihil commutabilius. Quare, si te ex animo dixisse putarem ea, quæ de gloriæ præstantia & utilitate protulisti, magnam mihi profectò admirationem mouisset oratio tua. Nulla enim sententia minus convenit homini honestatis amore flagranti, & in utraque philosophia versato.

quàm ea quæ gloriam exornat : sed credo te ingenij exercendi gratia voluisse rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium sententiam disputare. Atque utinam id quod contendis efficeres : magna enim me molestia liberares. Negare enim non possum, me ad laudis cupiditatem exardescere, neque facillè posse libidinem istam refecare. Quòd si posset haberi facilis & expedita ratio seruiendi gloriæ, sine virtutis & constantiæ labe, omnes industriæ nervos ad eam parandam, sine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cum eam nobilitatem appeto, quam vix possim a contagione temeritatis puram & inuiolatam conseruare.

EQUIDEM, inquam, non aliter loquor, atque sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarem. Quanquam illa nullius eget defensione: satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex te scire sanè vellem: quid sequaris, ut rei tam insigni & splendide, leuitatis nomen imponas. Quare, nisi graue est, sententiæ tuæ rationem expone.

GERAM, inquit, tibi morem, & simul rationi tuæ respondebo. Illud tamen in primis dicam, me nunquam satis laudaturum illorum sapientiam, qui omnia infirma, fluxa, commutabilia, in quibus casus & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam statuerunt. Hæc igitur omnia sapienti contemnenda, atque pro nihilo puranda iudicabant. Sapientis enim est, non habere aliunde suspensas viuendi rationes: sed in animi bonis omnia vitæ præsidia collocare. Illa igitur tantum bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, constantia: quorum opibus & præsidijis solùm boni muniuntur: quæ nunquam eripi neque amitti possunt, quæ denique sola sunt propria eorû,
a qui-

a quibus possidetur. Reliqua omnia, quibus impro-
bi frequenter affluunt, quæ impetu fortunæ facile
conuelluntur, quæ postremò sunt in casu sita, aut in
amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla
ratione bona nominanda existimabant. At gloria
primum ex eo genere rerum est, quarum copia fla-
gitiosi homines sæpenumero redundant. Nisi pa-
rum Homero credis, apud quem Achilles indignè
patitur, vulgari honorem, & laudis ornamenta vir-
tuti debita indignis tribui. Hac autem querela nõ
solum Achilles usus est, sed multi etiam quotidie
iure vtuntur, cum passim videant homines malitio-
sos virtutis simulatione nefaria scelera regentes, in
lucē hominum atque celebritate versari: eos verò,
qui virtute præstāt, in tenebris & caligine iacere.
Neque enim semper, quod tu assumebas, nominis
amplitudo ortum habet e virtute. Imò longè sæpi-
us dolis, atque fallacijs, quàm vera virtutis ratione
comparatur. Est enim posita in iudicio populi, qui
propter insitā stultitiam & temeritatē nequit vera
cernere, nec inanem speciem dignitatis ab insigni
forma veræ dignitatis inter noscere. Sic autem fit,
vt ille vir bonus & integer, atque veræ virtutis ama-
tor, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis,
gloria careat: contra autem vaser & astutus, impe-
ritæ multitudinis errorem captans, diuinis laudibus
effertur. Quòd si nullum est vitium tetrius aut pe-
stilentius eo quod in virtutis specie latet (aliorum
enim perniciem facile providendo vitaueris: hoc
autem prius importuna clade premit, quàm do-
lum sentire queas) constat quæ gloriam longè sæ-
pius simulatione virtutis, quàm vera virtute parari:
quæ tandem causa est, cur non fateamur gloriam a
singulari genere improbitatis existere? Hoc infini-
tis exemplis cõfirmari potest: videmus enim quoti-
die audaces & facinorosos fortes existimari; avaros

autem & prodigos liberalitatis nomen obtinere, & alios item varijs vitijs cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium sermone celebrari. Facile enim quiuis, in tanta populi cecitate viri boni personam tueri potest, & amentis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quæ potest esse in ea re, quæ non in nostra potestate consistit, sed tota sita est in amentia populari? Quid enim fretum tantas habet agitationes fluctuum, quantas multitudinis impetus atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permanſio? quem modò singulari genere laudis ornabant; eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conuiſijs inſectabantur, in cælum laudibus extollunt. Eos expellunt, à quibus conſeruati ſunt: illos amplexantur, qui erant Reipublicæ perniciem machinati. Nihil vnquam fuit in illis conſtans & firmum, nihil quod non varias mutationes in horas ſingulas haberet. Sæpe itaque vnus hominis improbiſſimi dicto, sæpe ſeditioſi atque turbulenti ciuis oratione & calumnia conuerſi populi ijs, quos paulò antè eximia laude afficiebant, inferunt infamiam inſignem, eoſdemque bonis omnibus euertunt. In iſta tam mobili populi voluntate, quam in ſingulas horas inaniffimi rumoris aura commutat, in iſta tam præcipiti temeritate, tantaque multitudinis amentia, aliquid ineſſe ſtatuis, quod ſit grauib; & honeſtis hominibus expetendum? Quid enim quæſo eſt minus virtutis grauitati conueniens, quàm populi leuiſſimi plauſum aucupari? Quid conſtantiz magis aduerſarium, quàm ex inſipientiſſimi vulgi temeritate pendere? Quid denique miſerius, quàm in ornamentis inſania populi conceſſis aliquod vitæ præſidium conſtituere, quod quàm diuturnum ſit, præſtare non poſſis? Sunt enim omnes
rumuſculi

rumusculi perpetuò metuendi illis, qui ad gloriæ cupiditatem incumbunt, cum animaduertunt, quàm facile temeritate eiusdem populi, qui eam concessit, infringi soleat. In eo autem quod dixisti, sublata gloria, studia virtutis extinguí, præclare tu quidem virtutem exornas, quando statuis eam, nisi cupiditate famæ popularis excitata sit, officio fungi non posse. Placétne tibi virtutis altitudinem atque diuinam constantiam ad auctorem populum referre? Cum enim ita iudicas, virtutem non ipsius honestatis illecebris, sed amore tantam istius inanissimæ nobilitatis ad res gerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, supplex, ambitiosum, intuens omnes motus populi, multitudinisque rumori seruiens, ut præclaram famam possit aliqua tandem ratione colligere: qua quidem re nihil absurdius excogitari potest. Quid enim aliud est dicere, virtutem gloria incendi, nisi virtutem opinione populi plerumque delirantis incendi? omnis enim gloriæ ratio sita est in consentientis populi prædicatione. Quid igitur ille faciet in deserto loco, quem laudis tantum cupiditas acuit, & ad claras actiones suscipiendas inuitat? Necessè est enim, ut omnia virtutis officia deponat, si verum est, quod in oratione tua parum consideratè posuisti, restringi virtutis studium, ni gloriæ facibus inflammetur. Sed tu dum gloriam falsis laudibus ornare voluisti, virtutem ipsam proprijs ornamentis spoliasti. Neque enim vilo modo virtus illa dicenda est, quæ famæ seruit, & officia vitæ ad populi opinionem moderatur. Virtus enim seruire non potest, quæ sola libera est: nec humana ornamenta requirit, cum diuinis illustrata colluceat. Illa verò exempla, quibus vsus es, non me valde mouerunt: nam

aut illi Imperatores, & principes nihil de sua laude cogitabant: sed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: aut nunquam ullam solidæ & expressæ virtutis rationem attigerunt. Iam Philosophi, qui scripserunt ad ostentationem disciplinæ, sunt valde ridiculi: nam vitæ gravitatem oratione profitentes, re ipsa sese leuitatibus istis deditere. Quod si vellem exemplis pugnare, infinitam propè multitudinem proferre possem eorum, qui pessimis artibus nobilitati sunt. Vt enim alia genera scelerum prætermittam, quàm multi, vt immortale nomen apud suos assequerentur, actiones populares acerrimè suscipiendo, patrias euerterunt: quàm multi, cum optimos ciues multitudinis amentia resistentes exterminarent, vt benefici atque salutare amplissimis laudibus affecti sunt: quàm multi postremò bellis iniustis, orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in deorum numero collocati: Peruersè igitur faciunt, qui gloriam tanquam aliquod singulare bonum intuentur, cum ea improbissimis quibusque tribuatur, & in opinionis leuitate & inconstantia sita sit, & scelere sæpenuinèrò atque perfidia comparetur: & postremò virtutem expellendo, Reipub. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ quidem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi, in qua possit totus dies facilè consumi. Sed cõtineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatem gloriæ conuincendam.

QVAE cum ille dixisset, tum ego, *Vtrumque, inquam, te fecerit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eò maiorem nobis voluptatē attulisset, & opinio mea intus sensibus insita non potest adeò breui sermone penitus euelli. Quod si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitiorū omnium se-*

quimarum:

minarium: non tamen auderē fateri, me itā facile fuisse de sententia deest: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quā multitudini tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem uberius explanares, & argumenti cōpia ex intimo artificio de prompta mihi vim inferres & quamplurimus exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio: quare mihi gratissimum feceris, credo itē & Metello, si de hac quæstione copiosius disputare volueris. Perficies enim, ut si parum sententia tua mihi probata est, eam quamplurimus rationibus confirmes, si itā probata est ut me salū non leuicerrime suscipiam, sed acri prelio superatū esse cōficar.

HIC Augustinus ridens, Est certē, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamiæ metu cruciari. Quare nolo deesse dignitati tuæ. Cum enim conijciam sententiam tuam a mea non discrepare, omnes conatus adhibebo, ut liberem te isto pudore, qui te verum fateri vetat. Exordiar igitur, nisi quid aliud nostro Metello videtur.

M I H I certē, inquit Metellus nihil isto sermone iucundius acciderit. Nā & incredibile voluntatē ex vestro sermone capiā, & in hac itā dubia quæstione, quid magis verisimile sit, argumentis utrinque collatis eliciam. Fac igitur ut oratione tua rei totius vim & naturam inspicere valeamus.

AVDITE igitur, inquit ille, Philosophum insignem ex Academiæ spatijs venientem, qui vobis aditum ad omnia Philosophiæ arcana patefaciet. Hic postquā arrisimus, ad hunc modum exorsus est. In primis ipsius nominis quæstione vis explicanda est, ut melius possimus de tota iudicare. Nemo autē dubitat, quin gloria sit in opinione. Idē enim valet apud Latinos quod apud Græcos δόξα. Quamuis. n. δόξα

in vniuersum opinionem significet, ita tamen vsurpatur interdum, vt illam tantum multitudinis opinionem significet, quæ habetur de dignitate cuiusquam, cum videlicet maior hominum pars est in alicuius laude consentiens. Vnde etiam euenit apud Latinos, vt opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus, aliquem esse virtutis opinione præstantem. Ex ipsa igitur vocabuli sententia iam facile cerni potest, quam aliena sit gloria à sapientia grauitate. Est enim opinio imbecilla animi assensio, nulla certa ratione munita, sed obscura quadam imagine veritatis excitata, falsa sæpe & incognita pro veris atq; perceptis apprehendens. Sapientia verò in errorem nunquam induci potest: neque enim, siue cœlestia contempletur, siue terrena despiciat, in quamuis naturæ similitudinem, sed in ipsam naturam aciem mentis intendit. Cum autem præcipuum munus illius sit, res stabiles & nullo xuo interituras spectare, ita est cœlestium atque diuinarum rerum disciplinis assuefacta, vt nunquam ad humanarum considerationem descendat, nisi prius omnem circuncidat & amputet inanitatem. Contrà opinio, cum sit rebus mortalibus atque fluxis intenta, ex illa consuetudine rerum minimè consistentium, quasi quodam æstu circumfertur incerta: & in summa rerum omnium ignorance atque temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutaribus perniciofa, pro iucundis acerba frequenter arripiat. Quocirca nihil tam pugnat cum sapientia, quam opinio: nempe, quæ sit inimica constantiæ, & amica leuitatis. Si autem nihil esse potest clarum & excellens, quod constantiæ repugnet: qui fieri potest, vt gloria lumen aliquod habeat, cum tota sit in opinionis inconstantia atque temeritate sita? Sed fortasse dices, non debere omnia ad illam exactis-

simam

simam sapientiae normam dirigi, quæ negat esse
gravis & constantis hominis opinari: eosque ve
magis probare, qui multa centent opinione con
formanda. Sit ita sanè: nec est enim necesse, om
nia ad vinum refecare. Sed qualis erit ea tandem
opinio, quæ probanda est? Ea certè, quæ non ab
imperita multitudine, sed à paucis sapientibus, v
niuersa etiam multitudine reclamante, concepta
est. At gloria in exultatione populari atque mul
titudinis opinione consistit, quod loquendi consue
tudo facile declarat. Non enim gloriæ cupidos ap
pellamus eos, qui se paucis probari cupiunt: sed
qui se totos ad multitudinis arbitrium fingunt &
accommodant. Quis enim vnquam sese nobilita
tis amore ab hominum cœtu. atque communione
seiuñxit? quin potius omnes qui laudem amant,
in hominum luce atque celebritate versari cupi
unt, & in omnium conspectu res magnas admini
strare: vt eam gloriam assequantur, quam sibi pro
posuerunt. Ille qui Platonem instar omnium exi
stimabat, & ab omnibus alijs desertus, præter vnū
Græciæ sapientissimum non alium auditorem re
quirebat, non erat studiosus gloriæ, sed veritatis.
Contrà verò Demosthenes, qui gloriæ cupiditate
Academiā deseruit, si fuisset à populi coronâ de
stitutus, etiam audiente Platone verbum nullum
fecisset, sed potius animo fractus & mœrens, luctu,
quod aliquando fecisse traditum est, propemodum
contabuisset: sic est enim humilis atque demissi
s animus in gloriæ cupiditate. Quid philosophi?
Nōne satis ostendunt eam in populari prædicati
one versari? Si enim eam paucorum iudicio con
tineri putassent, nunquam ad illius contemptionē
tanto studio suos auditores instruxissent. Hoc igitur
sic à nobis principio constitutum, eam in pu
blica opinione consistere. Aliter enim Socratem
glorio-

gloriosum appellaremus: Alexandrum verò gloriæ contemptorem, quorum alter omnes hominum rumores aucupabatur, & cum magna bella susceperet, imperitorum opinioni seruebat: alter multitudinem contemnens, non ad populi voluntatem, sed ad rectam rationem omnia vitæ consilia referebat. Est igitur hæc vera gloriæ definitio: vniuersæ multitudinis opinio, de alicuius egregia dignitate concepta. Reliqua deinceps persequamur, nisi prius ea, quæ a me hætenus dicta sunt, refellenda putas.

Id quidem, inquam, expariar, posteaquam peroraueru. Nunc enim nullo modo commissam ut te interpellem, maxime cum hæc definitio mihi non omnino displiceat.

CVM igitur, inquit ille, constet gloriam esse consentientem populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam: illud intelligendum est, talem nos opinionem de rebus expetendis & fugiendis, de laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat, quod nimis ardentem appetit. Quanta igitur varietas est in vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinione sit necesse est. Cum verò tam varium & multiplex sit hominum ingenium, tamque dispares mores atque dissimiles, accidit ut in studium suum quisque rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeò latè patet, ut nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atque sceleratum studium, quod in suo genere laudatore careat. Est enim certum laudis præmium, infimis etiam hominibus in ludicris artibus exercendis constitutum. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuentute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem queadam laud inelegantem, ut illam perfectam & absolu-

absolutam meretricis formam, quæ cogitatione cõ-
cipi potest, libro non inuenusto cõplecteretur. Quæ
librũ, si me audietis, legendo conteretis. Plurimum
enim interest ad maximarum artium studia, videre
quã pulchrè sint eo opere instructæ impuræ mulie-
res ad tendẽdas fallacias & pecuniã extorquendã.

HIC Metellus videns, bene, inquit, sanè fe-
cit quisquis ille fuit, cum simplices fœminas, &
cuius tam præclara artis ignaras erudiuit. Qui
potuissent enim fallendi disciplinam tenere, nõ
fuisse huius literis adiutæ?

QVI D, inquit Augustinus, est impudentius va-
nitate? Quid odio maiore dignius, quàm doli, frau-
des, insidiæ? Sed videmus Vlyssẽ Homericũ auxi-
lio Palladis celando & mentiendo, mentemque ad
omnem malitiam & fraudem versando, diuinis lau-
dibus ornatum fuisse. Nunquam certè Homerus
Vlyssẽ, quem nobis ad effigiem absolutæ sapien-
tiæ descripsit, his artibus præditum induxisset, nisi
temporibus illis fuisset summæ laudi tributum, a-
stute fallere, & insidijs callidè circumuenire. Quid
autem Vlyssẽ admiramur, cum etiam Musæ apud
Hesiodum gloriantur, se cum velint falsa confinge-
re, & similitudine veritatis quos velint in fraudem
inducere? Sed ad maiora veniamus. Est ne aliquid,
quod magis contineat ciuilem societatem, diuini
numinis metu, iusiurandi que religione atque san-
ctitate? Nihil sanè. Qui igitur iusiurandum violat, is
non solùm in Deum impius, verùm etiam totius hu-
mani iuris, & communis salutis euerfor est existi-
mandus. Attamẽ apud eundem Homerum legimus
fuisse quosdam illustri, & clara fama propter peri-
urium celebratos, qualis fuit

Autolyus ille, quæ non præstantior alter,
Vt inquit Homerus,

Es frandare homines, & fullere numina diuina.

Et ne parum elegantem eam perfidia scientiam putaremus, subiungit:

Namque suas illi dederat Cyllenius artes.

Neque enim tam præclara studia sine Dei illius ope coli potuissent, qui eo ipso die, quo natus est, tam præclara dedit futuri latrocinij documenta. Namque Apollinis boues abegit, & Vulcani instrumenta surripuit: aliaque eiusmodi facinora edidit immortalitate dignissimus. Fabulæ sunt, dicet fortasse aliquis. Fabulæ certè, sed ab egregio vate fictæ, vt videremus expressam veritatis imaginem, & totius antiquitatis mores, & instituta cognosceremus. Is igitur docet nos illis temporibus, neque latrocinij maria, & terras inestlas reddere, neque insidijs & perfidia generis humani societatem violare, neq; impia fraude periurioq; cæleste numen offendere, infamiam vllam habuisse: sed potius eos, qui ea scelera scienter & calidè suscepissent, magnam fuisse laudem eo artificio consequutos. Sed ne fabulis omnia confirmemus, quantam vim habeant leges ad laudem rebus impuris tribuendam, ex eo perspicui potest, quod multa facinora retrè & impiè cõcepta, apud quamplurimas nationes honesta & laudabilia putabantur, quod essent legibus præscripta. Assyrijs mulieribus, anteaquam fuisset illis ab aliquo peregrino stuprum in luco Veneris oblatum, nubere legibus non licebat. In Lydia erat statutum, vt mulieres corporis peruulgati quæstu dotem sibi conficerent: ita vt quæ id facere renuisset, non satis proba, neque antiqui moris femina putaretur. Carthaginenses, Rhodij, Galli, Scythæ, aliæ nationes quamplurimæ non satis numen placari posse existimabant, nisi in sacris solennibus homines immolarent: vsque adeò vt multi manu sua filijs

filij vitam eriperent. Qui igitur apud illos aras humano sanguine aspergeret, & seipsum parricidio contaminaret, vir religiosus & pius haberetur. Quid hic Massageras, quid Derbices, quid Hircanos, & Caspios commemorem, quorum legibus erant ea scelera constituta, quæ etiam fugiat & reformidet oratio? Hæc tamen illi, quod essent sancta lege, & in more posita, iusta & honesta dicebant. Magnam enim vim habent mores, instituta, disciplinæ: quod vitæ communis exemplis facillimè cernitur. Talis enim est, ut paulò antè diximus, de rebus laudandis apud omnes opinio, quales sunt ij mores, quibus imbuti sunt. Neque enim potest is, qui pudorem penitus amisit, honestatis specie commoueri: neque is, qui omne studium ad fallendum adhibuit, vera simpliciaque laudare: neque ille, qui diuturna cordis consuetudine effertus est, humanitate & clementia delectari. Nemo denique ea probabit vnquam, quæ videt esse ab institutis suis abhorrentia. Cum hoc igitur adedò exploratum sit, quæ tandem vitæ ratio potest illi constare, qui omnia ad gloriam dirigit, & studia vitæ multitudini probare ardentissimè cupit? Si genus illud aureum extaret, Poetarum monumentis immortalitati consecratum: tum demum illi, qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cum gloria splendorem virtutis adipisci. Cum enim essent vniuersi sapientes, quod nunc paucissimus contingit, nemo poterat multitudini suos mores probare, qui non esset omni virtute cumulatus.

QVOMODO tandem, inquit Metellus, sine doctrinæ studio, quod tunc in illis non erat, sapientiam assequuti sunt?

QVASI, inquit Augustinus, vlllo studio illis

opus fuerit, qui nulla re, vt poëtae volunt, impedi-
bantur, quò minus ipsam naturam optimam magi-
stram sequerentur. Aurum autem illud apud poëtas
nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis
atque sapientiae. Quod vt melius intelligatis, vtat
illis Hesiodi carminibus, quæ a te (ine autè appel-
labat) haud ita pridem conuersa memoriæ manda-
ui. Sic enim inquit:

*Nonine diuino primùm est gens aurea terris
Edita, Saturnus dum cæli sceptrâ tenebat.*

*Vt dî viuebant homines, neq; tristibus agri
Curis, nec pressis æramis, duroue labore.*

*Omne malum cunctis aberat, tristisque senectus
Nondum tardabat vires: Sed semper eodem*

Robore firmati stebant, viridique iuuenta:

Di: ebantque choro summa dulcedine leti.

Hinc apparet illos homines præsidij sapientiae cir-
cumseptos fuisse: nempe qui mentem haberent ab
omni perturbatione liberam & solutam: & sese ab
ijs malis, quæ corporis valetudinem perturbant, &
senectutem infirmam, & odiosam efficiunt, tutos
conseruarent. Nondum enim ambitio & auaritia
rationis arcem occupauerant: nec dum corporibus
infinitam morborum vim luxuria atque molli-
tias inuexerant. Neque solùm in vira virtutis fructum
capiebant, sed etiam æquitate animi incredibili
moriebantur, quod est consummata cuiusdam sa-
pientiae. Sequitur enim:

Non tamen inuiti linguebant lumina vite,

Sed mors ut grati dulciq; secore quietos,

Leu longa victus ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuisset, neque dum pelli-
lentes ægritudines in humanum genus inuasissent:
nemo poterat vita excedere præter futuram, præter-
que naturam, sed longa atq; beata senectus: con-
sumptus. Additum deinde est:

Cuncta

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.

Omnia nam tellus nullo poscente ferebat.

Hic non tam est terræ fecunditas, quàm præstantia moderationis intelligenda. Erant enim diuirijs naturæ contenti, quæ sunt parabiles atque terminatæ. Si enim fuissent ardentes cupiditate, nunquā opibus illis, quas tellus mediocri diligentia culta largè fundit atque munificè, eorum sitis potuisset extinguī: sed in pecunia terra & mari quarrenda, omnibus sese periculis exposuissent. Ergo non immeritò, cū tantis honestatis & innocentia laudibus in vita floruissent, post mortē antiquitatis opinione fuerunt in Deorū numero repositi. Sic. n. ait.

Sed postquam fatum genus illud funere mersit,

Sancitæ terrarum geny sunt nomine dicti,

Humani generis custodes, & bona cunctis

Numina supplicibus depulsoresque malorum.

Nunc terras ustrant, obscuroque aëre septi.

Vadunt iussa oculis, iniusta que sacra videntes,

Et distant castos homines in vota vocati.

Hæc concessa illis regalia munera diuis.

Est planè regium munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, munificentia sua miseros homines inopia & egestate leuare, idque tam opibus terræ venis effolis, quàm iisdē sapientiæ muneribus, quibus est assequuta diuinitatem. Hoc enim arbitror Hesiodū significare voluisse, cum illos diuicias cultoribus suis elargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus: si genus illud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tum fortasse, qui omnia officia multitudinis iudicio conformaret, facillè posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quata sit huius auri diuini penuria. Socrates apud Platonē in illa ciuitate, quā finxit omnibus opibus florentē atq; beatam, ex huius aureæ nationis stirpe Principes stant. Cū. n.

vniversam ciuitatem in tres partes diuississet: alijs enim Reipub. gubernacula tradidit, alios ad vrbs custodiam armis instruxit: alios postremò voluit vel terram colere, vel in arte quapiam fabrilis exerceri. Cùm igitur hoc modo ciuitatem distribuisset Principum ordinem aureum appellauit: militum verò argenteum: agricolarum autem & opificum æneum atque ferreum. Vult itaque Principes excellere præstantia sapientiz: milites autem robore animi: infimorum autem hominum ætatem in pecuniz studio consumi. Sic enim intelligit illam auri, argenti & æris differentiam. In illa autem ciuitate, quam vir sapientiss. vt absolutam formã beatissimi populi descripsit, fatetur multis partibus plures cuiuscunque generis opifices, quàm optimates & principes hoc est, sapientes futuros. Ergo illic erant plures inueniendi, qui diuitias atque voluptates quàm qui veram virtutem amarent.

Quòd si in illa Rep. cogitatione Platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes, præ multitudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa: quid dicendum est in tanta & tam insanabili omnium gentium cupiditate, tamque præcipiti amentia populorum? An parum liquet, quàm verè idem vates, cuius testimonio paulò superius vsus sum, perditos ferreæ gentis mores infectetur? Nullum, ait, iuris aut religionis vestigium in terris apparere: nullum esse inter hospites hospitij fœdus: nullam inter fratres atque propinquos beneuolentiam: nullam inter amicos officij & amicitie sanctitatem. Deinde filios ait, contumelia parentes suos natu grandes afficere, nec vllò decorum metu ab hac tanta sceleris immanitate reuocari. Tum conqueritur nullam omnino laudem tribui, neque religioni, neque iustitiæ, neque probitati: & eos, qui ciues suos iniurijs, & maledictis vexant, summo opere laudari

dari. Postremò pudorem asserit è terris exterminatum esse, Nemefim in exilium pulsam, iustitiam humanis sceleribus insensam hominum cœtus deseruisse, & in cœlum euolasse. Sed quorsum attinet Poetarum sententijs uti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil posse fingi multitudine turbulentius, nihil amentius, nihil in omni genere perniciosius? Quotus enim quisque est in populo, qui sapientiam diuitijs, honestatem volupstatibus anteponat? Contrà verò omnes sunt ardentes cupiditate, nihil recta ratione moderantes, sed omnia effrenata libidine, atque nefaria voluptate metientes. Cæco animi impetu salutaria declinant: pestifera atque perniciofa consecretantur. Eadem cæcitate mentis impediti nomina rerum immutant. Simples & apertos homines stultos appellant, vnde etiam illud inueterauit apud Græcos, ut *ἰνὴθητα*, quæ propriè significat ingenuam bonitatem optimè sentientem, stultitiam significaret. & nomen, quod erat laudis proprium, contumeliæ seruiret. Contrà verò malitiosi, & fronte scelus occultantes, ut viri prudentia clari, sermone omnium celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitudinis nomen imponunt: prudentiæ verò & moderationi, timiditatis. Legibus obtemperare, imbecilli animi esse statuunt: viribus vincere, gloriosum. Frugales avaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentiae laudibus exornant. Atq; postremò in omni genere virtutes deserunt, vitia persequuntur, à studio honestatis abhorrentes, & indomitæ cupiditatibus inflammati, in summa opinionum inconstantia & inanitate versantur. Sunt in rebus afflictis humiles: in secundis elati: in discrimine armorum timidi: in pace & otio præfidentes: in inopia supplices: opibus autem affluentes ingrati. In periculis enim constituti optimorum

auxilium implorant: timore autem liberari, eosdem
 è patriæ finibus expellunt. Est namq; vulgi propriû
 omnem virtutis excellentiam odio habere, eamq;
 vt libidini populi nimis aduersariam, de medio tol-
 lendam putare. Hinc illud scelestissimum facinus
 Ephesiorum natum est, qui cùm Hermodorû eiice-
 rent è ciuitate, non aliam causam attulerunt, nisi
 quòd virtutis industria nimîû inter omnes excelle-
 ret, Hinc etiam existit ostracismus ille. Sic enim ap-
 pellabatur illud exilij genus Athenis & Argis in-
 credibili ciuiû scelere constitutû. Quid enim aliud
 fuit in Aristide, quod offenderet populi voluntatê,
 nisi admirabilis quædâ iustitiæ & integritatis opi-
 nio? Quid Cimônê & Themistoclê è patria eiecit,
 nisi res memorabiles in rebus bellicis effectes? Quid
 aliud eosdem Athenienses induxit, vt exilio aut
 morte viros excellentes afficerêt, nisi quòd cerne-
 rent in illis singulare quoddâ lumen virtutis eluce-
 re? Sed Athenas omittamus hoc infâdo scelere ni-
 mis infames atq; detestabiles. Quid Hermocratê
 Syracusis exterminauit, nisi facinus illud maximû
 atq; pulcherrimum, quo florentissimas Athenien-
 sium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit?
 Quid Dionem nondum præclaro illo munere per-
 functû, cùm adhuc tyranni, quorum iugum à cerui-
 ce patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit: eun-
 demq; patriæ libertate cõstituta, vita priuauit, nisi
 egregij illius muneris inuidia? Quid hîc referam
 Camillum, Coriolanum, Rutilium, Metellum atq;
 Ciceronem, & alios innumerabiles singulari indu-
 stria præstantes, quibus propter excellentê virtutis
 opinionem aqua & igni interdictum fuit: Infinitum
 esset, si vellem persequi, quàm fuerit semper vulgi
 temeritas optimis viris infesta. Nescio enim quo-
 modo semper homines animo magno, splendidoq;
 ingenio præditi, populo suspecti & inuisi fuere.

Quamuis

Quamuis igitur necessitate compulsa multitudo omnes imperij opes ad egregios viros deferat, ubi primum eorum virtute fuerit singulare aliquod beneficium consequuta, extinguit continuo beneficij memoriam inuidiæ magnitudo: & ita fit vt eos, quorum opera & consilio patriam atque fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat, & illis pestem inferat, à quibus conseruata est. Cum igitur constet, omnem populum esse amentem & ingratum, nefariisque sceleribus adstrictum: quid tandem laudare poterit, quod sit à vera virtute & honestate profectum?

H I C ego interpellans: O hominem, inquam, minime popularem. Sic enim acriter in causam plebis inueni es, ut valde verendum sis, ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantum enim video, sit vniuersum populum improbitatis & amentie condemnas, ut neminem à tanto numero exoipias.

NEMINEM certè, inquit ille: Non tamen vellem existimes, me tam censu & facultatibus, quam virtute & industria summos viros à vulgo secernere. Is enim sum, qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis imperio sedantes, & omnem curam & cogitationem ad communem vtilitatem cōferentes, quamuis inopes sint, & obscuris parentib. orti, in principum numero habendos censeam. Contrà verò qui hebeti ingenio sunt, & languori desidiæq; dediti, improbis cupiditatib. obtemperant, & publicam salutem negligentes, omnia referunt ad suam vtilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrent, plebeios existimo. Non. n. quantas opes habeant considerandum est, sed quantis digni sint. An tu illos Principes & optimates appellados existimes, qui libidini seruiunt, & potētia abutuntur ad miserorum hominum calamitatē:

patrimoniumq; suum contrà ius & fas amplificando, & plebi grauissimas iniurias inferendo, patriæ statum nefariè labefaciunt? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profectò hoc fuisse plerunque in omni Repub. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunè dominarentur. Cùm autem ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset, nihil mali cogitari potest, quod non esset in populi calamitate. Fit enim plerunque vt amplissimam pecuniam insolentia atque fastidium: egestatem verò præceps audacia consequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti superbè imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtrinque patriam turbulenta seditione conuellant. Ergo cum omnis populus in principes & plebem infimam distributus sit, & vtraque pars malis sceleribus inquinata, & hostili odio imbuta, semper in alterius perniciem incitetur: quid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia, cum incredibili studio novitatis: in ijs autem qui Principes appellantur, superbia, immanitas, avaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitijs omnia tandem concidant opus est. Illud autem magno argumento est, nullum esse tam improbum facinus, quod non auctore, & approbatore populo concipi possit, quod quotidie videmus eos qui publicum otium importunitate sua perturbant, & omnia diuina & humana iura violant, vt viros fortes & patriæ studiosos mirificis laudibus extolli. Quid enim persequar ea scelera, quæ in turba & seditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem postquàm discordia, sanguine imbuta ciuium animos diuturnaque cædis consuetudine reddit immanes & effera-

tos? Neque enim solum laudantur ære alieno oppressi, cum suis creditoribus necem afferunt: verum etiam qui propinquos & amicos interimunt. Nullam enim apud eos vim tunc habet natura: lex: nullam possidet religionem sanguinis communio: nullam sanctitatem retinet amicitia: sed potius omnia gentium iura inaudito scelere & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidem iureiurando firmatam sefellerint, astutiusq; aduersarios nihil hostile propter fidem interpositam metuētes insidijs oppresserint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enim malitia vllum dedecus illis imprimit: imò res alias ab illis gestas exornat. Inde fit vt pleriq; malint homines se in improbitate callidos, quam in innocentia parum astutos existimari. In nomine enim simplicis bonitatis erubescunt: & in fama malitiøse peruersitatis insolenter efferuntur. Ac vtinam vetera tantum exempla, quæ à Græcis & Latinis accepimus, in medium adducere licuisset. Sed recens memoria tam multa nobis suppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potissimum regione loquamur, mali fingi potest, quod Italia in ijs seditionibus longinquitate temporis inueteratis nō viderit? Multi enim fuere, qui fratres atque propinquos necarent: qui templa religiosissimè culta ciuium cæde funestarent, arasque sanctissimas sanguine suorum aspergerent. Multos etiam legimus contra fidem interpositam aut fame, aut inaudito supplicio à ciuibz suis interfectos. Omnia deniq; facinora suscipi videmus, quæ semper in omni ætate à multitudine furente suscepta sunt, quæ pestem & exitium rebus omnibus inferre solent. Quæ enim gens est, quæ nō huiusmodi sceleribus diuisa, funditus interierit? Cum itaque omnia magna imperia vel externis bellis,

vel intestina seditione corruerint, longè plures fuerunt ciuili discordia, quàm hostium armis excissi. Hic populorum furor Atheniensium imperium deleuit. Hic Spartam & Thebas attriuit. Hic Romanam & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc discordiæ flammam inter Christianos principes excitatam, quæ non solum miseris Pannoniæ reliquijs, sed Germaniæ, Gallijs, Italiæ, Hispaniæ, toti denique Europæ conflagrationem minatur, quantum terrorem omnibus incutiat? At hoc tantum malum, tam nefarium & crudele bellum, tantum Christianæ Reip. periculum scimus esse multitudinis scelere & amentia constatū. Populares enim furie eas faces in Christianam Remp. immisere. Quod nisi Christus Opt. Max. numine suo tantum incendium restinxerit, omnia conflagrarent. Cum enim singulæ ciuitates Italiæ sint in duas partes iam inde à Frederici secundi temporib. diuisæ, & inter se hostili odio dissidentes: sit sepe numero, ut qui viribus inferiores sunt, dum aduersarios vlcisci possint, nullo modo recusent exterarum gentiū dominatum. Tantaq; est hominum dementia, ut cum patriam aliarum nationū imperio atq; libidini prodiderint, existiment suam dignitatem esse præclarissimè constitutam. Omne namq; dignitatis ornamentum ponunt in ciuib. alterius factionis evertendis. Hæc Italiæ cruenta seditio populos incitauit, ut primū Germanos, deinde Gallos, postremò Hispanos ad Italiæ dominationem euocaret, & florentissimæ orbis partitastitatem & exitium inferrent, & odium tandem inter duos summos principes excitarèt, qui de Italiæ possessione dimicantes, vsque eò progressi sunt, ut eorum contentio, si diu vixerint, eadem ingentem, & Christiani nominis interitum moliri videatur. Hostes enim nostri satis acres atque parati ad nostram

nostram perniciem accedunt, magis amentiz nostræ, quàm viribus suis cōfidentes. Nunc igitur magna bellire contentione Pannoniæ reliquias aggressi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partem ferro & flāma populati sunt. Qui nisi diuino numine vt spero, fuerint repressi, in quamcunque regionem armorum impetum pertulerint, omnia delebunt. Christus Opt. Max. qui summa cœli templa diuina maiestate cōplet, populo Christiano, quem sanguine suo in lucem & libertatem vindicauit, clementer ignoscat, eumq; ab ista malorum tēpestare defendat, iramq; suam in hostes sui nominis aliquando conuertat. Diuina siquidem ope, diuinoq; consilio opus est ad tantam pestem arcendam, quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, vt hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar confirmatus Christi auxilio propulset. Periculi tamen quod nobis intenditur, magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa verò huius impendentis mali nō aliunde, quàm à furore partiū nata est. Ipsæ enim non cōtentæ cæde & sanguine ciuium, quo sæpenumero leuissimis de causis vrbes replebant, complures etiā Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandem nō modò patriam perderent, sed vniuersam Christianā Remp. in extremum discrimen adducerent. Nunc igitur quæ admodum præclari artifices operibus suis delectantur: ita videmus huius tantæ sceleris principes & authores erectos & alacres expectatione rerū nouarū volitare. Nec enim solū exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se incolumitatē retinere nō posse credunt: sed & alios etiam videmus, quibus licuisset otio honesto frui, ex hoc tāto ruinæ periculo capere voluptatē. Nunc enim spem

concupiunt fore, vt aduersarios vlciscantur, vt impunè latrocinentur, vt opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, vt non intelligent fieri non posse, vt in vniuersa Reip. ruina salutem suam incolumem à communi calamitate conseruent. Quod minimè mirandum est: nunquā enim fuit consilium in populo, nunquam certa & constans vitæ ratio: sed immanis audacia atq; temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI OSO- RII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER SECVNDVS.

HIC METELLVS:
Sunt inquit, ista Augustine,
vt dicis. Multa enim imperia
populari amentia concide-
runt. Non tamen rectè vide-
ris facere, si propter aliquam
tempestatem Reipublice incidentem, qua tamen
non omni loco nec semper excitari solet, omnem
populum in crimen vocas. Nam ille ipsa Reip.
qua scelere intestino corrumpere, nunquam ad ali-
quem gradum amplitudinis peruenissent, nisi fu-
issent aliquo tempore bene constituta, publica q;
incolumitatis amantes: & in hac tanta rerum
omnium perturbatione videmus multas nationes
paci & otio studentes.

AD NAUC Augustinus: Falleris, inquit, ô Metelle, si non credis omnem multitudinē iisdem semper esse flagitijs coopertam, sed id minus apparere, quàm diu est seueritate legum atque metu indiciorum illigata. Fuit enim rebus humanis hoc celesti legum munere consultum, quod quidem præstat, vt aliquando metu comprimatur audacia, & innocentia sine cura sit. Fit enim vt dum singuli supplicia metuunt, sese facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam immanem, quāuis eo tempore quo vinculis constricta est, minimè noceat, non ob id cicurem atque mansuetam appellamus, quia venit nobis in mentem, quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis emissa. Sic etiam cum intelligamus omnem populum nō sponte sua, sed legum minis quasi quoddam animal ferum & indomitum alligari: debemus cogitare quid faceret, si claustris illis euolare potuisset. Atque id ipsum magnum argumentum est, multitudinem agrestem atque feram esse, quòd nulla ratione potest nisi legum metu septa sit, vitæ officia tueri. Leges enim nō sunt grauibus & honestis hominibus, sed leuibus & flagitiosis impositæ. Ridiculum enim est ijs dare leges, qui florent opibus sapientiæ, & sponte sua in maximarum virtutum studia incumbunt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis, scriptæ sunt, vt perulantiam, auaritiam, & reliquas animi laves vi, minis, atque metu constringant, & indomitas cupiditates supplicij formidine refrænent. Cùm ergo manifestum sit, nullum vnquam populum in officio contineri potuisse, nisi fuisset legum seueritate deuinctus: easque constet amentię & furoris coercendi gratia inuētas esse: qui possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui quidem etiā càm est omnibus iuris vinculis impeditus; dat

magnam significationem temeritatis, motusq; ratione vacuos atque turbulentos requirit, & cum primum vires colligit, omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conatur, ut in eum statum perveniant aliquando, in quo possint impunè quævis maleficia committere. Quandiu igitur inopēs & imbecilles sunt, metu iudiciorum a flagitio reuocantur, non tamen semper. Multi enim, quamvis sint omni rerum præsidio destituti, quieti tempati nō possunt, & tetra & immania facinora molitur. Nā cum animus ardet pecuniarum cupiditate, aut inflammatur libidine, aut præceps odio & iracundia fertur, & ad terrorem legis obdurefcit, nullum est tantum flagitium, quod non concipere audeat. Fite enim ut primum nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes calandi & occultandi animum audacia confirmet. Est autem verisimile, leges ab initio non nimis aspera supplicia sceleri statuisse: sed cum intelligerent Reip. moderatores, maiorem vim habere spem utilitatis ad cupiditatem inflammandam, quam poenæ metum ad restringendam, addebant semper aliquid ad animadversionis severitatem, ut aliqua tandem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deventum est, qua omnem atrocitatem poenæ complexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrenata cupiditate plerunque concitatur, ut neq; morte proposita à scelere refræniari possit. Fieri enim nequit, ut libido ad potiundum temerè incitata minus ullis cōtineri diu valeat: erumpat enim aliquando necesse est, & omnia officia vitæ pervertat. Quam cupiant autem omnes populi, è iuris atque legum custodia emitti, facile ex eo perspicitur, quod ut quisque maxime sibi populum conciliare vult, ita maxime leges omnes paulò severius nefariam libidinem resecan-

rescantes, abrogare contendit. Hæc enim via multi opes & gloriam quæsiuere, atque ut publicæ libertatis custodes omnium sermone laudati sunt, cum interim sapientes & acuti homines ad insidias præcauendas, qui istis aduersabatur, salutare magis quam iucundum cõsiliũ in medium afforètes, ut cõmunis vtilitatis euerfores de medio tollerentur. Ut enim qui feбри vehementius afflicti sunt, infelli sunt medicis, remedia salutaria quidem, acerbã tamen adhibetibus: illos autem diligunt, qui gelidam aut quiduis aliud suppeditat, quo febris ætus aliqua ex parte releuatus postea magis ingrauescat: sic populus animo semper æger illis inimicus est, qui seueritate Remp. sanare cupiunt, & eps amplexatur, qui populuũ vniuersum specie vtilitatis illectu, sint intra breue tẽpus omnibus bonis euersuri. Eos enim, qui non recta & salutaria, sed grata atq; pernicioſa suadebant, ut Reipub. tutores atque parentes, contra opes diuersa sentiẽtium præsidij publicis armabat, atque tandem in omnium dominatione constituēbat. Ita igitur eueniebat, ut immodicæ libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Illi. n. qui populi dementia eum gradum honoris assequēbantur, omnibus qui vel animi magnitudinẽ, vel sapientia præstabant, vel necem, vel exilium inferebant. Cum igitur ita Remp. propugnatoribus omnino spoliasset, sine vllõ metu crudeli dominatione populuũ, qui eum aluerat, opprimebant; Quid est autem quæso in terra tyrannide terrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ societatis infestius? At omnes ferẽ tyrannos accepimus dementia & scelere multitudinis tratos esse, eiusque præsidio potentiam corroborasse. Nec enim ut antiquissima cõnmemorem, Orthagoras Sycionius, aliam sibi viam ad tyrannidem inuinit: nec alijs artibus Cypselus Corinthum

occupavit, nec Pisistratus alia ratione Athenarum potius est. Quid hic referam Gelonem, Alexandrum, Phalarim, aliosque innumerabiles non solum in illa antiquitate, sed patrum etiam nostrorum, memoria tyrannos insignes, quos omnes constat populares extitisse, & populorum amentia eas opes comparasse? Si laudari potest tyrannus, laudare populum qui tyrannos gignere & alere solitus semper est. Quod si tyranni detestabiles & execrandi sunt, quis populi temeritatem non execrabitur, quæ tam immania & importuna monstra in humanarum rerum perniciem extulerit? Quamvis igitur, ut eò reuertamur unde digressi sumus, aliquis populus aliquo tempore sedatus & quietus esse videatur, non quid tunc non agat animaduertendum est, sed quæ sit eius vis, quæ mens, quæ opinio, quæ voluntas, quid efficeret, si fuisset legum custodia liberatus, quàm sit infestus bonis atque sapientibus, quàm facilis atque benignus improbis, quanta postremo detrimenta communibus rebus amentia multitudinis inuenta & importata sint. Extat querela gravissima Solonis elegantissimis versibus conscripta, quibus deplorat suorum civium insaniam & cupiditatem, qua quidem assent, omnes Atticas opes confici atque consumi. Nondum opes Asiæ luxuriam in Græcorum mores inuexerant, quæ homines effeminaient, omnesque virtutis nervos inciderent: cum iam animaduerneret vir sapientissimus omnem populi impetum ad interitum spectare. Cum enim videret potentium insolentiam, & perditorum hominum egestatem, timebat ea mala, quæ vel propter eximias opes, vel propter extremam inopiam excitari solent, stupra, adulteria, intoleranda conuitia, furta, latrocinia, sacrilegia, deinde seditiones, proditiones, clandestina cum hostibus

hostibus colloquia, atque tandem patriæ totius e-
 uersionem, quæ omnia solent omnibus populis ac-
 cidere. Quod ut melius intelligamus, inspiciamus
 a capite aliquam Rempub. rerum gestarum gloria
 florentissimam, qualis extiterit eo iam tempore,
 quo seueriore disciplina fundata esse videbatur.
 Fuitque populus vnquam populo Romano aut pru-
 dentia opinione grauior, aut rebus gestis illustrior
 Non prorsus. Ponite nunc ante oculos singulas
 Romanorum ætates, & ea scelera quæ tempori-
 bus illius Reipub. castis & integris concepta fuere,
 in memoriam reuocare, ut melius de omni popu-
 lo iudicare possitis. Vt enim facinora regum ata-
 re nefarie suscepta præteream, post exactos re-
 ges populus in duas continuas partes distractus,
 ab externis bellis ad intestinam seditionem con-
 uersus est. Principes enim id propositum habe-
 bant, ut plebi libertatem & fortunas eriperent.
 Publica itaque bona domum auertendo, & priuatos
 homines suis exturbando, in potestatem suam om-
 nia redigebant. Plebs iracundia furens ad nobilita-
 tis imperium excindendum, inuidiæ etiam stimulis
 concitata ferebatur. Alteri igitur eos, quorum tu-
 tores esse debebant iniurijs grauissimis onerabant;
 alteri in illos, in quorum tutela erant omnes opes
 Reipub. impetum faciebant. Interim potentium
 hominum cupiditas omnes possessiones vsurpabat,
 foeneratorum immanitas ciues in neruo delinctos
 contumelijs atque verberibus conficiebat: multi-
 tudo tribunitijs furoribus agitata, omne imperium
 aspernabatur, vimque summis magistratibus infe-
 rebat, clandestini nocturnique cætus, & occultæ,
 ciuium coniurationes interitum Reipub. denuncia-
 bant. Quid referam illas infanæ plebis satiationes,
 illam nobilitati in opprimenda plebe continua-
 dam, illam temeritatem plebis ad aduigendam

publici consilij gravitatem instructam & armatam; illam postremo odij acerbicateni contra populi commoda in principum animis insitam, & penitus inhaerentem? Iam in legibus rogandis aut abrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnunciationibus augurum: quantæ turbæ commotæ, quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci enim erant, qui ratione aliqua ducti communi utilitati consulere: multi qui omnia infima summis paria facerent, turbarent atque commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere cõstitutum, ut bellum quantumvis magnum atque periculosum, esset sanis ciuibz optabile & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordiæ sedari, nisi commune periculi metus animos otio dissidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illa prisca Romanorum disciplina, hoc illud Reipub. decus & ornamentum: hi denique ciuitatis illius sancti & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria & avaricia, & reliquis pestibus, quæ post imperium latissimè propagatum & otium terra atque mari constitutum, incubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa ætate corrupta priscorum hominum loquor, omnium Græcorum atque Latinorum scriptis illustrata. Quod si nullus ynquam populus habitus est Romano præstantior, ilque vel eo tempore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industria laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: quid de reliquis omnibus existimandum est, qui omnia studia vitæ in turpem questum & effrenatam libidinem contulere? Vera est igitur & sapiens eorum sententia, qui a procuratione populi tanquam a navigatione maris scopulosi & infesti fugere præcipiunt. Non immerito itaque Demosthenes, cum Athenis exularet, & ciuitatis arcem respiceret, hæc exclamauit.

exclamabat : O Minerva, inquit. Quid tibi venie
 in mentem tribus feris importunissimis delectari,
 noctua, dracone & populo ? His quidem verbis ille
 vir eloquentissimus non modò grauitè, vt debuit
 in populum inuectus est, sed eius etiam naturam, &
 ingenium sapienter explicauit, cum noctua atque
 serpente coniungens. Nulla enim noctua sic luce
 solis, vt multitudo splendore virtutis offenditur. Nul-
 lus draco tam vastus & immanis est, qui sit conse-
 rendus cum feritate populi, multiplici lapsu, & im-
 petu furente omnia peruertentis. Ergo cum ho-
 minum opiniones cum eorum moribus & vita con-
 sentiant, ita vt id solum laudent, quod institutis
 suis conuenire viderint, constetque omnem popu-
 lum esse magnis furoris & amentie stimulis agita-
 tum, atque virtutis ipsius inimicum : erit quispiam
 tam sine mente, qui dignitatem aliquam in illius
 opinione positam existimet ? qui tam feri & in-
 domiti animalis motus obseruet ? qui multitudi-
 nem cæcam & amentem sibi magistram vitæ con-
 stituat ? qui denique ad illius infinitam libidinem
 actiones administret ? Quid enim est amentius,
 quàm tam varias & inanes hominum opiniones in-
 tueri ? Quid difficilius, quàm tam contrariis & in-
 ter se repugnantibus studiis & cupiditatibus ob-
 temperare ? Quid denique miserius, quàm popu-
 laris offensionis metu dies atque noctes exanimari ?
 Est enim primùm libertas abijcienda, sine qua vera
 dignitas quæ tota est in virtute posita, intelligi qui-
 dem potest. Virtus enim non in populi opinionem,
 sed in seipsam intuetur, nec leges accipit, sed po-
 tius imponit, nec vllis malis frangi potest, sed est
 ab omni malorum impetu semper inuisa. Fit ita-
 que vt dum miseri homines dignitatis specie capti,
 gloriam consectantur : omnia ornamenta veræ
 dignitatis amittant. Deinde quid absurdius, quàm

honestatis iudicium committi iudicibus inhonestis, atque totius virtutis ignaris? Semper enim cum de re aliqua quaestio exoritur, requirimus iudices, qui sint eius rei, quæ vocatur in dubium scientissimi. Si de Philosophia certamen est, summos Philosophos studiosè consulimus. Si controuersia aliqua iuris incidit, eorum sequimur auctoritatem, qui optimi Iureconsulti numerantur. Si de rebus ad artem Musicam pertinentibus ambigimus, ad eorum examen qui sunt in Musicis valde exercitati, omnia perpendimus. Neque id solùm facimus in artibus ingenuis, sed in sordidis etiam, vt ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quàm velle aliquem de re, cuius vim penitus ignorat, ferre sententiam. Si igitur in omni contentione eorum insolentiam qui iudicant de rebus quas nunquam cognitione attigerunt, intolerandam censemus: qui conuenit exultationem multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magnificere? Quid? in artibus leuissimis iudicium imperitorum audaciam danamus: rei verò omnium maximæ atque pulcherrimæ iudicium populari amentię commitemus? & non quid pauci sapientes, sed quid vulgus imperitum statuat, intuebimur? & quos singulos vt leues & insanos contemnimus, ijs vniuersis tantum auctoritatis tribuemus, vt eorum opinione a turpibus honesta distinguamus? Quid illud? quantum mali est? Nemo enim potest ab omnibus laudari, nisi sit iucundus vniuersis. Nemo autem potest id assequi, nisi seipsam iisdem sceleribus astringat, quibus vniuersam multitudinem infectam esse videt. Nihil est enim aptius ad amorem conciliandum, quàm studiorum similitudo. Est igitur illi necesse qui diligi cupit, vt ineat rationem, qua populi cupiditati satisfaciatur. Ita efficitur,

citur, ut qui gloriæ seruiunt, non modò sint humi-
les & amantes, verùm etiam scelerati. Nam popu-
lari temeritati ita addictum esse quempiam, ut ni-
hil moliri audeat, quod intellexerit non fore popu-
lo incundum, est extremæ cuiusdam humilitatis:
honestatis autem iudicium ad multitudinis arbi-
trium deferre, singularis stultitiæ: indomitis verò
populi cupiditatibus obtemperare, sceleris inima-
nissimi. Est igitur illorum humanitas contemnenda,
& leuitas irridenda, & improbitas execranda. Illud
autem est valde odiosum, quod ut quisque maxi-
mo animo præditus est, ita maximè opinionis er-
rore gloriam aucupatur: eaque de causa omnia vi-
tæ consilia ad populi voluntatem alliciendam diri-
git. Nec enim potest aliter clarus esse, & summos
honores adipisci, nisi popularis existat. Popularis
autem ille est, qui nihil omnino neque dicit neque
facit, quod populo ingratum fore cognouerit. Cum
igitur is, qui valet industria, & ad omnem discipuli-
nam docilis est, animum suum ad studium multitu-
dinis adiungit, tetra facinora suscipiet. Quòd si so-
lùm hebetes & tardi animi raperentur in illum er-
rorem, non tantum damni fieret. Nam neque si se
studio sapientiæ dicauiſſent, valde proficere potu-
iſſent, neq; ex eorum erratis tam multa detrimenta
fuiſſent rebus communibus importata. Cùm au-
tem homines florètes ingenio sic vitam instituunt,
ut morem populo gerendum existiment, duplex
malum est. Nam & ſeiſſos priuant illo ampliffimo
virtutis fructu, quẽ perciperent, ſi ſtudia ſapien-
tiæ coluiſſent, & multo grauiora mala poſſunt ciui-
bus ſuis excellenti industria machinari. Præſtans
enim naturæ vis perinde eſt, atque ſunt ij mores &
disciplinæ, quibus informatur. Ut enim nihil eſt
Reipub. ſalutarius ingenio eccellente, ſi fuerit ho-
neſtis artibus excultum: ita nihil Reip. peſſilentius

esse potest animo maximo prauis opinionibus imbuto. Ergo qui populi leuitatem intuebitur, quo maiore indultia fuerit, eo erit perniciosior. Populi enim disciplina assuefactus, ingenium suum ad ea flagitia quæ populo cordi esse videt, diligenter excuet: & in ijs conficiendis inter omnes exceller, omniâque summo studio declinabit, quæ populo suspecta & inuisa cognoscit. Atque primum cum Philosophiæ studium vulgo spretum atque contemptum esse videat, nunquam is erit, qui magnam vitæ partem in studijs sapientiæ consumendam existimet. Nunquam igitur inuestigabit, quis sit terræ situs, quæ fortuna, quæ circumscriptio, quæ maris vniuersas terras ambientis species atque magnitudo, quæ fontium & fluminum natura, quam disparia atque dissimilia genera plantarum & animantium. Neque inquireret vnquam, quæ sit origo ventorum, quæ vis fulgurum & fulminum, vnde nocturnæ faces flammis coruscantibus, & cometæ, quas vulgus esse putat malorum prænuncias, existant. Nunquam denique iucunditatem illam sentiet, quæ percipitur ex admirabili specie atque pulchritudine siderum, immutabili constantia, certos & æquales motus in omni ætate conseruantium: neque postremò in sui ipsius cognitione studium vllum ponendum arbitrabitur. Quæ certè consideratio illum ad summum sapientiæ gradum perducere, ingenti quæ voluptate afficere, & ad summi rerum conditoris amorem incendere potuisset. Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illud beatum statum assequeretur, qui in cœlestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & Ambrosia alitur atque sustentatur. Quid enim aliud est
Deorum

Deorum interesse conuiuijs, quàm diuinis opibus sapientie, quæ quidem sunt epulæ mentis & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Promotheum, aut alium quempiam a Deis conuiuio splendide magnificeque ornato acceptos fuisse: sed cùm existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ peruestigatione multum operæ & studij consumebant, Deorum conuiuias appellauerunt, quòd diuinis Sapientie dapibus alerentur. Felix enim ille habendus est, non qui ingenio ad quæstum & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Qua quidem noticia nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit: nullæ voluptates sunt cum ijs, quæ mētē ex noticia rerum capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si tranquillius animi status est ardentē expetendus, nihil est quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate concitatus vllum scelus admittet. Deinde cùm sic natura comparatum sit, vt mores nostros ad imitationem eorum, quos assidue inuemuꝛ, effingamus: opus est vt qui singulari studio in naturæ cognitione defixi sunt, cœli magnificentiam, constantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita suscipiant, in quòd aliquæ humilitatis, aut inconstantie, aut turpitudinis suspicio conuenire possit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconstantie, rati & æquabiles astrorum omnium cursus, totiusque naturæ celestis firmitas: turpitudini verò tam magnifici operis

decus & ornamentum. Ex ijs itaque studijs præclarissima efflorescat necesse est pietas atque iustitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excolluntur, atque ad diuinæ mentis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honestatis fructibus, qui ex studio sapientiæ constant, carebit is, qui gloriam experendam censer. Necesse est enim, si in vulgus commendari cupit, vt seipsum ab eo studio seiungat, quod vulgo despici atque contemni perspicit. Qui quidem si multitudinis opinionem despiciens, animum suum summis artibus excoluisset, quàm facile contemneret omnes istas insanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate cælum, terras, atque maria perlustrantem, aut gloriæ celebritatem angustis terræ finibus, exiguoque temporis spatio circumscriptam exquirere, aut ignobilitatem vt maximum malum extimescere. Omnis enim gloriæ splendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus exinguitur. Et quamuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem longissimam propagari potuisset, illi tamen qui per infinitam cælestium regionum magnitudinem animo peregrinatur, & æui æternitatem considerat, nihil magnum esse potest, quod sit terræ angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obscuretur & evanescat, & obliuione sempiterna deleatur. Quòd si veritas ad sapientium normam dirigenda est, constatque sapientes homines gloriam parui pendere, quid causæ est cur gloriam experamus? Nec enim vlla res clarius se sapientia solet indicare, quàm gloriæ contemptione. Qui enim ambitione districti, hominum rumusculos intuentur, apertè declarant, nondum se mentis aciem in naturæ magnificentiam

intendisse. Illud deinde naturæ iudicium nūm est parui ducendum? Omnes enim qui gloriæ causa ad res gerendas impelluntur, eam cupiditatem occultant, atque dissimulant, seque finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facillè iudicant, inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam sceleratam. Non enim quod amplum & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censent: sed potius enituntur, ut id in omnium oculis ponant atque constituent. Cum ergo illi qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatem in hominum contentu profiteri non audeant, nonne apertè iudicant, eam esse insigni turpitudini affinem? Quòd si cupiditas gloriæ turpis est, & ipsa gloria turpis habenda est, neque enim ea res honesta est existimanda, cuius appetitum inhonestum esse constat. Nec mirandum est eos etiam qui omnia referunt ad nominis claritatem, qui populi famam ut rem omnium præclarissimam sibi proponant, natura admonitos sentire huius insanæ cupiditatis turpitudinem. Est enim tum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis & infinita: nempe cuius nec ardor vlllo modo restringi, nec impetus vlla ratione coerceri potest. Nec modò singulos homines amentes & insanos efficit, sed vniuersam Rempublicam exagitat, & omnia fortiter humanæ iura peruertit. Ex illa enim acerbissima odia, turbulentissimæ seditiones, teterrima bella nascuntur. Reliquæ deinde cupiditates pacem plerumque & otium expetunt, ut ijs rebus potiantur quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc vna quietem publicam pati non potest, nec aliud optat, quam patriæ procellam & tempestatem, rerumque omnium confusionem. Postremo singula vitia singulis virtutibus aduersantur, ut libido temperantiæ, frugalitati luxuria, libera-

lirati avaritia: at hoc vnum in omnes virtutes cæco impetu incurrit, omnemque splendorem decoris & honestatis extinguit.

ATQVE imprimis quàm sit contrarium prudentiæ, videamus. Est enim prudentia recta ratio, lumen quoddam animo præferens, quid fugiendum aut sequendum sit, sine vllò errore præscribens. Hoc tamen lumen is habere non potest, qui multitudinem insanam atque dementem sequitur, & in omni officio sese ad eius libidinem accommodat. Qui autem gloriæ seruiunt, vt demonstrauimus, libidini & amentię multitudinis addicti sunt. In aura enim populari dignitatem omnem constituunt. Quare necesse est, vt in easdem tenebras incurrant: videmus enim eos qui semper aliquid noui in Repub. moliantur, & quietæ ciuitatis statum sollicitant, magnos atque claros existimari: qui verò bonum & æquum populi rumoribus anteponunt, in obscuritate latere. Sic enim est amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciosæque rebus communibus afferentes, laudibus in cælum tollat. Salutares autem ciues, communi pacis & orio consulentes ne homines quidem existimet. Quid autem amentius Hectore? Cùm enim illum hortaretur Polydamas, ne temerè cum Achille configeret, sed reciperet se intra mœnia, vnde hostium imperum sine vllò periculo propulsaret, consilium illud spernens, se, parentes & patriam funditus euertit. Videmus tamen illum viribus suis stultissimè præfidentem, diuinis laudibus ab exercitu affectum: Polydamantem verò patriæ sapientissimè consulentem indigno conuitio iactatum. Quis autem, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non se mallet Hannibalis, quàm Hannonis esse similem? cùm alterum videat eximij laudibus efferti: alterum vix a quopiam nominari.

nari. Atqui Hannonis consilio potuisset Carthago diutissime permanere : Hannibalis autem amentia omnes opes Carthaginis excisit sunt. Infinitis exemplis e Græca & Latina historia sumptis poterit confirmari, quàm sit studium gloriæ prudentiæ aduersarium. Sed minimè necesse est : quotidie enim videmus eos, qui ciues ad inutilia bella sollicitant, qui temeraria & periculosa consilia sanis & tutis anteponunt, quorum animi sunt stimulis quibusdam amentię concitati ad facinus obeundum, in oculis ciuium esse, & vt viros acres & animosos omnium sermone celebrari : contra verò qui ciuitatis otio consulunt, & longè in posterum consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt, ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tantopere colendam putare, quantæ tandem est imprudentiæ atque leuitatis argumentum? Neque enim quidquam fingi potest leuius aut commutabilius populi existimatione atque voluntate. Sæpe enim pertenui quadam suspitione, sæpe sermone non certis authoribus dissipato, non rarè inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos quos antea laudibus affecerant atrociter insequuntur, eorumque nomini notam nefariæ turpitudinis inurunt, quos paulò antè in cælum extulerant. Cùm igitur tanta sit in gloria leuitas & inconstantia, is certè qui contra omnia fortunæ tormenta se gloriæ præsidio præclarè septum atque munitum esse statuit, stultus & demens est existimandus. Ille tamen longè dementior, qui videns quàm infirma sint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamen illius causa sibi facienda putat. Verumque igitur nimis alienum est a prudentis sententia & grauitate, & ea præclara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit esse inutilia, ardenti studio consecrari. Deinde qui fieri potest, vt vir excellenti ingenio præditus neque

solùm longò rerum vſu, ſed omnium gentium monimentis inſtructus, qui populorum atque regum illuſtrium imperia & res geſtas cognouerit, & totius ætatis conſequentis ordinem diuina mente perſpexerit, laudem a pauciſſimis hominibus, iſſque imperitiſſimis magno ſtudio petendam arbitretur? Quantula enim eſt iſta hominum multitudo, apud quam laudari poſſumus, ſi ad omnes homines, qui vniuerſam terram incolunt, ſi etiam ad illorum qui fuerunt, poſteaue naſcentur, numerum conſerantur? Fieri ergo non poteſt, vt vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cùm exiguis terrarum finibus circumſcribatur, & breui temporis ſpacio terminetur, & poſtremò in leuitatis opinione ſita ſit, non contemnat atque deſpiciat. Quòd ſi quis iſta cupiditate non vacauerit, quamvis prudentiæ nomen habeat, imprudentiſſimus eſt habendus. Satis enim indicat, ſe parum inſtructum & ornatum eſſe illis rebus, quæ prudentiam efficiunt, cùm id appetit, quod præ illarum ſplendore erat valde contemnendum. Cùm igitur exploratum ſit, gloriam ſitam eſſe in opinione populari, quæ quidem ſemper eſt comes ſtultitiæ atq; temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quàm id appetere, quod eſt Reipublicæ pernicioſum, & ſapientis amplitudine nimis indignum: nihil magis perſpicuum eſſe poteſt, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare. Si autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduerſatur, & prudentia virtutem omnem continet: is, quem ſtudium gloriæ ſollicitat, virtute omni carebit. Primùm enim neceſſe eſt, vt humanæ ſocietatis iura violet. Videmus enim vulgo deſpici ſimplices & apertos homines, nihil per vim aut fraudem gerentes, ſed iuſtitiam atque pietatem ſtudioſè colentes. Bos quamvis plerique bonos viros eſſe fatean-

fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem suam deplorant, quòd datæ sint in matrimonium ignauis hominibus, quibus neque studium sit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui molestè ferunt, se dominos imbelles, & nulla industria præditos habere. His autem sermonibus incitati liberi, distitant se nulla ratione parentum vestigijs ingressuros, sed vbi primùm adoleuerint, operam daturus vt in Republica dominantur. Nihil estigitur ad opinionem multitudinis humilior innocentia: nempe quam contemnunt ciues, execrantur vxores, serui despiciunt, liberi summa contentione fugiendam esse censent. Omnes enim existimant eos, qui leges sanctas habent, & æquitate omnia metiuntur, non consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & cum, qui impunitate proposita non contendit, vt per scelus etiam nefarium ad summum honoris gradum ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnã rationem augendi nominis & gloriæ comparandæ plerique putant, quæ in vi & audacia consistit. Dum enim vident, eos, qui leges obseruant, a multitudine contemni: non modò ciuilia iura, sed illud etiam ius naturæ lege sancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum assequi, quem sibi proponunt, quamdiu æquo iure cum ciuibz suis contenti fuerint. Quantum igitur in illis est, ea omnia conuellunt, quæ cupiditati suæ obstare vident, nempe leges, iudicia, consilium publicum, & omnem denique constituendæ Reipublicæ rationem. Quid enim attinet hic commemorare, quantam cladem rebus humanis inuenerit, vt alios innumerabiles omittam. Imperatorum gloria & quantam eadem, incendium, vastitatem

orbi terrarum intulerit: quantas furor hic immanis in omnibus regnis & imperiosis populis strages ediderit: Sunt enim hæc adeò perspicua, vt oratione nullius indigeant. Nec per se solum est ambitio & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed auaritia & similes rerum humanarum pestes effundit. Qui enim principes esse cupiunt, omnes auaritia immani sunt. Partim enim existimant valde pertinere ad dignitatis amplitudinem splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem infinita largitione deliniendum opes summo studio comparandas esse ducunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amant, ita pecuniæ student: vt eam omnibus rectis artibus anteponât. Qui quidem si in gloria inesset aliquod bonum atque natura expetendum, cum alienum appeterent, & iura violarent, potuissent se non inhonesta ratione defendere.

HIC egoridens, Te quidem, inquam, eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd dissidam posse te, modò velis, omnia crimina quantumuis tetra & capitalia dluare. Est enim ingeniosi iuriconsulti, perditam litem, omniq; iuris præsidio destitutam superiorem efficere, & ad clientis vtilitatem leges omnes interpretari. Quamuis igitur non dubitem, te facile posse facinorosos homines crimine omni liberare: cupio tamen acumen istud ex artificio vestro depromptum propius intueri.

OBLITVS ne es, inquit ille, me hodie iuriconsulti personam deposuisse? Non est igitur cur tibi insidias fieri suspiceris. Omnem namque artem, qua, vt inquis, causam e manibus aduersariorum cum volumus extorquemus, a nostra disputatione remouebo. Alibi igitur censeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratorium, aut malitiosè comparatum ad fraudem inferendam. Verè itaque & simpliciter.

plici animo patrociniū eorum susciperem, qui laudis cupiditate contra ius opes suas amplificant, si constaret gloriam esse rem præclaram & expectandam. Non tamen tu fortasse mihi succenseas, fillos defendam, si ad me accedant. Ipsi pro se causam dicent. Finge igitur sic tecum loqui homines claros honoris & laudis appetentes.

N O S, inquit ij, certè sumus, qui omnia vitæ consilia ad gloriam & honorem referamus, ignobilitatem & humilitatem in extremis malis numeremus: & nihil esse ducamus præclarum & excellens, nisi quod ad famæ celebritatem dirigatur. Quocirca nullum laborem fugere, nullum periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignū aliquid putare, quod nos ab obscuritate vindiceret in hominum lucem & claritatem. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest, quod sit cum obscuritate & contemptione aliqua ex parte conferendum. Possēsne tu qui gloriā laudas, tam honestum orationis principium vituperare? *Minimè, inquam.* Nunc igitur, inquit, attende, qua ratione hoc iacto fundamento defensionem instituerent.

C V M igitur, inquit, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est, ut ea studia persequamur, quæ gloriam pariant, ea verò deseramus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatem observantes, propter inopiam vulgo contemni: eos autem qui opibus abundant, quamvis iniustissimi sint, erectos & alacres, magnaquæ famulorum antecessentium, atque sequentium turba consipitatos incedere. Hi ad Reipublicæ consilium adhibentur illis honores deferuntur: eos omnes mortales inveniunt, cum ob vitæ magnificentiam, tum quia

sperant eos tantum posse publicam salutem atque dignitatem tueri, quibus amplissima fortuna fuerint. Quantum autem instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solum vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum auctoritate confirmari potest. Illi enim primi urbium conditores atque rectores qui sempiternæ memoriz commendati sunt, sic initio statuerunt, ut tantum loci quisque haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarum esset. Censibus enim constitutis, omniq[ue] populo in certas classes pro pecuniæ ratione distributo, penes eosdem honores summi fuere, qui summis opibus affluebant. Ita igitur factum est, ut egentibus a Reipub[licæ] moderatione deietis, diuites atque beati res communes administrarent. Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est. Quare Hispaniæ tux monumenta, & reperies Hispaniæ primarios viros diuites homines appellatos fuisse. Sic enim passim legimus; reges quoties de rebus ad Reipublicæ summun[is] pertinentibus consultare voluissent, diuites homines euocasse, ut eorum ope & consilio, vel bellum vel pacem facerent. Namine autem diuitum satis constat principes intelligi, qui quidem, ut ex nomine apparet, non tam virtute & industria, quam opibus & facultatibus ad illum principem locum ascenderunt, & nobilem stirpem in multa sæcula propagarunt. Hæc cum ornati[us] & copiosius explicarent, tum illam nobilitatis ciuilis rationem a te duobus libris constitutum euerterent, ostendentes quam parum sit firmitatis & roboris in virtute ad posteritatem nobilitandam, nisi opes adhibeas, quæ solæ complures familias illustres & nobiles effecerunt. Id autem demonstrarent, in singulis nobilium familijs perspicuum facientes, eas omnes

omnes ex opibus singulari diligentia partis originem duxisse: atque tantisper dignitatem retenturas, dum incolumes fortunæ permanserint. Hæc igitur cum verbis illustribus & acutis sententijs disseruissent, tum ita sortasse concluderent. Ergo cum tanta momenta sint in diuitijs ad gloriam comparandam, cum omnis aditus ad honores, ad imperia, ad generis nobilitatem, qui sunt sæpenumerò virtutibus interclusi: magnitudini pecuniarum aperti sint: & nos vitam sine dignitate ortis instar puteimus: possumusne pecuniam aliqua ratione contemnere? Non proflus, inquit. Aut enim diuitiæ nobis omni studio querendæ sunt ad nominis claritatem, aut gloriæ studium omnino deferendum. Nihil est enim gloria sumptuosius, quam vel minima illiberalitatis suspicio frequenter obscurat. Sunt enim in vitæ cultu immanes quidam sumptus faciendæ: sunt hospitibus conuiuia splendide atque magnificè comparanda: est amplissima familia semper alenda: sunt multi mortales muneribus alliciendæ: sunt postremò multa ad vniuersi populi voluptatem atque plausum referenda. Qui autem existimat, se iuris æquitati obtemperando hos tantos, & tam multis in locis sumptus facere posse, est omni sensuum auxilio destitutus, atq; vitæ communis ignarus. Qui enim iustitia par esse voluerit, nunquam opibus & potentia superior esse poterit. Est igitur necesse, si velim us illorum vestigijs insistere, qui nomen suum in mortalitati consecrauerunt, qualis fuit C. Cæsar & Cn. Pompeius, & alij huius generis innumerabiles factis illustres, & vitæ splendore magnifici, ut multa contra iuris præscripta moliamur: ut quadam ex priuatorum bonis faciamus: ut publica res augemur, ut nullam occasionem patrimonij contra nos augendi prætermittamus. Neque est cur nos illis

iuris ratio perturbet : si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esset contentio armorum propter controuersiam iuris excitata . Omnes enim qui sumunt arma, ius suum persequi dicunt : eiusdemque defensio partem vtriusque ad hostilem dissensionem sollicitat. vnde facile apparet, cum reliqua omnia sint dubia & controuersa, hoc vnum ius certum esse, communique gentium more comprobatum, vt legum æquabilitas locum tantum habeat in ijs, qui fortuna sunt & conditione pares : qui verò potentia præstant, omnia quæ viribus occupare poterunt, obtineant : illisque cedant imbecilliores, & ita tandem omnia ad eos qui sunt in summo loco collocati, deferantur. Pareant igitur istis legibus, qui imbecillo animo sunt, vitamque in humilitate ducere & contumeliam pati possunt. Nobis verò, qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectum & humile cogitauimus, indignum est vlla legum formidine conturbari. Quid ? Nos cum ad decus nati & instituti simus, & ad excellentem gloriæ formam amplectendam ardentem incitati, cum tantum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus ? & eadem iuris societate deuincti cum ijs erimus, quos tanto intervallo superamus ? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus ? Non profecto vlla conditione tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuersæ patriæ statum conuellemus, quam tantum dedecus admitamus. Hæc si dicerent homines clari atque nobiles, veniatne tibi in mentem, qua nam ratione posses eorum sententiam refutare : præsertim cum demonstrarent se eorum exemplum sequi, qui sempiternæ memoriæ propter factorum excellentiam commendari sunt ?

NON

NON ita quidem facile, inquam. Neque enim facile est dicere contra homines non modo potentes, verum etiam acres, atque ad dicendum paratos, nisi sumpto prius spacio ad confirmationem animi, atque diligentissimam commendationem.

HIC Metellus, quam isti disertus, inquit, sint nescio: hoc unum scio, illorum orationem ad tyrannidem spectare. Fieri enim non potest, quin ea animi furens elatio patriam opprimat, ubi primum vires nata fuerit.

VERVM id quidem est, inquit Augustinus. Attamen id mihi facile probant, non posse eos clarum in Republica nomen adipisci, qui iustitiam colunt: suntque magis ad accipiendam iniuriam, ut recta ratio postulat, quam ad inferendam parati. Sic enim est amens & caeca multitudo, ut eos pro nihilo ducat, qui manus à scelere continent: eos verò qui iura omnia conculcant, laudibus exornet. Hoc igitur multos mortales ad omne nefarium facinus impellit, ut ex scelere laudem aucupentur. Fit itaque ut gloria cupiditas non solum propter honorum contentiorem, sed etiam quia est cum avaritia & luxuria coniuncta, omnia diuina & humana iura violet, atque tyrannides ubique constituat. Huc enim erumpat aliquando laudis appetitio, necesse est. Videmus enim eos egregijs laudibus efferti, qui tetri & immanes in patriam existunt. Quanta enim praedicatione celebrantur ij veteres, qui non contenti privata viuendi ratione, tyrannidem occupauerunt: Quin etiam patrum memoria multi, quos minime necesse est nominare, egregiam laudem consequuti sunt, tetra & crudelia facinora suscipiendo, multaque contra publicam salutem, & vniuersam Reipub.

libertatem moliendo. Hac enim ratione summis honoribus usi, & in ciuitatibus suis dominati sunt. Quid imperiosi populi? Quid reges illustres? Aliane ratione sibi gloriam pepererunt, quam gentium iura violando, & iniustissima bella finitimis populis inferendo? Cum enim summi principes animaduertant, non alia via posse clarius & amplius nomen adipisci, quasi communes hostes generis humani, omnibus quos opprimere possunt, infesti sunt. Hac igitur libidine furentes, causam aliquam dictu speciosam prætendunt, ut non sine ratione videantur alijs regibus aut populis perniciem afferre. Primò igitur tenuiores inuadunt: deinde accessione victarum gentium duplicatis viribus potentiores adoriuntur. Iam si vident vicinos atteri seditionibus, ad discordiarum euentum, tanquam ad certissimam prædam, attenti sunt. Sperant enim fore, ut altera pars illis supplicatum pro auxilio veniat, & hac via credunt ita se posse victis subsidio occurrere, ut tam victos quam victores libertate spolient, aut certè partem utramq; mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. His artibus Assyria principes imperium auxerunt. Iisdem Persæ & Mederum potiri sunt. Hac ratione Athenienses in socios tyrannidem comparauere. Eadem etiam via Lacedæmonij socios oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi, partim dolis & fraudibus vniuersam Græciam subiugauit? Filius autem illius Alexander, cum orbem terrarum iniussis armis peragraret, & innumerabiles nationes, à quibus nunquam læsus fuerat, euerteret: nominis sui gloria omnes mundi regiones impleuit. Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidem illius fama ad nos usque permanasset. Romanos autem quis non videt ambitione præcipientes omnia bella quæsuisset, iugumq; omnibus terris imposuisse? Apud quos
 dus.

disputabat Carneades, omnes opes quas habebant, illis dimittendas esse, si vellent iuris humani præscriptis obtemperare. Sed quid opus est in rebus adeò perspicuis multis exemplis vti? Parumne liquet, omnes fermè, qui ardentes gloriæ cupiditate in rerum bellicarum studium incubuerent, nullam rationem iuris habuisse? Scitum est igitur illud Antigoni dictum, Sophistæ cuidam librum de iustitia inscriptum illi offerenti, Nugas inquit, cum apud me de iustitia disseras, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutissimus, eum qui ditionis augendæ, & gloriæ parandæ gratia bella sumit, intra regiones officij contineri non posse. Inde adeò factum est, vt nullus vnquam rex Iusti cognomen assumpserit: cum enim alij urbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiam Inuicti cognomine gauderent, neminem vnquam in omni memoria ætatum, temporum, regionum accepimus, qui se Iustum appellari vehementer expeteret. Quæretis autem fortasse, quæ tanta illos amentia vexaret, vt sese titulis vim & impetum significantibus efferrent? Iustitiæ verò nomen, quo nullum est magis regio muneris consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos, quos æquitas & continentia delectabat, vulgo contemni: qui autem viribus ad iniuriâ utebantur, consentienti omnium laudi celebrati. Quod si nihil est hominum opinione clarius industria militari: & constat omnes fermè, qui gloriam armis assequuti sunt, iniustos, & humano generi infestos extitisse: relinquitur, nihil magis pugnare cum iustitia, quàm gloriæ cupiditatem. Hæc enim vt dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamq; omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impositis tandem

extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quæ non habeat ortum è gloriæ cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus.

PERGE, inquam, hic enim audire cupio quid sentias.

PRIMUM, inquit, est euellendus error omnium animis insitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accendat animum ad egregiæ virtutis studium, quàm eximie nobilitatis desyderium. Hoc autem euenit, quia parum acutè vident, quantum intersit inter virtutem & audaciam: & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacunque de causa sese intrepidè in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur non omnes sicarios & gladiatores multum in sanguine & cæde versatos fortes appellamus? Fit enim persapè, ut maiora facinora edant in turba perditii homines, quàm in prælio pro patria iusto viri virtute præstantes. Quid est igitur, quo virtus ab audacia & temeritate præcipiti distinguatur? Primum quidem rectæ rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis amplitudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modò parùm fortes, sed ne homines quidem habendi sunt. Cur enim hac eximia laude non leones & pantheras, in quibus natura incredibile robur iniecit, ornaremus: si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atque penè diuinam arbitramur, cùm ratio imperium tenuerit, atque pro dignitate præscripserit, quæ sunt tanquam tetra, nefaria & infesta acri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium,

Vt cum honestatem ratione duce perspexerit, eam
 omnibus vitæ commodis anteponat, illiusque re-
 tinendæ causâ mortem libenter occumbat. Et
 quemadmodum in Repub. bene constituta omnes
 leges sunt in armorum tutela: sic etiam in bene
 moratis animis omnia iustitiæ præscripta fortitu-
 dinis præsidio muniuntur. Exsunt enim è corpo-
 re immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates, & timo-
 res horribiles, qui menti tenebras offundunt, eam-
 que de gradu eiciunt. Fuit igitur necessaria ad
 firmissimam iustitiæ custodiam quædam altitudo
 animi, mortem atque dolorem negligentis omnesque
 turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem
 oppugnant, acerrimè propulsantis. Est itaque for-
 titudinis munus, cum illud cõmune omnium virtu-
 tum, ut rationi obtemperet: tum illud præcipuum,
 ut iuris æquitatem diuina constantia teneatur. Ergo
 si fortitudo semper rectæ rationi parat, & pro iusti-
 tiæ sanctitate pugnat, illi qui se totos effingunt ad
 temerariæ multitudinis opinionem, & iniurijs quàm-
 plurimi: vniuersum genus humanum vexant, quo-
 modo tandem poterunt ad fortitudinis excellen-
 tiam aspirare? Eos enim, ut antè disputatum est, à
 multitudine laudari eximie videntur, quotum viribus
 & potentia fuerit omne lumen æquitatis extin-
 ctum. Quid igitur? Illine tam claræ virtutis nomē
 assequuti merito videntur, qui dominandi libidine
 aut patriam oppresserunt, aut alijs gentibus à qui-
 bus læsi nunquam fuerant, libertatem eripuerunt,
 multosque mortales bonis omnibus euerterunt?
 Cur enim sicarij atque latrones infamiam vllam sus-
 ciperent, si isti verum decus sibi conciliare possunt?
 Neque enim sunt minus, quàm latrones, atque
 piratæ, generi hominum pestilentes: imò quo ma-
 iores opes habent, eò maiores calamitates rebus
 humanis inferunt. Ex hoc autem genere sunt illi

imperatores, quorum paulò antè fecimus mentionem, quos imperita multitudo tantis laudibus affectit, ut eos propemodum in deorum numero collocaret. Qui quidem tantum abest, ut fortes habendi sint, ut etiam in summa imbecillitatis turpitudine volentur. Qui enim fortis est, idem est magnanimus: qui autem est magnanimus, animo excelsus & alto, humanaq; omnia contemnente præditus est. Sed qui gloriæ studet, humana despicere non potest, cum in popularibus ornamentis omne decus vitæ constituat. Efficitur itaque, ut qui gloriæ servit, nunquam splendorem veræ fortitudinis assequatur. Fortitudini enim semper aduersatur animi inflectio atque demissio. Qui autem ex plausu populi dignitatem quaerit, ut sit populo supplex & obnoxius, opus est. Præterea si magnitudo animi servitutē pati non potest, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui se populo in turpissimā servitutem addixit? Nec enim yllō modo is liber dicendus est, qui se plebi indignè submittit: qui ad multitudinis nutum se totum accommodat: qui omnes infamiae rumusculos extimescit: cuius omnia facta, dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quod si constat omnes virtutes esse inter se nexas atque iungatas, fortitudinemq; esse quandam animi elationem, ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatam, infima verò contemnentem: relinquitur planè, istam insanæ mentis affectionem, quæ se fortitudinis imitatricem esse vult, cum omni virtuti repugnet, & ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius atque leuitatem, quam virtutem nominandam esse.

N V N C ultimo loco videamus, quàm parum cum temperantia & moderatione gloriâ conveniat. Cum enim constet, non posse gloriæ cupidita-

tem cum aliquo virtutis genere simul habitare tum hoc vel maximè cernitur in animi tranquilli atque sedati constantia. Multi enim tyranni sapientiæ laudem adepti sunt: multi simili ratione falsam iustitiæ personam induere: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam consequuti sunt: Animi autem moderationem nemo vnquam flagitiosus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda: id tamen sibi malitiosa calliditas assumit. Est iustitia clemens atque benigna: eandem verò laudem multi largitione & fallaci specie liberalitatis adepti sunt. Inest in fortitudine incredibilis quædam animi elatio: at huius elationis similitudinem in hominibus audacissimis & improbissimis plerunque cernimus. Temperantia verò, cum totius honesti formam habeat expletam & cumulatam, nempe quæ ab vniuersæ virtutis consensione sapientiæ quæ muneribus existat: & in animi placida & quieta constantia sita sit, nihil relinquit insipientibus, quod aut cupiant, aut possint assimilare. Quemadmodum enim magna tempestas ventis vehementiss. excitata, nihil habet commune cum tranquillitate: ita nec insipientis animo varijs perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni potest aliqua mentis honestæ & tranquillæ similitudo. Operæpretium est autem videre eos quos nominis cupiditas inflamat, quàm multa signa dent furoris & amentitiæ: quàm sint eorum inconsiderata consilia atque turbulenta: quantis stimulis ad facinus incitentur, & à mente rationeq; deducantur: vsque adeò vt neque somnum capere, neque vlllo modo quietem pati possint. Vt enim quisque maximè gloriæ studet, ita maximè illi accidit, vt à tota mente deficiat. Quid enim inter amentem & ambitiosum interfit, non intelligo: cum ipsa ambitio sit maximus

quidam furor. Quod quidem in Hannibale facile cerni potest. Sic enim à Silio haud contemnendo poeta describitur, ut furorem cum inaudito scelere coniunctum in eo videre liceat. Sed ipsum Silium audiamus. Sic enim inquit;

Armata diuini nullus pudor. Quid mirum? Est enim hæc propria laus virorum fortium seseque insolentius effluentium, omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantum humiles & abiectos constringi putent. Sed videamus quam claræ fuissent illæ virtutes, quæ erant cum isto contemptu numinis coniunctæ:

Improba virtus.

Et pacis despectus honos.

Non facile patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo, publicam salutem constituat. Hic tamen poeta vulgi consuetudinem sequutus, audaciz importunæ gloriam appetenti, virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Pensumq; medullis.

Sanguinis humani flagrat siliu

Vtrum magis sitienter appeteret humanumne sanguinem, an nominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum, Hannibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptum fuisse, quam mente vitæq; tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde:

Insuper aui.

Flore vigens aues Aegates abolere parentum

Dedecus: ac Siculo demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neque enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quam fœderibus violatis maximisq; detrimētis in patriam inuectis, assequutus est: sed ait:

Dat

Dat mentem luno, ac laudum spe corda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratum odium.

Nec enim satis habuit bellum acerbum terra mariq; contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocasse, nisi quemadmodum Diana aprû in Calidonios fines, sic illa immane illud mœstrum ex Africa ad ipsius Aeneæ posteritatem euerendam immisisset. Quæ tamen quamuis Romanos vlcisci vellet, multò tamen acrius ipsum Hannibalem sibi charissimum vexauit, quàm Aeneadas, quibus erat insensa. Longè enim grauius est inentem & rationem, quàm vitam atque fortunas eripere. Videte igitur vt Hannibal, antequam exercitum in Romanos compararet, numine Iunonis crueiaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus, maleficiorum pœnas penderet:

Jamq; aut nocturno penetras capitolia visu.

Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.

Sæpe etiam famuli turbato ad lumina somno

Expauère irucem per vasta silentia vocem,

Ac largo sudore virum inuenere futuras

Miscensiem pugnas, & inania bella gerentem.

Num potuit maior furor inuadere Alcmeonem aut Orestem, quos matrum furæ tædis ardentibus agitauêrê? Aut Pêtheum & Athamantæ, quos poëtæ nobis furentes inducunt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus, Hannibalis tantùm naturam & ingenium hîc descriptû esse, & non potius omnium, qui simili studio ad gloriam contendunt. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam, cupiebat suos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo discrimine constituti faterentur, se sine illius ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma

.Vlusi

Vlyssi adiudicata, ad furorē mortemque perduxit, Sic enim furebat gloriæ cupiditate, vt exultaret, esse sibi vitam abijciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriā expetiuit ardentius Alcibiades? Quis illo fuit intemperantior, peiusque animo & vita cōstitutus? Eius autem ambitionem & effrenatam gloriæ libidinem legimus, exitium Atheniensium rebus intulisse. Qui si non inexplebili laudis cupiditate fuisset inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum consilio florentem, ad inutilia bella furenter incitasset, nec opes patriæ intemperantia sua comminuisset. Quid de Alexandro dicam non minus amente atque furioso, magis tamen fortunato? Quā multa ille signa dedit intemperantiæ & immanitatis, cum in suos non solum esset petulanter inuectus, sed ijs etiam, quibus omnia debebat, mortem crudeliter attulisset? Nec enim necesse arbitror persequi Cliti aut Parmenionis, aut Callisthenis eādem, aut aliorum, cum quibus erat necessitudine sanctissima copulatus. Vnde facile apparet, quā fuerit immanis in alienos, cū fuisset tam sceleratus in suos. Quātus ille furor extitit, cū magna pœna sanxit, si quis se vt Deum non veneratus esset? Quid cū in medijs epulis hortatu meretricio regiam, in qua epulabatur, incendit? Quid cū profusis lacrymis questus est, nondum se vnum mundum subiugasse, cū a philosophis innumerabiles esse traderentur? Quid, cū suorum oblitus, quos in media Barbaria infinitis hostibus circumfusus deserebat, solus se intra Sudracarum urbem in confertos hostes saltu deiecit? Nōne hæc omnia declarant, illum nihil vnquam sapienter & grauiter, sed furiosè semper & rabidè res administrasse? Non est opus in reminimè dubia plurimis exemplis vti. Perspicuum enim est, eos qui omnia ad gloriā & honorem refere-

referebant, amenia præcipientes, & nimis intemperantes extitisse. Quin etiam si est aliquis paulò modestior, ubi primum gloriam gustaverit, quasi Circæam aliquam potionem hauserit, omnem humanitatem exuit, & superbus, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Paulaniam insinulavit insolentia, antequam apud Platæas cum Mardonio signis collatis dimicaret. At post illam insignem victoriam adeò sese insolenter extulit, ut omnem Græcorum nationem fastidiret, & de patria, pro qua paulò antè vitam in discrimen adduxerat, prodenda cogitaret. Quid Themistocles? Nonne Salamina victoria sic elatus fuit, ut nihil fingi possit intemperantius? Idem etiam morbus Lysandrum inuasit, postquam Atheniensem opes attriuit. Tanta enim insolentia esse coepit, ut statum Lacedæmonis prudentissimè à Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æqualitas, quæ erat in Lacedæmoniorum institutis, honori immodico, quem ardentè appetebat, obsisteret. Iam Romulus propter intolerandam superbiam, qua post Fidenates devictos Rempublicam administravit, fuit in frusta discerpent. Quid hinc L. Manlius Capitolinum? Quid alios infinitos commemorem, qui simul ut in gloriam venèrè, statim ab omni mentis statu dejecti sunt, multaque furoris & amentia signa dedèrè? Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, (continet enim omnium perturbationum sedationem: unde omnis virtutis splendor existit) estque manifestum, gloria constantiam atque moderationem penitus evertit: quid est quod dubitemus, ex ista cupiditate omnes immensas libidines, quæ vitam miseram & ætumnosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate fama que populari, quamobrem in tam multis miserijs esse velimus? Si quidem constat eorum

animos qui gloriæ student multis erroribus obsecatos esse: si vi & iraude plerunque nituntur: si nihil possunt clarè & amplè cogitare, cum omnem dignitatem ex populi temeritate petendam exillimant: si postremo infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus anxij & acerbis implicati: si omnes itæ pestes sunt semper comites itius leuitatis & insanæ: quid tandem gloria tetrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim vno tantum genere flagitiorum animos exedit: sed tanquam turia innumeris circumplicata serpentibus, multiplici cupiditatum genere circumlepta, faces intonat, animosq; perpetuo cruciatu conficit: omnemque rationem beatæ vitæ peruertit, quæ in tranquillitate animi cura vacantis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tempus admonet, vt ad exitum festinemus: nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immodica loquacitate sui vobis aliqua ex parte molestus.

EQV IDEM inquit Metellus, vellem vt integrum diem in tam præclara disputatione consumeres. Nihil enim mihi iucundius isto sermone accidere potuisset.

HAIC Ego: idem, inquam, dicerem, si non fuisset mihi imposita necessitas contra tam accuratam orationem differendi. Hæc igitur cura abluat animum meum a voluptate, quam ex tam erudito sermone capere potuiffem.

NON DVM igitur inquit Augustinus, satis factum tuæ dignitati putas? Nescio enim quam spem ostendebas fore, si rem vberius explanarem, vt in meam sententiam discederes: quod ne statim faceres, pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloriæ defensionem te magis paratum video.

Quid: ridens, inquam, ideo me gloriæ ipsius imme-

morem esse putas, ut sine sudore & sanguine, quod animi, nec visum esse confitear? Præsumma periclitabor, ubique quamvis maxime potero contentioni resistam, quam tibi victoriam concedam. Fac igitur ut orationis tue finem imponas. Epilogum enim expecto tue disputationis elegantia consensancum.

ILLVM quidem, inquit Augustinus, non tam è Rhetorum officina, quam ex sanctissima Christi religione depromam. Sic igitur traditum est, maximas cœlitum copias a cœlo detrusas in inferorum sedes, & perpetuæ noctis tenebras incidisse, propter insanam principatus & gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur casum atque ruinam primorum parentum, qui simili libidine cæcati, non solum ipsi concidere, sed omni posteritate ingentem vim malorum inuexere: quæ quidem nullo genere orationis possunt explicari. Sunt enim infinita, quibus animi sæpe in contrarias partes distracti, & a seipsis dissidentes, sæpe grauiore aliqua clade perculsi & abiecti: sæpe cæcati erroribus, & opinionum prauitatibus impediti, a recta ratione deiiciuntur, & quamplurimis sceleribus imbuuntur. Sunt innumera ærumnæ, ingentes dolores, accerbissimi casus animum assiduo cruciatu lacerantes, quæ quidem possint eruditi homines deplorare, complecti autem oratione non possint. Nullum enim est tantum ingenium, tantæque dicendi facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo consequi, quibus sæpissime consistamur. Quod si omnia mala quibus oppugnauer, ab illa ruina primi parentis nata sunt, eaque non alia de causa edita sunt quam gloriæ cupiditate: quid alia argumenta requirimus? Quid illud? Nonne satis nobis adimit differendi laborem cœlestis ille doctor ad omnem errorem depellendum, hominumque genus a tenebris vindicandum a cœli in terras missus? Videns enim humanas

mentes multis erroribus implicatas, & infinitis sceleribus adstrictas, diuina benignitate motus, humanam naturam inexplicabili ratione sibi copulauit, ut in humano habitu atque forma delitescens, nos à seruitute miserrima, qua oppressi tenebamur, eriperet, & in cœlestem libertatem offereret. Luit ille quidem suo sanguine nostra facinora, pestiferique hostis imperium excidit, ut pestem à capitibus nostris auerteret. Sed non hæc solum ratione insanabiles aegritudines generis humani curare voluit: sed etiam disciplina cœlesti diuinæque virtutis atque sanctitatis exemplo. Caliginem enim hominum mentibus offusam præsentia sua discussit, atque deduit quæ esset vera & constans vitæ ratio, quod esset illud summum & extremum in bonis, quibus ornamentis esset animus excolendus, quibus gradibus in cœlum ascenderemus. Quod est autem huius sanctissimæ disciplinæ caput, atque Christianæ philosophiæ fundamentum: honoris, laudis, & gloriæ contemptio. Hanc virtutem qui complexi fuerint, omnes virtutes asequentur. Quemadmodum enim ab illa nobilitatis appetitione natum est principium omnium flagitiorum, ita contempta illa, omnes virtutes oriuntur. Quam sit autem ista nobilitatis appetitio perniciofa, satis est diligentius intuentibus exploratum. Euertit enim omnem ciuilem atque domesticam disciplinæ rationem, iuris æquitatem oppugnat, fidei sanctitatē violat, amoris & amicitiae rationem labefactat. Simul enim atque honoris species obiecta fuerit, quæ plures amicos ad sui cupiditatem alliciat, omnis ardor amoris exstinguetur, & existeret nefaria quædam atque scelerata contentio. Animos præterea libertate foliat, formidine infamiæ concutit, varijs perturbationibus exagitat, atque furēti libidine ad omne facinus inflamat. Ergo ut is qui in loco inculto aggressumq;

agrestiumq; plantarum asperitate vastato hortum facere instituit, opus est, ut prius inutiles illas plantas euellat; ita fuit necesse, ut antequam Christus animos nostros excoleret, prius istud inanitatis seminarium, quod omnia scelera fundit, radicitus extirparet. Hoc igitur in prunis & doctrina & vitæ exemplo suscepit, ut humanum fastum comprimeret. Primum enim in obscura patria, & ad multitudinis opinionem obscuris natalibus nasci voluit. Porro quo tempore in lucem editus est, in præsepe propter loci angustias abijci. In illa tenuitate delituit summus ille cœli moderator, qui naturam vniuersam infinita virtute coercet & continet. In ipso verò ortu sanctissimæ matris inopia, perditum tyranni illius sanguinem petentis immanitate, postremo fuga & exilio vexari voluit. Postquam verò ab Aegypto in Iudæam reuersus est, non statim Hierosolymam concessit, ut in hominum luce versaretur: sed in loco ignobili, & infrequenti domicilium constituit. Cum verò venit maturitas tradendæ disciplinæ, seque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit discipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm ut ambitionem fugerent, & de se humiliter atque demissè sentirent: omnes autem immodicæ laudis appetentes verbis acerbis insectatus est, eisque præcipitem ruinam & occasum denuntiavit. Contrà verò moderatos & humiles, ingenijque sui opibus diffidentes benignè complexus, ad firmissimam spem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nonne satis ostendit quàm essent honores respuendi, cum eos fugit, qui se creare regem volebant; cum vitam inopem, & ab omni cultu & elegantia remotissimam sequutus est; Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum vulnus imposuisse, cum insignes contumelias pati,

grauissimas ignominias accipere, multisque flagris
ezdi, & quod mortis genus erat olim maximo de-
decori, in crucem tolli voluit? Est igitur audax &
impium facinus, cum humilitatis authorem Chri-
stum rerum omnium dominum habeamus, clarita-
te nominis aucupari velle. Illius enim sunt hæc mo-
nita, præcepta, instituta, quibus gloriam euersam
& extinctam conspiciamus. Si igitur Christum Ope.
Max. pura, integra & incorrupta mente venera-
mur: si illius disciplinam, in qua omnis immortalis
atque beatæ vitæ ratio consistit, sequendam existi-
mamus: si non nomine duntaxat, sed re ipsa Chri-
stiani sumus, omnem gloriæ appetitum coercere
debemus. Aut enim summi illius rectoris discipli-
na repudianda est, aut gloriæ cupiditas ex ani-
mis extrahenda. Vtrumque enim fieri non potest,
vt & Christo obtemperemus, & gloriæ seruiamus.
Attendite quæso diligenter, vt melius videre pos-
sitis, quam contraria sit gloria Christianæ piera-
ti. Elatus iracundia maledictum in aliquem te-
merè contulisti? Facinus est inexplabile, sangui-
ne atque corde luendum. Nec enim existimatis,
qui verbo violatus est, posse se in pristinam dig-
nitatem restitui, nisi prius illi quem affecit con-
tumelia, in armorum certamine vitam eripiat.
Potest iniuriam persequi iudicio. Non est, in-
quit, viri fortis, cum eo iure contendere, quem
manu & ferro possit opprimere. Nullum est e-
nim in legibus honestum virtuti præsidium: sed
quoddam subsidium imbecillitati necessariò con-
stitutum. Ideòne ego ætatem in decoris studio
consumpsi, & tam multa facinora virtutis milita-
ris edidi, vt post tantas res cum magna laude ge-
stas, sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum aux-
ilium implorandum? Tum certè longè maius
dedecus in me concepissem, quàm illud ipsum,
cuius

cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ non parcere, dum dignitati consulam. Præcepit Christus, ut iniurias & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet. Id autem quod pertinet, valde exploratum habeo nempe nihil esse viro indignius, quam pati contumeliam, & ab ulciscendi studio religionē aliqua dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abijciat, erratique veniam petat, ut ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recuset hanc conditionem, ad pugnam se parat. Vitari enim summa contentio non potest. In qua si sese prius non dediderit, gladio meo confectus cadet, aut ipse fortiter & honestè decumbam. Quid si cadas, & è corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum est, inquit, istis tartareis monstris viros incensos gloriæ cupiditate petterere velle: moueant ista homines anilis & imbecilli animi, anxijque superstitionibus implicatos. Me verò non obiecta religio, non mortis metus, non supplicia, quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non monstra denique vlla à laudis studio deterrebunt. Quod si ad inferos adducendus sum, non dedecore contaminatus, sed honestus, atque viri fortis officio functus abducatur. Videtis amentiam? Queruntur miseri homines, se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros & nulla dignitate præditos esse consentunt. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ atque studij in ea re posuisse, quæ nō sit ynquam in tua potestate, sed in aliorum libidine futura? Nam si tantum iuris habet in dignitate tua cuiusvis audacia, ut cum velit verbo tibi totam eripiat: quid te miserior, quid magis anxium aut sollicitum fingi potest? Vitam

enim ages acerbam & calamitosam, intemperantissimi cuiusque furorem extinguis, infamiae metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore poenas amentiae persolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet. Primum legum utilitatem, quae à diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, è medio tollere contendunt, dum illis submitti ignominiosum existimant. His autem sublati, nihil est in vita, quod coherere atque perstare possit, nihil quod impediatur, quò minus omnia scelere & audaci violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod est longè grauius, Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splendori diuinæ lucis anteponunt. Quo quidem scelere nullum profectò diutius aut detestabilius excogitari potest. Tunc ut imperitissimi populi plausum aucuperis, cœlestem Christi disciplinam, summi atque præpotentis Dei mentem & numen ludibrio habeas? Tantumne istam nescio quam gloriam admiraberis, ut maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeant, quam leges sanctissimæ, ad salutem generis humani diuina beneficentia constitutæ? Tandem igitur Christiani nomen retinebis, quamdiu id tibi per populum licuerit. Vbi verò casus aliquis inciderit, in quo populi leges iubeant à Christo deficere, repente Christi leges infringes & quantum in te erit, omnia illius sacra conturbabis. Sed operæpretium est, exitum tam funesti certaminis spectare, Ille igitur miser, cuius honor & dignitas, in quam omnia studia vitæ contulerat, vnius hominis improbi conuitio deleta est: nullam moram interponit, quin ad pestiferum armorum certamen prouocet eum, à quo accepit iniuriam. Prouocat autem

tem literis per omnia compita muris affixis, atque multorum testimonio consignatis. Alter iisdem tyrannicis legibus populi coactus, oblatis certaminis conditionem minimè recusat. Tempus ergo præstituitur: locus designatur: omnia quæ ad pugnam opportuna sunt, summo studio comparantur. Interim domus vtriusque impurissimo comitatu, atque flagitiosissima turba referta perstrepat vocibus gladiatorum & aleatorum, conuivia quotidie celebrantur, in quibus nemo vir honestus accumbit, opes in libidine & nequitia consumuntur: Animus autem vtriusque confectus acerbissimo cruciatu, consistere aut respirare non potest, cum diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infestus, ad perniciem contra fas inferendam se paret, & nocte visis terrificis in somno obiectis turbulentè quatiatur. Postquam vero dies est, qui inter eos conuenerat, & in loco destinato leuissimorum hominum turba circumfusi consistunt: constituitur spectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis institutis & legibus perniciosum. Homines duo eiusdem plerumque linguæ, nationis & patriæ, atque saltem iuris & sacrorum societate deuincti, causa leuissima cõtentionis oblata, in càmputh deducuntur, vt alter alteri exitium inferat, & vitam quam religioni & patriæ debet, cum summo religionis atque patriæ detrimento, in magnum periculum mortis, & sempiterni cruciatu adducat. Locus vndique septus, & armatorum præsidio communitus, disceptatio armorum inter vtriusque partis aduocatos, ipsique iudices sese truculentius gerentes, & truci vultu barbaram immanitatem denuntiantes, atque postremò illa tam tristis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorum acies horrore perstringit. Quia ipsi egregij bellatores antea se-

rociter insultantes, eximiam animi conturbationē dissimulare nequeunt: imperio tamen populi cōguntur in instituta amentia persistere. Postquam verò signo dato vterq; eorum infestis animis, & anticipi armorum agitatione contendit, ut alteri exitium cōparet, & alteruter, ut sit, graui vulnere sauciatus occumbit: tum demum apparet, quantum imperiū habeat in homines laudis inanitati seruientes amentia popularis. Necessē enim est, ut tanta ferocia appareat in vultu illius qui ceciderit, ut quamuis illi victor maximis vocibus inelamet, ut se se dedat, iugulum det potius, mortiferamq; plagam accipiat, quā a ditione sua, id quod erat omnibus notissimum, victum se esse fateatur, aliter enim extremum dedecus concepisset. Mauult igitur crudelissima morte mactari, sibi que morienti facris omnibus interdici, quā vitam ab hoste accipiendo, ab omnium aditu, sermone, congressu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem seruitutis miserā, acerbā, & luctuosā, omnia mala, quæ cogitatione fingi possunt, continentem. Despicit populus animi simplicitatē, & stulticiā appellat. Est igitur tibi vtendum versuta fallaciq; nocēdi ratione, si vis sapiens existimari. Contemnit integritatem & innocentiam: danda ergo opera est, ut per vim & fraudes fortunas amplifices. Frugalitatem obscuram & nobilitate alienam ducit: omne patrimonium est per luxuriam effundendum, si velis in clarorum horum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis esse putat. Sunt igitur danda plura furoris & amentie signa, si cupis vir ad res gerendas acer & animosus existimari. Lex postremò durissimas imponit, ut religionem negligas, ut diuina & humana iura violes, ut sempiterni domini numen offendas, ut te manibus inferis inaudito scelere deuocas. Est ergo

ergo tibi repudianda salus Christi sanguine quaesita, & omnis sanctitas irridenda, bellumque sceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus tertè & impurè Christiano sanguine cruentandæ. Quid enim quaeso est ad opinionem vulgi præclarior, quàm multos in hoc impio atque nefario pugnae genere trucidare? victor enim postquàm aduersarij cæde crudelitatem expleuerit, ita discedit è loco cœtaminis, atque si è patriæ finibus hostium impetum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentiq; numero hominum stipatus deducitur orans, & omnium oculos in se conuertit. Celebratur incredibili multorù gratulatione victoria, tympanorum atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solùm præconis voce, sed prædicatione omnium magnitudo tanti facinoris ornatur, mirisque in cœlum laudibus effertur. Si igitur, veriam omnia concludamus, constat omnem gloriæ rationem, cùm in populari leuitate atque scelere sita sit, esse contrariam legibus, iudicijs, toti que disciplinæ ciuili: si compertum est, hoc insanabili morbo domus, ciuitates, imperia, nationes excindi, omnesq; virtutis opes euerti: Si postremò nihil est, quod tam pugnet cum Christi Optimi Max. disciplina, religione, sanctitate: quid causæ est, cur non à gloria, tanquam à re pestilenti atq; perniciofa fugiamus, illiusq; impetum summa animi cõtentione comprimamus? Dicam enim quod sentio, me ista aliquando mente pertractantem vehementius cõturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortasse quàm par erat auidior. Sed cùm videā, quàm multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vora faciēda puto, vt illam depellā. Nunc autē expecto, quid ad hæc responsurus sis. Quāquā si te Christianum memineris, & quid à te sanctarū literarum studia postulēt, animo.

cogitaueris, eam defensionē deferres, gloriamq; nō
modò contempnes, verūm vt magnam religionis &
pietatis labem singulari diligentia propullabis.

HIERONYMI OSO- RII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER TERTIVS.

HÆC ille cū dixisset, sinē dif-
ferendi fecit. Ego autē: vix in-
quam, statuere apud me, possum,
maiorā mihi voluptatē, an
admirationem attuleris oratio
tua. Tantū enim verū varietatē
in omni genere disciplina,
ingenio, copia, subtilitate cōplexus
es, vt me pendē magnificentiā orationis obrueres. Sed quē
maior fuit eloquentia tua vis, eō magis in pristino meo
sensu permaneo, vel eo solo argumento persuasus, quod
nec ista tanta dicēdi facultate potuerim ab hac sentē-
tia depelli. Quid enim censes? Esiene me in differendo
pertinacē, & vtrūq; quod Sophista faciūt, impuden-
tissimē repugnantē? Nihil est, certē magis à mea na-
tura atq; moribus alienum. Cū enim in errore aliquo
versor, tantū abest, vt in eo perseuerare velim, vt etiā
immortale me beneficium accepiſſe conſuear ab eo, qui
me in viā reducis. Quod enim munus amplius homini
verī cupidissimo dari potest, q̃ veritatis ipsius abstrusa
atq; recondita patefactior? Quod si vel amici prudentiā
authoritas, vel disertī hominū facultas errorē vniquē
alicui detraxit, id tibi nūc, fac illūm & expeditissi-
mum fuisse. Nec enim habeo amicum, quem plura fa-
ciam, nec est ē nostris aequalibus, quē putem esse secum
orationis

orationis ubertate & elegantia conferendum. Sed sic natura cōparatum est, ut opinionēs iudicio & volūta-
te susceptæ facildē deponantur: innata verò nulla dicē-
di viciuelli possint. Id igitur es assequutus, ut mihi
difficile admodū videatur, gloriam à calumniā tueri,
non ut eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is
sum, qui nihil arbitrer in natura, præter unam virtutem,
nominis claritate diuinus. Fieri quidem fortasse
potest, ut propter ingenij mei imbecillitatem disputa-
tionis tuæ firmamenta labefactare nequā. Gloria ta-
men nihilominus ornamenta sua retinebis, nempe quæ
nō in oratione mea, sed in natura consistant. Attamen
quando simul illius defensionem suscepi, pugnabo, ne of-
ficio meo desum. Malo enim ut malè à me defensa in-
genium meum vituperes, quàm deserta perfidiam.

HIC AVGVSTINVS ridens: Hoc cer-
tè, inquit, veteratorum est, eloquentiam meam
extollere, tuamque ipsius extenuare, ut si minus
causam à te susceptam tueri poteris, appareat, id
non illius imbecillitate, sed incredibili mea dicen-
di vi effectum esse. Expecto igitur an reliquus ora-
tionis tuæ cursus huic principio respondeat. Me
namque oratorem, qualem tu me vis esse, non pu-
tabo, si me hoc artificio abs te vinci patiar. Certum
enim mihi est, ubi peroraueris, meum ingenium &
copiam, quam tantis laudibus ornasti, in tuam lau-
dem conferre.

QVASI, inquam, mihi homini gloria audissimò
quicquā incundius accideris, quàm laudem vndequaq;
venari. Istius igitur quamvis artificiosa laudis spe, cō-
sendam nunc multò vehementius. Atque primum gla-
ria ortum è fonte repetamus: deinde paulatim ad chri-
stianam disciplinam veniemus, cuius testimonio pro-
babitur, nihil esse magis cum Christiana sapientia co-
pulatū, quàm laudis & gloria splendorem. Quare
non me valde mouet illa oratio tua, quæ me perorando

admonetas, ut meminisses me Christianum esse, facisque lucris deditum. Quasi rursus offusio meo conueniret, gloriam quam in magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum potero defendam: nec ullius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiam & claritatem. Fieri autem non potest, ut res tantis honestatis opibus exulta, diuinis institutis & legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus exordium nunc alunde capiamus: Glorie igitur rationem non esse in errate opinione, sed in natura sitam id maxime declarat, quod omnibus innatum est mirum illius desiderium. Que enim gens est, aut tam humanitate culta, aut tam immanis aut barbara, que non naturali studio conuictetur ad laudis studium? Quantam vero illius cupiditatem natura nobis insenerit, ex eo facile cernitur quod omnes pueri infantes, simulacque sentire aliquid incipiunt, laude mirifice capiuntur. Mirum est enim quanta certamina ineant, quanto vincendi studio effrangentur, quantum in victu pudor insit. Vt autem quisque prestantissima indole natus est, ita maxime cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon, Cyrum illi Persarum regem, cum esset adhuc puer, ad id cupiditatem laudis exarsisse, ut illius causam in ea aetate pericula omnia subeunda duceret. Facile fuisse igitur, ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim unquam res magnas animo magno aggressus est, qui non in ipsius aetate primordio dederit insignia documenta, quanti gloriam estimaret. Non est hic necesse, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cum omnes summos Imperatores hoc tantum signo confecti magnam spem future virtutis ciuibus suis attulisse. Quid de insigni ad praeclaras disciplinas indolet? Num parum liquet optimam de illis spem concipiendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus ille datur puer, quem tu

existes,

excitet, quem gloria iuuat, qui vilius fleat. Hic eris alendus ambitu: hunc mordebit oburgatio, hunc honor exaltabit, in hoc desidium nunquam verbor. Huius verbum optimus ille magister audacia ingenij excellentis explicat. Quid, postquā pueri aetate progressi, quatenus quicquid ipsos attingat, despicere incipiūt: num alio genere orationis a laquore delectationis citius auocantur, quā summorum hominum cōmemoratione? V. dete quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad puerum de procorum patulantia repetēdas. Sic enim ait:

Nec iam res, santas puerula mentes retrahes.

Nōne vides quantum nomen sit adeptus Orestes,

Cū n. patrem ulciscens, visa spoliaueris illum,

Qui scelere in fundo patrem demiseras orco?

Te decus eximium praestanti in corpore tandem

Excitet, ut magno laudum caparis amore.

Illi igitur oratione sic videmus incensum Telemachū, ut nihil aliud quā de virtute cogitaret. Cū enim sit hoc studium laudis in omnibus, cum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, ut illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Esayalus apud Maronem, dicens:

Est hic, est animus, lucu contemptor, & istum

Qui vita bene credas vmi, quo tendis, honorem.

Nec is ardor extinguatur, aetate confirmata: sed tunc ratione & studio multo magis incitatur. Vnde Vlyses apud Euripidē ait, se necem haud recusaturum, dummodō sibi mortuo sepulchrum magnificum adificetur ad sempiternum gloria monumentum. Multos etiā constas fuisse eō progressos, ut glorie cupiditate suā vitam eriperent. Vt Brutus ille, de quo idem Mavro:

Infelix, viciunque ferens ea fata minores,

Ficit amor patriae, laudisq. immensa cupido.

Sic etiam traditum memoria est, Alcibeam Pansania matrem, cū illū Spartiatq. in Tenaro monte domi interclusum fame necare parauissent, primum lapidem ad

obstruendum aditum exitum posuisse Simili etiam cupiditas Timuleōtem induxit, ut fratrem dominatu patriam opprimentem interimeret. Ne Torquatus quidem, cum filij cade sanxis militare disciplinā, hac cupiditate caruisse putandus est. Non hic disputo, an omnes hi rectē officio functi sint: sed illud ostendere volo, neminem unquam gloria causa suorum charitatē repudiaturum fuisse, nisi natura basisset eorum animi gloriam esse omnibus rebus humanis longē preferendam. Quid Philosophi? Nonne spe clari nominis inducti, seipso ad sapientia studium consulere? Ut enim antiquiores prateream, Plato ceris, quantum praelectionem atque nobilitatē amaret, aperis declarauit. Nā & laudem esse bonū quoddā celeste censet, & omnibus eā rectē factis quasi premiū diuinū proponit, ipsiq; maximum artium instrumentum, & illud admirabile genus eloquentie in gloriam suam maxima ex parte transulit. Aristoteles autē, cum esset philosophia gloria praestans, minimū cōtensus illo splendore, quē erat sapientie studiū assequutus, eloquentie laudē incredibili animi contentione quasisit. Infinitum esset, si vellem eos, qui ab his orti sunt, enumerare, quos omnes constat fuisse gloriae stimulis acriter incitatos. Quod si aliqui se gloriae despicere gloriati sunt, id fecerunt, ut ea nobilitatis contēptione maximē nobilitarentur. Quod declarat eorū studiū in suū nominibus inscribendus, cogitationūq; suarum memoria propaganda. Quid de Poētis dicam? Nō enim solū sibi ipsis, sed omnibus, in quorum studiū propensi sunt, nominis immortalitatē pollicentur. Hoc enim sibi diuinum concessum existimant, ut ē tenebris quos velint eripiāt, atq; seculū innumerabilibus in hominū luce constituent. Celeste profectō munus, res ad laudē insignes ab obliuioni iniuria vindicare, moriēq; ipsam omnia delensē ingenio cōprimere. Sed nescio quomodo inuitus hoc dico, tum quia Poetarū ingenia sum semper admiratus, jū quia tu, Solonē credo imitatus, et illu

illis coniunctiſſi. Neſcio igitur quam ratione pleriq; ſua dignitatē obliſi, mercatū immortalitatis inſtituūt, & ſortia inque venalem omnibus proponunt. Multi enim ſunt, qui cum nulla inſtrumenta virtutū habeant, eam facili à Poetā mundantur, quib; ſi te muneribus inſimies, ſtatim te facient Iouis filium ſelaci ſidere matrem, atque multiplici virtute aurea ſecula referentē. Quod viſū ad quosdā hiſtoricos hac noſtra ætate contagione permanſit. Nam bene de ſe meritis ſpem ſempiterni nominis offendunt. ſ; autem quibus inſenſi ſunt perpetuū nominis infamiam minitantur. Verumque enim ſe ingenio & eloquentia præſtare poſſe confident.

ILLIS igitur, inquit Auguſtinus ridens, inferuias opus eſt, ſi te immortalem fieri cupis. Nihil enim proderit ſummi ipſius honeſtatis ſtudiū illis, qui Poëtæ aut Hiſtoricos iratos habent.

QUASI inquam poſſint homines leuiſſimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim ſunt, qui verē & incorrupte res geſtas memoria prodant, idque ſolū eſt in omni ætate permanſurum, quod eſt veritate ſubnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens, quaſi quedam nebula, diſſipatur & evaneſcit. Atamen neque ſcriptores laude afficerent eos quos maximo beneficio ſibi obligare cupiunt, neq; auari homines ingentii pretio laudē emerent, niſi variq; eorum laudis eximia dignitate caperentur. Sed quid Poëtæ admiramur, cum agricolas & opifices, cum barbaros etiam homines & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moveri videamus? Nullus enim eſt agricola, nullus artiſer, nullus operarius, qui non laudari valde cupiat & inter ſui ordinis homines princeps exiſtimari. Ergo cum pueri, ſenes, adoleſcentes laudē ardenſer expectant, cum omnes ſiue principes, ſiue plebei, ſiue intellegētes & docti, ſiue rudes & imperiti, ſiue maximis diſcipliſ in exultis, ſiue artibus inſimis incubentes ad eā eunt ut ſe poſſint aſſueſcere, quin ea cupiditas hu-

manant naturam maxime attingat? Nunquam enim
 esset tactus omnium gentium consensus, & conspiratio in
 gloria cōfessanda, si ea moribus & opinione desiderata,
 & non potius vi & impetu natura expressa esset. Qua
 enim moribus aut legibus & institutis continentur, nec
 sunt eadem apud omnes, nec ullam constantiam habent:
 sed varias pro temporū ratione mutationes subeunt.
 Ex eo igitur, quod omnes mortales semper laudari con-
 cupierint, facile cernitur, hūc appetitum laudis esse na-
 turā & nō opinionem nostram animi infixā. Si autē qui
 vel ingenio vel praeclara ad virtutum iudola praestant,
 quo sunt ad altiora recta, & maiora dant indicia natu-
 rae: constatq; in studium laudis istos ardentius incitari,
 qui maiore indolis praediti sunt: relinquuntur plene hunc
 animi impetum nullo modo infirma opinione, sed natu-
 rae praestintia contineri. Quod si natura nos nō ad fla-
 gitium, sed ad honestatē genuit & confirmavit, ob idq;
 omnes sapientes eam tanquā optimum vitae ducem se-
 quendā statuunt, & perspicuum est, nos impetu natu-
 rae ad laudem cōtendere: efficitur nos gloria cupiditate
 ad virtutem & honestatem dirigi. Poterat quidē fieri,
 ut non teneant homines vere gloria viā, & opinionum
 errore flagitia infinita concipiant. Quemadmodum e-
 nim reliquas affectiones visiliter à natura datas, ad
 nostrum statum cōservandum temeritate & amentia
 ducti in perniciem nostrā conuertimus: ita etiam sit,
 ut gloria cupiditate ad nostrum dedecus abutamur.
 Vigilemus in rebus alijs, cum impetū natura cernimus,
 quid sit illud, quo nos impellat, ratione inuestigamus: ita
 cum tantum gloria desiderium omnibus innatum
 esse videamus: in quibus rebus ea fida sit, exquirere ra-
 tione debemus. Providendum enim est, ne quod pleriq;
 accidit, inani laudis specie delinunt sempiternam infamiam
 subeamus. Ut igitur id praecaveri possit, est gloria
 vii & ratio diligentius inquirenda. Primum itaq; vi-
 dendū est, an in laudis genere versari, Locus autē &

regia

regio laudis honestate & pulchritudine continetur. Id enim tantum laudamus, quod aptum & venustum est, & aliquo splendore dignitatis illuminatum. Contra vero quicquid turpe & ineptum est, vituperare solemus. Quod si interdum accidis, ut rebus inhonestis aliquid laudis impertiamus, id fit propter aliquam decoris atque venustatis similitudinem rebus turpibus adiunctam. Existit enim in corporis motu incessu, & in voce quidam modus & convenientia in numeri rationem cadens, & venustatis speciem praese ferens, qua quidem fit, ut res etiam flagitiose genus quoddam laudis aucupentur. In quibus tamen rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago: quae sepe numero insignes turpitudines occultantur. Quae enim ita deformia sunt, ut nulla specie pulchritudinis illustrentur, nemo laudauerit unquam, nisi sit humano sensu penitus orbatus. Cum id igitur tantum laudari contingat, quod decoris atque venustum est, videamus, siue huius decori iudicium in errante opinione situm, an semper ad naturam referatur. Continet enim haec questio omnem dissertationem. Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas & inconstantia, quantum tu esse voluisti: sed erit profecto aliquid, quod in omni memoria sit certa, & constanter laude celebratum. Hoc autem in corporum humani figura cerni facile potest. Ut enim ex omni genere amantium nullum est praeter hominem, quod pulchritudinis elegantiam sentiat, ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim ut bestiarum motum sentiunt, ipsius autem motus ordinem & venustatem non sentiunt, ut cantorum sonas auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequuntur: ita & in formae magnitudinem atque colorem videmus, ipsam vero partium convenientiam & aptam corporis compositionem intueri non possunt. Ex quo sequatur, deformia à pulchris humana eandem naturam atque rationem distinguere.

Qua cum sis eadem in omnibus, idem erit apud omnes
de venustate iudicium. Nam ut omnium aures vox
extra modum absona & absurda latis, distincta ve-
rè & varijs intervallis numerum aptè conficiens de-
lectat; ita oculos omniatum, partes corporis non certa
ratione inter se convenientes offendunt, membrorum
autem omnium concinnitas increduliter allicit. Su-
mma enim natura elegantia & concinnitatis appeten-
tes. Qua quidè in motu & in voce numerus, in corpore
autem certa & rata partium ratione cõstat. Quam enim
est, quamvis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissi-
mus, qui non excellentem formam libenter aspiciat?
Neq; enim solum aspectu aliena pulchritudinis alli-
ciuntur homines, sed etiã omnibus insidet cura quadã
propria dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat inte-
gras, & aptas corporis sui partes habere, & non omnia
circumspectat, quib; eam species ornari possit. Quod
si corporis elegantia, qua quidem non tam in coloris bo-
nitate, quam in certa dimensionis lege cõsistit, omnium
oculos ad se rapit, efficitur planè, id non incerta opi-
nioni, sed constante natura iudicio contingere. Non
enim nunc hoc, nunc illud, sed idem semper omnes va-
tuta iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem,
& pulchritudinem expetendam. Poteris quidem fieri,
ut alios alia magis delecent, ut in picturis: nemo sa-
vien nisi prius omnem humanitatem exueris honestam
& liberalem orũ speciem non affectus iucundam ex-
istimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago, quæ sub
verborum eadem quamvis fluxa sit & instabilis, non tamen
incerta opinione, sed certo ipsius naturæ sensu iudica-
tur, quid de pulchritudine animi dicendum est, qua neq;
verbo corrupta potest, neq; ætate deflorescit, neque
miseriæ villo corrumptitur, sed quotidie magis
mentis divinis illustratur. Ille enim non adum-
brata venustas multum interdum maculis albis cer-
tatur, ut in corpore, sed solida & præstantissima pulchritudo
qua

qua sola est sua natura & sponte laudabilis. Nam
 solum omnino, ut dictum est superius, rebus tantum
 decoris atque venustatis tribui solet, & verum decus
 in animi tantum bonis eminet; qui dubites omnem
 laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod
 ut facilius videamus, aliam similitudinem honesti cor-
 poris ad pulchri animi speciem transferamus, ut in eo
 tantum excellentem illam formam intueri possimus.
 Atque utinam sic eam oratione liceret atque mentis
 licet & cogitatione depingere: iam videretur ipsam ho-
 nestatis fontem, unde omnes laudes emanant. Sum-
 mus igitur hominem ingenio & studio praestantem, op-
 timis artibus imbutum, verique videndi cupiditate ve-
 hementer inflammatum. Is cum aciem mentis aciem
 in mundi motu, & conuersiones admirabilium celli
 ornatum, atque totius naturae constantiam intenderis,
 omniaque caelestium illius rectoris numine & consilio re-
 gi & administrari perspexeris: conuerstat sese ad suspensam
 contemplationem, ut mentem suam caelesti sacra-
 eductam, & cum diuina mente copulatam sentiat atque
 tandem videat, quid sit tanto natalium splendore con-
 sentaneum. Intelliget enim profecto summum illum
 dominum, a quo animam hausit, & tanta beneficia ac-
 cepit, esse sibi non modo religione summa colendum,
 sed etiam ardentissimo studio sequendum. Ex hac igitur
 animi conformatione pietas & fides existit:
 hinc admirabile iustitia & aequitatis decus oritur,
 hinc singularis amicitiae fides, hinc liberalitatis &
 magnificentiae splendor elucescit. Huic tamen clero &
 illustri virtutum comitatu adiungamus illam quasi
 custodem & propugnatricem iustitiae fortitudinem,
 qua hunc armu diuinu undique tegat & muniat. Sit
 itaque erecto animo & excelso, humanae omnia de-
 spiciente, aliisque nimis & ardua consuetante, & in
 omni conturbatione semper inuicta. Hanc autem ani-
 mi altitudinem moderetur temperantia, qua qui-

dem totius honestati & elegantiæ decus & ornamento in se continet. Sit igitur hic, quam animo & cogitatione fingimus, insigni modestia præditus, omnem turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obstitat: in omnibus dictis & factis modum & ordinem conservet, & quid maxime deceat semper inquireat. Ergo cum hu tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis atque præsidijis redundaveris, nullumne censes admirationem hominibus allaturum? Illi quidem admirabuntur universi, & complures etiam amabunt. Nullo enim modo honestas, quæ quidem nihil est in terris magnificentius aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam agrestibus institutus vivit, qui non ipsius rationis præstantiam atque sapientiam cum ingenti admiratione suspiciat? Quis unquam tam abiectio animo fuit, qui virtutis altitudinem minime prædicandam existimaret? qui tanta humanitate effratus est, ut fidem & bonitatem non amandam iudicet? Si igitur singula virtutes per se, quanquam illæ re disiungi non possunt, sed cogitatione tantum separantur, omnibus præferende & amandæ videntur: quid tandem omnium conspiratio atque consensus efficiet? Præclare Aristoteles: Si essent, inquit, qui veluti deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquam esse ducerent, eos in omnium dominata locari. Quod si corpus elegantiæ præstans hanc opinionem afferre potest, multo facilius id esset de animi præstantia iudicandum. Sed non ita facili pulchritudinem animi certamus, atque ventositatem corporis assequi sentimus. His verbis ostendit Aristoteles, vehementius amores excitari posse animi dignitate perspecta, quam corporis insigni specie considerata: animi autem formam non ita facile cerni. Sed quid referre? Non enim diu cecari poterat. Necessè est enim, ut aliquando tandem existat, lucinque suum
lon?

longè latèque diffundas. Tunc igitur omnes insolito splendore commouebis, & ad sui amorem inuocabis. Habebis hic gloria principium, quod quidem nihil est aliud, quàm egregium illud altissima mentis lumen, omnium oculos in se conuerrens, & ad sui amorem incredibiliter alliciens. Est enim gloria publica uir-
tutis excellentis admiratio, cum insigni beneuolen-
tia coniuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gigni-
tur, sed excellens & admirandum. Neque rursus
omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt;
sed ea tantùm, quæ ab animis decere & honestate
aueruntur. Si enim quæcumque sunt admirabilia,
gloriam sibi parerent, cur non monstra atque produ-
gia, quæ magnam mortalibus admirationem incuta-
unt, gloriosa putaremus? Gloria igitur tum demum
locum habet, cum excellens & admiranda pulchri-
tudo animi conspicitur, quam admittuntur omnes &
singulari omnium charitate dignam existimant. So-
la enim dignitatis amplitudo utrumque simul efficit,
ut & stupore suspensos homines teneas, & sui amore
inflammes. Neque enim tantum propter utilitatem
magnitudinem, quam uirtute florentes nobis afferunt,
quantum ob insignem & illustrem uirtutis speciem eos
amplectimur, usque adeò, ut illos etiam quos nun-
quam uidimus, eximè diligamus. Sumus enim ap-
petentissimi honestatis, eiuque forma perspecta in
illius cupiditatem ardentem incumbimus. Et enim
eos, a quibus nunquam lesi sumus, si uirtutis ex-
peries & fragilis inquinati fuerint, & contemni-
mus, & sustinui in illos odium concipimus: ita homi-
nes uirtute præcellentes ueneratione quadam, in-
signi beneuolentia dignos inducamus: quis enim est,
qui desidem & ignauum hominem non despiciat?
quis libidinem, auaritiam, perfidiam, crudelitatem
non oderit? Nemo tam effrenatus cupiditatibus un-
quam fuit, qui se uerum inuenisset, non multis partibus

maluisset ad ea quæ scelere consequutus est, sine scelere peruenisse, eos enim ipsos, qui se varijs omnibus dederunt, ita grauitè offendis suscepti flagitij turpitudine, ut sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter & impius, omni quæ scelere & parricidio contaminatus: fieri ne posse credas, ut non in domesticorum odium irruas? ut non eum fratres etiam atque parentes, ut malum auspicium desistentur? ut non illum omnes e natura finibus exterminandum putent? Si igitur omnes a natura instituti, scelus odio & vituperatione prosequuntur: consequens est, ut honestatem iudicent esse diligendam, atque mirificè celebrandam. Unde planè colligitur, omnem laudem excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo facile tibi dabit, nempe gloriam e populi laude pendere. Illud enim iudicium multitudinis, in alicuius hominis laude consentientis, non est libera voluntate, sed nature necessitate susceptum. Necesse enim est, ut quem videmus omnes esse virtute præstantem, quod minimè obscurum esse diu potest, quamuis in principio lateat, laudibus in cælum tollant. Gloria itaque fundamentum non in populi inconstantiâ ponendum est, cum ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in una virtute collocarit. Hoc enim semper euenit, ut virtutis ipsius lumen celebri opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. Non enim verum est, omnes esse dubias & incertas: siquidem multæ sunt veræ, constantes & graues, quibus ad religionem, ad patriæ charitatem, ad omnem denique virtutem incitamur. Hæ igitur opiniones (sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sententias in animis nostris impressas) quamuis nec ratione conclusæ, neque vlla disciplina confirmatæ sint, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitæ, nec ad eas confirmandas ullis ex-

quisitis

quisitū rationibus opus est, cum sint ipsa natura perspicue, nec ullo modo dubitande. Si igitur gravissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligentias, unde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare; quid tibi venit in mentem, ex nomine opinionum insidiam in gloriam concitare velle? Equidem ut verum fitear, illotue disputationis principio coborui. Putavi enim te velle Chrysippum ab inferis excitare, qui nos non hybris, sed aculeatu argumenti undique pungeret, & maledictis infestaretur, quod aliquid præclarum in opinione positum existimaremus. Is enim sumus, qui non modò invatas opiniones, sed alias quamplurimas honestas & laudabiles asserimus. Si itaque illo genere necromantia vis voluisses, me cerid matu exanimasses.

QV ID ita tandem? inquit Augustinus ardens. Nec enim vnquam te Lusitanum hominem adeò timidum putavi, ut mortuorum imagines extimesceres.

QV ASI, inquam, Gorgonii ipsius aspectu conturbari possim, & non potius horrido illo differendi genere, a natura tua clementia penitus abhorrens. Nec enim Chrysippus ipse mihi tantum terroris incussisset, si carmen illud usurpasset, Adsum, atque aduenio Acheronte: quantum si me consortis sophismatis oppressum indigna etiam contumelia vexasset, lemem & facilem appellando, quod in aliqua opinione dignitatem constituissem. Timui igitur initio, cum te de leuitate opinionum disputantem animaduerti, ne me nullas eiusmodi insidias sufficantem a uirine Zenonis oppugnaret. Sed postquam dixisti, non tibi placere omnia ad illam exactissimam sapientia normam dirigi: réque vidi ad hoc mitius differendi genus orationis delapsum, illam astatem auream luculenter explicantem: continuo respiravi. Non dubitas enim, quin si genus aureum extares, tunc is, qui se multisudini

probauisset, fuisset omnino splendorem virtutis assequutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile demonstrare, eum etiam quem hæc gens, quam vos Poëta ferream appellare solet, laude perpetua dignum existimatis, esse omni virtute cumulatum.

HOC quidem inquit, scire sanè vellem, qua ratione te id probare posse confidas.

QUIA, inquam, insipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio, sapientum sententia non discrepat. Si igitur in illius aurei, hoc est, sapientis gentis opinione de alicuius dignitate concepta, erat aliquid excellens atque magnificum: non erit dubium, quin id etiam quod imperitum vulgus mirificè laudandum putat, sit honestum & laudabile existimandum.

HOC igitur inquit, effice, si potes, multitudinis opinionem a sapientis decretis minimè dissentire. Nec enim te impedire volo

HOC, inquam planè effectum arbitror. Iam enim disputatum est, fieri non posse, ut virtutis decus animaduersum, non vniuersis hominibus admirandum, atque summo studio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, ut ab hostibus etiam egregie dignitatis confessionem exprimat. Hoc autem voluit ostendere Homerus, cum Priamum inducit in senum consensu, Agamemnonem, & alios Græcos principes, a quibus ingentes clades acceperat, eximè laudantes. Sed quid hostes admirantur, cum illi etiam, qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellum omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore & elegancia obstupescant? Illud enim quod dicebas, talem nos opinionem de rebus laudandis & vituperandis recipere, quales sunt ij mores, quibus instituti sumus qui tibi conceder, qui modò in ipsius naturæ vim acutus intenderit? Omnes enim nati sumus ad decus & honestatem, hæc virtutum seminibus inclusis sit,

ut quicquid parvis moribus imbuti, & perniciosi legibus instituti simus, unam tamen virtutem summis laudibus effereamus iudicemus. Nec ullo modo tanta morum aut rerum perniciēs incidere potest, ut rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeo flagitijs omnibus coopertus, ut non cupiat se istum & gravem existimari? Si enim flagitia multitudinis pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explenda libidinis gratia tenebras & lustra sequerentur? cur eos post susceptum scelus intemperantiae suae puniret? Nam cum aliquis aut turpitudinis illecebra delinquit, aut alia quocumque animi perturbatione concitatus flagitium committit, ubi primū ille motus animi residet, qui rationis iudicium impediēbat, multis signis ostendit, quā acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius macula conscientia. Hinc illi Phædra priuigni amore insanens, atque a molliſſimo vitæ cultu ad venationis studium traducta, ab Euripide lamentans inducitur. Cum enim amore furens nihil aliud quā tela, canes & montes in clamarent, ubi se colligit, ita suum dedecus lamentatur:

Miseram me, quod fœdus feci?

Quō me traxit furor inuitam?

Agit in præceps dura calamitas.

Heu heu infelix,

Iterum nutrix caput occulta

Nostrum: nam me pudor oppressit.

Tege, nam lachrymas oculis stillans,

Insturūq; rubor nimis timuit.

Regnans sensus cruciat animum,

Amens triador in exitum, sed

Præstaret tunc finem mergi

Cum sensum furor eripit omnem.

Idem in Phædra etiam scelere & amentia furente non esse penitus extinctam indolē pudori & honestæ.

tis? Sed quid Præram admiramur, cum Medea mu-
 lier omnium sceleratissima, multipliciq; parricidio con-
 taminata, apud eundem Poëtam Corinthijs mulieribus
 persuadere nititur, sese nullos officij numeros præte-
 ruisse? Sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis
 opus est, cum ipsa vita communis infinita exempla
 suppeditet. Quis enim unquam fuit adeo impurus &
 flagitiosus, qui non suspiceret fidem, continentiam, a-
 nimiq; excellentis altitudinem? Sume ex omni memo-
 ria quem velis. Visne Dionysium illum superiorem, re-
 terribilium hominem & impurissimum? Multa quidem
 ille contra generis humani societatem impie atque ne-
 farie commisit, & patriam a se durissima servitute op-
 pressam multorum cede frastabat. Num illius inue-
 nerata perfidia & immanitas efficere potuit, ut non fi-
 dem & animi constantiam laudabilem existimares?
 Non profecto. Quantum enim amicitia sanctitatem
 suspiceret aperte declaravit, cum exemplum singula-
 ris amicitia atque fidei in duobus Pythagorici admi-
 ratui, exclamavit: utinam ego vobis tertius amicus
 adscriberer. Idem cum parasset insidias Polyxeno viro
 spectatissimo, qui Cestam illius sororem in matrimonio
 habeat uque Polyxenus metu perterritus in Italiam
 fugisset, Cestam acriter incusavit, quod non indicasset
 mariti consilium. Tum Cesta: Adeone me, inquit, dig-
 nitatis oblitam putas, ut si rescivissem, qua vir meus
 animo agitabas, non me illi eiusdem fuge atque fortu-
 nae comitem præbuissim? Multo enim erat mihi ad
 dignitatem aptius, uxorem exulis Polyxeni, quam
 Dionisij tyranni sororem appellari. Quid deinde se-
 quutum est? Tyrannus ipse vir immanis & truculen-
 tus, illius virtutis admiratione percussus, Cestam post
 illam diem multo officiosus observavit. Iam filius eius,
 quamvis patris scelera immensa luxuria cumula-
 set, satis ostendit, quid de sapientie atque virtutis am-
 plamine sentiret, cum Platonem benignius diuini affe-
 ctis

cit: quem tamen postea Syracusis ablegauit, ne videliceret in illum conspectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis indolem: nihil dicam de multis alijs tyrannis importunissimis, ut ad Nerone tandem perueniam, quo quidem nullum tetrius aut immanius monstrum tellus extulit. Parumne multis ille signis ostendit, quàm magnificè de virtute sentires? Quanto studio quodam tempore viros excellenti ingenio complexus est? Quanta industria musicen, & alias argentiuas artes excoluit? Cum autem omnes suas opes in singularem nequitiam contulisset, inauditisque sceleribus concepisset, cupiebat tamen sese continentem & grauem, summumq; P. R. rectorcm appellari. Nunquam certe Nero virtutis egregiæ nomen concupisset, nisi in ea quàm plurimum dignitatis inesse iudicasset. Quid postquam matrem necauit? Numquid ille ipsa matris furie, quæ mentem ipsius assiduo cruciatu lacerabant, parum apertè docebant nunquam in hominibus, quantumuis perditis & efferatis, sensum honestatis extingui? Nunquam enim consceleratos homines tantum sceleris conscientia vexaret, nisi haesisset eorum animis, nihil esse scelere scdius, nihil tertius, nihil detestabilius. Quod si Nero homo omnium scelestissimus, si homo ille appellandus est potius, quàm importunum quoddam monstrum atque prodigium, & scelus odiosum, & virtutem laudabilem & amandam esse iudicabat: quis animo fingi potest adeo consuetudinis improbitate victus, ut virtutis magnificentiam non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis hanc sententiam confirmare. In re tamen adeò perspicua unico tantùm eoq; recenti atque domestico contentus ero. Fernandus quidam fuit regius Lusitania princeps, Iohannis regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre, cum ab Eduardo rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuisset, in Africam traiecit, atque signis collatis, ita parua manu cum innumerabili ho-

hostium multitudine saepe conflixit, ut semper ex illa victoriam reportaret. Sed tandem effectum est, ut infidij oppressus in hostium potestatem perveniret, & in mediterraneas Mauritania regiones deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lascarchus quidam, homo avaritia immani, luxuria infinita, feritate incredibili praeditus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in longinquum tempus dilata, (nihil enim inter nostros & Maurum convenire poterat) accidit tandem, ut Fernandus ipse multu doloribus in ergastulo perfunctus vitam cderet. Eius autem morte tyranno nunciata, tradunt illum quasi stupore percussum & confusum, atque tandem haec verba protulisse. Profecto si si vir hic non ita Mahometi insensatus insensus & inimicus extitisset, fuisset in omni aetate divina laude commendandus. Fuit illi: quidem in omni genere honestatis excellens: ego tamen tres illius virtutes praecipue semper admiratus. Constat enim illum nunquam sese Venere ulla commaculasse, nec unquam in vita mentitum fuisse: Deumq; semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandam, quae hominibus etiam dedecore, flagitio, turpitudine contaminati eam adfert necessitatem, ut vel inuiti decora & honestatis excellentiam laudibus in caelum tollant. Num clarior natura indicium expectatur? Perfidiosus homo atque adeo ex fraude & mendacio compositus, singularem fidem admiratur: in omni libidine teire & impure volutatus sanctissimi viri castitatem celebrat: hostis sanctitatis purissimum & ardentissimum religionis studium laudibus offerendum putat. Ergo si virtus tantum valet, ut ipsi ipsi, quorum cupiditatibus infesta est, admirationem ingentem commoveat: quid convenie afferere, nos laudem non natura & splendore suo, sed studio & cupiditate nostra mereri? Si enim ita esset: qui turpi voluptate ducantur, nullo modo continentiae pulchritudine moverentur. Neq; qui alienum appetunt

innocentiam laudarent, neque scelesti & impuri castitatem religionis extollerent. Quod quàm falsum sit, satius esse probatum arbitror. Quanquam re minimè dubia confirmanda longior fui, quàm fortasse conveniebat. Nihil est enim magis perspicuum, quàm uniuersum genus hominum in virtutis laude mirificè consentire. Et hoc sit ut dictum est, non lege, more aut instituto, sed insito naturæ iudicio. Vt enim solent lucere, ignem calere sentiunt uniuersi: ita mortales omnes, quantumvis impuri, iudicant virtutis excellentiam esse admirandam & predicandam, & omnium studio complectendam. Nam ad id quod dixisti, infames homines & impuras mulieres in ludicrum aut flagitiosis artibus exercendu certo laudis præmio affici solere, iam responsum est, turpitudinem ipsam per se a nemine laudari posse: sed illud aptum atque concinnum, quod in forma, in cultu, in motu, in gestu demique corporis emitescit. Quæ tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, ut impuras artes vulgæ laudabiles efficiat. Nunquam enim ut probum obicerentur si hominum vulgus existimaret, alacrius expectendi decoris laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphum & Autolyum & Ulyssen attinet, intelligi oportet non in illa vanitatem, sed sapientia speciem fuisse laudatam. Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Reipub. causa simulare, & hostes insidias callidè circumuenire: quibus artibus apparet, res illos priscis temporibus nobilitatos extitisse. Nec tamen Homerus quamuis multa præclerè dicat, est in omnibus audiendus. Multa enim mentiantur Poëtæ, ut est in veteri proverbio, Cum igitur ut ad propositum redeamus, exploratum sit, tantam esse admirationem virtutis, tantum ipsius honestatis splendorem, ut tyrannos etiam, homines feros & humano generi pestilentes commoueat: quid de populo tandem uniuerso existimandum est?

Constat enim ex his, qui nec insigni scelere contaminati sunt, nec rursus egregie virtutis specie commendati, virtute namque excellentes multis annumerari non possunt: & qui insigni aliquo scelere publicum otium perturbant, omnium consensu a viri communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex his, qui vel aliquam officii mediocritatem sueri possunt, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hic tu quam tam orationem consumpsisti in accusanda libidine populorum, in amentia multitudinis insectanda, in communibus vite flagitijs describendis? In illa verò explanatione ciuiliū seditionum atque publicarum calamitatum exulsauit oratio tua, omnem antiquitatis memoriam reperens atque demonstrans, omnia imperia populorum amentia & scelere concidisse. Sed mihi crede, habuit multum iniquitatis accusatio tua. Prætermisiss enim bonis populorum opera & industria constitutis, in eorum tantum malis enumerandis, vitisq; omnibus seligendis versata est. Quid enim queso fuisse ad humana vite presidium & cultum vtiliter inuentum, si non multitudinis labor & munus accessisses? ut enim hic omittam terræ culturam, ædium extructiones, urbium munitiones, curationem valetudinis, navigationem, & artes innumerabiles, ad vitam sine cura degendam populi ipsius ope, & diligentia constitutas: rectè profectò viuendi disciplina, mores & instituta nulla fuissent nisi hominum multitudo iure sociata vnum in locum conuenisset. Nam si homines in siluis dissipati bestiarum more vagarentur, quis humanitatis cultus, aut quod verecundia signum in rebus humanis existeret? Ciuitates igitur indolem adolescentum excitauerunt, atq; paulatim hominum ingenia excolentes, ad honestatis splendorem instruxerunt. In illis religio & officium ortum est, ibi iustitia lumen eluxit, ibi magnitudo animi, ibi modestia & reliquæ virtutes existerent. Quin etiam artium maximarum studium, occultam

ram-

vñq; rerum inuelligatio & inuentio nulla esse potu-
 ifset, nisi prius summorum hominum ingenia fuissent
 ciuilibus institutis mansuefacta, & exculta ad rerum
 naturam acriori mentis acie perspicendam. Neque
 solùm hoc præstat ciuilis cultus, ut homines agresti vi-
 ta ad humanitatem traduèti, facilius humanarum at-
 que diuinarum rerù cogitationem capiant, verùm eti-
 am ut securè atque commodè vitam in natura perue-
 stigazione consumant. Nullo enim modo summi viri
 sapientie studia colere potuissent, nisi multitudinis ope
 eorum vita muniretur, multorumque hominum inue-
 sta ingentem illis materiem ad naturæ explicationem
 suppeditarent. Omnes igitur artes, quarum presidio vi-
 tam sustentamus, & vim bestiarum, imbrum, hostium
 arcemus, & animam sapientia disciplinis excolimus,
 atque postremò homines summi, ipsius multitudinis ope
 inuenta atque perfectæ sunt. Hæ tam multa & utilis-
 tes quamam tandem ratione a populo manare potui-
 sent, nisi fuisset inuatus omnibus insignis quidè pudor,
 & publicæ incolumitatis appetitus? Quis enim quæso
 est in populo legibus atque moribus constituto, qui æ
 charitate humani generis abhorreat? Nec enim solùm
 liberos, parentes, propinquos, sed cives etiam atque adi-
 gentis humanum sibi naturali amoris fœdere sociatum
 videns. Quàm dociles autem sint ad omnem rectè vi-
 uendi disciplinam, si modò rectores habeant & prou-
 dentia graues, & publicæ incolumitatis amantes, est
 explicatu difficillimum. Mirum enim est, quàm om-
 nes magistratus & principes vereantur, & viros omni
 virtute præstantes obseruent, usque adeò, ut excellen-
 tis hominis conspectu furor omnis confidas, & incendi-
 um seditionis extinguatur. Quod Vergilius eleganti-
 mè describit,

Magnò (inquit) in populo cùm saepe coorta est
 Seditio, scutisque animis ignobile vulgus:
 Iamque facès & saxa volans, furor arma ministrat.

Non potuit magis ante oculos ponere turbulenta discordie tempestatem. Sed videte illius sedanda facilem & expeditam rationem.

*Tum pietate grauem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arreſtūq; auribus adſtant.*

Ille regit ductus aënos & pectora mulcet.

*Cernitis quidnam habeat authoritatis apud populum, furis etiam ad terrum & immane facinus excitatum, prudentia, constantia atque probitatis opinio? Non est necesse id exemplis confirmare. Plena historia sunt, neque est quicquam magis peruiulgatum, quam prudentium & grauium hominum autoritate populi furores omnino comprimi, & turbidæ seditiones extingui. Quid illud nonne magnum argumentum est, nihil esse apud populum virtute illustrius, quod eos magnificat, qui præſentium hominum testimonio comprobantur? Non enim mediocre laudem inueniunt, qui se ad claros & spectatos viros adiungunt, & ab illis diliguntur. Hos itaque multitudo statim incipit admirari, quantum nondum eorum recta studia perspicit. Satis enim ad magnum decus existimat esse, datum illi a summis hominibus, virtutis & industriæ testimonium. Hoc animaduertentes Poëta, fecerunt eos quos ornare volebant, quorundam Deorum familiares, ut *Vlyſſem Minervæ, Aeneam Veneris, Hippolytum Dianæ*, ut multitudo in tanta gloria ponens approbationem hominum virtute præstantiorem, tanto magnificentius de illis indicaret, quos audiret fuisse Deorum familiaritatibus implicatos quantum diuina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo cum omnes homines maximam quidem laudem arbitrentur esse, & diuinam mente comprobari, proximam autem a viri diuini in pretio haberi: quid est magis perspicuum, quam omnes ad virtutis & sapientiæ laudem conspirare? Nam quod ois populum ingratum semper & improbum in ciues bene meritos extitisse: si rectè iudicare de omni causa*

causa velimus, cum certe huius inuidie crimine libera-
 bimus. Eas enim calamitates quas viri excellentes in
 liberū populu hausirunt, magna ex parte reperiemus
 paucorū perfidia illatas multitudine reclamante. Obijt
 in carcere Multiades, in quem fuit non populus, sed Xen-
 zippo accusante delatus. Populū enim in iudicio valde
 propitium expertus est. Theramenes triginta tyranno-
 rum iussu venenum sumpsit inuito populo, necemq; illius
 agerrimè ferente. Hausit in ea ciuitate venenam Pho-
 cion, calumnia paucorum Macedonia regibus gratifi-
 cantium: at vniuersa ciuitas ob illius mortem in luctu
 versata est. Quid Socratus nocens? Quid Xorophonis
 exilium? Quid Demeitrij fugam? aliorūque hominū
 industria prestatum exitus miserabiles oratione com-
 plectar? Paruane constat, eos omnes ferè in iusta
 multitudine in clades illas incidisse. Quansum mor-
 rorem, ut de Romanis loquar, exilium Cecilij Metelli
 Numidici, gentilis ō Metello, tui, ciuibz vniuersis
 attulerit, quantam rursus voluptatem ex illius resta-
 tutione cuncti ciues exceperint, dici vix potest. Fuit
 Clodij conductu operis in exilium pulsus Cicero: at illius
 discessu omnis ciuitas incredibili dolore confecta fuit.
 Quid de illius restitutione dicam; tanta totius Italiae
 gratulatione celebrata? Quanto amore populus uni-
 uersus Caiones, Pulos, Marcellis, Scipiones, & omnes
 egregios viros complexus est, ut eorum casu & incom-
 moda dolenter tulit, quā grata voluntate fuit & im-
 per suū morum hominum memoriam persequutus, do-
 ctorum hominum scripta declarant. Quare Africanū
 illum superiorem valde admiror Linciatū, patrie, quae
 illum amplissimis honoribus amplexat, praestulisse. Quis
 etiam tradunt narratam praecepisse, ut sepulchrum
 fidei in eo ipso loco, quod exilio voluntario delegerat,
 edificaretur, ne ossa illius ingratis patriae conuerteret.
 O vocem tanta viro indignam! Tunc ingratis pa-
 tria appellata est, quae se tantis beneficijs ornatam?

Ille te admodum iuuenem in summo imperio locauit, eadem summis viris gloriam & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio resistis: quin etiam eo ipso die, quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declarauit, cum deserto foro, neglectis tribunis & insigni contumelia vexatis, te omnia templa salutantem prosequuta est. Si patriam appellas duos Petulios, qui tibi diem dixere, non recusato quo minus eam ut ingratam & immemorem, scelere condemnes. Si autem patria est vniuersa ciuium multitudo, cum haec te semper ornarit, & auxerit, tuaque dignitatis amplitudini nullo in loco defueris, non in ea gratum animum, sed in te prudentiam requiro. Idem, quod de Scipione diximus, de omnibus ferme praestantibus in Repub. gubernanda viris dicendum est. Vix enim fuit unquam egregius homo, qui non populo egregie charus existerit. Ais praeterea, populorum amicitias & imperia corruisse. Verum id quid est: sed ea ipsa imperia populorum opera & industria fundata & amplificata sunt. Non inquit, sed paucorum consilio & sapientia. Fateor equidem, Sed si ea iusta causa est, cur populos ab ea laudis societate repellas, quod non per se, sed paucos secuti urbium fundamenta uocerint, & ciuilem societatem diuissimè coluerint: eadem ratione defendam non esse verum, causam publicae calamitatis populis attribui. Non enim per se, sed paucos sequi ea omnia perdidderunt. Quae igitur inuidia est, id illis crimen inferre, quod praecipue pertinet ad principes, eorum inscitia ad suam dominationem intemperanter abascentes: & laudem illis cum principibus communem, ad principes vniuersam transferre? Si verum itaque fieri, & rectis populorum studiis vitia pensare velimus, multo plura bona quam mala reperiemus rebus humanis fuisse opera multitudinis importata. Quae quamuis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen saepe ipsius bonitatis splen-

*Splendore a flagitio reuocatur. Vt enim mare diuinus
 sedatum atque tranquillum, quàm tempestate concitatum
 animaduertimus: ita populum diuinum quietum,
 quàm seditione commotum aspicimus. Hanc tu populi
 causam situeri voluisses, quantum campum haberes
 in quo oratio tua posset excurrere, & quomocunque
 velles liberè vagari? Facile enim potuisses, quæ tua
 copia est, infinitis exemplis ostendere, quantus amor
 honestatis fuerit semper omnibus populis ingentius.
 Atque primum res ab Atheniensibus gesta (nescis
 enim quomodo ciuitati illi, omnium disciplinarum
 altrici exempla libentius usurpamus) ingentem
 tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm
 saepe omnis populus honestatis tuenda gratia extre-
 mum discrimen adierit: quàm illustres contentiones
 pro iustitia defensione, & totius Græciæ libertate sus-
 ceperit: quanto impetu, & ardore cum summo for-
 tunarum omnium periculo supplicibus opem attulerit.
 Quod si Spartam orationis ipsius cursu & impetu de-
 latus esses, quàm multis & quàm memorabilibus ex-
 emplis disputationem locupletare potuisses? Explicares
 enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ip-
 sius senectutis grauitatem, vniuersiq; populi in virtu-
 tis studio consensionem. Tum ea quæ Lacedæmonio-
 rum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque
 laudabiliter gessit, quæ rectè, temperatè & constanter
 administrauit, luculenter exponeres. Iam Romanæ
 gentis mores & instituta, quàm amplam orationis se-
 getem tibi suppeditarent? Quæ enim tanta fides,
 tanta iusiurandi religio, tantum honestatis studium
 in illis unquam fuit? An tu credis scripi potuisse, ut
 populus ille tam longè latèque imperium augetet, idq;
 tam multis annis conseruaret, si non artes præclaræ,
 quibus erat instructus, multis partibus eiusdem vitia
 superassent? Nullo modo mihi crede, non dico im-
 perium augere, sed ne ciuitati quidem vniui opes*

diu tueri potuisset, si plus apud eum libidinis & ignavia turpitudine, quam laus industria & continentia valuisset. Nihil enim est, quod sine virtute & modestia praesidio possit esse diuturnum. Vt autem hic Gallos & alios populos rerum gestarum gloria florentes omittam, quomodo tu Hispanae nationis facinora verbis extolleret? ut singulas res uniuersae Hispaniae consensu contra Christiani nominis hostes susceptas exornaret? Diceret enim, quanta virtute Hispani pro religione dimicarent: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo, in tam vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem similitudinem truculentae bestiae inducis, alienam puto. Non enim ut inuitis bestiis atque recusantibus sint iniecta vincula: sic hominibus leges impositae. Homines enim non vi, sed ratio impulsi ad leges accipiendas. Rationi autem inijci vincula non possunt. Quae vis enim quaso multitudinis inferri potuit? Aut quo supplicij metu uniuersum populum coges legibus obedire? At constat saepenumero multos, ut patris legibus obtemperarent, ad non dubiam mortem concurrisse. Vnde in Spartiatis, qui apud Thermopylas duce Leonide ceciderunt, extat illud Simonidis Epigramma a nostro Cicerone versum:

Di hospes Sparta, nos te huc uidisse iacentes,

Dum sanctam patriae legibus obsequimur.

Ergo qui ut legibus parerent, mortem expetuerunt, eos certe constat non metu coactos, sed honestati amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, seipos in uita discrimen intulisse. Nec enim si hosti cecissent, erat illis aliqua poena praeter ignominiam subeunda, quam ut vitarent, sanguinem suum patriae largiri voluerunt. Hoc etiam de multis alijs nationibus affirmari potest, quae usque ad extremum spiritum pro instituta patriae decertarunt. Hoc ipsum autem est magnum argumentum

gumentum docilitatis ad honestatem, quod uniuersi populi leges vereantur. Sunt enim magistra morum, & officij disciplinam continent. Sed eas, inquit non esse grauius & honestu, sed flagitiosis hominibus scriptas. Equidem ut fuscas eas non esse perfectu hominibus impositas, ita nec ijs qui omnium moderatunem repudiant, scriptas esse defendam. Hoc enim est illu propositum, ut humanum animum ad omnia uirtutis officia natum, sed domesticu interdum uitij a natura discedentem, ad naturam suam reuertis cogant. Nam duplex est animorum cultus. Vnu positus est in Philosophia, qua splendida ingenia sapientia opibus excultantur: alter in legibus & institutis, quibus imperfecti & mediocres homines ad officium erudiuntur. Quod enim praeat altissimis animis altissimarum rerum cognitio, hoc, licet non eodem modo, praeat multitudinis discipline ciuili institutio. Viraque enim facultas id efficit ut ratio coarceat temeritatem. Ut igitur qui apti sunt in sapientiae disciplinam, Philosophiam colunt, ut sapientes euadant: ita qui nondum moribus recte constituti sunt, natura tamen propensi sunt ad honestatem, legibus uiuentes indies honestiores fiunt. Sunt enim leges, praescripta rationis ad officium impellens, & a flagitio multu modis auccantia. Partim enim sceleratos homines de medio tollendo, partim mediocres homines ad honestatem pramio laudis incitando, multitudinem bonam & obsequentem efficiunt. Ut enim medicina refecat interdum partes insanabiles, ut earum contagio totum corpus inficiat: ita leges extremo supplicio inextinguibile scelus comprimunt, ne ex illo quasi quaedam lues ad uniuersam Rempublicam permanet. Et quemadmodum, ut in eodem simili uerser, ubi salus omnino desperata est, ibi nullus medicinae usus esse potest: ita si mores publici fuissent omnino corrupti, nunquam fuisset in scelera vindicatum. Nam neque curatio desperatis adhibenda

est, neque corruptæ partes excindendæ, si totum corpus est similiter affectum. Hic tu populum ipsum, quasi belluæ immmanem, inuitam atque repugnantem, legum lausivis inclusum esse vis. Quasi non ab ipsis populus expetite leges atque comprobata sint. Aliter enim, cur tanti honores Lycurgo apud Lacedæmonios publico omnium consensu decreti fuissent? Cur apud Athenienses Solonis nomen in tanta laude florisset? Cur Romane civitatis principes in Græciam misissent, qui leges a sapientissimis hominibus latas describerent? Cur omnibus, qui leges dedere, summa verum omnium potestas permissa fuisset? Omnes enim constat in suis civitatibus principatum tenuisse. Omitto illa antiquiora de divinitate credita, Mercurij apud Aegyptios: de Minoe, & Rhadamantho, qui filij Iovis habui sunt: de multis alijs legum latoribus, qui fuerunt populorum opinione in deorum numero repositi. Velum igitur mihi dicis, quam belluæ immanis vincula expetuit unquam, aut divinos honores habuit illis, a quibus alligata est? Quid illud? Multa enim in publico more posita pro lege habenda censent illi, quos auctores habetis. Sic enim, ut alios omitam, vester Iulianus ait. Cum ipse leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sint, merito & ea quæ sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes. Ex hac Iuliani sententia, quam reliqui omnes sequuntur, apparet, quantum sis publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri gravissimi atque prudentia præstantissimi, uti fecissent universa multitudinis approbationem, nisi acutè viderent, illius voluntatem esse plerumque cum honestatis studio, legitimæque prudentiæ mirificè congruentem. Quod si lex est ut placet Demostheni, Deorum inuentum atque munus, aut ut inquit Aristoteles, mens omni perturbatio-
ne vacua, eaque de causa, divina: constat, quod populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari
efficitur

efficitur planè, populi plerunque iudicium cum diuina mente consentire. Quod igitur tu pro argumento simis amentie popularis, id maximè populi pudorem & verecundiam confirmat. Continent enim leges, quibus populi demincti sunt totius honestatis disciplinam, uniusquisque Reipub. statum præsidio suo communiant. In quo autem iniudiam ex tyrannorum inhumanitate populo concitare voluisti, paràm mihi visus es attendere quantum iudicium honestæ indolis in populis extiterit, tunc etiam cum tyrannos publico præsidio armabant. Quantum enim sit multitudo ad honestatem propensa, ex eo perspicitur, quòd nemo unquam ad eam astu capiendam accessit sine virtutis egregiæ simulatione. Quis enim unquam tyrannidem affectauit, qui non prius omnem contentionem in eo adhibuerit, ut vir virtute excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum enim aucupes aut esca, aut fistula aues alliciunt, atque tandem improvidas illaqueant: ita qui populum insidijs opprimere statuerit, hoc primum aucupio simulata virtutis sibi utendum putant. Nunquam profectò malitiosi homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis specie delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam cum ad homines improbissimos omnes opes Reipublicæ deferrebat, plurimum virtuti tribuisse. Non enim illos, sed virtutem, quam esse in illis existimabas, ornandum esse ducebat. Idq. ubi primum dolum sentire potuit, apertè ostendit. Quantum enim odium in tyrannos, & quàm immane concipiat, quàm inimicus & infestus sit omnibus qui simulata virtute populus illuserunt: explicari non potest. Multa dici alia possunt, ex quibus liquido constet, quàm sit ut plurimum omnis multitudo honestati appetens & insensa turpitudini. Sed minus necesse est. Hoc enim dico, cum populi mores immutati perniciem Reipublicæ minitantur: cum ciues

perditi effrenataq; libidine furentes sese flagitijs omni-
 bus inquinant: cum, ut rerum humanarū conditio po-
 stulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tunc etiam
 omnium testimonio virtutis excellentiam comprobari.
 Te autem teste potissimum utar. Sic enim au, nomina
 rebus immutari, malitiam appellari vulgo sapientiam,
 audacie virtutis nomen imponi. Si igitur et vitium stu-
 dium existis in omnibus improbis occulendi flagitij,
 virtutumq; nomina captandi, nōne satis apparet eos
 omnes egregie de virtute indicare? Addis præterea,
 in periculis constituti optimorum auxilium implorant,
 metu autem liberati, eosdem e patriæ finibus expel-
 lunt. Non cernis igitur, quantum in omni fortuna
 æstimationum a corrupta multitudine viris optimis im-
 pertiri soleat? Nam qui in communis rerum omnium
 perturbatione, in rebus desperatis, cum ad delubra
 omnia confugiant, ut iram diuinam religione placent,
 a viris etiam bonis, quasi a quodam numine celesti
 auxilium implorant, iudicant certe in illis diuinam
 virtutem elacere. Qui verò secundis in rebus ciues be-
 ne meritos eiciunt, aut in eos improbi sunt, quod intel-
 ligant eorum virtutem & continentiam pecuniarium
 cupiditati voluptatumq; libidini repugnare, aut inui-
 dia duci. Si virtutis præstantiam aquo animo aspicere
 nequeunt: si ut licentiam suarum cupiditatum obti-
 neant, quid illustrius, quam declarari ab hominibus
 libidini deditis, sese præsentia hominis vnius, tanquam
 luce sola offendi? Nec enim perditi homines de illo
 præclaram opinionem habent, quem flagitij testem ha-
 bere non reformidant: si æstuentes inuidia egregios
 viros exterminant, eos plaudunt iudicant esse diuinis co-
 pjs affluentes. In enim, quæ quisque contemnit, nemo
 inuidet: sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est
 igitur clarius, quam in omni fortuna semper excellen-
 tem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude
 versari? In vniuersum autem tria sunt, quæ aliquo
 tempore

tempore expressam laudem virtutis impediunt. Nam aut flagitiosa cupiditas incitas homines ad laudem honestatis obterendam, aut invidia ad extinguendam, aut inscitia ad obscurandam. Cum enim ut primum de cupiditate loquar, animus ager quasi gravi morbo oppressus, ad studium virtutis excitari nequit, seque nefarie voluptati constringendum dat, indignè patitur proprium scelus aliorum splendore corruscus. Hoc igitur instigat homines amientes ad aliud facinus longe detestabilius obeundum. Intendunt enim insidias optimo cuique, machinas omnes adhibent, ut cum aut interunant, aut exterminent, ut ita tandem possint per omnia genera libidinum vagari. Ut igitur lucem oderunt, non quia parum iucundam aspectu, aut primum rebus humanis utilem existiment, sed quia suus interdum flagitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem interdum nefarie persequuntur, non quia lumen illius parum celeste atque diuinum arbucentur, sed quia vident illud esse sceleri contrarium & inimicum. Ergo ut ad suscipienda flagitia opportunitate noctis utuntur: ita luce virtutis amota, credunt se multò liberius peccaturos. Vident enim illius discessu, noctem atque tenebras quasi occidente sole futuras. Hæc itaque flagitiose cupiditatis immanitas est interdum impedimento, quo minus virtus pleno ore laudetur. Invidia deinde quantum potest, eam insiungere conatur. Est enim malum tetrum, detestabile, execrandum, omnibus bonis infestum, rebus humanis pestilens atque mortiferum. Hæc ubi animis hominum quasi furias quasdam immittit, ita eos amantius præcipientes exturbat, ut in amicorum etiam perniciem instiget. Dum enim plerique dignitate principes esse cupiunt, idque non tam industria excellensi, aut acris virtutis studio, quam alienæ laudi immunitione se assequi posse confidunt, omni impetu feruntur in eos, quos vident insigni dignitate præditos, usque adeo ut neque famili-

aritate, neque propinquitare, nec ulla denique coniu-
 ctione a tanta sceleris immanitate deducantur. Ni-
 hil est enim tam sanctum, nihil tam omni religione
 munus, quod non invidia violare soleat. Intimos
 enim sensus lacerat atque consumit, tantumq; dolorem
 efficit, ut menti lucem eripiat, & ab omni alia cogita-
 tione ad virtutis exitum traducat. Hinc igitur doli,
 fraudes, insidie, hinc tela comparata in bonorum pe-
 stem atque perniciem, hinc turbulentissima tempesta-
 tes excitant. At tamen quò maiorem dolorem capiunt
 homines perditissimi ex aliena dignitate, eò clarius in-
 dium iudicij sui dant. Nunquam enim tanta inui-
 dia est uterent: nisi plinè cernerent eas opes, quibus ho-
 mines singulari virtute in omni genere redundant,
 esse laude immortalis dignas. Ergo neque flagitiosi ho-
 mines, cum impudè libidinis atque dedecori servire cu-
 piunt, nec invidi, cum aliena dignitatis aspectu contu-
 bescunt, aliter de virtute iudicant atque viri boni:
 quamvis id omni ratione dissimulent. Considerandam
 tamen est, quàm brevis & quàm imbecilla sit illa trans
 hominum aliena dignitate dolentium. Quamvis enim
 primos impetus habeat vehementes, interposito tamen
 spacio consenescit, atque tandem vires omnes amittit.
 Illi enim ipsi, qui omnia effrenata libidine ratiuntur,
 qui virtutem insuere nequeunt: eandem paulo post vi-
 nature victi in omni aetate celebrandam, atque reli-
 gione consecrandam existimant. Obscurissime est, ubi
 primum virtus ab omnium conspectu remouetur, om-
 nem invidie tumorem residere, & spectatos homines
 ab ipsis invidis requiri? Tunc enim omnes virtutis
 amissim lugent, tunc se bonorum presidio orbatos esse
 queruntur, tunc cupiunt eos etiam, quos occiderunt,
 in vitam revocare, tunc eos laudibus in caelum extol-
 lunt. Sic igitur fit, ut omnes excellentes viri in multo
 maiore gloria floreant post mortem, quàm in vita flo-
 rebant. Tunc enim invidie impetus videbatur non su-

quam cursus vere laudis impediri. Post mortem vero invidia prorsus extincta, & caligine ab omnium oculis dispulsa, mirum est quantus splendor virtutis omnium oculis obuerfetur, & quanto consensus multitudinis effratur. Restat ut de multitudinis inscitia differamus, quam tertiam causam esse dixi, cur interdum virtus in obscuritate lateat. Fateor equidem imperitum vulgus in magnis erroribus versari solitum. Multos enim videmus falsa virtutis opinione commendatos, multos contra virtute excellentes praeditos, eodem errore hominum in ignominia versari. Nam licet sapientes cum insipientibus in virtutis approbatione consentiant, hoc tamen interest inter utrosque, quod sapientes statim verè & incorruptè iudicant, & vitia nomine virtutis inuoluta perspicunt: insipientes vero id tardius assiguntur, & prius aliquam inscitie poenam luant. Unde perspicitur, illis qui ad veram gloriam accedunt, non modo perditorum hominum furore & invidia multos labores esse perferendos, & ingentia vite discrimina subeunda, sed etiam infamiam concipiendam. Quae tamen intra breue admodum tempus euanescit. Tanta enim est veritatis vis, tantum vere virtutis lumen, ut omnem infamiam aut scelere hominum, aut errore conflantem deleat & extinguat. Ita tandem fiet, ut homines etiam scelesti & imperiti bonos egregie laudent. Non ita est, inquit: nam cum in omni genere rerum illi tantum iudicare de ijs rebus possint, qui sunt earum rerum scientissimi: fieri non potest ut populus, cum sit virtutis ignarus, rectè de virtute iudicet. Hoc quidem rectè dictum fuisset, si sensus ille, quo honestatem laudandam & amandam sentimus, ratione & disciplina, & non potius natura, & quadam penitus insita notione constaret. Omnes enim a natura informati, sapientiam, equitatem & animi alitudinem cum admiratione suscipiunt. Quod insciari non potes. Sed insidias inquit fieri multitudini, &

ita euenire, ut homines flagitiosi simulatione virtutis opes, honores, imperia consequantur. Fateor equidem. Sed quero, num possit aliquis dolus & fraudibus in diuturna laudis possessione permanere? Minimè certè. Cur ita tandem? Quia multa signa sunt, quæ faciliè arcana mentis indicent. Nam cum oculi, frons, status, incessus, occulta mentis aperiant, tum multo magis oratio, omniq; uita consilia, quæ semper natura cogere cum mentis habitu consentiunt. Est enim animus quasi fons perennis, unde omnis oratio & omnes actiones emanant. Vbi igitur vitij redundauerit, multa necessariò profluent, quæ illius inclusas libidines ostendent. Quantum studium adhibuit Alcibiades, quàm diu Sparta vixit, ut seueri & constantis hominis personam sustineret? Num eam tueri diu potuit? Non profectò. Insita namque libidine concitatus, insita flagitia concepit cum summa impuritate & impudentia. Quid Phalaris? Quid Dionysius? Quid alij immanissimi tyranni? Num cum populos specie lenitatis & clementie delinire cuperent, uisitam immanitatem dissimulare potuerunt? Quàm multi perfidiosi, cum intelligerent nihil esse fide plausibile, frustra se bonos viros esse simulabant. Quàm multi natura & ingenio truculenti, frustra clementia fumam aucupari conati sunt? Velat ille Demæa Terentianus, qui cum videret facilitate nihil homini esse melius, neq; clementia, eaq; de causa blandè atque benignè facere meditaretur, nullo modo potuit id, quod inuita Minerva conabatur, ad extremum usque tenere. Ad naturam itaq; suam subinde redit, & cùm maximè se colubere vult, verba pleinæ stomachi furdis quale est illud. Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Nulla deniq; virtus nulli studiū diu simulari potest. Aduersatur enim atque repugnat ipsa natura. Quamuis igitur nullum esset ingenium in populo, scelus tamen tam multis signis seipsum indicans, negotium nullum esset inspicere. Quid,

non

non est omnino hebes ad id, quod est melius intelligendum? *Vt* enim fatear, in rebus quæ artiſtici conſtant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti poſſe, quæ imperitos effugiunt, ad tamen in rebus quæ ſunt communibus iſtæ ſenſibus, accidere non poſſe deſendendo: quanquam in artibus etiam videmus eadem ſepenumero docti & indocti probari. Quis enim eſt in populo, quem *Franciſci Mediolanenſis* eximij cytharædi cantus non incredibili ſuauiſſime demulſit? quem *Michaelis Angeli Florentini* tabula non admiratione ſuſpenſum teneas? Legi nuper perbella Epigrammata ſummorum hominum in tabulam quandam, in qua erat *Mendoza* tuus, vir omnibus rebus ornaſſimus, *Cæſar* apud *Venetos* legatus. opera *Tiziani* cuiuſdam luculentè expreſſus. Exiſtimâſne fieri poſſe, ut illa pictura, quæ viros doctiſſimos & ampliſſimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam in omnibus alijs artibus accidere videmus, ut qui excellentes artiſtices ab optimo quoque artiſtice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellent. Contrà vero ſi pictor aliquid imitando a natura diſcedit, ſi muſicus vocem abſonam, & paulo a numerorum ratione diſcrepantem emittit, omnes quantumvis harum artium rudes offendit. Quod ſi homines idiote de artibus illis ſepenumero rectè ſtatuant, quârâ intelligentiam ſine diſciplina aſſequi non poſſunt: quid de honeſtate dicendum eſt, ad cuius intelligentiam & cupiditatem non diſciplina, ſed natura inſtituti ſumus? Si *Ariſtidis* ætate quaſiſſet aliquis *Athenis*, quâ eſſet omni laude florentiſſimus, num aliter graues homines, aliter plebè fuiſſe reſponſuram opinari conuenit? Minimè quidem. Omnes enim unum *Ariſtidem* propter virtutis excellentiam admirabantur. Tempore *Phocionis*, qui bonarum opinione fuit illo virtutis & continētia fama præſtantiore? Quis item fuit illi iudicio multitudinis antelatus? Quis hic *Camillum*, quid *Regulū*, qui à *Africa*

nium, & alios excellētes populi Romani principes com-
memoremus. Quis enim erat Roma, qui non eorum vir-
tute Romanum imperium niti iudicaret? Sed minimè
neceſſe eſt in re perſpicua confirmanda multis exem-
pliſ uſi. Conſtat enim ſemper vulgus hominum conſtā-
tiam, grauitatem, & animi magnitudinem ſuſpexiſſe.
Quòd ſi aliquando aut vera virtus latet, aut vitia ſi-
mulatione virtutis occultantur: conſiderandum eſt, nec
virtutis lumen diu obſcurum eſſe poſſe, nec quicquam
fictum aut ſimulatum in diuturna laude verſari.
Præclare igitur Socrates, ut eſt apud Xenophontem,
eam tantum eſſe certam ad gloriam viam aſſerebat,
quæ veritate munitur. Hoc autem ita confirmabat.
Fingamus, inquiebat, velle aliquem aulædum præcla-
rum exiſtimari, non tamen ſiſi. Is cum illud miſicum
artiſcium imitari nequeat, reliqua omnia, quæ viderit
fieri ab aulædis, ſumma animi contentione perſequetur.
Primum igitur operam dabit, ut ad eorum ſimilitu-
dinem ornatus pulcherrimo inſtruetus, & ſequentium
agmine circumſuſus, in publicum prodeat. Deinde cum
eos videat omnium ſermone laudari multos etiam lau-
datores allegabit. Sed tandem aut nullum ſui ſpeci-
men dabit, aut ſi dare voluerit, ſeſe ridiculum oſtēdet.
Nec ſolum malus aulædus, ſed impudenter arrogans
eſſe conuincetur, ingenieſq; opes ſine villo fructu conſu-
met. Hoc igitur tanto dedecore ſine villo emolumento,
& cum omnium deriſione concepto, quoniam modo po-
terit reliquam vitam ſine angore traducere? Idem e-
ueniet illi, qui ſe ſummum Imperatorem aut optimum
gubernatorem haberi velit, harumque artium ſiſi igna-
rus. Si enim, cum valde cupiat ſingularē de ſe opinio-
nem multis aſſerre, fidē non fecerit, erit cerſè miſer. Si
autem fidem fecerit, multò miſerior. Nec enim poterit
aut clauum ſibi traditum tenere, aut exercitum ſibi
cōmiſſum moderari: & ita eos quos minimè vellent ſui-
ditus euertet, & ipſe cū inſigni dedecore & ignominia
peribit.

peribit. Hu quidem verbis Xenophon ait solum fuisse
Socratem nobiles homines ab inani gloria detertere.
Alibi vero sermonem a Camlyse cum Cyro filio habi-
tum exposens, ita eos eloquentes inducit. Sic statuis
pater, inquit, Cyrus, nihil esse utilius opinione sapien-
tia, ad milites imperio continendos. Ego vero, inquit
Cambyses, Quanam igitur ratione perficiam, ut me
omnes sapientem opinentur? Una est, inquit, via o fili,
ad illustre sapientie nomen in quouu genere consequen-
dum sapientiam ipsam complecti. Quod quidem in res
singulas inquirens, verum esse deprehendes. Si velles
enim te bonum agricolam, aut equitem, aut aulædum
existimari, non tamen esses: aut aliam quamuis artem
profiteri instituisset, cuius esses omnino rudis, vide
quàm multa tibi fuissent excogitanda, ut eam quam
velles opinionem populo commoueres. Atque si cum
multis egisses, ut te laudarent, ut videlicet ea via fal-
sa illa confirmaretur opinio, & magnifico cuiuslibet ar-
tis apparatus expectationem multitudinis excitasset:
ubi primum tui periculum fieret, inscitia tua conscien-
tia omnium conuicta teneretur, & apertissimum inso-
lentie crimen sustineres. Hactenus quidem Xenophon.
Cuius sententia videmus quàm sit inanis eorum conatus
qui dolo atque fallacijs ad gloriam aspirant. Erunt
quidem illi aliquo tempore in oculis populi, & opibus
atque gratia florebut. Sed ubi primum insidia dete-
ctæ fuerint (neque enim animo conceptum scelus dissi-
mulari diu potest neque latere) summa infamia defor-
mabuntur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem
gloriam efficiet. Magna enim est vis in virtute, mag-
num robur & intuctum, nempe quæ nec perditorum
hominum iniurijs infringi, neque muidiæ telus obrui,
neque inscitia multitudinis obscurari possit: sed ita
semper cum scelere & amentia congregatur, ut cla-
rissimum triumphum agat, lumenq; suum tandem om-
nium oculis conspicuû exhibeat. Ergo cum neque fla-

gitorum omnium inuisa farditas, neque inuidia detestabilis inumanitas, neque imperitæ multitudinis amentia possint illo modo laudem honestatis diutius impedire, nihilque aliud quod laudi virtutis officiat: eueniat tandem necesse est, ut virtus omnium improbitatium etiam confessione summis laudibus efferratur. Hæc est illa gloria, quam expetendam iudico. Nihil est enim a virtute profectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa verò fallax & inanis, quæ se huius imitatricem esse cupit, quamvis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus evanescet. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc est illa, quæ miseros homines afflicta, quæ populo supplices esse facit, quæ scelera infirma suscipit, quæ civitates & imperia conuellit, inanis, furiosa, turbulenta, dignitatis appetens, & nunquam in ulla dignitatu parte versata. Huius tu quidem vitia grauius infestatus es, sed oratio tua immerito inani gloria flagitia ad ipsam gloriam transtulit. Quod quidem perinde est, atque si quis humane figura e luto ficta vitia colligens, eaque in hominem conferens, probare veller, hominem esse luteum & fragilem, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria, cuius scelera complexus es, non magis in gloria rationem cadit, quam homo luto & argilla factus in hominis rationem. Tui autem definitionibus uti libet. Tu enim gloriam esset cor sentientem vniuersi populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam. Viri igitur tibi tandem gloria affluere videntur? Illi re, qui e blanditiis suffragijs in opinionem suorum civium irrepunt, an illi potius, qui laudem non ambitiose flagitantes, ab omnibus tamen & ciuibus, & peregrinis miris laudibus efferruntur? Illi qui aura leuissimi & inconstantissimi rumoris exultant? An ij, quorum laudem nulla consequens aetas obruet? an illi positemo, quos imperiti tantum ad breue admodum tempus inanissimo plausu prosequuntur.

tur? an illi potius, quos paulo post omnes ciues & peregrini, prudentes & imprudētes boni & improbi sunt eximij laudibus ornaturus? Est enim virius grāia multitudine, iucunda bonis, improbus admiranda, & contra omnia inuidie tela vadique munita. Eam itaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contra vero, qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam nituntur. Merito igitur eos ita oportet istius leuitate, ut interdum glorie studium in coactione proficere non audeant. Est enim fœdum & flagitiosum, gloriam sine virtute consecrari. Ille igitur oratio, qua ambitionis indignitatem, insidias, agrum lines, humiles & fractas exactiones elegantissime descripsisti, nullo modo gloriam labefactat, neque quæ non vi ambitione, sed irexi-mia virtute consistat. In quo verò au, sapientie studia contemni, sapientiam tuam requiro. Si enim quidam primis impetibus vulgus exquirat attendimus: fateor eorum studia despici, qui neglectis diuitiis, spreto voluptatibus, omnem operam in nature peruestigatione ponant. Si verò, quid tandem natura cogente laudare soleat: intelligemus omne studium esse glorie cupidis in sapientia collocandum. Illi enim ipsi, qui primò præclara studia spernunt, paulo post animo repugantes ipsius sapientie dignitatem, sapientes homines, ut aliquod caste nutrem intuentur. Si autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes qui sunt habitis sapientia præstantes, amplissimis honoribus usos, eorumque consiliores magnas administratas. Vnde enim a poetis ordiamur, quis ignorat in quanto honore fuerit apud Thebanos Tirofias: Calchas verò apud universos Græcos, qui Troianis bellum intulere? Ex principibus autem Amphiaræus, Nestor, Palamedes, & Ulysses sapientissimi sunt existimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate præstantior? Achilles autem fertur fuisse traditus in disciplinam Chironi Centauro, qui fuit inter illius memorie sapientes nume-

inquit videtur, ut hoc concilio in fortis
 Troia de belio & de curia fuit,
 Atque tyrannus vultu iustitia ma:
 quibus vultu iustitia ma:
 phica, felici vultu iustitia ma:
 quibus vultu iustitia ma:
 quibus vultu iustitia ma:

omni pavidis manibus vultu, concilio de
 multorum magnas vultu iustitia ma:
 non vultu non multum, vultu iustitia ma:

ratus. Ex quo intelligitur quantum fuerit olim sapientie tributum. Nunquam enim Poëta finxissent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuisse summus artibus eruditum nisi animaduertissent, omnes mortales præclaras disciplinas admirari. Sed abeanimus a fabulis. Quid Lycurgus? nõne sapientie admiratione tantum est authoritatis assequutus, ut ciuitatem luxuria diffluentem legum seueritate deuinciret? Quid septem sapientes? Nonne in suis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Græci in uniuersam, bonamque Asia partem sapientie nomine commouerunt? Athenis verò, postquam doctrina studia a patris institutis ad summam amplitudinem peruenire, quis populi suffragio vel exercitus, vel Republica præfectus unquam fuit, qui non esset idem omni doctrina perpolitus? quid hic referam amplissima laudis ornamenta, quibus Gorgias, Plato, Aristoteles, Xenocrates, Theophrastus, & omnes denique in Philosophia excellentes affecti sunt? Apud Persas autem Magi in tanta admiratione fuerunt, ut nemini regnare liceret qui non fuisset prius eorum disciplinis institutus. Quantum honos item fuerit habitus apud AEgyptios sacerdotibus, penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore poliore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Etruria disciplinam, quæ in augurijs & monstrijs interpretandis, & extis inspicendis posita erat, in summo honore haberent. Quare minime mirandum est, postquam Philosophia Romam immigrauit, multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatèque ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem affricanum illum, qui Carthaginem & Numantiam deleuit? Quid Lælium Sapientem cognominatum? Quid Scauolam & Brutum, atque postremo, ut alios innumerabiles

merabiles omittam. Ciceronem nostrum, eloquentia patientem, qui gloriam Romani imperij doctrinae praestantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum, eruditos homines apud Romanos egregiam laudem & eximios honores fuisse disciplinarum omnium laude consecutas? Nec Romani solum, sed etiam externi doctrinae commedatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atque summis honoribus ornata: qualis fuit Plutarchus, Cheronaeus & L. Seneca aliq̃, permulti, quos esset infinitum recensere. Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint est sat exploratum. Exponam vobis rem admirabilem & auditu fortasse non inuicundam. Sine, ut scitis, regionem incolunt latissimā, in extremis orientis oris ad Septentrionem sitam, atque Scythiae continentem, ita ut multus in locis nix pruināq̃ rigeant. Nostris autem cum maria omnia transierint, inuictis armis omnia litora peruagantes, aureā Chersonesum, extremasq̃ oras Indiae prateruecti, flectunt ad Septentrionem, ad regiones maritimas Sinarum naues appellentes. Ibi itaq̃ tandem consistunt, atque finem ulterius nauigandi faciunt. Qui igitur ex nostris aliquod commercium cum illis habuerint, aiunt vix esse vllam nationem, siue urbium magnitudine, siue adfectorum pulchritudine, siue victus cultusq̃ ciuili, siue flagranti artium studio, cum Sinarum natione comparandam. In libris autem scribendis aeneis formis, quae non ita pridem apud nos in ṽsu sunt, illi infinitis propē seculis utuntur. Tantūque ferunt apud illos tribui disciplinis, ut non sit ṽllo modo fas summum imperium committi, nisi illi, qui se probauerint esse omni disciplina cumulatum. Nec enim in mandandis honoribus, aut generis, aut fortunae rationem habent, sed tantum disciplinae. Omnes igitur, qui principatum expectant, in artium studia incumbunt. Illi, autem credunt se non penitendam progressionem

cisse, ad certos iudices huic numero destinatos accedunt. Horum suffragio, aut ut indocti repelluntur, aut ut docti certis honoris insignibus ornantur. Ex ijs deliguntur, qui minores iurisdictiones administrant. Qui autem diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiunt, ubi certum cursum absoluerint, aliud iudicium longè grauius subeunt. Iudicatur enim à viris multò doctioribus, ijs si satisfecerint, ad altioreni honoris gradum ascendunt. Sic etiam licet ijs, qui amplio rem honoris spem sibi proponunt, plures annos in studio consumere, & ordinatum alia doctorum hominum iudicia subire. Sunt enim plures ordines hominum, de ingenio atque doctrina iudicantium. Pauci autem sunt, qui per omnes doctrinæ gradus ad amplissimum locum ascendunt: cum multos præstant vi nature, non paucos fortuna deficiant. Hi tamen pauci summum imperium administrant, in summorum fastigio collocati.

HIC Metellus: Si verum est, inquit, quod asserit Plato, nempe eam Rempub. beatam fore, quæ se Philosophis regendam tradiderit: Sine beati putandi sunt.

ESSENT quidem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos rectè constituta. Sed ut fama est, genus doctrinæ colunt multis erroribus atque magicis superstitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi sunt, quod eos imperio summo præficiant, quos esse iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nam si tantum apud eos valet opinio sapientiae, ut eius etiam inanem speciem summi honoribus afficiant: quid fecissent, si vidissent aliquem veræ sapientiae muneribus ornatum & instructum? illum profecto ut diuinum munus atque à cælo delapsum, cum ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, ut eò vedeantur, unde sapientia, etiam sapientia ratione præstantes in

JUN. 1764

summa laude atque dignitate vixerunt: si doctrina
studium non solum apud Græcos & Romanos, sed etiā
in omnibus barbari nationibus semper floruit, atque
dominatum est: satum constat, non disciplina studio glo-
riam imminui, sed potius amplificari. In eo autem
quod ait, graves & sapientes homines minime esse de
fama atque existimatione sollicitos, valde tibi assen-
sor. Sed id non accidit, quia gloriam desunt, sed
quod sapienter intelligunt fieri non posse, ut gloria vir-
tutem deserat. Nec enim Aristides, cum plausum vul-
gi contemnebat, gloriam contemnebat, sed tenerarium
illum populi motum, breui interiecto spatio confiden-
tem. Neq; Fabius Maximus, qui non ponebat rumores
ante salutem, gloriam aspernabatur, sed leuem & ina-
nem famam negligebat, ut paulo post constanti om-
nium laude frueretur. Hoc est autem, quod dici solet,
gloriam fugientem sequi. Necessè est enim, ut qui alia
mente fontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem cō-
temnens ipsam virtutem, unde laus omnis emanat,
consecratur. in vera & constanti gloria vigeat: &
ita sit, ut laudem spernendo laude circumfluat. Qui
sunt igitur anxii? Qui solliciti? Qui cum examina-
tione humilis atque fracta omnes auras extimescunt?
Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec
enim ita sunt amentes, ut non intelligant, quā in-
firma sint omnia, quæ fraude atque fallacis innisun-
tur. Ut enim qui in magna rerum omnium inopia se
copiosum & lautum existimari vult, magna solici-
tudine conturbatur, anxie reformidans, ne domestica-
rium sordium fama in vulgus emanet, cum ea cura di-
uitem hominem ne attingat quidem: ita necesse est vir-
tutis, & sapientiæ expertes magna molestia torqueri, si
cupiant gloriam adipisci, cum ij, qui virtutis opibus
abundant, sine ulla huiusmodi cura atque degant. Vi-
dent enim sese vera gloria compotes aliquādo futuros,
ex quo efficitur nimiam in studio gloriæ sollicitudinem

turpitudine vacare non posse. Satis enim apparet, non
adesse virtutem, qua homines quietos atque confiden-
tes efficit.

HIERONYMI OSO- RII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER QVARTVS.

VAE cū dixissem, paulū con-
quiesci, & rursū ita exorsus
sum: Satis opinor esse demonstrā-
tum, gloriam non ab errore vul-
gi pendere, sed à lumine virtutis
oriri, nec in populū delirantis in-
scitia, sed in exulta mentis acie
sitam esse, nec sequi multitudinis incōstantiam, sed esse
stabilē atq; firmā in sede collocatam. Natura enim vi
fieri ostendimus, ut omnes mortales virtutē & sapien-
tiam in cælum fama atq; sermone tollant: contrā verō
flagitia & scelera detestentur. Probauimus errorem
vulgi, quo saepenumero laudem tribuit indignis, esse nō
posse diu: urnum: & ita fieri, ut qui maximē vidētur
gloria studere, eam minimē consequantur: & qui pri-
mo interdum aspectu gloriae expertes apparent, insigni
laude cumulētur. Nunc igitur consequens est, ut bre-
uiter explicemus, quantū fructū rebus humanis afferat
illius studiū. Vt autē hinc initiū sumamus, cū multa
diuinitus in humanis animis innata sint, nihil tamen
habent vtilius, quā ingenitum pudorem & verecun-
diam. Est enim pudor, vehemens quidā dedecoris &
ignominiae timor. Hunc autē timorem appellat Plato
diuinū: est enim custos omnium virtutum. Primum
enim

enim huius verecundiae lumen elucet in pueris, in ijs præsertim, qui clariore indole nati sunt, quos videmus non tam doloris metu, quàm timore infamiae & turpitudinis offensione commoueri. Hic igitur infamiae metus illos acuit, & in studio vigilantes efficit. Dum enim ab aequalibus vinci turpe & ignominiosum putant, omnem laborem perferunt, & summam adhibent diligentiam, ut inter omnes excellent. Et ita fit, ut dum dedecus summo studio vitant, honestatem omni ratione consequantur. Postquam verò ætate progressi magis vim ipsius naturæ despiciunt, quid est quod eos vehementius incitet in virtutis studium? Hoc enim timore impulsæ, quidam artium maximarum studia sequuntur: alij militarem disciplinam strenuè colunt: alij ciuilia munera diligenter administrant: alij denique alijs eiusmodi curis intenti sunt, ut omnem dedecoris suspensionem à se remoueant. Cùm enim videant nihil esse turpius infamia, nihil effeminati animi languore fœdius: nullum laborem aut periculum dedecori vitandi gratia recusant. Vides igitur quàm utile sit hoc insitum odium turpitudinis? Qui enim ita affecti sunt, ut dedecus exhorreant, non umbra & otio languescent, non luxuria & molitia disfluent, non auaritia sordibus inquinabuntur, non hostis aspectu percussi & abiecti fugient: sed omnibus se periculis exponunt, & omni ætate honestis in actionibus consument. Quod si illis ea detur optio, quæ (ut est in fabulo) data fuit Achilli, velintne potius pro patria dimicantes cum gloria mori, an vitam cum rerum omnium affluentia, & sine ulla dignitate ad extremam senectutem perducere: non est dubium, quin obscuræ vitæ mortem claram anteponant. Hic etiam pudor senes à leuitate, libidine, & inconstantia deterret, animo repudiantes, nihil esse temeraria libidinosæque senectutis flagitiosum. Vt igitur nihil est in vita tetius imprudentia, ex ea enim omnes effrenatae

libidines existunt : ita nihil poterit ad virtutem colendam pudore utilis inueniri. Pudor autem quid aliud est, quam vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aspirantis? Ex quo efficitur, omne studium honestatis cupiditate gloriae contineri. Illud deinde quantum est? Nemo enim vel laborem excipere, vel voluptatem respuere, vel vitam negligere potest si non sit laudis & gloriae suauitate delinitus. Cum enim à natura sic instituti simus, ut dolorem vitemus & voluptatem asiscamus, euenit necessarium, ut magna pars hominum omne officium voluptate metiatur. Nec enim sapientes sumus, ut statim ipsius honestatis pulchritudinem cernere valeamus. Praeclare Plato beatum fore predicat, cui vel in senectute contigerit sapientiam adipisci. Vnicam igitur praeclarae institutionis rationem esse censet eam, quae recto dolore, & in honesta voluptate consistit. Dolorem autem rectum eum esse statuit, qui è turpitudine, infamia capi solet: honestam autem voluptatem quam magnitudo laudis efficit. Praecipit igitur sic institui pueros & adolescentes, ut ignominia quam maximè dolcant, & laude quam maximè delectentur. Hec Platonis sententia sequenda est omnibus, qui suos in officio continere cupiunt. Aliter enim frustra operam suam consumunt. Nemini enim persuaseris, ut voluptatem spernat: ut autem voluptati fluxa atque nefaria, stabilem & honestam anteponat, persuaseris. Nemo inducet animum, ut dolorem appetendum iudices: ut autem breui & exiguo dolore ingentem effugiat, inducet. Possunt enim bene informati animi faciliè videre, quam inanis & fluxa sit corpore percepta voluptas: & intelligere, laudem honesti laboris emptam, firmam & constantem voluptatem efficere. Turpi itaque voluptate libentissimè carent, ea compensatione, ut verae laudis dulcedine perfruantur. Sic etiam illum doloris vitandi gratia, quem admissum dedecus

inuit,

inurit, omnem dolorem libenter excipiunt. Quas enim vigilias, quos labores non perferunt ij, quos laudis suauitas ad disciplinarum studium inflammari? Quare ab ijs, qui summam eruditionem in omni literarum genere consequuti sunt, an potuissent unquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent à principio dulcedine laudis inuitati? Negabit aperte Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, & insigni eloquentia praeclatus: negabit Petrus Benbus, qui res Italas, ut audio, clarissimū ingenij monumentū illustrat: negabit Contarenius, vir omni doctrinae genere atque Philosophiae laude cumulatus: negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapientiae studia colunt. Hoc autem fatebuntur multi viri eruditione praestantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laetitia iucunditate delinitos omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique, in quibus idem ardor existit. Magnum est enim voluptatem aspernari, blandimenta naturae respicere, vitam cursum in corporis labore, & in animi contentione conficere. Laudatur igitur illecebrū opus fuit, quibus animi à flagitiosa voluptate ad honestam traducti, neque laborem neque dolorem ullum sentirent. Tanta enim est gloria dulcedo, ut illa semel capta, quāuis sapientes non sint, nullis inuidiae telis infringi, nullis feruina tormētū debilitari possint. Licet igitur omnes malorum tempestates sibi subeundas animaduertant, non tamen corū metu deterrētur, quò minus omnem operam, curam & cogitationem in unā virtutem conferant. Cride mihi, ferre tantam contentiōnem animi non possent, nisi voluptate eximia laudis allekti fuissent. Multa sunt à nostris (dicam enim auaricius) tanto animo suscepta atque perfecta, ut omnem penè antiquitatem obscurerent. Ut enim alias praeclaras contentiones omittā, illud certe facinus stupendum est, homines neque multitudine, neque opibus abundantes, omnia maria transmississe,

Indiam & suis, & maximorum Regum presidij opibusque vallatam aperuisse, & in suam potestatem summam belli contentione redeisse. Quid enim ego referam ingentes classes hostium depressas, innumera- biles exercitus exigua manu fusos, Persas & Ara- bas multis in locis superatos: & ut nihil aliud dicam, regionem immenso spatio à Lusitania distantem, & Solimani hosti potentissimi faucibus ereptam, & con- tra ingentem Turcarum & Thracum multitudinem defensam atque conseruatam? Hec quidem tanta sunt, ut impium facinus sit ea humana virtute, & non potius auxilio Christi, qui nostrum saepe presen- tiam suam declarat, adscribere. Sed si est aliquid hu- mane fortitudinis tribuendum, quæ tamen ipsa in di- uini beneficii numeranda est, nihil in nostris homi- nibus video, in quo tam multis gentibus excellant, præ- ter eximiam laudis cupiditatem. Si enim ad numerum respicias, sunt paucissimi si ad belli apparatus aut rei militaris scientiam, nullo modo cum Turcarum opibus & usu comparandi: si ad aliorum auxilia, Turci om- nia in illis terris pacata, nostris autem propter religio- nis dissensionem vehementer infesta sunt. Sed illud est: nostros vere gloriæ cupiditate incensos, neque vulne- ra, neque dolorem sentire, in gladios & flammam irruere, omniaque vite pericula dignitatis gratia negligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude percipitur, illos ad- git, ut ad mortem ante oculos positam alacri sanè atq; fidenti animo gradiantur. Ex quo facillè constat, laudis suauitatem non modo ut aut Camlyses apud Xe- nophonem, summorum hominum laborem leuiorem efficere, sed etiam opabilem atq; iucundum. Si igitur præstantium hominum ingenti multum laboribus & vi- gilij lucem aliquam rebus humanis attulere: si viri fortes & magnanimi ut patriæ consulerent, vita non pepercerunt: si postremo, aliqui atas in clarissimis stu- dijs consumentes, sapientiam assequuti sunt: id certe est

Audio

fiuilio & cupiditati vera laudis assignandum. Ea enim primam aetatem allicit, & in virtutis studium incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam & amandam perducatur. Neque solum primus animi cursus & impetus ad laudem eos fructus affert quos duximus sed multò etiam maiores & uberiores effundit ipsa laus amplificata. Ex ea enim emulatio existit, quæ stimulus languentem animam excitat, & ad certamen virtutis accendit. Ut autem nihil est inuidia pestilentius, in eo enim pugnat, ut non virtute propria, sed alienæ virtutis extinctione principem locum obtineas: ita nihil emulatione salutaris, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nitendo, ad summam dignitatem adspirat. Quod enim ferunt de Themistocle, quem gloria Milriadu instigauit, ut omnem aetatem in virtute consumeret: quod etiã antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculem imitatus bellum contra monstra omnia suscepit, patet latissimè. Incredibile etiam est, quãtam vim habeas excellens virtus constanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem à somno non suscitet? cui stimulos non admoveat? Multos libidini deditos accepimus, qui summorum hominum claritate incitati, repente ad studium honestatis exarserint. Quod minimè mirandum est. Quãuis enim pars illa animi nostri, quæ celestis habenda est, sit plerumque vitij in terram depressa, & quasi demersa: tamen ubi primum aliquam honestatis speciem intuetur, ad memoriam suæ naturæ reuocata, amore honestatis accenditur. Quantum igitur & potest, emittitur, ut a vitij emergat, & quasi renatus pennis, quas nefarie cupiditates inciderant, in altum euolet. Inde autem oritur illa præclara contentio inter virtutis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, sed singuli potius dant obnixè operâ, ut in-

ter omnes excellent. Hoc autem certamine inieffo, quis non videt quanta sit futura bonorum affluentia? Illa enim ciuitas plane beata est, in qua non figulus figulo inuidet, ut ait Hesiodus, sed sapiens cum sapiente certat: iustus iustum emulatur, fortis cum forti virtutis praestantia contendit: modestus & contentus in eo laborat, ut omnes magnitudine continentiae vincat. Sic enim fit, ut dum singuli sese ad virtutis certamen acuiunt, vniuersi tandem sint in virtutum omnium studio florentes. Ergo cum hac illu- stru & honesta contentio, tantum utilitatis afferens, amplitudine laudis excitetur, quid tandem illa uti- lius in rebus humanis inueniri potest? Animum e- nim iacentem excitat, instruit, inflammat, omnium dolorum obliuiscit facit, & ab omni alia cogitatione ad magnorum hominum imitationem, atque singula- re virtutis studium reducit. Gloriam tu igitur, quae tam utilis & fructuosa est, vituperare audeas? & eam sapientissimo quoque spectam, & iniuriam esse contendes? Quomodo tandem, aut qualis erit iste sa- piens, cuius omne studium in virtute colenda positum esse debet, si virtutis ipsius partem negligat atque pro nihilo putet? Poteritne fieri, ut quod ab ipsius hone- stati fonte ducitur, non sit ipsum honestum, eaque de causa sapientibus expetendum? aut parum demon- strauimus, nullo modo gloriam aliunde, quam ab ho- nestate nasci? Nihil inquit, esse magnum potest is, qui caeli spatia immensa mente definiunt. Quasi sit quidquam intra caeli complexum virtute magnificen- tius, aut maius decus in sideribus ipsis, quam in pulchri- tudine mentis eluceat. Nam quod aut eam prudentiae repugnare, iam facile cerni potest, quam id sit ab illius ornamentu alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudentia gubernat, & ipsa per se munera amplissima, dignitatisque plenissima tuetur & sustinet. Quemadmodum enim errare, labi, decipi, temere quid-

quam & imprudenter administrare, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita qui nulli erroribus cecati mentem habent, sed obscura cognoscunt, & futura precipiunt, & quemadmodum incidentibus rebus uti consuevit sapienter explicant, amplitudine laudis antecellunt. Hac est animi omnium mortalium opinio, ut homines prudentia praestantes summo imperio dignos existiment. Inde fit, ut saepenumero multitudo, quam precipitem esse ducit, imperiūque nefariū dētre & antem, prudenti homini libere obtemperet. Intellegit enim, omniū salutem illius auctoritate & iudicio contineri, qui optimè potest, quid omnibus utile futurū sit, ratione providere. Quod quidem in rebus singulis licet inspicere. Aegroti enim quantumvis morosi, honorum medicorum iussis parent: velatores etiam praestantissimum gubernatorum nutus omnes observant. Sic etiam milites incredibili alacritate iussu imperatoribus obediunt, quos esse vident rei militaris scientia praecellentes. Hoc item in reliquis artibus (neque enim omnes percurrere necesse est) evenire constat, tantum quemque auctoritatis ad imperandū habere, quantum intelligentia suae artis excellit. Quod in Reip. regenda scientia maximè cernitur. Nemo enim admodum mente captus est, ut non intelligat eos saluos esse non posse, qui spectati hominis consilium aspernantur. Ergo ea virtus quam omnes mortales planè regiam existimant, quo tandem modo fieri potest, ut gloria aduersetur? Sequenda est, inquit, vulgi temeritas ijs qui publicè laudari cupiunt. Sequenda quidem, si breuem & inonem laudem appetunt, quam summum statim dedecus & infamia consequatur. Hoc autem vel eo exemplo, quod ab Homero sumpsi, de siluari consilio Polydamantis improbatum, intelligi potest. Nisi forte suspicatus, cum Hector ipse se dānaret amentia, quod Polydamanti non auscultasset, & temeritatis infamiam morte delere statueret, clementiorem in illum exercitiū ab Achille casum fuisse.

quàm ille in se fuerit. Inanissimo igitur plausu unius
 noctu elatus, in eam ignominiam incidit, quæ erat
 morte tristissima, & acerbissimo patria funere luenda,
 Sed inquit, Hectoris nomen esse multò quàm Polyda-
 manti illustrius. Quid ad rem? Quasi Hector illum
 splendorem nominis assequutus sit temeritate & a-
 mentia, & non potius singulari magnitudine animi,
 quæ pro patria dimicabat. Cùm illum itaque multitu-
 do Polydamanti præferebat, non temeritatem pruden-
 tiæ, sed virtutem eximiam mediocri cõsilio præferebat,
 Idem de illa comparatione Hannonis & Hannibalis
 dicerem, nisi viderem alterum gravitate & constan-
 tia omnium approbationem mouere: alterum perfidia
 & immanitate offensionem incurrere. Gloria au-
 tem, ut dictum est, non admiratione tantùm, sed qua-
 dam etiam animorum conciliatione comparatur. Cùm
 igitur Hannon semper honestus & grauis, Hanni-
 bal sæpe turpissimus nobis occurrat, & in alterum
 quodammodo propensi simus, alterius autem seuitiam
 detestemur: non est probatus difficile, Hannonem plus
 gloriæ, quàm Hannibalem fuisse consequutum. Illam
 autem partem orationis tuæ, quæ probare conatus es
 gloriam esse cõtrarium iustitiæ, sum valde admiratus.
 Quid enim quæso est aptius iustitiæ, ad immortalita-
 tem nominis comparandam? Nam si virtutis amplitu-
 do commouet homines, nihil est illa magnificẽtius: si de-
 cius honestatis amorem conciliat, nihil illa pulchrius: si
 utilitatis magnitudo mortales in alicuius studium in-
 cendit, nihil est iustitiæ salutarius. Quod enim est offi-
 cium, siue ciuile, siue bellicum, siue priuatũ, siue publi-
 cum, siue ad honestatis cultum, siue ad vitæ commo-
 da pertineat, quod illius tutela vacet? nullum est stu-
 dium, quod ab illa seiunctum homines ad se allucere,
 & aliquam gloriæ partem consequi possit. Ingenium e-
 nim perspicax & acutum, si absit iustitiæ, quò maius
 extiteris, eò magis eris omnibus suspectum & inuisum.

Magnus

Magnus autem animus iustitia vacans, quod fueris cre-
tior, eo maiorem ex illo perniciem formidamus. At ius-
titia vel soli confidimus, omnique vite præsidia in bo-
norum fide consiliuenda putamus, Gloria autem sine
hominum fide & benevolentia intelligi nequit. Ex qua
efficitur, sine iustitia gloriam constare non posse. Non
enim, quod non semel diximus, omnia quacunque ani-
mos insolita magnitudine conturbant, in gloria ponen-
da sunt: sed ea tantum quæ excellenti animi pulchri-
tudine & honestate consentiunt. Tamberlanus quidam
Scythia fuit multis opibus abundans, & bellorum ge-
rendorum peritissimus. Is à Scythia finibus egressus,
multas Asia nationes populatus est: & omnia, quo-
cunque impetum armorum tulit, ferro flammaque
vastavit. Tandem cum Turcarum Imperatore con-
gressus, eum in prælio cepit, & in aurea cauea vin-
culus auris constrictum inclusit. Hunc ferunt aded
truci inhumanique natura fuisse, ut nullius unquam
lachrymis ad misericordiam adduci potuerit. Morem
autem hunc in obsidione ciuitatum solutum seruare
constat. Primo die candidus tentorijs castra tegebat,
significans, eo tantum die spem clementiæ obsessis osten-
di. Sequenti verò die purpurea figi precipiebat, ut in-
telligerent omnem aditum ad clementiam illius esse
iam puberibus interclusum. Quod si deditionis consiliū
in tertium diem differrent, tunc atris tentorijs colloca-
tis, omni sexui & omni ætati internecionē denunciabat.
Cum autem aliquando urbem, quæ sese dedere intra
illud bidui spacium recusarat, multis tormentis &
machinis oppugnaret, obsessi salutem desperantes, om-
nes pueros habitu lugubri deformatos instruunt, ut
ad Tamberlanum supplices accedant, & flebili cla-
more sublato misericordiam implorent, Hos ille pue-
ros conspiciat, turmam equitum obuiam mittit quæ
eos omnes proterat atque dilaniet, urbemque statim
capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam ex-

expromis, ut neminem superstitem patriæ relinquit. Hic quidem quamuis ingentes opes habueris, omniumq; bellorum victor existeris, nullam gloriam assequi potuit. Est enim gloria, ut sepe iam diximus, summa celebritas honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beniuolentiam multorum concilians. Illum autem non magis quisquam aut laudare aut amare poterat, quam procellam atque tempestatem turbido impetu omnia peruerterent. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? *Vs*, cum intellexerimus, nullam naturam immutabilem & importunam, quamuis sit reliqua in rebus admiranda, posse laudem adipisci, facilius intelligamus, nihil sine iustitia, & eius partibus, nempe fide, benignitate, clementia, gloriosum & laudandum reperiri. Præterea minimè obscurum est, omnem nominis claritatem & splendorem in diuini numinis imitatione consistere. Huc enim natura impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus, ut Dei similes efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior & illustrior occurrit, ea qua generi hominum ope & gratia consulis, omniæque iustissimo imperio moderatur. Ea namque omne pie venerationis studium, & castissima religionis sanctitatem excitauit. Ea efficit, ut non modò sancti scriptores, sed etiam Poetæ Græci atque Latini prepotentem Deum Deorum & hominum parentem appellarent. Ergo cum hac una virtute, que posita est in humano genere tuendo: maximè possimus distare ab immanitate beluarum, & diuina naturæ similitudinem attingere: quid tandem ad claritatem nominis illi fieri potest illustrius? Quantum verò uniuersum genus hominum iustitiam amaret, aperit declarauit, cum sese illi regendum tradidit, qui iustitia excellentes esse videbantur. Omnia siquidem regna & imperia, singulari iustitiæ & aequitatis opinione constituta sunt. Principio enim cum nondum essent homines certo iure diuinis, omniq; vita mutuum esset

immortis,

iniurijs, & cadibus infesta: ij qui a potentioribus indignè premebantur, confugiebant ad aliquem iustitiae & fide praestantem, qui ab eis iniuriam propulsaret. Hic autem aliorum quidem vim & impetum reprimendo, aliorum verò miseriam subleuando, salutis omnium consulebat. Cum igitur animaduertiret vniuersus populus, quàm salutaris esset omnibus illa iuris aequalitas, cum, cuius iustitiam expertus fueras, in summo rerum imperio locabat. Ex egregia itaque iustitiae summa regum maiestas orta est, inde summa imperia nata sunt, inde postremò gloria immortalis illuxit. Nam usque eò prouecta fuit amore iustitiae multitudo, ut eorum principum memoriam, qui cum fide & equitate vixerant, summa religione consecraret. Unde colligitur hanc vnā esse viam munissimam, ad regie dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quae iustitia, probitate & beneficentia consistitur.

RECTE tu quidem, inquit Metellus. Contra tamen disputant aliqui, convenire principi qui magna quaedam spectat, in loco fidem fallere. Aliter enim negant eum suae dignitati & amplitudini servire posse.

SCIO inquam, multos esse in hac sententia, quae quidem nihil fingi potest amentius. Si enim principi hanc virtutem detraxeris, non modò perfugia bonorū, praesidia innocentium, firmamenta Reipublicae reddes, Quid enim turpius principe & astuto & fallaci, & vitiis consilia non ad humanae societatis fidem, sed ad utilitatem suam callidè referente? Quasi, inquit, patres nos cum magnum hominem appellare, qui societatem humanam & nimiam in colenda fide religionem emulandam suam anteposit, & nos cum potius qui

omnia ad suam amplitudinem dirigit? Credibile quidem est, auctores tam scelerata sententia nulla precepta honestatis in magno principe fingendo completi. Sed istud amplum & magnum videamus, quale tandem sit. Est ne aliquid in rerum natura, quod sine propria virtute magnum esse possit? in uniuersum enim uniuscuiusque rei virtus appellatur, id quod eam perficit & absoluit. Ad hunc modum canis virtutem esse dicimus celeritatem & sagacitatem equi, velocitatem ad cursum, & in periculis adeundis alacritatem: hominū vero, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honestatis indolem. Similiter etiam id rebus quæ non natura, sed arte & studio constant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio continetur. Alia enim est virtus puellorum, alia poetarum, alia citharædi. Nullum autem est artificium, siue ingenium, siue sordidum, quod sine propria virtute esse possit in suo genere cumulatè perfectum. Artium autem regia virtus, aut iustitia est, aut nulla prorsus est. A principio enim hæc reges creauit & auxit, & ad summum fastigium dignitatus euexit. Nullam autem huius omnium præstantissimam disciplinæ virtutem dicere, cum artes etiam infimas proprijs virtutibus excoli videamus, hominū est dementis, & maximè in rebus turpissimè delirantis. Ergò cum nihil propria virtute vacans magnitudinem suæ naturæ convenientem assequi possit: constetque iustitiam esse virtutem maximè regiarum quo tandem modo fieri poterit, ut princeps iniuria atque perfidia regiam magnitudinem consequatur? Poteritne vir alius & magnus esse, qui clarus & honestus sit, aut honestus esse, qui decus & honestatem, pro qua virum magnanimus vita deferenda est, utilitate posteriorem habet? Quæ enim dignitas in eo poterit inesse, quem inquinauit auaritia turpissimè? quem deformauit perfidia scelus? quem effrenata dominandi libido a recta ratione detorsit? Eam certè non principem

principem modo, sed ne hominem quidem appellari fas est, sed monstrum potius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poëta Centauros fuisse fingunt, sed totum è Leonis immanitate, & vulpecula fraude compositum. Non hic diffuso quanto angore, sollicitudine, tædæ, cruciatu officiantur, qui neminem possunt habere fidei benevolentia coniunctum, quales sunt omnes, qui fidem sanctam non habent. Non dico, in quam fluxa & incerta sede sint eorum opes locata, qui ad eas augendas malitia utuntur quàm breui: concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpis, nihil magis cunctis mortalibus iniustum. Omnes enim iustum imperium libentissimè sequuntur, iniustum verò detestantur atque deletum cupiunt. Quod quidem unus tantum civitatis exempla aperitum facient. Fuit in Romanis olim præclara quadam indoles ad iustitiam. Ex ea enim civitate prodijt Camillus, qui magistrum, inaudito scelere civitatem hostium prodentem, nona pæna affecit: & Faliscos, quos belli magnitudine non poterat, iustitiæ admiratione sub Romanorum imperium subiunxit. Ex illius Reipub. institutu extitit Fabricius, qui regem potentissimum terrorem maximum Romanorum moribus inferentem monuit, ut à veneno caueret. Eiusdem civitatis disciplina instruitus Regulus, ne fidem hosti datam falleret, ad exquisitissima supplicia subeunda Carthaginem profectus est. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemilij Pauli continentiam? quid Africani, quid Quinctij, quid aliorum principum mansuetudinem, & in servandis victis moderationem? Bella verò nunquam firmè, nisi lacessiti iniuria, sumebant, nec arma illis ipsis à quibus violati fuerant inferre, nisi velut frustra crepetus bellum ante denuntiarent, atque solenni iuramento dicerent. Imperatores autem earum instituta nationum,

quas armis subegerant, patrone fiebant more maiori,
 & eorum commodis egregie consulabant, usque adeo.
 ut esset eorum in gloria sanas hostibus interdum expe-
 rienda. Quam multis enim populis, intestinis seditioni-
 bus agitatis, maiorum finem attuleret? Quanta fide so-
 cios & omnes denique, quos semel in fidem recuperant,
 ruiti sunt? Quamvis igitur illa ciuitas si ruit acqui-
 rite, fuitq; omnium gentium commune periculum, ita
 propinquum imperium, ut id prope modum ultimis terre
 finibus terminaret. At postquam auaritia infinita in
 illum mores inuasit, postquam Romani de sociorum bonis
 praedari, subditas gentes vexare, prouincias exinanire
 ceperunt: statim ciuitatis illius magnitudo dissipari
 cepit, & magis magisque labi, donec omnino corrueret.
 Minime igitur probanda est illa Carneadi oratio, qua
 contra iustitiam in populi Romani concione disseruit.
 Noluit enim ea uir copiosus & disertus sententiam
 suam exponere, sed ingenium ostentare & demonstra-
 re, nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile
 ducendo fieri. Si enim verum fateri velimus, asserimus
 Romanum imperium fide auctum, atq; diutissime con-
 seruatum fuisse. Quod quidem Romanos impulsit, ut
 fidem in Capitolio prope Iouem summa religione conse-
 crarent. Sapienter enim videbant, nihil quod fide &
 beniuolentia futurum non esset, diu permanere posse. Id
 autem, cum a fide discedebant, multo facilius apparebat.
 Claudicabat enim imperium, quoties eueniebat, ut illi
 in officio claudicaret. Quod si nullus honor, nullum
 imperium, nulla potentia, si non sit fidei constantia sta-
 bilis, aliquid stabilitatis habere potest: tamen erit
 quisquam tanto furore praeditus, qui perfidiam summis
 uis utilem esse dicat? Non aliquando tandem ani-
 mus reputabit, quam multi reges & imperiosi populi
 propter inuarias illas omnibus bonis cunctis fuisse?
 quam cito magnas illas opes amiserint? quam tum
 semper eorum dolus atque fraudes ex animis? Scilicet,

fit aliquis improbus, qui magna amicorum inopia, multorum animi grauius offensus, possit opibus per iniuriam parui diu atque sine cura frui: tamen erit qui quatenus animo magno praeditus, qui velis propter vltimam vitae commotum omni laude spoliari? qui diuitias vllius virtutis ornamentum anteponat? qui non deducit vel cum summo vitae periculo declinet? Quod autem d: decus tantum est, quod sis cum perfida infamia conferre idem? Qui excellenti animo sunt, neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuant: omnia quae mortales intoleranda iudicant, contemnant atque despiciunt, vnum tantum delectus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittant. Cum igitur in iniquitate turpitudine tanta sit, qui laudis amore si graueris, opus est ut omni impetu in iustitia studium incumbat. Haec tu tamē vulgo sperni dicis. Ita enim au euenire, ut serui dominos, liberi parentes, uxores maritos pro nihilo putent, si videant eis innocentiam seruare, fidemque proprijs euoluentis anteferre. Ita credo fieri posse, ut qui tam alio animo sit, ut enim pecunia non moueat, & constanter huic mani cupiditati, qua plerique inflammatis in perniciem rapiuntur, obsistis, contententur. Eum quidem quamuis in principio multis ut negligentem hominem, & parum rebus augendus attentum despiciant. vniuersi tamen paulo post admittuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem esse dicis. Est quidem si nulla sint animi diuitiae, quibus fortune iniuria compensari possit. Nam si virtus adest, tantum abest, ut paupertas splendori nominis officiat, ut id etiam longē clarius & illustrius reddat. Quid Epaminonda gloriae nouis res familiaris angustia? Nihil sane: imo multo illum magnificentiis illustrauit. Non enim ignauia, sed pecuniae contempione pauper erat. Nihil autem videtur esse tā excelsi animi, quam pecuniam contemnere. Idem etiam de Aristide,

de Phocione, de multis alijs dici potest: quorum gloria paupertas non imminuit, sed amplificauit. Si enim gloria posita esset in inanisimo ludorum apparatu, in sumptibus profusis & immodicis, è quibus nullus fructus ad publicam utilitatem redundat, si deniq; in muneribus illis, quæ ad breue admodum tempus multitudinem imperitiam delinunt: faterer equidem, eam sine magni diuitijs parari non posse. Cum autem sua sit in virtutis altitudine & magnificencia, quæ non inani plausu, sed in moritura, sed laude perpetua celebratur: quid tibi venit in mentem dicere, pecunie cupiditatem esse cum gloriæ cupiditate coniunctam? quasi quicquam sis, quod in minus odium multitudinis incurrat, quàm auaritia: aut non facile possint animi maximi gloriam ullam consequi, sine pecunie magnitudine. Fuiſſet hoc in loco facillimum coarguere eorum hominum amentiam, quos disputantes induxisti, neminem splendoris & gloriæ cupidum posse colere iustitiam & æquitatem. Sed cum sint ita vehementes atque violenti, ut nullo modo patiantur se ulla iuri disceptatione vinci, illisque suum armis, & non oratione persequendum statuunt: metuo ne disputatione irritati, impetum suum in me conuertant. Vides enim quàm periculosum sit, homines opibus elatos oratione laceſſere. Verba namq; rebus vlciscuntur.

QV ID igitur inquit Augustinus ridens: timore aliquo ductus tam illustrem causam, tantoq; impetu à te susceptam deferres? Minimè profectò cōuenit homini gloriæ cupido in ipsius gloriæ defensione tam insigne dedecus admittere.

N V L L O, inquam molore, neque mea dignitatis obliuiscar, neque causam deferam, quam etiam si opus ita fuisset, vel cum periculo vitæ defendere. Ratio tamen iocunda est, si commodè fieri possit, ut in odium hominum potentium minimè veni uisus, & illis valde proſinus. Alioquin sermone genere moris concutiar, &

magis nitido mihi utendum censeo, ut facilius in eorum animos influat oratio.

EXORDIRE igitur, inquit Augustinus, Nos enim valde ad audiendum animis erecti sumus.

FACIAM, inquā Sed est necesse, ut si mihi exciderint argumenta, quibus illos uti fecisti, me in eorum memoriam reducas. Hoc enim tantū memini, illos postquam se omnia ad gloriam dirigere professi sunt, distulisse, fieri non posse, ut sine magnis opibus ad principatum pervenirent. Deinde exemplis clarorum hominum, & institutis omnium Rerump. & Hispania etiam monumentis ostendere conati sunt, omnē vitam splendorem in pecunia consistere. Tum fieri posse negaverunt, ut sibi quisquam vel magnas opes pararet, vel ingentem pecuniam coaceruaret nisi prius omnia iura perfringeret. Atq; ita tandem conclaferunt, esse indignum summorum hominum præstantia, legibus ullis submitti.

OMNIA, inquit Augustinus, argumenta potissima complexus es. Nec aliud mihi in mentem venit, quod quidem ad rem facere putem.

PRINCIPIO igitur, inquā, videamus, an hoc pacto me illis insinuare valeam. Sic igitur existimate me cum illis loqui. Non possum equidem viri clarissimi, non admirari præclaram istam indolem animi vestri, ad omnem decorū atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione vestra iudicare potui, sic laudis amore fligratis, ut opes & facultates, atq; postremo vitam ipsam gloriæ causa profundere minimè dubitetur. Est igitur iam hic vester impetus ad laudem non vulgari laude decorandus. Quid enim quæso est in vita laude diuinus? Ea namq; Deum veneramur, nec ullam victimam numini diuino gratiorem aut magnificentiorem offerre possumus. Ea diuinos homines. & in omni genere virtutis excellentes afficimus, nec ullum maius præmium, quod rectè factū proponi possit, habemus. Eius postremo immortalitate breuitatē vitæ

consolamur. Caelestis igitur natura animarum vestro-
rum, atque cognatio qua vobis est cum mente diuinis,
facit ut rebus aliis neglectis, qua vulgus hominum si-
cienter appetit, immortalem gloriam atque diuinam
ardenter expectatu. Sed interdum vereor, summa nan-
que insidia tendi sole: hominibus amplissimis, quales
vos estis, ne sermonibus improborum pateant cures ve-
stra, quibus in errorem inducti, non veram, sed inanem
gloriam consectemini, cuius specie capti in sempiter-
num dedecus incidatu. Ne igitur id volu accidat,
ut peritiorum hominum rumoribus tanquam ventis
aduersis in Etas, laudem & gloria naufragium faciatu:
singularem cautionem atque diligentiam adhibendam
censeo, & perinde atque gubernatores optimi in max-
imi tempestatibus veterum consilia non aspernan-
tur: ita nullo modo conuenit vobis in profundo tantu
procellis agitato nauigantibus, repudiare consilia ho-
minum dignitati vestra studentiu. Audite igitur viri
nobilissimi ea, quae foras se vos quamuis situ ingenio
excellenti propter curas rerum maximatum, quibus
estis impliciti, haud ita clare potestis intueri. Nec enim
dubito fore, modo recta consilia peritiorum hominum
sermonibus anteponatu, ut eam gloriam consequamini,
quam nulla unquam vetustas possit obruere. Pracla-
re tu quidem, inquit Metellus, exordium e rhetorum
officina sumpsisti multu decendi luminibus illustra-
tum, & ad animos nobilitatu uniuersa praeparandis
satu appositum. Si igitur reliquum orationis cursu
eadem qua cepisti felicitate peregeris, homines insanos
in sanitatem foras se restitues. Omnia quidem, inquas,
tentabo, nec ullum artificium mihi notum praetermis-
tam. Tu tamen si quid me hominem in dicendo pende
rudem effugeris, velim mihi prestosis. Omnes nam-
que persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nem-
pe qui non Ciceroem modo, sed artem etiam uniuersa-
m diligentissimè cognoueris. Magnum, inquit ille ri-
dens

dōis, tibi aduxatum adhibes. Faciam igitur, si te opo-
 ra mea diligere videro, ut te consilij tui in me ad hoc
 munus diligendo minimè paritateat. Audi igitur in-
 quam. Sic enim institutam orationem, fortasse non
 incommode contexere licebit. Mihi quidem amplissimi
 v. r. hoc imprimis spectandum videtur omnibus, qui
 gloriam amant, quā sedem atque domicilium habeat
 ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem aded-
 illustrem, nullum certum locum, in quo consistat habe-
 re, sed sine ulla constantia vagari. Credibile autem nō
 est, vos cum tanta magnitudinē animi pradii siri, ali-
 quam leuissimā & inane laudis umbram intueri, quā
 statim euanescat, & non potius eam nominis clarita-
 tem, quam omnes anni consequentes excitiant. Cum
 igitur immortalis tu amore flagretis, reliquum est, va-
 laudis ipsius domicilium in ea parte constitutis, quā
 in vobis immortalis atque diuina ducenda est. E corpo-
 re autem, cum sit de terra cōcretum, eaq; de causa mor-
 tale & caducum, quid tandem existet, quod fixum &
 stabile permanere possit? Si claritatem igitur eximiam,
 si laudem insignem, si gloriam sempiternam adipisci
 cupitis: animus ipse natura diuinus & immortalis est
 vobis egregiè colendus, omnib; q; diuini corp; locuple-
 tatus, nihilque omnino pratermittendum, quod ad il-
 lius excellentem speciem & pulchritudinem pertinere
 videatur. Non enim de gemmā & auro, quo flagitio-
 sos homines, & impuras mulieres sepe numero fulgere
 cōspicimus, sed de diuino cultu animi laudes omnes ex-
 sistunt inde omnis summa gloria splendor & dignitatis
 elucescit. Animi autem ornamenta sunt virtutes exi-
 mie, quibus humana mentes ornata similitudinē di-
 uitia mentis attingunt, & immortalitatem nominis
 assequitur. Contra verò, vitia flagitiosa seditate, pul-
 chritudine animi corrumpunt, & mētis habitum ita
 deprauant, ut nihil turpius fingi possit. Primum igitur
 emendandū est omnibus, qui dignitate suam tueri volunt,

ne voluptatum blanditijs illucti, cœlesti illud animi
 decus inquinant. Nefarie namque voluptates, pra-
 terquam quid sunt fœles & inanes, cum semel ef-
 fluxerint, vix item dolorem animis & diuturnum
 dedecus impressum relinquunt. Contra vero labores
 honesti breui contentione perficiunt, ut animus eximia
 voluptate cōpleatur, & insigni gloria cumuletur. Vt
 igitur illustri laborum atq; dolorum patientia animus
 illustratur: ita laborum fuga omnibus illum ornamentis
 spoliatur. Inde fit, ut ne mortem quidem, quæ plerisque
 mortalibus horribilis est, & maxime pertimescenda,
 summis viris & cupiditate laudis incensis liciat exti-
 mescere. Timoris enim turpitudinis minus altitudinem
 deprimis, & illius speciem obscurat. Videtur enim quàm
 fœdum & turpe sit, abiectus armis ex acie fugere, metu
 trepidare, nihil, ut fortis & constanti homine dignum
 est, sed omnia cum humili & fracta animi dimissione
 suscipere? Hoc certe vobis accidere posse non arbutor,
 ut mortem magis tetram & horribilem existimetis,
 quàm tanti dedecoris offensionem. Sic enim estis nati,
 sic educati, sic exemplis domesticis instituti, ut dum
 ignominiam & turpitudinem vitetis, mortem facili-
 ter contemnitis. Si igitur tam le dignitatis gratia sunt
 omnes voluptates nefarie repellende, labores eximij
 suscipiendi, dolores magni subeundi, atq; postremo mors
 etiam oppetenda: utinam est ipsius honestatis vis, ut
 omnes labores leues atque tolerabiles efficiat, & occi-
 dentem vitam vera laudis dulcedine consoletur, quid
 erit indignius, quàm dignitate ipsam sordibus avaritie
 maculari? quid amentius, quàm excellentis animi sta-
 tum, pro quo vita magnanimis vita ponenda est, & a-
 cerbissimum etiam cruciatum perferendi, pecunie causa
 proderet, & amore diuitiarum terrestrium & caduca-
 rum, opes cœlestes, quæ magna ex parte iniustitia cō-
 sistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam
 pulchrius, vel ad studiū multitudinis amabilius, vel ad
 clarita-

claritatem nominis illustrius, quàm humanam societatem tucri propriæq; utilitatis inmemorem, omnium incolumitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem cunctis offerunt, studia hominum excitant, immortalisq; laude vigent. Vt autem nihil est iustitia præstabilis, ita nihil iniuria tetrum, nihil fœdus, nihil omnibus magis execrandū. Ergo qui pecuniam æquitati iura anteponit, illustrem animi figuram habitumq; corrumpit: & dam legibus, quas recta ratio atque diuina sanxit, subdi ignominiosum putat: ipse sese dedecori & ignominie, valissimæ pretio addicit. Animi utq; splendore delecto, impuritateq; susceptus, quæ tandem spes relinqui potest ullius laudis & gloriæ comparandæ, cùm ex ornamentis animi laudes omnes oriuntur? Non adducar igitur ut credam, vos aliquid ad famam fordidum & vestris rationibus & institutis alienum, pecuniæ causa suscipere. Quamuis deinde valde fortunas amplificetis, multi tamen erunt mercatores, qui vos diuitiis longè superent. Vestrum autem est non eas opes appetere, quibus obscuri etiam homines affluant, sed quæ vos altissimo gradu constituant: neque in illis diuitiis dignitatem ponere, quibus abundantiam licet esse turpissimum, sed per quas omnia veræ dignitatis ornamenta consequamini. Si verò pecuniam ut gloriæ instrumentum amandam existimatis, reputate quàm sit absurdum, pecuniæ causa dignitate omni orbari, atq; gloriæ prorsus abdicere. Nec vos illorum hominum exemplis uti decet, qui flagitiis indignissimis facta egregia contaminauere. Quis enim est tam sine mente, qui vel Marium, vel Syllam, vel Cæsarem, vel alios simili amentia fidentes eo nomine laudet, quòd ut magnas opes haberent, detrimenta quàm plurima communibus rebus inuexerint? Contrà verò si quid ab illis sapienter & fortiter administratum est, si quid opera & studiū in Remp. contulere, id omnes laudibus offerendū atq; prædicandum inuiscant.

Non sunt igitur quidam homines imperiti vestri dissimiles ullo modo ferendi, qui cum summorum hominum virtutes assequi nequeant, eorum vitia consuetudine. Hoc enim parum est, atque si quis excellentem formam illius & squallore sordatam effingere volens, cum pulchritudinem illam exprimere non possit, illam em tantum atque sordes imitetur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum, in Rebus, ab earum moderatoribus instituta. Non enim fuit mens eorum, ut summos honores ad eos, qui essent opulentissimi, deferrent. Sed cum intelligerent illos, qui summo rerum inopia premuntur, haud ita facile posse Reip. studium nauare, & eas artes colere, quibus patria maximè in rebus usui esse possent: homines propter necessarij victus indigentiam infimis artibus incumbentes, nec immodicu oneribus fatigandos, nec summis honoribus honestandos esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuunt, qui satis esset ad vitam honestè & moderatè degendam. Quod si quis infra classem hominum virtutem egregiè coleret, & excellenti industria è tenebris emergeret, illi cerè noluerunt esse adiutum ad summos honores interclusum. Tunc enim optimè Reip. ab consuli putabant, cum virtus & frugalitas inerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hispania principes attinet, quos olim dicitis diuites homines appellatos, haud facile dixerim, magisne propter abundantiam pecunie, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minimè instructi fuerunt, ante oblationem sepultum esse, aut quod est longè grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium predicatione celebrantur, qui pro religione & patria defensione opes & facultates neglexere, caputq. suum in viæ discrimen insulere, hastiumq. impetum sua Etia virtute repressare. Horum enim laudes ad citharam patrio more canit, horum res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studium

studium tribui videmus. Si vos autē tanta & pretiosa suppellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, ut in illa decus vite constitutus; veniat vobis in mentem, quā sit indignum, aliunde quā a vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter aliam vestrum aequalem honorarent; iſq; aperit ostenderent sese nullo numero vos habituros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos, quos observantia digni censerent: id certe splendore vestro indignum putaretis, honoremq; aliorum causa vobis oblatum spernarcmini. At quāto est indignum propter infima servorum conditionē, aut propter opes fluxas & caducas observari? Perficite igitur viri nobilissimi, ut nō facultatibus, non familia, nō generis claritati, sed vobis ipsis, hoc est, a vobis vestris omni laude cumulatis honores eximii deferantur. Ea enim tantū vestra ducite, & earum facultatum copias gloriāmini, quae recasus eripit, nec iniuria labeficit, nec aitis ulla consumit. Quae enim ad imperitis multitudinis plausum ac iupandum referuntur, ita sunt fluxa & inania, ut intra breve tempus & exiguum ea omnia levissimum etiam quisq; contemnat, & pro nihilo habenda putet. Nec eos vitentur, qui corrupti hominum studiis se stabilem gloriā assequi posse, opidant, eaq; de causa alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multo enim plures erunt iniustitia laesi, quā beneficio deuscti. Deinde multitudinis odium iustissimum de causis excitatum est multo vehementius, quā sit illa gratia paucorum, impurissimū largitione collecta: & ita fit ut qui malefici sunt in multos, ut esse possint in paucos benefi, fructum laudis exiguum, & inane habeant, scelera autem offensionem sempiternam. Repellite igitur omnia, quae maculam asferre possunt vestrae dignitati, illq; studia colite, quae sola gloriosa sunt existimanda. Non enim divitijs abundare, nec tenuiores affligere, neq; in Republica dominari, sed amicitia affluere, universis charū

esse, *Reipublica* salutarem existimari, est laudabile, gloriosum, & summus honoribus illustrandum. Est n. honor divinum quoddam praeium, virtutis & honestati constitutum, omne turpitudinis consortium repellens: Et ita fit, ut qui animum flagitio & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, sed inane fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cum tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentum excusio: cum tantum laudis ornamentum in fide, iustitia, bonitate consistat tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad decus & laudem natus ut tantum decus abijciatur? ut praeterea istam indolentem insigni scelere polluat? ut animi praestantiam eximiedecore maculet? Non istud genus hominis à vestra similitudine repellatur? Non tantam gloriae labem atque perniciem in terras ultimas exterminabitur? Arcete viri amplissimi pestem, sed da consilia detestamini, sceleratos homines à contubernio vestro rejicite, ne vestro nomini graevam maculam sermonibus impurissimis inuratur. No enim illa domus gloria floret, in quam innumerabilis pecunia congesta est: sed quae multus abstinentiae exemplis abundat. Nec qui opibus & potentia praestant, sed qui sunt virtute & dignitate principes splendide solent atque magnifice laudari. Nec illi qui propriae vitae consulunt, sed qui eam pro patria salute ponunt, in gloria sunt. Non vos autem conturbet inopia nomen. Si enim fortunas *Reip.* causa neglexeritis, pro fluxu & interituro opibus aeternus atque divinus affluet. Nec mortis ipsius aspectu terreamini. Si enim, cum id à vobis patria flagitaueris, hanc breuem & miseram vitam in summum discrimen adduxeritis? immortalitatem consequemini. Si igitur exarsistis ad gloriae cupiditatem: si vos à primis annis pulchritudo dignitatis allexit: si immortalitatis studio flagratis: excellentem istam industriam in virtutis studio consumite, iustitiam atque pietatem colite, universum genus hominum beneficij

beneficijs vestris obligare. Sic enim eam honestati amplius
placundam consequimini, quam præsentes admirantur.
posteri memoria grauissima consequantur: de cuius
laude mortales omnes una mente & voce consentiant.
Hactenus quidem me cum illa dissecuisse existimate.
Libenter autem hoc dicendi genere usus sum, ut hac
quasi declamatione meditatui atque paratus, aliquando
ad huiusmodi homines ab iniuria dehortari los accedam.
Cupio enim eos quous artificio ab opinione leuitatis ad
vera glorie rationem traducere.

Nihil quidem, inquit Metellus, erit, quod non
isto tam eleganti orationis instrumento effici valeat.
Sed unde quæso tibi tanta dicendi ornamenta
suppetunt? Hanc enim antehac habui de te opi-
nionem, ut existimare te facile posse tractare ma-
teriam, in cuius commentatione multum ut soles,
opera & studij consumeres. Ut autem ex tempore
isto modo diceres, suspicari non poterã. Quod item
in Augustino nostro mirabar. Quamuis enim nihil sit
illo politius, tamẽ tã splendidũ orationis ornatũ ab
illo sine diligentiore meditatione non expectabam.

Fortasse, inquam videns, habet hic locus aliquam
vim diuinam, quæ differentium animos incitet, & nos
ea quæ dicimus, non ingenio nostro, sed Musarum spiri-
tu concitati dicimus. Ut autem poëtis multo felicius
fluant carmina, quæ non studio & meditatione, sed fu-
rore diuino proferuntur, ita mirum non est, nostra non
multum multis in locis a Poëtis dissidentia, uberius Mu-
saru quodam afflatus fuisse, quam diuturna comen-
tatione contexi potuissent.

Si hæc, inquit Augustinus loci natura est, huc no-
bis sepius veniendũ censeo ut tam iucunda Musarum
consuetudine fruamur, illarumque namque

completi in his saltem sedibus floridis & amœnis, inter has vltimos tam suis frondibus, quàm adiunctis vitibus totum hunc locum opacantes, diserti esse possumus Tibi igitur author sum, vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ restant alacrius persequare.

Faciám, inquam: atque de iustitia quidém non est quoddamplius in præsentia differam. Cùm enim verum deus sit in maxima virtute positum, quæ quidem illustratur in ignis in tempus meritum: confiteor nihil esse Iustitiam magnificentiâ, aut hominum vite salutarium: quid est magis perspicuum, quàm summum & excellens decus iustitiæ munere contineri? maxime, cùm nulla animi & ingenij indoles egregia a iustitia se uincta possit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iusta sunt quamuis sint admirabilia, sunt odiosa & iniusta, perpetuèque flagent infamia. Quod quidem in animi magnitudine facillè cernitur. Rectè in quidém virtutem a temeritate & audacia distinxisti, cùm diceret, non omnem animi alacritatem in fortitudinis rationem cadere: sed eam tantùm, quæ rationis imperium sequitur, & pro Iustitia, atque communis utilitate pugnat. Qui, in impetu cæco & cæco siderato concitatus, manu cum hoste configit, eum nullo modo fortem, sed temerarium & immanem appellari conuenit. Ille igitur sanctum, ut dixi, fortis est, quæ ratio si preces, nullum periculum pro salute communi recusat. Quis autem hoc animus est, egregia laude carere non poterit. Omnes enim mortales admirantur inactum robur animi non cedere, nulli labori succumbere, nulli periculis officii relinquere. Nec verum est, humanam & impudentem audaciam constanti multitudinis opinione laudari. Quis enim homines cæle nefaria imbutos, sanguinèque perpetuò scientes, eo nomine laudandos putat, quod ali-quod immane facinus intrepide suscipiant? Contrà verò quoniam maior est in illis ad scelus audacia, eo magis illos omnes

omnes mortales oderunt & execrantur, malique postea dignos existimant. In eo autem quod au. summos principes iniustissima bella suscipiendo summa quadam gloria fuisse, primum mihi videre attendere, qua sit huius verbi sententia. Gloria enim, ut saepe dictum est, siue singulari hominum studio & benevolentia ne intelligi quidem potest. Nemo enim pestilentiam & vastitatem, nemo terrae motum, eluvionem, incendium, & reliqua, quae ut incredibili animos hominum perterrent, gloriosa unquam putauit. Ea igitur tantum laudari, ea memorae mandari, ea immortalis religione consecrari cernimus, quae alia quadam mente atque singulari iustitia & pietatis studio geruntur. Ut igitur nec naturae prodigijs, nec truculentis bellis gloria tribui potest: ita nec hominibus nihil omnino a belluarum immanitate distantibus. Quis enim est tam sine mente, qui nomen eorum non oderit, quos accepit fuisse generi humano pestilentes? Ergo cum gloria magna ex parte in hominum charitate sita sit, eos quos omnes existimans luce indignos extitisse, quibus etiam ad inferos perpetuum cruciatum extat, dices esse gloriam consequutos? Fuerint illi potentes & admirandi, horrificum bellum virtutis intulerint, innumerabiles nationes Martis ut perculerint atque subegerint: gloria certe nec tum quidem, cum se florentes, atq. beatos existimabāt, affici potuerunt: & nunc mortui, omnibus impuri, detestabiles & execrabilia videntur. Quod silentissimus quisque eos admiratione percussus extollit, non diu in ea opinione permanebit. Illam enim brevis tempore ratio atque mediocri anima lucrisio penitus euellit. Hic locus postulat, ut ordine tuo omissis, nunc potissimum oratio nem illam refutemus, quae asseuerabat, eos qui in singulari certamine fuerint: iusto patrem suum oberantem, insigni gloria cumulari. Eos enim ne minimam quidem gloriam partem attingere contendam. Non enim fortes, sed furiosi: non boni, sed impuri: non illustres & ampli,

Sed humiles & obscuri sunt existimandi. Grauius tu quidem, & merito, genus illud certaminis, ut omnibus institutum divinis & humanis insectum, insectatus es. Quid enim habes turbulentum illud dissiduum, insana in lateffendo contumelia funefus ille teterrima contentionis exitus, quod non sit & omni scelere imbutum, & turpitudine insigni cumulatum? Ets tamen ais, in summa gloria versari. Quomodo tandem? Aut qualis est ista gloria? Concursum undique sit ieiunissimum hominum, ut viros illos Martios inter se acriter & animose sine ulla graui causa certantes spectes. Tribuitur magna laus illi, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis fœdere sociatum iugulant: vel mortiferam plagam, et amentissima multitudine saci faciant, interrito vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum olim gladiatores insectante populo Romano depugnabant, num existimas eos, qui simili audacia paribus suis vitam eripiebant, simili laudis genere caruisse? Imò quod plures & clariores spectatores habebant, eò maiorem plausum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum, propter inanem virtutis imaginem eam laudem obtinuisse, qua bestiis etiam dari solebat? Laudabantur enim fera iruces & immanes, quæ multos homines in circo laniabant. Hac etiam atate, in Hispania præsertim, cum in ludu publicu undique specula in tauros intorquentur, illi qui magnam hominum stragem edunt, egregij tauri atque non vulgari pressu digni reputantur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia præcipientes in exitum ruunt, ab imperita multitudine laudem assequuntur: sed eam laudem, quæ sit illi cum in purissimis gladiatoribus, cum leonibus, cum pantheris, atque postremo cum tauris etiam communis: num quæpiam offeruit, aut feras illas, aut homines efferatos, quorum ludus erat humana sanguinem fundere, in gloria fuisse? Minime quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit

in leui atque repentina multitudinū approbatione, quæ momento temporis euanescebat. Magis apud Romanos non Mirmillones, non Retiarii, non Thraces, non Hoploma hi, non denique totum hoc opararium genus et disciplina lanistarum impurissimum, & iniquatissimum, quamuis audax esset, in gloria vixit: sed Imperatores & optimates, virtute, gravitate & consilio patriam conseruantes: ita tunc non inhumanum ferum, barbarum facinus obeuntes in gloria vigent, sed viri constantes & graues, amplissima virtutis opibus Christianam Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt istorum turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui sui aut aduersarij cæde amentissima multitudinē spectaculum præbent, quibus sunt furoris ipsius mancipia, qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis adducuntur. Videte igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentissimi. Id nempe, quod impuris gladiatoribus & bestijs immanibus concedi potest. Deinde quàm citò memoria facinoris illius extinguitur. Postremò quanta sceleris infamia deformitatis sit. Qui enim in certamine spiritum effundunt statim veniunt in obliuionem, & ita excedunt e vita, ut ne pompæ quidem aut funeris & sepultura honorem, quem vulgus hominum plurimū facit, obtineant. Victores autem quis post triduum sapiens in magnis viris habendos putat? Quemadmodum igitur olim gladiatores, quamuis victores e circo discederent, & victi veherentur in Rheda, eximio quodam plausu celebrati, nemo non infames & detestabiles existimabat: isti, quos similis in conditione dissimilis morum feritas atque barbaria deletas, quamuis illo tempore exiguo, in quo maior est leuitas & amentia, quàm rationi & iudicio locus, a letissimā illa turba aliquod genus laudis assequantur: breui tamen omnium opinione in turpissimorum hominum numero reperiuntur. Nec enim esse potest in scelere diuturna sceleris op.

probatio. Ergo cum gloria posita sit inconstanti praedicatione hominum, ingentia facta mirantium, & eximium ornamentum dignitatem insigni amore completentium: illam tam inanem laudem, tam temerariam, tam repentinam, tam subito ex omni memoria discedentem, atque postremo tanta scelera immanissimae contagione maculatam gloriam appellabunt? Nullo modo, mihi crede, potest gloria in tam tetro & impio, tam omnibus desolato, tam cunctis hominibus inuiso facinore consistendi locum habere. Qui sunt igitur illi, quorum virtutem omnes summi, insimi, mediocres admirantur: quorum magnificam speciem intuentes studio incenduntur, qui non viuis modò, sed multò etiam magis post mortem, in ora omnium sunt? Illi non pe, qui insignem patriae charitatem increbili robore atque virtute communiunt: qui humana omnia, quantumvis horribilia, veri decoris tuendi causa despicunt: qui vitam, cum opus ita fuerit, patriae reddere minime recusant. Mirum enim est, ut afficiantur omnes, quos et audiunt aliquid facinus clarum & memorabile, pro salute omnium cum magno vita periculo susceptum. Tanta est enim huius virtutis administratio, ut eos etiam, qui multis ante saeculis patriam suam sanguinem largiti sunt, amare compellamur. Codrus itaque hominum commemoratione viget, qui sese in medios hostes immisit, ut morte sua patriam conservaret. Clarissimam Leonida mortem pro salute Gracia appetitam viris laudibus exornant. Decij sese pro patriae deuotione, animos nostros sibi virtutis admiratione deuincunt. Huius generis exempla innumerabilia proferri possunt, quibus intelligamus, non audacia, sed virtutis laudem immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, sed eam cum vita etiam periculo conservantes omnium sermone celebrari: nec illis, qui omnia dominandi libidine pervertere, sed qui e suorum certicibus hostium impetum insigni virtute depulere,

deputare, diuinos honores haberi. Sed minimè necesse est ob hoc in loco diuini immorari, ad alia præsertim festinantibus.

Restat ut aliquid etiam de Temperantia laude dicamus. Est enim in hac virtute totius honestatis decus & lumen constitutum. Regis enim & continet omnes affectiones: unde appellatur Temperantia, quod in se in illa aut morum temperatio quadam, & admirabilis ex varia & repugnante affectionum genere concenit. Græci appellant *σώφροσυνήν*, quasi *σοφία* & *σώφρονος*. Conseruat enim maximè prudentiam: & considerata iudicia rationis salutari presidio confirmat. Parum enim tauat rectè sentire, si statim nos libidinis immanitas a recta sententia depellat. Hoc igitur efficit Temperantia, ut ratio imperium suum illud teneat, atque pro dignitate regium munus administret. Refrenat enim libidinem, voluptatibus ne fariam repellit, infinitis cupiditatibus obstitit: & omnes atque motus animi temerarios atque inuoluntarios ceteros & comprimit. Ex quo efficitur, prudentiam atque iustitiam modestiæ munere contineri. Tunc enim dum uel uera cernere, uel recta atque simplicia consiliari possumus, cum omnis libido comprimitur. Iam uero illa magni animi indoles ad res alias & arduas adspirans, si modestia vacat, virtutis nomen habere non potest, sed extremi furoris & amentia. Qui enim ita elato animo sunt, ut modum non teneant, a rationis imperio deficiunt, & impetu ceco ruunt, omnia quocumque se conferunt euercentes. Cum autem præcipuum munus huius virtutis sit, in omni officio modum & ordinem conseruare, & id quod in qualibet re maximè deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiam. Ut enim qui temeritate & amentia ducuntur, aut alicui proteruè nocent, aut mollior & effeminatè se gerunt, dedecus insigne concipiunt: ita qui animo rectè constituti sapientiam &

equitatem coluit, & humana cuncta despiciunt, omnia honestatis lege metientes, omnibus simul dignitatis operibus excellunt. Ergo cum hac virtus omne dignitatis ornamentum in se contineat, & virtus ex se necessario gloriam generet: relinquatur, omnem gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vite & constantia sita est honestas omnis, & in confusione turpitudine. Quid enim queso. Achillis iracundia, aut Aiace furore sardius? Quorum alter luctus atque lachrymis, quantum sibi ipse displiceret ostendit, alter dedecus impotentia animi conceptum morte delere constituit. Quod si homines laudis audi, propter intemperantie recordationem se ipsi oderunt: quod tandem de illis populi vniuersus iudicium fore speramus? Fieri ne potest, ut multitudo sit in quemquam natura clementior, quam est quisquam in seipsum? aut ut cernat aliquis acutius sua flagitia, quam vulgus, ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Hannibalem attinet, si talis eius natura fuit, qualis a Silio describitur, equum existimas qui tantam illius inimitatem non exhorruerit atque detestatus sit? Cum igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non est ita, inquit. Imo precipiti & effrenata mente eam gloriam est adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam assequi potuisset. Pergisne tu gloriam in hominum metu atque confiduatione ponere, que tota est in animi dignitate, atque beneficentia collocanda? Fuit ille quidem stupendus, factor: sed ita, ut horrida & infesta pestis, non ut vir egregie dignitatis laudibus abundans. Quod etiam in Alcibiade perspicui potest, qui cum egregiam indolentem intemperantiam contaminaret, ignominie semperiterna macula est aspersus. Idem de Pausania, cuius etiam memoriam intulisti, & reliquis eodem modo oppressis asserendum est. Nam quod ad Alexandrum attinet: quantum illi us dignitati intemperan-

si a dedecus offecerit, explicari non potest. Quamvis enim magnum nomen animi præstantis altitudine, & multum continentie exemplum adeptus fuerit, postquam sese immensa luxuria, impiæque multorum cade commaculauit, extremam ignominiam subiuit. Factum enim est, ut illius nomen paulo antè hostibus etiam charum, esset repente amicum propè omnibus inuisum. In u-numerum autem, quos dixisti gloriæ magnitudine insolentes & furiosos extitisse, non nunquam ullum vere laudu gustum habuere, nec solida gloria, sed iactatione & leuitate a mentis statu deiecti sunt. Non enim erant uirtute uera, e qua gloria omnium emanat, stabiliti, & ideo nec uentosam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atque sustinere ullo modo possuerunt. Perinde enim atque parua cymba nauis onerariae uelis & armamentis instructa, uentum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimitur: ita isti cum uirtutis amplitudine & grauitate careant, honoribus eximjis tanquam uentis uehementibus obruantur. Vide autem quàm grauius Plato omnem uitæ dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in 4. libro de Legibus: Deus quidem, ô uiri, ut ex antiquorum scriptis accepimus, omnium rerum initium, extremum & medium numine suo complectens, ita recta per omnia pertinet, ut orbem natura conficiat. Illum autem sequitur iustitia, in eos, qui a diuina lege deficiunt, seuerè vindicans. Porro autem, qui uitæ beate compos futurus est, iustitiam amplexus humilis ornatus subsequitur: qui uerò ductus insolentia, uel opibus uel honoribus, uel forma corporis clausus, tum iuuenta & amentia præceps, ardenque impetu animi concitatus, cum tanta contumelia, ut statuatur nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum: is a Deo deseritur. Desertus autem, & alios ysdem opinione clausus inflatus sibi socios adiungens, exultat omnia pertur-

bans. Et primum quidem apud multitudinem in viris magnis habetur, sed brevis dignas parum in iustitia pendens, sibi ipsum, domum, vniuersumque patriam suam idcirco euerit. Verba Platonis expressi, quibus vir ille summus omnem glorie rationem in iustitie cultu, & humanitate collocandam putat. Illius enim tantum firmas & stabiles opes esse dicit, qui Deum omnia promittentem atque moderantem iustitiam, sibi nihil assumens, omnia beate vite præsilia in ope celesti, diuinæque virtutis imitatione constituit. Superbi verò & insolentes, summique opibus nimium præfidentes, cum in Deum non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebras ruunt, omnia temerè commiscuentes atque perturbantes. Breui itaque statui transmissi rursus elati cum insigni patriæ calamitate in semper rursus dedecus incurruunt. Unde colligit idem Plato, esse Deum supplici animo venerandam, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatem charam habent, neque aliam esse censet ad uitæ splendorem viam, quam quæ diuinæ virtutis simul tunc se & omnis moderatione continetur. Sic enim ait eodem in loco: Quod namerit igitur officium Deo gratum, & cum illius natura congruens? Vanum certè vna præscorum hominum sententia contentum. Atque enim, simili simile, quod quidem est ratione diuensum, gaudere. Quæ enim modum non habent, neque secum inter se, neque cum iis, quæ certa ratione & modo definita sunt, ullo pacto conuenient. Deus autem nobis modus atque mensura est, multò quidem certior pecunia, & multò exactior quàm mens humana. Igitur qui in Dei amicitiam venturus est, oportet ut quàm maximè possit, ad illius similitudinem accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse deo charum. Est enim illi similis. Intemperans verò dissimilis, & ab illo dissidens & iniustus. Haec Plato. Quibus nihil potuit dici præclarior. Præ-

inam enim similitudine sumpta e magnitudinibus
commisui dimensione carentibus, asserit incontinentes,
proteruos, atque petulantes, neque boni, neque sui si-
milibus ulla ratione coniungi posse. Cum enim eorum
instita cupiditas nequeat ullo modo terminari, & idē
omnes ardentissime cupiant: multo maior existis in-
ter illos contentio, quā inter bonos & improbos exci-
tari plerumque solet. Tum illud quā sapienter dictū?
Non pecuniam, quam multi communem rerum om-
nium mensuram esse statuunt: non mentem humanā,
qua quidam omnia mod-randa putant, sed Deum ip-
sum esse modum, rationem & regulam, qua sit om-
nia vitæ officia dirigenda Ita autem sit, ut illi modera-
ti sint, qui sese ad Dei voluntatem, tanquam ad exa-
ctissimam vitæ legem & normam accommodant. Qua
cum D-i similes sint, successe enim est, ut sit illis ex acta
cum Deo similitudo, qui sua omnia diuina lege &
ratione-metiuntur) Dei sibi amorem conciliant, &
illius op-bus illustrantur. Vt igitur omnes impuri &
intemperantes, q̄ n Deum, a quo valde discedunt, in-
fensum habeant, & honestis hominibus odiosi sint, &
flagitiosos etiam vehementer iniusi, luce omni digni-
tatis orbati concidunt, ita mites, atque mansueti tran-
quille omnia atque mod-ratē gerentes, cum in Deum
respiciant, a uiuo quodam lumine collu-ent, & b-rie
chari fuerit, & improbis admirandi: atque ita tandem
a uiuo & hummo iudicē immortalem claritatem
assequuntur. Ex quo efficitur, omne gloria lumen
esse in temperantia positum. Non igitur impotia-
res & iracunda, non superbi & insolentes, omni-que
furore & insulsa libidine-perturbantes gloria flo-
re-nt, sed qui iracundiam cohibent, libidinem refranant,
animum temperant, & quanto magis excellunt opibus,
tanto se submissius gerunt, & ordinem atque modum
in omni officio conseruant. Hi constantes & graues
homines, bi viri magni, atque planē Dei similes ba-

benitur, & omnium tandem consentiente laude celebra-
tur. Ergo, ut iam huius parti finem imponamus, si
illi tantum, quos neque amentia vexat, neque nefaria
habendi cupiditas inquinat, neque formido concutit,
neque vis libidinis inflamat, in gloria sunt: sed
qui sapientia florent, & omni curam & cogitatione
in publica salute defigunt, animoque magno sunt &
iuncto, quem quidem lege divina moderantur: re-
linquuntur plane, omnia egregie eiusdem laudis orna-
menta esse necessario cum virtutum maximarum flus-
su coniuncta.

HIERONYMI OSO- RII LVSITANI DE GLORIA.

LIBER QVINTVS.

NUNC tandem, inquit Metel-
lus, reliquum est, ut ostendas
quam vim habeant argumenta
illa, quibus contenebatur Augu-
stinus, gloriæ studium Christia-
nis institutis aduersari.

TV M ego: Ea verò que hactenus adducta sunt,
satis superq̃ puto ad illa diluenda. Si enim inquam,
constat, nullam esse in temeritate & amentia ad glori-
am mundanam viam. Si laus omnis in eximie virtutis e-
legantia consistit, & omne studium Christiani hominis
excellenti virtuti dicendum est: Quid clarius esse po-
test, quàm gloriæ cupiditatem esse cum Christiana
disciplina copulatam? Quis fieri enim potest, ut quis-
quam singulari studio virtutem colat, virtutis au-
tem ipsius decus & ornamentum despiciat? Quod qui-
dem si diuini homines indignum virtutis præstantia
putauissent, nunquam splendore illius inuiterent eos,
quos omni virtute instructos & ornatos volebant. Au-
di enim quibus verbis magnus ille Moses populum in
amorem pietatis allectet & inuitet. Sic enim ait: Hac
est vestra sapientia & intelligentia in gentium luce
& celebritate constituta, ut audientes vniuersi huius
diuina legis instituta, dicant: En populus sapiens & in-
telligens, gens magna. Videtisne quali oratione vir ille
summus ostendat, gloriæ esse diligendam? Non medio-
crum enim vim in eo argumento suam putat ad popu-

luna amore pietatis inflammandum, quod ipsa pietas sit apud omnes miru laudibus efferenda. Idemq; statim subiungit. Non est illa natio tam illustris & ampla, ut Deos praesentes habeat, sicut nos habemus Dominum Deum nostrum praesentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. Hu verbum Moses non modo gloriam exornat, sed illius se item aperit. Deo enim carum esse, illius mente gubernari, caelesti praesidio communiari, est maxime laudabile & gloriosum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctissimi viri scriptis proferre possem, quibus videretur, quantum semper omnis vera gloriae stimulus ad studium virtutis incenderit. Sed adduci vult atque clarissimi Regis carmina festinat oratio. David igitur (ut alius inter illius & Moysis tempora interiectiones omittam) quanto studio gloriam tuitur? Quanta animi contentione dedecus repellit? Quam indignè patitur eorum invidiam & inimicitiam, qui laudes ipsius obscurare nituntur? Quaeque tandem, inquit o viri, gloriam meam deformatis? & alibi, Domine, inquit, si feci istud (intelligebat autem falsum sibi crimen illatum) si manus meas scelere maculaui: si domestici mei aliquid mali machinatus sum, & non potius ista me gessi, ut inimicos etiam meos a debita peste seducerem: hosti me persequatur, atque petat animam meam: comprehendat atque proterat vitam meam. Grauis sane imprecatio. Nihil enim videbatur fieri posse calamitosius, quam in hostium manu incidere, & sanguine suo crudelitatem illorum satiare, nisi id vltimo loco addidisset, quod omniduritate citius existimabat. Adiungit enim: Gloriam meam infringas & abijcias. Haec oratio videtur tibi hominum laudem contemnere? an eam potius omnibus vita commodu longè praefertentis? Iam verò cum excitatur ad divina maiestatis amplitudinem angustis atque sancte venerandam, cum illum erga se beneficia infinita commemo-

rat: quid illi tam grandi carmine celebrat magnificentiâ, quàm gloriam sibi a Deo tributam? Pugnas itaque suas, viâlorias atque triumphos extollit, omnia summa laudis ornamenta, quæ sunt diuina benignitate consequutus, oratione complectitur: neque tantùm potentia aut imperij finibus, quantum claritate nominis incenditur, ad Dei laudes, cælesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cum iam mors appropinquaret, nonne aperte declarant, quantum illi nominis amplissimi studium existerit? Nam neque nomen suum neque parentis relictum: & cum maiestatem suam esset oratione complectens, musicum illud artificium, quantum diuini mentis viribus excitatus excelluit, nullo modo silentio preteritum. Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solomon, quæ præmia proponit iuuentuti? quibus muneribus adulescentes ad sapientiæ studium in principio operis inuitas? Non alijs certè, quàm regis dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Aut enim in eodem libro: Iustitiæ memoriam esse iacundam, atque sempiternam: impiorum autem nomen quasi tale exesum atque confectum euanescere, clarâque fumam esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi verò cum verum humanarum imbecillitatem, huiusque misera vitæ solitudines, & angores esset elegantissimè persequutus, omniâque tæleum humana, ut leuia & inania conuenneret, vnam gloriam excipit, & quasi mente incitatus exclamat, illius suauitatem vnguentis suauissimis & odoribus esse preferendam. Multa possum ex huius summi regis scriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempe esse pijs hominibus expetendam. Sed par est, ut rationibus etiam pugnemus, atque primum illud afferamus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & decus esse diuinæ vindictæ supplicium conse-

leratus hominibus irrogatum. Legimus enim eorum nomen, qui diuinam religionem impiè atque nefariè violauerunt, fuisse ex hominum memoria penitus euulsum. Apud Moſen vero Deus ipſe praduſi impijs, fere, niſi reſiſcauit, ut eorum nomen obliuioni ſempiterna conteratur. Alibi autem, idq; multu in locu miniſtratur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque ſacra polluerint. Ieremias autem ita ſub Dei perſona in Iudeos inuehitur: Euellam, inquit, vos, & ciuitatem iſtam excidam, tradamque vos grauiſſimis ignominie maculis inuſtos hominum memorie ſempiternæ. Ex ijs & alijs locis inſinitis, quos breuitate dies admonitus omitto, apertum atque perſpicuum eſt, ignominiam eſſe ſupplicium hominum impietati & ſceleri a diuino numine conſtitutum. Quare munime mirandum eſt viros interdum ſanctiſſimos infamia quodammodo frangi atque debilitari: & qui contra omnia fortune tormenta egregiè muniti ſunt ignominie tempeſtate ſæpe conuelli. Quod in Iobo, Dauid, Neemia: & alijs viris ſanctiſſimis & fortiſſimis cerni poteſt: qui cum reliqua omnia inuicta virtute ſuſtinerent, indignè ferebant ignominiam. Quod ſi tantum malum eſt in ſepulchri nominis obliuione, in dedecore & infamia, ut in ea ſæpenumerò videatur vltimo diuina conſiſtere: conſequens eſt, ut laus & gloria ſit in diuinis muneribus habenda. Et ſi viri pietate præſtantes non ſine cauſa vituperatione & conuiſio perturbantur: par eſt, ut laude & prædicatione delectentur. Quod autem gloria ſit diuinum beneficium, Moſes inprimis oſtendit. Hoc enim Iſraëli denuntiatur: futurum nempe, ſi diuinis inſtitutis obediſſet, ut ſit a Deo locatus in ſumma gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Ieſu vero illius ſucceſſore ſcriptum eſt, Dei munere fuiſſe nomen illius per omnes terras cum ſumma omnium admiratione perirrogatum. Apud Samuelem aiebat Deus: Eum,

qui

qui me co'uerit, honestabo: qui autem me contemnunt, erunt contempti. Non igitur immerito David id multis in locis asserit, illam omnem gloriam, qua mirifice redundabas, esse diuinae beneficentiae referendam. Illi enim itaque perennem gloriae fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum auctorem decoris & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriam esse caeleste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum nominis atque fame celebritas sit in diuini bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur: qui lucem ipsam fugit? qui beneficium diuinum repudiat? Christus, inquis, praecipit, ut a gloria tanquam a re pestilente atque perniciofa fugiamus: quasi verò Moses, David, & reliqui, quorum testimonijs usus sum, non ea, quae protulere, spiritu illius afflatus protulerint. Erat enim iam illis temporibus Christus inueniendus illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc verò ex te libenter audirem, num Christus à caelo in terras delapsus est, ut rerum naturam, quas ipse finxit, euerteret: imò verò ut eam iacentem erigeret, atque caelesti praesidio confirmaret. Gloriam autem appetitum esse in animi natura insitum, abundè demonstratum est. Necessè est igitur ut animus tunc ardentius laudem appetat, cum fuerit morbis, qui illam impediunt, omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atque sui similis permanens, vim atque naturam suam clarius ostendet. Ergo cum Christus omnes morbos, quibus erat oppressum genus hominum, a suis omnino depulerit, consequens est, ut illi Christi opera ex illis malis, quae naturam humanam deprimebant, emergere, ad gloriam aspiciant, atque tanto ardentius gloriam expectant, quanto maior ardor honestatis in illis existit. Deinde, quid impudentia tetra? quid hominum vice perniciosius? Quid Christianae religionis castitati magis infensum?

Nequam enim hominem & improbum, poterit aliquando fortasse ignominia metum a flagitio reuocare. at qui pudorem omnem amisit nihil sibi reliquum fecit ad effrenatam libidinem aliqua ex parte cōhibendam. Quocirca non immerito v. ri sanctissimi hoc impudētia nomine omnem morum immanitatem complectuntur. Quale est illud Isaia. Scelus instar Sodome prae se tulerant, nec occultauerunt. It. m. illud I. remie: Frontem perficisti, meretricis impudētiam suscepisti. Quod si nihil existimatur apud nos impurius inuercuēde frontis audacia, nihil erit moribus, & institutis Christianis aptius, quā pudor & verecūdia. Puder autem nihil aliud est, quā reuerens motus animi dedecus fugienti, l. uicemque maximē consequenti. Ex quo efficitur, Christiani hominis esse, de eo & laudem intueri. Præterea cūm hominibus Christianis omnis opera in eximo virtutis cultu ponenda sit; qui possunt id negligere, cuius ope vident omnem conscientiam in virtutis studio susceptam facillimē sustineri? Quanta enim vim habeat laudis suauitas, ad pericula negligenda, voluptates infurias repellendas, labores ingentes subeundos, satis fuit antea demonstratum. Id autem impulsit Paulum diuinum hominem, ut tam saepe eos, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietate atque religioni gratulans, dicit eorum famam iam fines orbis terrarum peragrasse. Ad Philippenses verò scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longè latèque diffundere. Corinthios autem sanctissima tenēpla atque delubra diuini spiritus oppellat. Omnes denique, ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamen alacrius incitauit. Petrus item quā magnū ē exornat eos, quos ad summum gradum virtutis adhortatur: Vos, inquit, istū genus alētum, regium, sacrosanctum, & ab omni terra contagione secretum & liberum. Sed quid horum celestium hominum testimonij vultur,

cum

et cum ipsam cœli omnium auctorem habeamus? Discipulos enim suos coram laudans, eos mundi lucem appellat, & ut civitas in edito loco, & excelsa sita occultari nequit: ita illarum excellentem virtutem: celari & occultari non posse confirmat. His igitur L. libus eos vehementius allicit, ad omnes tempestates atque procel-
 las inuictō animo subeundas. Ergo si tantum virtutis instrumentum est in laudu suavitatem posuit, ut ea sibi viri cœlesti quadam atque diuina virtute pradi, v-
 tendum esse duxerint, ad animos hominum amore pie-
 ta. is vehementius incit. nlos: si Christus ipse suorum mentes ad suauissimū virtutis studium magnificenti-
 laudi inflammat, possumus ne dubitare, quin lam egre-
 gia sit diuinum quoddam imbe illatus humane subsi-
 dium, ad omnes labores animo maximo perferendos
 valde necessarium? Jam illud quantum est? Omne
 videlicet Christianorum studium, omnem operam, in-
 dustriam, curam, cogitationem, omnem denique men-
 tem esse ad communem salutem generis humani con-
 ferendam? Quid autem magis homines inuict, quam
 egregia fide, & ebr. tas & amplitudo, hanc quāquam
 reperire. Est quidem liberalitas & beneficentia satis
 utilis, sed ea utilitas ad vultos permanere non potest.
 Vnius viri iustitia, v-ius ciuitatis opes contineri for-
 tasse aliquando possunt, quæ tamen illo extincto corrū-
 ent. Sic etiam fortitudo ciuis vnius, cuius tantū
 suu er. it aliquo tempore salutaris, non tamen alijs, nec
 suis quidem semper. Hoc etiam modo sapientia, con-
 tinentia, aliarumque virtutum omnium fructus est
 angustus finibus & exiguo vitæ spacio circumscriptus.
 At fama iustitiæ, fortitudinis, liberalitatis, continen-
 tiæ, & omnium denique virtutum, non patitur, sed
 omnibus, non modo suis, sed etiam exteris, non vna
 tantū atate, sed in multis secula, atque prape in fini-
 ta consulit. Nec enim tunc n valet ad presentes am-
 pli dignis uti specie commendandos, sed ad omnium poste-

vicitatem exemplo virtutis inflammandam. An tu cre-
 du fieri potuisse in tanta scelerum omnium colluvie,
 crescente subinde luxuria, vitiorumque multitudine re-
 mientes humanas obruente, ut aliquod virtutis & in-
 dustrie vestigium in hominum vita resideret, nisi quo-
 viradam animi & virtutis egregie monumentis excitati,
 sese ad virtutis studium applicuissent? Laus, laus, in-
 quam, & gloria hominum dignitate florentium, ocu-
 lorum predicatione celebrata, & monumentis amulium
 consecrata, languentes animos exuscitat, & amore
 dignitatis incendit, atque facit tandem, ut omnia hu-
 mana quantumvis aspera & difficilia contemnant, &
 honestatem in maximis laboribus, & periculis acris stu-
 dio consecutentur. Ea autem de causa sacri scriptores,
 non modo nobis sanctorum hominum expressas imagi-
 nes reliquerunt, sed etiam nos ad eos intuentes & imi-
 tandos omnibus modis adhortati sunt. Illos itaque qui
 pietatem vnicè coluere, diuini titulis & ornamenti
 illustrant: nos autem a errimis interdum verbis inse-
 ctantur, quod vite nostrae consilia excellentiora homi-
 num cogitatione minime confirmemus. Quod certe non
 fecissent, nisi plane iudicassent, nihil ad vitam ex animis
 extirpanda, virtutemque ferendam, hominumque vitam
 honestatis opibus excolendam vilius inueniri posse,
 quam clarorum hominum maxime claram & nobili-
 tatam virtutem. Etenim ut nulla maior pectus atque
 perniciet rebus humanis inferri potest, ea quae nascitur
 ex alio quodam sceleris exemplo: ita nihil est ad ho-
 mines in officio continendos vilius, nihil ad communem
 vite cultum salutaris, quam virtutis eximie moni-
 mentum. Quod si praestantium hominum memoria dif-
 fusa regionibus, quibus vite spatium circumscriptionem
 est, terminata fuisset, eorumque res gestas idem stimulus,
 qui eorum corpora contigit, obruisset: quem tandem
 fructum ab illis caperemus? Nunc vero dici non potest,
 quam nos tales illorum gloria aeternis monumentis cele-
 brata.

brata. Cum igitur constet, tantum fructum afferre hominibus nomini claritatem, ut siue illa parum sis utilitatis in virtute, Christianiq; hominum officium sit, utam etiam, si opus fuerit, pro omnium salute profunderet: quid minus Christiano convenit, quam gloriam repudiare? Equidem eum, qui gloriam omnibus modis aspernatur atque respuit, non impudentem modo atque naturæ communem ignarum, ut quidam homines sapientes, nec angusti atque parvi animi, ut plerique: sed etiam inhumanum atque ferum appellabo. Tu cum officium tuum sit omnium utilitati consulere, nisi legibus adstrictus sis, ut quantum possis, uniuersum genus humanum tueri debeas: id negligas atque despicias, quo nihil potest hominum vitæ salutarius inueniri? Si te non pulchritudo laudis allucit, utilitas cered communi te ad eam amandam incitare debuisset. Nunc verò cum nobilitatem despicis, aut non intelligis, quantum fructum velus humani afferat hominum præstantium fama, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis, fatuus & amens, si cum intelligas, id minime curandum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modo dignitatis tua lumen, sed hominum salutem repudias. Illud postremo tantum est, ut nemo possit sine gravi crimine laudem abicere. Summum enim & extremum omnium bonorum, quo sunt omnia studia, officia, consilia vitæ referenda, ad quod omnes cura, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, laudis & dignitatis dirigenda sunt, est ille summus omnium rerum sator atque moderator, a quo animus hausimus, & tantus tanquæ diuini beneficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi crimen & scelus exhorremus, si beatæ vitæ compotes fieri ardentè optamus, nihil tanta cura & studio moliri debemus, quam ut Dei nomen amplè magnificet, apud omnes nationes illustretur. Quid autem magis Dei gloriam illustret, quam Chri-

Asiani hominis dignitas, non facillè reperiēs. Taleus enim gentes a nostris institutis abhorrentes opinionem de Christi numine concipiunt, quales sunt ij mores, quibus Christianam, numinūque diuino consecratam nationem pradiam esse conspiciunt. Inde fit, ut nihil magis dedecoret apud homines summi Dei nomen, quā turpitudinis infamia a Christianis impiè concepta. Vt igitur Christianorum flagitiis quodammodo in Dei consuetudinem reducantur: ita nihil clarius illius bonitatem in omnium conspectu conspiciat, quā Christiani hominum decus excellens. Multo enim clarius Dei nomen in animi pietate atque virtute florentibus elucet, quā in vniuersa naturā fabrica quam oculi intuemur. In naturā enim operibus, opificiū summi conditoris ornatum atque pulchritudinem mundi, quasi regiarum ædium elegantiam & magnificentiam aspicimus, in animis autem omnium virtutum ornamentis, quasi gemmis & auro fulgentibus, effigiem diuine mentis admirantes, obstupescimus. Ea autem causa Petrus Christianos literis aduertatur, ut sic inter gentes vitam instituunt, ut omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit fiet, ut qui modò vos quasi mal-ficos infestantur, opera vestra bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus vero quā multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: ut omnem maledicendi materiam amputemus: ut decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus. Sic enim ait futurum, ut illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incendantur, & diuina virtus debitis laudibus effretur, eāque sibi causam afferat, quod tanto studio munus suis functionem clarissima virtutis operibus illustret, ut gentem suam emulatione incendat: atque ita tandem aliquos ex Hebræis ad verum Dei cultum traducat. Porro autem cū doceat Timotheum, qualem sacerdotem deligi conueniat, adiungat in fine, optet ut non solum a pijs, sed ab ipsis eri-

am impis & alienis detur illi honestatis & innocentia
 ascriptionum, qui Pontifex creandus est. Idem ad Co-
 rinthios scribit, se mortem facilius passurum, quam ul-
 lam gloriam sine immutationem. O diuinum hominem,
 atque veræ gloriæ cupiditate flagrantem: nempe qui
 illius tuende gratia, neque mortem, neque cruciatum
 ullum recuset. Valebat enim nihil esse in rebus huma-
 nis neque ad salutem generis humani fluctuosius, ne-
 que ad Dei virtutem predicandam illustrius, quam
 piorum hominum claritatem. Ergo cum nihil clarius
 in omni natura Dei laudem & gloriam ostendat homi-
 nibus, quàm illustris piorum hominum laus: & om-
 nis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda
 sit: qui possumus gloriam sine graui, atro & impio cri-
 mine repudiare?

Christi tamen inquit, præcepta gloriam tollere. Ina-
 nem quidem gloriam, quæ vel ex inani plausu populi,
 caduca & fragilia laudantur, vel e simulatione virtu-
 tu existit: non illam, quæ ex vera virtute nascitur.
 Nec eorum studium damnat, qui gloriæ seruiunt, sed
 qui errore hominum ad eam se peruenturos esse confi-
 dunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in
 amentia populari collocandura putant: qua quidem
 nulla capitalior pestis esse potest. Mentem enim omni
 luce spoliât, & a rebus diuinis abstractam in terras ita
 deprimit, ut nulli modo possint verum animi decus in-
 tueri: hoc est autem, quod Christus ipse perditissimis
 hominibus dicebat, quo modo potest credere, qui glori-
 am ab hominibus accipit, & gloriam, quæ a solo Deo
 est, non querit? Nihil est enim quod mentem magis
 impediat, quam n. n. cælestis disciplinæ lucem accipiat,
 quam illius gloriæ cupiditas quæ errore hominum
 comparatur. Ita igitur sit, ut qui terrenis rebus ad-
 dictus, inanem laudem ardentius appetit, cum ve-
 ra virtute careat, nunquam ad veram gloriam as-
 piciet, quam solus Deus solum pietatis & honestatis

cultoribus largitur. Verum enim decus, quod non est in falsa opinione sed in vera virtute positum, ut antea disputauimus, Dei munus atque beneficium est. Diuina autem beneficia non repudianda, sed gratissimè ammi accipienda sunt.

IMO, inquit, laus etiam vera fugienda est. Id enim Christus precipit, ut praeclara munera obeuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim praeclarum id dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremum vitae finem in humana laude constituunt, non virtutem colunt, sed virtutem simulando, scelus immane concipiunt. Dirum enim est, impium est, execrandum est, non dico in humanas opes, sed ne in gloriam quidem, aut virtutem ipsam, e qua gloria omnis existit, ut in summum bonum respicere. Deus enim, Deus solus est illud ultimum omnium bonorum, quod sunt omnia vitae consilia dirigenda. Qui igitur gloriam ut ultimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius auctorem referatur. Extincta autem virtute, extinguitur gloria necesse est: & ita fit, ut nulla vera gloria ratio constare possit, nisi illi, qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui igitur opus aliquod specie honestum ita molitur, ut in humanam laudem, quasi in ultimum actionis finem respiciat, nihil amplius aut praeclarum suscipit, sed potius in se impium atque nefarium scelus admittit. Ab hoc autem scelere grauissima Christi oratione deterremur. Hoc enim sancis, ne cum Deum precamur, cum inedia libidinem refrenamur, cum egentibus opitulamur, nobis auram populari ut summum praemium proponamus. Huic igitur praeceptum nullo modo nos a gloria studio reuocare contendit, sed ab illa inanitate, qua pulchritudine gloria corrumpit. Quid eò diligentius erat faciendum, quod gloria ma-

quæ omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem, vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facile possunt intelligere, in quanto errore versentur. At gloria splendor tantus est, ut illius etiam species homines honestatis amore flagrantes commoveat, illisque sæpe ruina periculum intendant. Fis enim interdum, ut laudi specie capti, eam non ad aliud præstantius bonum referendam, sed per se sequendam, & amandam iudicent. Ne igitur insita laudis cupiditate prolapsi corripiamus, illa cautio adhibenda est interdum, ne opes nostras ostentemus, donec eum statum assequamur, in quo tuto possimus eas explicare, fructum nobis laudi, non laudem ipsam, sed hominum salutem atque Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Christus ipse præscripsit: ut enim eos, qui in tam lubrico loco sine gravi casu insistere nequeunt, a periculosa ostentatione deterruit: ita illos, qui sunt aduersus inanius laudis insidias salutari consilio præmuniri, ad omnes suas opes proferendas impellit. Eos igitur tantum agit & insectatur, qui vel leuitati seruiunt, vel gloriam ut summum bonum inveniunt. Tantum enim abest, ut nos ab illa dehortetur, ut etiam ad illius studium instruat. Veluti cum admones, ut inuitati postremum in convivio lectum petamus, ut nos ipsos submissè geramus. Sic enim ait futurum, ut nobis laudis & gloriæ dignitatē ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit veræ gloriæ disciplinam: qui nobis certam & directam viam dignitatis ostendit: qui docet, qua ratione possimus ad laudem pervenire; in nullo modo nos a gloria deducit, sed potius in illius studium incendit & incitat. Quid illud, cum clare & aperte suum præcipit, ut omnes præclaras actiones in luce collocent, & id omnium hominum conspectus proponant, ut illo præclaro virtutis aspectu commoti homines, Deum agnoscant, atque debita laude prosequantur? Minime igitur necesse est, præstorum va-

sum responsis, diuinorum hominum scriptis atque monumentis, innumeris priorum hominum exemplis usi, cum ipsam Christum gloria ducem & authorem habeamus. Illius enim hæc sunt monita, instituta, præcepta, a quibus deflectere sine scelere nefario non possumus. Cum igitur gloria sit diuinum beneficium: cum in ea tantum instrumentum virtutis insit: cum nihil sit ad emendandos hominum mores, & vitam rectè constituendam salutare: cum tandem valeat ad virtutis diuinae gloriam magnificentius illustrandam: cum postremo ad eam amantiam diuinis oraculis & Christi præceptis & monitis incitemur: quis tandem conuenit asserere, tam esse Christianæ disciplinæ contrariam? Non est igitur ullo modo gloria negligenda, sed optandum potius, si fieri possit, hoc fieri quem diximus constituto, ut in omnes orbis terrarum regiones virtutis nostræ fama penetret, nec unquam nomen nostrum deleatur. Nullus enim modus earum rerum cupiditati constituendus est, quæ ad hominum salutem, & Dei gloriam referuntur. Est itaque votum hoc non modo amplum & illastre, sed etiam sanctissimum, pietatissimum, plenissimum. Contrà verò, gloriam negligere, non modo est animi turpis & abiecti, verum etiam ab omnibus natura legibus acque diuinis institutis nefarie dissidentis. Quid enim aliud est gloriam a virtute repellere, quam Solen luce sua orbiri? At quid minus decet hominem pietatis delectum, quàm diuinum munus spernari? hominum salutem negligere? de gloria diuini numinis minimè sollicitum esse? Christi que imperium detrectare? Hæc enim omnia sunt committenda illi, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos horior, ut magno & elato animo in gloriam incumbatis, eamque præcursu esse cælesti quoddam munus, animos vestros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Ut autem melius cerueret, nihil esse diuine legi magis consentaneum quàm verè laus in studium, erat mihi in huius di-

Puta-

*disputationis sine laudū ipsius ratio ab hominū ortu repa-
renda. Sed partim quod arbitror aures vestras iam au-
diendo defessas esse: partim quod solem precipitantem
aspicio, hac extrema parte nunc supersidere constitui.
Si placet igitur, perorationē in alium diem reseruemus.*

AN TV, inquit Augustinus, cū opus iam pe-
nē ad extremum perduxeris, imperfectum e mani-
bus dimittes? Nos autem non audiendo defessi,
ut inquis, sed valde oblectati sumus, & sermonem
nostrum, si dies non suffecerit, possumus in mul-
tam etiam noctem producere. Quare tibi author
sum ut præsenti dicendi felicitate, quæ tibi hodie
oblata est diuinitus utaris. Minimè enim conuerit,
cū orationis tuæ cursum adeò secunde tenueris,
antequam portum optatum capias, vela contra-
here.

EQVIDEM, inquit Metellus, tum de-
mam integram voluptatem ex ista disputatione
percipiam, cū illam absolueris. Quare te etiam
hortor, ut hodie tuæ orationi finem imponas. Ead-
em enim opera te labore in posterum leuabis, &
hominibus tui amantiſſimis obsequere.

EQVIDEM, inquam, inuitum hanc orationis
partem in alium diem differebam, verebar tamen ne
loquacitate mea satietatem vobis afferrem. Nunc igitur
quando vos, quæ vestra est benignitas, ad audiendū
credēs esse video, persequar liberissimè quod ve-
ſtat. Atque vitam non, quid antea loco dicebamus,
misarum numen, sed ipse diuinus spiritus mentem no-
stram afflaret, ut illius celeſti vi & impetu concitati,
possemus veræ gloriæ splendorem oratione consequi. Nec
enim fieri potest, ut ingenij nostri tenuitate rem tan-
tam prodigitate explicemus. Sed quando me huc ser-
monis cursus prouexit, oneri potius ipse succubavi, quā

aliquid intentatum omittam.

UT autem hunc posissimum aliud dicendi initium sumam, quantum opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani, a quo omnes procreati sumus, explicari non potest. Quod enim est tantum ingensum, tamque divina orationis facultas & copia quæ possit illum excellentiæ humana menti habitum, illâ multiplici virtutis elegantiam, illas tantas opes memorie, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percensere? Si enim qui terra situm & circumscriptiōem, qui mari immensitatem, qui aëri circumfusi naturam, totiusq; ætheris ardorem, qui cælum undique sideribus distinctum & ornatum: qui postremo totius mundi concinnitatem, & admirabilem rerum omnium conuenientiam contemplari volunt, neque satiari tanta pulchritudinis aspectu queunt, neque illam naturam in singulis rebus insitam ingenio & ratione consequi: quid de illo præcellenti summi cordis opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis, effecta sunt, cogitare debemus? Constat enim, non ea solùm, quæ in terris & aquis gignuntur, ad usum hominum creata esse, sed cælum etiam fuisse humani generis alendi atque conservandi causa generatum. Nostri usus seruiunt illi rati & immutabiles siderum omnium cursus, cælestis natura admirabilis & incitata conuersio, dierum atque noctium vicissitudines, temporum omnium varietates. Quantum verò hominis natura & conditio inter omnia, quæ sub sensum cadunt, excellat, ex eo perspicitur, quod nec in astris clarissimis, nec in Sole aliorum luminum principe, nec in cælo ipso tanti sideribus illuminato, sed in homine solùm accepimus fuisse imaginem diuinæ menti impressam. Hæc autem imago cernitur in mente & ratione, incredibili celeritate & solertia multa simul agitante, & summo studio verum semper inquirente, cum admirabili cupiditate virtutis inuitanda. Hanc verò celsiorem animi indolem

lux

*lux diuina mentis illustrabat, & ad clariorem Dei
similitudinem omnium virtutum muneribus instrue-
bat. Si igitur homo in illo florentissimo statu perman-
sisset, fuisset profecto admiranda quadam atque sem-
piterna gloria cumulatus. Cum enim esset diuinus or-
namentis excelsus, & ad spem amplioris etiam digni-
tatis exaltatus, necesse erat, illum non modò in singu-
lari dignitate versari, sed etiam iudex magis diuina
similitudine, quam natura ardentem expecebat, animum
conformare. Nec enim verum est, primum parentem
diuine gloriæ cupiditate, omnibus corporis & animi bo-
num euersum fuisse. Quis potuisset enim gloriam illam
non appetere, ad quam fruendam eductus in lucem fue-
rat? Tam enim est in natura hominis insitum, diuina
virtutis & sapientiæ similitudinem optare, quam cælo
in orbem veris, quàm igni superam regionem appetere,
quàm terra in medium mundi locum undique con-
globari. Quid igitur illum præcipitem beatis sedibus
exturbauit? Inconsiderata illa temeritas, qua legem
diuinam violando, sese a Deo nefariè disianxit, atque
id quod sine Dei præsidio assequi non poterat, per se
consequi posse confidit. Non igitur, quia vitam floren-
tem & beatam, atque diuinæ similitudinem appetiuit, sed quia
impiè & insolenter appetiuit, immortalitatem atque
cælestes opes amisit. Sic autem effectum est, ut cælesti
lumine priuatus, in tenebris & caligine versaretur, in-
numerus malis undique circumuentus. Perinde enim
atque leue corpus Soli luce collustratum, occidente
Sole tenebricosum repente fit: ita necesse est, animum
diuina luce destitutum, summa caligine circumfundi.
Et quemadmodum ij, qui per loca multis latrocinij in-
festa noctu iter faciunt, nullo modo vitare possunt in-
fortunia: ita qui diuinæ mentis lumine caret, nulla
ratione potest, quàm diu est a Deo seiunctus, hostiles in-
sidias, malorumq; omnium tempestatē declinare. Quod
primum homo statim sensit, ubi primum non a Deo pen-*

dere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimavit. Fuit enim repensè orbatus omni lumine cœlesti, spoliatus Dei beneficijs amplissimis: precipitatus ex altissimo gradu dignitatus, omnibusque florentissimi illius status ruinis oppressus, atq; inhumanissimorum hostium cupiditatis praeda relictus: qui quidē illum primo impetu perculerunt, atque gravissima vulneribus inflicto deformaverunt. Postquam enim se ipse a summo illo vite custode & conservatore distraxit, atque terra mortis imperio addictus est, protinus anxij tactus, inanes spes, ammissæ libidines, molestissima agritudines, & reliquæ vite pestes vicinata undique irruunt, illum inermem, & imperatorem adorantur, & quasi turbine & tempestate sacctatum a mentis statu deijciunt. Ut autem in lumine mentis & rationis, in ordine vite & constantie eras sua illius honestas & amplissimi cuiusdam decoris atque laudis ornamentum: ita fuit necesse, mentis cecitatem & sordam illam animi confusionem omnibus turpitudinibus & ignominia maculis inquinari. Offusis itaque tenebris, maiorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppressa dignitas, obrita laus, decus extinctum. Quod enim ego commemoravi illud tam facile genus humani labes, sã turpia, atque detestanda flagitia, tantã scelerum omnium collusionem, quibus se homines ab illo corrupto principio propagati progressu temporis quotidie magis contaminant? Tantum dicam, animal illud regium & excelsum, ad imperium atque laudem natum, in tantam miserrimam incidisse, ut fieret tandem turpitudinis ipsius vile mancipium. Non tamen homines tantum malum oppressi illam indolem amiserunt: imò quantum natura decus & laudem appeterent, animi dolore, quem sæpenumerò capiebant ex dedecori admissi conscientia, satum indicabant. Mentis enim angore & cruciatu confecti tam sibi ipsi displicebant, ut de vita etiam deserenda sæpiissime cogitarent. Quod si turpitudinis infamia e volup-

satum libidine solidum existeret, abundè magnam fla-
 gitiorum incendium libidinis impurissime fauces ex-
 citarent. Sed illud est maxime dolendum, homines na-
 tura incensos laui cupiitate, non modo cum libidine
 aut iracundia, aut alia quavis animi perturbatione
 cecati ab honestatis studio detorqueantur, infamiam
 subire: sed tum etiam, cum ad decus enitentur, & illam
 fructum atque debilitatam animi vim ad laudem con-
 ferunt, omnibus sordibus ignominie maculari. Est enim
 hic reter animi morbus insanabilis: nempe qui nec hu-
 mana ope leuari possit, nec ad eum depellendum homi-
 nes erroribus inflati, diuinum auxilium implorandum
 putent. Scrupa enim, furta, latrocinia, & similes im-
 puritates adeò reteræ & deformes ad aspectum sunt, ut
 eos ipsos in quibus inhaerent, vehementer exterreamt.
 At cum inanisima laudis imagine delinisti, dedecus
 insigne suscipimus: neque facile conceptam maculam
 videmus, neque ad eam abstergendam operi ullam re-
 quirimus: & ita fit, ut falsa dignitatis forma capti,
 in perpetuo dedecore & flagitio volutemur. Sic enim
 ille perennis hostis hominum, quem Sacra litera Satana
 Hebræo nomine appellant, sese ad omnem fraudem &
 malitiam versat, ut nos ipsos illis naturæ principijs,
 quæ nobis ad bene beatèq; viuendum attributa sunt,
 ad nostram ipsorum perniciem & interitum abusi fa-
 ciat. Perinde igitur atque sensum illum religionis
 hominum mentibus insculptum, ad impuram supersti-
 tionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis ille-
 cebris incitatum, in omnium flagitiorum gurgitem ab-
 ripuit. Quod quidem illi facillimum fuit. Cum enim
 homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris
 nec ubi, nec qualis esset, intelligerent: quicquid pri-
 mum illorum animos inani specie pulchritudinis allu-
 ciebat, statim arripiebant: neque vitia occulta per-
 spicientes, neque quid esset ex illa temeritate prouentu-
 rum, animo suspicantes. Hæc igitur animi tumor & fa-

*stidium extitit. Hinc superbia & insolentia nata est, qua maximè incommodus omnem vite rationem perturbavit, & infinitis calamitatibus affluxit. At quibus rebus leuissimè homines effervescunt? Alijs inania & fluxa corporis forma, quæ temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipsa, in qua est gloria sedes atque domicilium, sit omnis turpitudine deformata. Alij valetudinis vana & lubrica firmitas, si confidentes, humana fragilitas obliuiscuntur. Alij viribus corporis elati tanta flagrant amentia, ut nullus se legibus astrictos esse putent. Quo quid esse potest indignius? hominem reliquorum animantium principem, atque dignitate proximè ad cæleses accedentem id amplius existimare, in quo sit tam multis bellis inferior? Nemo enim poterit robora leones, aut velocitate tigres superare. illam igitur sui partem negligunt homines amentissimi, qua principatum in natura tenere facillimè posuissent: & ea roboris præstantia sument, qua neque cum brutis animantibus conferendi sunt, quæ morbo vis conficit, quam extrema senectus interimit. Quod si corporis ingens proceritas, si vires eximie certam gloriam segetem suppeditarent: quid fuisset illustrum illis Gigantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cælibus intulisse perhibentur? Nihil enim visum est in terris aut corporis firmitate robustius, aut virium immanitate truculentius, quibus insolenter elati, omnem religionem atque sanctitatem neglexerunt, inauditòque scelere violaverunt. Unde Poëta finxerunt, illos bellum contra cælum mouisse, atque tandem fulminum incendio conflagrasse. Sed quæso num viribus illis immensis, illa corporum vastitate, illis animis ingentibus potuerunt clarum & illustre nomen adipisci? Non profectò. Nulla enim sunt relictæ tantorum facinorum vestigia, illorum interneccione sublata funditus atque deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis accepimus, nisi fuisse
genus*

genus hominum superbum, arrogans, elatum, saevum, immane, truculentum, diuinis legibus & institutis inimicum, quod tandem Dei telis confixum euenerit. Ergo cum genus illud tam vastum, & tanto corporum robore munitum nullam sui memoriam reliquerit, nisi sensum & obscuram, & quae magis valeat ad insignem maculam nullis atatibus eluendam, quam ad egregium nominis splendorem: quid istius amentium fingi potest, qui in tanta vita breuitate, & imbecillitate natura eaque tam multis & infectis casibus obiecta, tenuissimis elati viribus insolescunt? Alii deinde pecunijs & fortuna muneribus effervant, cum interim immani illa cupiditate sitis, qua semper astant, extingui nulla ratione possit. Et ita fit, ut non modo auribus sordibus inquinentur, sed etiam semper in mendicitate vivant. Iam verò qui leui & inani nobilitatu nomine gloriantur, quam amentes sint, est explicatu difficillimum. Ita enim gaudens imaginibus, & fucato illo generis splendore, atque si possent eonimine sese incolumes ab omni turpitudine & infamia conservare, & ad immortalitatem pervenire. Quid de illorum insania dicam, qui splendidu titulu, & honoris insignibus erecti se in caelo esse putant? Gloriosum enim atq; beatum existimant, in oculis civium esse, magnis hominum gregibus stipari, a multis ambrosiosè saluari, molestissimis negotijs interesse, minime videntes interim, quam inane sit illud honoris nomen, quam plenè cura, sollicitudinibus, angoribus, quantis invidia telis expositam, quantis saepe cladibus oppressum & extinctum. O extremam dementiam hominum, existimantium in ista tam infirma natura muneribus, aut temeritatibus & fortuna ludibrijs, aliquod vera dignitatis ornamentum, aut firmamentu gloriae esse constitutu. Quid enim hi rebus inanibus? Quid leuius? quid comutabilis? Ut enim in turbato mari fluctus alios atque alios, magnitudine & fremitu disparat

& dissonantes subinde tumidos attolli, atque repente frangi cernimus: sic in huiusmodi vana, & quasi quodā aestu rerum humanarum, alios extolli, atque repentinis motu deprimi videmus: alios vacillare ad eum locum ascendere, unde sint etiam statim deprecendi, ruinaque magnitudine conterendi. Nihil est etiam in vita tam firmum & stabile, quod non uno momento temporis extinguatur. Ex quo facile cernitur, omne quod videtur hominibus imperium pulchrum & expectandum, nihil habere solidi, nihil expressi, nihil eminentis: sed esse tantum inane quendam speciem stultorum oculis obversantem: quæ cum procul apparet, ampla & insignis videtur: si vero propius accedens eam attrectare & in manus sumere studeas, effugit.

Par leuibus ventis, volucrisque similis somno.

Præclare igitur sanctissimus ille Poëta David, fluxam & instabilem rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, si in altera libra lance vanitas ipsa, in altera autem hominis studium fuerit impositum, ut ipsa vanitas longè maiorem præponderet. Non potuit magis hominum amentiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditate in res fluxas & inanes conferentes, turpiter irrisi, & æterni maculi aspersi relinquuntur. Non lenioribus autem flagitiis infecti, & iniquitati suæ, qui vendicabant ingenium, & maximam rerum scientiam in illis tenebris effundebant. Nam cum omni infamia turpis est, tum nihil sceleris illorum temeritate. qui se tenere altissimam rerum cognitionem proficentes, in minimis etiam labuntur. Quæ autem tanta demerita est, ut sit cum illorum lenitate, & insania comparanda? Alij enim res humanas mente diuina regi, & administrari negabant, Deumque impia oratione sollebant. Alij innumerabilem vim Deorum inuocabant, quos certum tantum officij atque muneribus pro suo arbitrio præficerent.

fierent. De animarum autē natura incredibile etiam
 dissensio certabatur. Quid dicam de natura princi-
 pīs? Alij enim aque, alij aëri, alij igni, alij alijs cor-
 poribus; causam & originem rerum omnium tribue-
 bant. Quinetiam multi, ut futilius probarent, ad mun-
 dum efficiendum non diuina ratione & consilio opus
 fuisse, innumerabiles nauis fingebant ex iudicio-
 rum corporum concursione sortita. Argumentum ita-
 que mundum efficiabant, argumentum eueriebant: eun-
 demq; rursus instaurabant atque renouabant. Multo
 acutius perspexisse videntur natura vim illi, qui om-
 nem dignitatē in honestate collocātes, omnia studia vi-
 tæ ad comparandas opes animi contulere. Sed in tanta
 caligine, tantoq; naturæ vulnere, quoniam esset eorum
 conatus egregius, & caput attollere, atque se ipsos erige-
 re valde cuperent, frustra tamen nitabantur. Fracta
 enim vi animi, inanes faciebat impetus, & vi libidi-
 nis incitata miseros mortales ab instituto honestatis
 stadio deducebat. Non igitur veram virtutem, sed
 simulachrum virtutis multis flagitijs tanquam luto ob-
 liti, studiosè confecti sunt. Et igitur, fingunt poë-
 ta, Ixionem, Iunonis amore incensum, cum nube Iuno-
 nis speciosa referente fuisse congressum, atque ex ea nu-
 be Centauros procreasse, ita quidā naturæ stimulis in-
 citati ad honestatis studiū, inanem illius imaginē com-
 plexi, sobolē inanē & mixtā, atque monstri similem ge-
 nuere. Non est enim magis nostrum animal ex hominis
 & equi figura cōglutinatū, quā habitus noster ex ho-
 nestatis specie & turpitudine insigni compositus. Alii
 itaque magnitudine animi præstatis, eam elationem
 ad superbiam conferebat. Alii frugalitati quo-
 dammodo seruebat: sed eam frugalitatem liuilem auar-
 itie fudit in inquinabat. Et ita reliqui officijs (nec
 enim omnia persequi libet) omne virtutum decus &
 elegantiam, vitiorum dēcore corrumpunt. Quid
 igitur? Non potest virum cum vitijs simul habitare?

nullo modo . Nec enim patitur honestas ullam turpitudinis & ignominia consuetudinem . Constat itaque non fuisse illam veram honestatem , qua tantum in omni genere vitij infecta & contaminata fuerit : sed inanem honestatis umbram , multiplici natura factum atque tanquam porientium efficiens . Quam me pudet igitur illorum hominum exemplis orationem refarsisse , qui nunquam ullam partem solida dignitatis attigerunt : sed in illius tantum umbra consecranda fuerunt occupati . Nam Phociones , Metelli , Pauli , Scipiones , & reliqui simili laude florētes , cum multis vitij imbuti fuerint , facile apparet , quā fuerant remoti ab illa vera virtute omnem contagionem turpitudinis repellente . Erant enim eorum mentes cum illa communis plaga percussa & abscissa , tum suis quæque morbis , usque gravissimis atque molestissimis oppressæ & impeditæ . Illi quidem diutius in laude vivebant , eis qui virtutem ementicendo erant artificio quodam simulationis eruditi : quorum laus statim interibat . Non enim simulatæ ut illi , sed verè & ex animo effigiem illam virtutis , quæ vulgus maximè publicam & elegantem iudicabat (nec enim aliquid honestius imperitorij animis occurrebat) incredibili studio sequebantur . Cum tamen laus illa non esset orta a vera virtute , consequens erat , eam post aliquod tempus imminui & extinguī . Nā ut homines ignari pingendi , primū quidē floridis & illustratis tabulis parum artificiosè pictis affecti , pictura vitia non sentiunt : ubi tamen propius accesserint , vel ab intelligentibus admoniti , vel ipsi per se paulo diligentius insistentes ea cernunt : ita multitudo , quam insignis & ampla species honestatis detinet , ne statim videas oculis vitia sub illustri illa specie latentia , omnia tandem aliquādo clarè perspicies . Ita enim fiet , ut quæ videbātur antea ad aspectum venusta , interiecto spatio , infamæ sordibus obsolescant . Videris igitur quomodo ,
post

post illud mortiferum vulnus humano generi imposi-
tum, omne decus eversum fuerit: quantum naufragi illi
laudis & gloria factum sit? Nec enim solum hi, qui
dignitatis studia deserentes sese libidini constringēdos
dedidere, neque illi modo, qui dignitatem quidē amant,
eam tamen ē rebus leuissimū perendam existimant: sed
illi etiam, qui sapientiam admirantur, & in virtute
omnia præsidia dignitatis sita esse constitutunt, omni-
bus gloriæ ornamentis spoliati sacent, & in summo de-
decore versantur. Quod quidem illis accidit: quia ve-
ræ virtutis viam penitus ignorant. Non enim opem
diuinam implorando: sed in ipsis omnia ponendo, se
compotes virtutum omnium fore credunt. Inanis igitur
& fluxa laudis imago illudis hominibus amentissi-
mu, qui quasi somnio beati, cum maximè sibi gloria
frui videntur, tum maximè omnibus infamia notū in-
iuruntur. Quid enim turpius amentia? Quid autem a-
mentius, quam rerum imaginibus illudi? An, qui graui
& periculosa febrī iactantur, insanire putandi sunt,
quoties quibusdam visis inanibus excitati, se valentes
& integros esse putant: qui vero malū omnibus oppres-
si, decepti tamen vmbra & imaginibus efferuntur, in-
clamant, seseq; florentes atq; beatos esse prædicant, sa-
nos appellabimus? Hi quidem non insani modò, sed e-
tiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi etiā, quā
omnes conatus ad honestatem cōparabant, sansū flagi-
tū cooperiti fuerunt; fieri nō poterat, quin omnes mor-
tales in sempiternā ignominiam nascerentur. Sed ve-
nis ille summus humani generis conditor & conserva-
tor, ut nos ē tetrū tenebrū in lucem & claritatem vim-
dicaret, atque viam aperires ad verā laudis & gloria
claritatem. Aduentu igitur suo caliginem omnem
repente dispulit, genus humanum à contractis sceleri-
bus expiauit, omniumq; virtutum muneribus illustra-
uit: & in omisā dignitatem multū ornamentū am-
plificatā restituit. Nam cum gloria sit à verā virtute

nata: qui veræ virtutis lumen velus humanis attulit, in planè gloriam generis humani constituit. Et quem admodum, ut veram religionem instauraret, nefariâ superstitionem & errores impios extirpauit: ita cùm in veram nos gloriam deducere vellet, prius non disciplina tantum, sed vitæ etiam documentis popularis laudu inanitatem compressit. Omnia igitur caduca & mobilia, è quibus iactantia in populo atque leuitas exiit, aspernatus est, illique tantum ornamenta reliquit, & in hominum aspectum lucemque protulit, à quibus immortalis laus atque dignitas efflorescit. Ita igitur elationem, fastidium & arrogantiam confixit, ut interim ornamenta diuina, quarum immensa copia redundabat, hominibus explicaret, atque propalam collocaret. Et primum quidem, ut homines à diuturnis tenebris emergentes, cùm repente in solem oculorum aciem intendunt, aspectum amittunt: ubi verò paulatim assuescunt lucem intueri, illius munere cum eximia incupiditate fruuntur: ita cùm tam insolita lux hominum mentibus oblata esset, partim in cecitatem conuersæ sunt, tantum splendorem minime sustinentes, partim primum quidem ad illius aspectum bebescentes. ubi magis atque magis illam aspicere potuerunt, Christo singulari studio & amore copulatae sunt. Nam quid ego referam innumerabilem hominum multitudinem illius videndi & audiendi gratia undique confluentem? Quid persequar alias laudes amplissimas, quas cælestis Christi virtus atque benignitas excitabat? maximè cùm cernerent omnes illum diuina potentia munitum, morbos insanabiles curantem: mortuos in vitam reuocantem: demones expellentem, atque funditus euertentem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus inuisa: quamuis omnia inuidia tela in illud sanctissimum corpus rissa sint: omnes tamen, quantum inimicitie sceleris offerati, de illo præclara atque magnifice sentiebant. Demones etiam in se-

stissimi

stissimi diuina virtutis atque sanctitatis testimonium,
inuisti atque recusantes illi dare cogebantur. Quo
magis autem confederati homines, quasi furiarum ta-
da ardentibus agitati, Christi gloriam deſeruare, in-
quinare, peruertere cogitabant: eo magis illum clari-
tas & amplitudo cernebatur. Fit enim ut virtus ex-
ercita multo clarior eluceſcat. Omnibus igitur modis
Chriſtus exemplo ſuo nobis vere laudem & gloria viam
monſtrauit, humanas opes, & popularem leuitatem
contemnendo: virtutis admiranda lucem miſeris &
aſſiliis perigendo: magna vi improborum petulan-
tiam conſultando: tempeſtates hominum perditionem
furoribus excitatas ſubcundo: atque poſtremo ignomi-
niam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vi-
ſe iactura vitam beatam & immortalē conſiſtere,
veramque gloriam inani gloria contemptione compa-
rari. Quid verò poſtquàm ſe pro generis humani ſalute
ſalutarem hoſtiam deuouit atque conſtituit? Nihil eſt
enim honeſtius, nihil ad laudem illuſtrius, quàm prin-
cipem & tutorem Reipublicæ pro ſua ciuibus vitam
abiicere: uſque adeò, ut cum in mentionem incidimus
eorum, qui pro ſui caput in vita diſcrimen intulere,
miro ſtudio incendamur. & illi qui voluntariam mor-
tē, ut patria conſulerent, obire, qui quidem ſunt
pauciſſimi, non rebus ſuis integris, ſed in extremam
diſcrimen adductis, eam calamitatem, quæ ſibi & uni-
uerſæ Reipublicæ impendebat, interitu ſuo à Rep. de-
pulerūt. Deinde patria, cuius beneficijs & ſtricti erant,
merita rediderunt. Poſtremo unam tantūm ciuita-
tem cum aliarum perniciē obitu ſuo tuſati ſunt. At
ille ſummus rector, cuius numine & imperio omnia ſu-
pera, infera, media continentur: cuius nec vita ma-
lus tentari, nec decus imminui poteſt, cum ſit ipſe im-
mortalitatis atque gloriæ largitor, ut ab hominibus im-
pijs poſtè debitū auerteret, in humanā formā delituit:
omnes malivam impetus ſuo corpore excepit, indigniſ-

firmas calamitates hausit, atque tandem morte sua genu humanum à faucibus mortis ipsius eripuit. Quod igitur erit tam diuinum ingenium, ut possit cogitando consequi tanta gloriæ magnitudinem? Nam si vera dignitas è vera virtutis opibus emanat, nulliusque virtutis genus aut specie pulchrius, aut fructu saluarius, aut amplitudine magnificentius esse potest: quod tandem in omni natura decus animo concipimus, quod sit cum decore Christi regis, in crucem pro salute omnium sublatis, aliqua ex parte conferendum? Nec solum in cruce immensa bonitatis opes explicauit: sed etiam vim diuinam nobis conspicendam exhibuit. Humanum namque scelus sacris sanctissimis expiauit: inuesteratam maculam sanguine suo deleuit: tyrannidem illius perennis hostis extinxit, atque tandem effecit, ut in ipsa cruce, quæ ad extremum supplicium & ignominiam defigi solebat, sint modo clarissima trophæa ad sempiternam cælestis numinis gloriam constituta. Cum ergo crucem illam insignem & illustrem intuemur, clarissima victoria monumentum, amplissimum laudis ornamentum, cælestem atque diuinum splendorem, firmissima salutis & dignitatis humanae præsidia conspiciamus. Tantum vero & tam excellens decus tanta dignitatis præstantia illi tantum conueniebat. Quod Paulus ad Hebræos scribens, quem Deus inquit, summus, nostræ dignitatis & gloriæ principem, auctorem & ducem constituit. Idem Paulus alibi cum diceret Christum usque eo patri obediens fuisse, ut mortem etiam in cruce usque illius patri exciperet, subiunxit: Propter quod Deus illum exulit, & ita nomen illius amplificauit, ut supra omne nomen & gloriam collocaret, ut omnes tam cælestes, terrestris, inferi vim illius & maiestatem diuinam sentiant, & fiteantur universi, se ipsum in omnium rerum dominum, summumque patris gloriæ constitutum. Hac Pauli sententia perspicitur,

eitur, quantum in illa cruce fueris gloria immortalis
 instruentium. Illa enim Christus id nomen adeptus
 est, quod cœlestes admirentur, nationes ultima verean-
 tur, sedes infera pertimescant. Quod si gloria tunc
 apparet, ut in principio disputatum est, cum virtutis
 elegantiam, utilitatem, & amplitudinem insignis a-
 mor, grata voluntas, & ingens admiratio conseque-
 tur: nihilq. potuit esse aut illustrius, aut fructuosius,
 aut magnificentius: satis perspicitur, crucis gloriam,
 omnes res quantumvis ampla dignitatis specie fulgen-
 tes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate expli-
 cari potest, admirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi
 enim primum Christi fama quæ quidem incredibili ce-
 leritate omnes terra fines peragravit, ad exteras nati-
 ones peruenit: incredibilis hominum multitudo ingenti
 admiratione perculsa, & amore ita diuina virtutis in-
 censa, relictis inueteratis atque penitus insitis opinionibi-
 bus pristinis institutis omnino repudiatis, omnibuscq. vi-
 tæ cōmodis neglectis, ita Christum per omnes flammæ
 sequuta est, ut nullis minis, nullis terroribus, nullis ex-
 quisitis supplicijs ab illius cōiunctione diuelli potueris.
 Factum est igitur, ut homines, quos neque ratio, neque
 leges, neque disciplina, nec postremò ullum remedium
 humana rationis opibus excogitatū & inuētum, à fla-
 gitijs auocare poterat: diuina Christi gloria incensi, il-
 lincq. numine concitati, mox ad veram virtutem in-
 flammato studio raperentur. Ex quo facillè perspicitur
 gloriā antea demersam, Christi ope è flagitiorū flucti-
 bus emeruisse, dignitatūq. lumen exinctum reuixisse,
 hominumq. genus dignitate spoliatum, dignitatē amis-
 sam recuperasse. Neque enim modò hominibus gloria
 viam ostendit, sed etiam in illos omnia diuina clarita-
 tis ornamenta congestis, & uniuersas nationes in sua
 gloria societatem cōuocauit. Ab illo igitur, tanquam à
 sanctissimo quodam atque perenni fonte decori, laudi
 & dignitati, hauriant opus est, qui lucem, qui nomen

celebritatem, qui gloriam nullis seculis interituram, ar-
denter expetunt. Nam cum verum decus in illis tantū
insit, qui vera virtutis ornamentis excelsi sunt: vera
autem virtus siac Christi presentis ope obtineri non
possit: nemo certe aliquam vera gloria rationem sine
Christi presidio atque numine consequetur. Ille nam-
que solus nobis lucem obtulit, maculas omnes abstergit,
virtutis vere disciplinam tradidit, vires etiam confir-
mavit, quibus illum sequi, sanctitatem colere, divinis
opibus instrui & ornari valeamus. Illi igitur tantū
omni laude eruat in perpetuum cumulat, qui se Chris-
to consecrauerit: qui primū quidem cū sit inans-
si nis ornamentis nudati, plerumque vulgò contem-
nuntur. At verò paulo post explicata ille virtu-
tum omnium suppellex, ornatusque diuino in oculis
omnium constituto: Christe sancte, qui clamores ho-
minum, qui studia consequitur? Illic enim non su-
catus nitor, nō ementitus cultus, non formae medicamen-
tis ullis infecta: sed insignis pulchritudo, celestis clari-
tas, diuina lux hominum mentibus obversatur. Qui
enim Christum intuentur, quotidie magis illius lumen
collucet. Ut enim speculum Solis splendore percus-
sum tantam lucem accipit, ut in eo solem ipsam te in-
tueri putes: ita mentes Christi radijs illustratae tanta
luce completae sunt, ut in illis Christi formā atque cla-
ritatem agnoscas. Minimè igitur mirandū est, homines
tantū opibus atque presidij mirificè reducentes, bel-
lum contra omnium gentium mores & instituta susce-
pisse, & orbem uniuersum Christi imperio subiugasse.
Si enim natura honestatis imagine commouemur, &
ardenti studio vel obscuram similitudinē dignitatis
arripimus: quid tandem euenire putandum est, cū
honestatem ipsam mentis oculis usurpamus? Ergo post-
quam hęc diuina lux in terris effulsit, & veram hōe-
statem appropinquamus: umbris minimè delectamur, inanes
effigies nō admiramur, a stultitatis facinora contemni-

nis: eosq; solam mirifice laudamus & extollimus, qui pro vera religione, pro iustitia sanctitate extremum spiritum eduxerunt, aut in tam praeclaro certamine ingenti pericula subierunt, aut omnibus curis liberi & soluti, totos se rerum diuinarum cognitioni dicauerunt, atq; postremo fuerunt in terris caelestium vitam altitudine mentis & ardore pietatis imitati. Haec igitur demum est illa stabilis & firma laus, haec gloria constans & aeterna, quae vera virtutis splendore, sanctissimo Christi numine, expressa diuinae claritatis effugie conuincitur. Hanc intueri, hanc expetere, hanc omni uapetu consecrari debent omnes, qui ad laudem & dignitatem aspirant. Ex quibus facile concludi potest, gloriam esse maximè cum Christiana pietate atque caelestis virtutis studio coniunctam.

HIC Augustinus: Equidem, inquit, ita sum affectus gloriae dulcedine, ut non libeat ulterius orationi tuae repugnare. Nam cum ab ineunte aetate multa illius causa fecerim, aegrè ferebam, cum suspicarer eam tantis flagitijs infectam esse, ut timerem, ne me ad se rapiendo, tanquam aliquo & harybdis aestu, temeritate insanæ cupiditatis absorberet. Nunc libenter audio illam non modo carere omni crimine, verum etiam ad cælum ducem esse. Quamuis igitur aliqua mihi in mentem veniant, quæ adhuc contradici fortasse possent, animo tamen libenti conuico, maloq; tibi cedendo gloriam amplecti, quàm diutius refragando ab illius studio retardari.

ME quidem, inquit Metellus, gloriae amor, quo qui leui sum nimis incensus, nunquam impediet, quò minus tibi scrupulus qui mihi adhuc restat, obijciam. Sic enim accepimus, fundamentum

Christiane pietatis esse humilitatem. Humilitas autem significat animi infractionem atque demissionem. Ergo, cum gloriæ studium non conveniat nisi animis maximis, rerumq; maximarum cupiditate flagrantibus: & omne Christiana pietatis officium in humilitate cernatur: relinquatur nihil tam pugnare cum Christianis institutis, quam gloriæ appetitum.

I M O, inquam, nihil est copulatum magis: eaq; sola est ad gloriæ via, quæ in humilitate hac sanctissimu literu exornata consistit. Est enim gloriæ cæleste decus animi atque diuinum beneficium, apud homines propriam imbecillitatem agnoscere, atque diuinam opem requirentes, diuina benignitate collocatum. Hians igitur dignitate & gloriæ florens: cum intorrem illi, quos vel genti nobilitas, vel abundantia pecunie, vel corporis robur, vel forma pulchritudo insolentes & superbos efficit, ope diuina destituti corruant, sãto maiorem infamiam in ruina subeuntes, quanto sibi maius decus opinionis errore proponebant. Tanta est autem huius amplissima virtutis, quam humilitatem appellamus altitudo, ut in cælum etiam penetret. Nam continet omnium virtutum decus & excellentiam. Primum enim singulari sapientia munere continetur. Tum enim fragilem hominum naturam fluxam & caducam vitæ conditionem, humanarumq; rerum varietatem, & inconstantiam animo reputantes, & hominum insigni fortuna florentium miserabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus corporis & fortune bonis omnino diffidimus, ita ut nunquam secundum rebus, & ad voluntatem nostram fluentibus extollamur: sum maximè prudentia munere fruimur. Nunquam enim sapiens effertur, nempe qui se natum hominem meminerit, atque cõmuni lege natura multis claudibus
exposi-

expositum. Deinde cum seipsum agnoueris, nunquam alienum decus appetet, aut honorem parum sibi conuenientem usurpabit: quod ad iustitiae officium pertinet. Hinc etiam temperantia, atque moderationis ornatus oritur. Qui enim imbecillitatem natura considerauerit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam insolescet: nec aliquid cum temeritate & amentia geret, nec se cuiquam antepones. Nunc vero, quomodo humilis is cum animi etiam magnitudine conueniat, videamus.

HOC EST, inquit Metellus, quod intelligere cupio: difficile namque videtur, res inter se nomine discrepantes, sententia conglutinare.

NIHIL, inquam, facilius. Cum enim virtutes ita copulatae sint, ut qui unam habuerit, opus sit reliquas omnes habere: & constet humilitatem tres illas virtutes esse complexam: consequens est, ut etiam cum aliis & inuisibilibus animi magnitudine coniuncta sit. Quod ut clarius videamus, ipsius nominis sententiam explicemus. Est igitur humilitas affectio animi, parua & exigua de se ipso sentientia. Magnum autem & paruum sine comparatione intelligi non potest. Si enim collem editum & excelsum cum humiliore conferas, rite magnam appellaueris: si cum Appennini cacumine, fortasse paruum. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quae in genere suo magnitudine excellit: & elephantum pusillum, qui ad alios collatus breuius est, quantum sit aliorum animalium longè maximus. Haec tu ex Aristotele, si naturae opus cognouisti, intelligere potuisti facillime. Cum igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, à comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui sua omnia parui pendit: relinquitur, id ex eo euadere, quod se cum rebus multis maioribus & altioribus conferat: ex quo sequitur, omnes humiles esse magnanimos. Nam quaso, quum tibi maioris

esse videtur? hinc quis nimis alta suspicis. & sibi in omni genere exempla maxima proponit: an quis nescit, oculos ex infimis rebus attollere?

I S, inquit, quæ altiora semper aspectat.

ERG O, inquam, cum humilis ideo se non magnificat, quia maiora quædam instruitur, restat ut intelligamus, illum esse magno animo præditum: superbam autem & insolentem ministro & angusto. Satis enim constat, nunquam an rebus exiguis ad amplas & magnificas animas aspectum retulisse. Nam si id fecisset, nunquam tantum seipsum æstimaret. Veluti si quis in pago, aut in parvo municipio principem locum tenens insoleseat: ut ubi primum Romam, aut in aliam civitatem simili splendore florentem veneris, & in tantam hominum celebritatem aspexeris, atque ibi videret, sese nec cum mediocri dignitate præditum esse conferendum: ingrates illis spiritus, quos arrogancia non ferenda sumptu, statim depones. Quod quidem in omni genere cerni potest. Etenim quis est poeta paulo sanior, qui non se, cum in Homerum aut Maronem respexerit, protinus abiciat? Quem oratorem Demosthenem aut Ciceronem ubertas & amplitudo non modestum reddat? Cuius imperatoris insolentiam res ab Alexandro aut à Cesare gestæ non frangant? Cum igitur hæc natura rerum sit, ut semper nos nostri prætereant, quoties mentis aciem ad altiora convertimus: quid tandem Christianis hominibus cunctis cum suspicamus? Est enim hominis Christiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri, sed longè altius extolli, naturæq; totius architectum assidue contemplari. Sic igitur sit, cum animus in corpore manens, è corpore tamen studio & agitatione mentis excedit, & quoad fas est, diuine virtutis lucem videt: ut se repente, suique omnia, & quicquid antea amplum & illustre censebat, humile & obscurum

obscurum iudicet: ubi q̄ in vita pulchrum & bonum existimet, quod non senserit esse claritate illa divini luminis illustratum. Omnes igitur humanas opes, siue illa ad corporis cultum, siue ad ornatum animi pertineant, parit faciens: ita exardescit ad illius divine forme cupiditatem, ut nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat: sed potius omnibus corporis & animi viribus ad summum illud bonum fruendum incutetur. Hoc autem tam illustri spectaculo multò clarior indies atque altior fit. Cùm enim amore Dei flagret, mentem ad illius aspectum ardentè excitat. Quo autem magis illo aspectu, quantum potest, in hac vita fruatur, eo vehementius inflammatur. Sic autem evenit, ut progressio in divine nature cognitione amorem augeat: amor autem auctus clariorem indies cognitionem efficiat: atque ita tandem homines alia quada mente præditos, ad sui contemtionem quotidie magis inducat. Auget etiam interim vehementer humilitatem, quòd in illa cœlesti luce multa nostra vitia, quæ antea latuissent, clare cernimus: ita ut, quo magis inmensam summi illius rectoris bonitatem agnoscimus, eò facilius nostræ naturæ imbecillitatem atque corruptelam agnoscamus. Inde autem fit, ut eadem opera & Deum ardentè amemus, & in nostri odium quodammodo veniamus. Accedit deinde quòd intelligimus, non posse nos viribus nostris aut virtutem colere, aut dignitatem ullam tueri, sed immanem libidinem & insuperabilem surpitudinem, ubi primum à Deo scelere nostro setungimur, in animis nostris dominari. Tum illud quantum valet etià ad infringendam hominum insolentiam, ingentes illas cœlium copias divino splendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum siue præstantem naturam, siue pietatem excellentem, siue dignitatis amplitudinem considerauit, se ipsam abijcet, animaduertens nihil in rebus humanis esse: cum illa tanta claritate comparandum. Postremo,

videmus etiam innumerabilem hominum multitudinem diuina quadam virtute atque gloria florentem, & in terris quodam modo cælitum dignitatem moribus & institutis vitæ consequutam; ad quam respicientes, necesse est, ut nos ipsos pro nihilo reputemus. Quod si illa angelorum agmina diuino splendore fulgentia, Des comparatione pro nihilo sunt: & si vniuersum genus humanum ad angelos collatum, abiectâ natura & humile iudicamus: quid tandem facies is, qui videris sese ne cum hominibus quidem summus esse conferendum? Quomodo enim is, qui Deum sibi sequendum & imitandum esse sentis, insolenter effertur poteris, cum intellexeris, sese à multis etiam hominibus in hac vita manentibus, dignitate victum atque superatum? Homo cum hu excubans atque pernoctans curâ, nullo modo surgebit unquam, inanis satisfactione furenter elatus & inflatus, ut ij faciunt, qui nihil amplius cogitant: sed potius omnes suas opes valde despiciet. Contemnet enim sese, contemnet homo excellenti ingenio, animo que maximo præditus: qui si mentis oculos humi defixos haberet, idq; tantum magnū existimaret, quod esses fragile & caducum, & istu bonū, quæ hominum visus inuicem admiratur, abundares: quàm sibi ipsi placeres? quàm fastidiosè tenuiores despiceret? quàm intoleranda superbia & amentia daceretur? Ergo ut superbia nascitur ex animo abiecta & in terrâ demerso: ita humilitas ortum habet ab animo magno, nihil quod quidē non sit diuini & æterni opibus exaggeratum, magnum & excelsum iudicant: Considerate igitur, quā excellenti animo sint ij quos nostra loquendi consuetudine humiles appellamus. Nihil est enim in rebus humanis, quantumvis insignis specis dignitatu excultum, quod non faciliè conseruiant, & infrâ se positum esse ducant: nullis facultatibus, nullis ornamentis humana industria & studio parati consenti esse possunt: ipsam denique gloriam à virtute vera

vera profectam, qua hominum commemoratione vi-
get, non aspernantur illi quidem, cum se ad virtutem
natos, & gloriam esse comitem virtutum intelligant;
sed eam nescio quomodo, multo maiora sibi proponen-
tes, quoties magis despiciunt. Nam omnia, quan-
tumvis magna & excelsa, exigua putanda sunt cum
est aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur
ad omnes homines, qui ubique sunt, quacum-
que in ora atque parte terrarum eorum fama per-
manere possit: nihil tamen, quod quidem sit terra
spacii inclusum, illi magnum esse potest, qui cœ-
lestium complexum angustissimum putant. Neque
possunt villo modo omnibus huius vite bonis satiari, qui
semper immensas opes & infinitas desiderant. Nihil enim
optant ardentius, quam humanis opibus spoliari, ut di-
uinis complauntur. Hac illos cura sollicitat: hic ardor
illorum mentes inflammat, hoc illos desiderium in lachry-
mis & fletu versari facit. Quis quidem fletus, non est im-
becillitatis, sed diuina virtutis argumentum. Cum enim
diuine cōditionis participes fieri concupiscant, molestissi-
mè ferunt, sese corpore diutius quasi quodam ergastulo
detineri, & non protinus ex his terrarum angustis in il-
lam cœlestem regionem euolare. Illius autem gloria
cupidine incensa rapiuntur, quæ non peruiigato vir-
tutis splendore, aut predicatione hominum contine-
tur, sed quam diuina lucis claritas effert, quam cœ-
lestis dignitas excubabit, quæ vigeat memoria seculo-
rum omnium: de cuius amplitudine nunquam æterni-
tas ipsa conticescet. Hanc igitur expetentes, angelo-
rum theatrum sibi proponunt, omnesque cœlestes, quos
sancta littera, principes & potestates, & diuina ma-
iestatis sedes, aliisque nominibus ardorem & sapien-
tiam significantibus, appellant, ante mentis oculos
stasiunt: his iudiciis feruiunt, his spectatoribus ple-
cere, horum testimonio comprobari cupiunt. Atque
postremo, quod est longè maximum, in illius summi

domini testimonio & sententia omnem gloria magnitudinem suam esse conspiciunt: & ad illam incredibili animi cursu studioq; contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius deum gloria studium esse omnibus viribus in umbra cumque Christi beneficio, nomine & laudatione continetur. Nam si laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet: quid esse potest Christi maiestate magnificentius? Si verum iudicium in certa gloria ratione requiremus: Deus solus intimos hominum sensus perfectos habet. Si laudatio constanti ita attendimus: diuina mens nullam in omni aeternitate potest habere mutationem. Si lucem & celebritatem consideres: tunc clariora hominum laudes coram omnibus angelis, & hominibus illustrabuntur. Si ad diuinitatem animaduertas: nullum finem sunt ulli vixit seculum habitura. Quid igitur illa gloria diuini, quam mentes castae in illa caelesti regione consequentur? Est enim dignitate laudatoris immensa, spectatorum celebritate clarissima, diuturnitate temporis infinita. Haec est caelitus illius ciuitatis conditio, in quam tandem omnes qui vera laudi seruiunt accipiendi sunt, diuinis laudibus abundare, splendore diuinae lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illas beatissimas, diuinorum domicilia, in quibus homines praestantes locati, nec vitij vici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidiae conuelli poterunt: sed expertes omnium malorum, aeternique praesidijs & ornamentis magnificentissime redundantes, gloria immortalis circumfluent. Saluete ciues caelestes, qui ab hac arumnosa vita in illam eternam domum excessistis, in qua diuinis opibus exultati, summiisque bonis affluetis, eternis gaudijs triumphatis. Vos soli deum estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla unquam obscurabitur.

mo. *Vestrum decus omnes cœlites intuentur: nomen vestrum summus ipse Deus, qui vos sibi adoptavit, amplectitur; a quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conversi, diuinæ formæ pulchritudinem estis illius beneficentia consequuti. Quia hanc gloriam animo prospiciens, non optes quàm proximè ab hac turba & collusione discedere, & in cœlum continuo migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cœtibus interesse, laudibus diuinis extolli, atque postremo, quod caput est, summo illi cœli dominatori, nutu omnia regenti, purasque mentes immensa luce collustrâti, & summi æternisque laudibus cumulatè perpetuè copulari. Sed de gloria illa atque diuinis præmijs, pijs hominibus a Deo constitutis, inceptum eris fortasse plura differere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendere in hac vita possunt. Superat enim, atq; longissimè quidè interuallo superat eorū magnitudo omnē humanarum cogitationū intelligentiā & facultatem. Hæc igitur verbis exprimere nō possumus, at eorum cupiditate incendi & incitari possumus. Quare si nos excellēs decus allēat, si pulchritudo laudis inflāmat, si stimula gloria concitant, verā virtutem, a qua sola verum & æternum decus emanat, ardētī studio colamus: & Christum Optimum Maximum, totius honestatis & gloriæ cœlestis architectū, castissimè veneremur: & ab illo supplicibus verbis contēdamus, ut ros ad immortalē gloriā extollat, neque solū cœlestibus bonis afficiat, sed etiā Deos faciat. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloriâ disputarē, quæ quidem, ut videtis, ab initijs naturæ profecta, piorū hominū mentes in cœlū tam lē deducit. Tu igitur Augustine, si perstas in sententia, ut gloriā vituperandā existimes, non quod te dignum est, facies. Animi enim tui indoles potius, ut eam, quāntum possis, ornes & sugas, & iterum ad summum immortalēq; decus aspices.*

TV quidem, inquit Augustinus, cum orationis longitudine, tum conclusionis elegantia, & gravitate perfecisti, ut nec iam liceat, nec libeat sententiam tuam refutare. Nox enim nos, ut videtur, nec opinantes oppressit & epilogus iste rancam mihi voluptatem attulit, ut omnem cogitationem contra differendi sustulerit. Reliquum igitur est, ut ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus.

QVAM vellem, inquit Metellus, ut Calce-na noster atque Lupus adessent, ut aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

HIERONYMI OSORII LVSITA- NI DE NOBILI- TATE CIVILI.

LIBER PRIMVS.

POSTEA QVAM beneficio tuo, Ludouice princeps clarissime consequutus sum, ut me ad pristina studia reuocarem, in literarum meditatione multò ardentius quam antea versari cœpi. Principiò enim natura tantum impulsus, ad earum artium studium me applicabam, quibus instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ eruditionis asserem. Nunc autem cum humanitate beneficentiæque tuæ incensus, omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam conferendas esse statuerem, maiore animi impetu mihi entendum existimaui, ut
ad

ad aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, ut ingenij aliqua laude fruam, sed ut incredibilem meam erga te benevolentiam, singularemque grati animi voluntatem. si non referenda, at saltem prædicanda gratia declarem. Non igitur mihi decro, quandiu aliud præstare non possum, quin hoc saltem scribendi genere meum in te animum plenissimum pietatis ostendam, perficiamque: ut me in loco omni memorem gratumque esse cognoscas. Non me fallit, quam id pro meo singulari erga te studio, quo quidem sum mirabiliter inflammatus, exiguum sit. Sed non debent, qui magna præstare nequeunt, parua negligere: & qui in rebus maioribus usus esse non possunt, ob id in leuioribus muneribus apud eos quos præcipue observant, collocandis, diligentiam remittere: præsertim cum in omni genere officij pluris animi voluntas, quam munus magnitudo facienda sit. Cum igitur ut commodius tuæ dignitatis amplitudini seruire possem, stili exercendi gratia multas quaestiones Aristotelico more disputandas suscepissem: tum imprimis de Nobilitate mihi differendum esse putavi. Et propterea quod ea materies mihi tanto principi digna visa est, & hi nostri de Nobilitate commentarij, erant paulò diligentius elaborati: eos tibi dicare constitui. Ac eo libentius feci, quod maior quædam ac illustrior in te nobilitas elucet. Nam si genus ad dignitatem pertinet, nihil in rebus humanis est regio nomine sublimius: & eorum præcipue regum qui ex Christi Opt. Max. voluntate res humanas administrant: quales ij certè fuerunt, ex quorum es stripe generatus. Si virtute tantum nominis gloria comparatur, nihil est animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuæ liberalitatis illustrius, nihil ingenij tui flore præstantius. Ut iterum omittam pietatem in fratrem tuum, Regem

omnium iustissimum, & optimum patriæ parentem: humanitatem deinde in omnes: & postremo, quod caput est, ardens quoddam & singulare Christianæ religionis studium. Sed reprinam me, nec enim huius temporis esse statuo, animi tui dotes egregias debitis laudibus celebrare. A te verò contēdere non desistam, princeps amplissime, ut hos nostros conatus boni & æqui facias, scriptaq; nostra, quæliacunque sint, pro tua singulari humanitate libenter legas. Equidem si ea tibi non ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradum faciam: nec vllō vnquam labore defatigabor, modò habeam exploratum, fore, ut hæc nostra studia tibi non iniucunda contingant.

Cum itaque variaz dissensiones inter eos qui iisdem legibus instituti, eademque iuris societate deuincti sunt, frequenter oriantur: nulla certè frequentius vniuersæ reipublicæ otium perturbat, ea quæ inter nobilitatem & multitudinem concitari solet. Hæc autem contentio si quamplurimas ciuitates imperio atque gloria florentes afflixit, ut sæpenuerò totius Reipublicæ statum immutare cogeret: qua quidem re nulla perniciosior cōmuni saluti excogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata literis, memoria repetamus, vix vllam ciuitatem tam bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac discordia civili, inter primores atque plebem orta, nimis sæpe conuulsa, & in diuersas partes dissipata: ita ut modò pauci præessent ciuibz vniuersis: rursus verò paucorum imperio sublato, rerum summam multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neque sine ferro & cæde multorum fieri poterant, neque sine summorum perniciē. Nemo enim qui modò esset paulò audacior, dubitaret, dum sibi eam Reipublicæ conuersionem fructuosam putaret fore, imminuere legum grauitatem

gravitatem, instituta maiorum violare, omniaque tandem perturbare atque commiscere. Non persequar hic quantas ruinas ediderit hoc discordiæ genus inter principes atque plebeios excitatum: cum illud constet, quàm plurimas ciuitates propter hanc partium contentionem funditus corruisse. Dum enim populus nobilitatis imperium tanquam violentum & superbum excindere conatur: rursus nobiles, vim populi, sauitiam atque vehementiam animis reprimendam, & summa imperij seueritate coercendam putant: nullum est adeò pestiferum facinus ac inhumanum, quod non ab utrisque in Republica suscipiatur, animisque semel hostili odio imbutis, ita dimicant, ut etiam publicam salutem & propriam libertatem hostibus suis interdum prodere minimè recusent. Idque est eo mirabilius, quod & ciuitatis communi-
one coniuncti sunt, & studio vitæ dissimiles: ita ut nihil relinqui videatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum valet ad beneuolentiam coniungendam, nempe communis periculi atque publicæ incolumitatis societas, ab utrisque retinetur: quod autem non parum offensionis habet in republica, & acerbissimum ciuium inter ciues odium creare solet, eo quidem carent. Simultates enim atque inimicitia ex inuidia & æmulatione conceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem vitæ sequuti sunt, eadem omnino concupiscunt. Optimatibus verò cum obscuris hominibus nullum eiusmodi certamen esse posse videtur, in tanta vitæ dissimilitudine, & tam dispari studiorum ratione atque voluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundant, non ita magnum fructum in decore & dignitate ponendum arbitrantur. Cum igitur tam diuersa

præmia respiciant, nulla causa certaminis atq; odij subesse videtur: maximè cum neutra pars possit ad ea quæ omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam securè traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neque boni poterunt vllis ornamentis gloriæ illustrari & amplificari, nisi sit vulgus & multitudo, cuius patrocinium suscipiant. Ita vt præsidium multitudinis in clarorum hominum virtute constitutum esse videatur: & ipsi rursus homines clari, non solum ad opes suas muniendas, verum etiam ad gloriam atque dignitatem comparandam auxilio multitudinis indigeant. Hæc cum ita & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint: nullum tamen maius odium ex historijs accepimus extitisse, neque quod maiores strages ederet rerum publicarum; quam id, quod a plebe contra nobilitatem, & a nobilitate contra plebem sæpenumero susceptum est. Quæ omnia cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione versari cœpi, discordias ferè omnes eorum flagitio & improbitate, qui se principes in Republica dici cupiunt, esse cõcitatas. Quamvis enim nihil sit amentius, neque magis furiosum atque turbulentum, quam corruptæ multitudinis studium: illa tamen ipsa vitia, quæ multitudo concipit, summis viris adscribenda sunt. Nam cum omnes nobilium imitatores existant, nunquam plebs tantis flagitijs seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam & infinitam cupiditatem exemplo nobilitatis incitata. Ita fit vt ciuium libidines, quas amplissimi viri vel solo exemplo continentie frangere debuissent, vitæ turpitudine augeant atque vehementer incendant. Vbi verò plebis animi flagitijs atque nefarijs cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus, nullius auctoritate, nullo supplicij metu a furore & audacia continebuntur:

nebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne
crumpant aliquādo in totius reip. perniciem. Om-
ne itaque malum videtur à summis viris tanquam
à fonte defluere: in quorum potestate situm erat,
nascentem populi cupiditatem, & virtutis exēplo,
& legum seueritate refrēnare. Venit interim in
mentem mihi admirari, quibus rebus adducti pleri-
que mortales, tantum generis splendori tribuant,
vt cum summis honoribus decorandum, & omni-
bus ornamentis afficiendum esse putent. Nam aut
nobilitas natura nihil habet amplum aut magni-
ficum: aut maxima pars istorum, qui vulgo nobiles
appellantur, quorum animi tam multis morbis
impediti sunt, longè multumque distant à vera illa
germanæ nobilitatis ratione. Nec enim dubium
est, quin si nobilitatis studium extaret in vera glo-
ria comparanda, multi virtutem illius amarent,
omnes auctoritatem non inuiti sequerentur. Nam
nemo est, qui nō virtutis admiratione commouea-
tur: & omnes exillimant, cōmunem salutem cla-
rissimorum hominum virtute atque prudentia con-
tineri. Quapropter, non alienum arbitratus sum,
ipsius nobilitatis vim, rationem, originem & reli-
qua ornamenta, quæ veræ nobilitati affixa esse vi-
dentur, indagare: vt ijs explicatis, quantum in-
strumenti habeat ad dignitatem, & quantum inter
illam atque simulationem nobilitatis intersit, sta-
tuere possimus. Cū autem hoc nomen nullo la-
tius pateat: hic tantū vsurpabitur à nobis, vt ge-
neris claritatem significat.

PRIMUM omnium illud in dubium vocari
potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Mul-
ta namque adduci possunt, quibus fiat verissimile,
hanc generis celebritatem, nec vllam dignitatem
habere, nec vllō modo posse ad aliquod bonorum
genus reuocari. Quātum enim ad naturam attinet,

& humana vitæ conditionem, vix intelligere possumus, quem fructum ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim vt in hanc vitam fragilem & calamitosam ingredimur, ita legibus ipsædem tenemur vniuersi, vt nemini detur libertas recusandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta est. Omnes viuendi principium à lachrymis & acerbitate facimus: omnes infinitis miserijs & anxietatibus implicari, in metu atque dolore versamur, atque tandem varijs casibus ad mortem imus, tantum verò abest, vt ab ijs pestibus tuta sit nobilitas, vt multo grauior sit eius conditio, & exitus multò acerbior. Siquidem vt sumus semper summa petit: sic morbi, cædes, infidiæ, & reliqua vitæ mala eos potissimum persequuntur, qui sunt in altissimo gradu collocati. Sin autem animû ad corporis naturam conuertas, ne in illo quidem quicquam inesse cõperies, quamobrem nobilitas sit plebeijs familijs anteponenda. Nec enim viribus est valentior, neq; celeritate pedum velocior, neq; valetudinis firmitate robustior. Imò quò delicatius viuit, eò corpus reddit infirmius, & maiora morborum cruciamẽta pati cogitur. Quòd si nec in fortuna, nec in corporis præstantia est id quod hominû inter homines discrimen facit, & tanquam in classes distribuit: certè in bonis animi est id, quod à principio ordines hominum variè distinxit, aut nusquam est. Nec enim aliud genus bonorum præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis splendor reuocari possit. Cùm autem videamus aditum ad virtutem patere omnibus, & sæpenuero qui claris natalibus orti sunt, ad turpissima flagitia delabi, & ignotos homines interdum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquum est vt suspicemur, hanc quam vulgò nobilitatem appellant, prorsus inanem esse, & à sola multitudinis opinione inepu-

ineptissimè constitutam. Hæc sunt quæ possunt cōtra generis claritatem disputari.

Attamen cū videamus vniuersum genus hominum, quā diu est ab animi perturbatione liberum, mirificè consentiens ad honores amplissimos certis gentibus deferendos: id non temerè euenire arbitramur. Siquidem omnium gentium, in re aliqua consensio, lex naturæ putanda est. Quod quidem vt melius perspicui possit, ab ipsa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuersi conditionem intuenti nihil sanè occurret, quod non vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere superetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata est, vt cū omnes rerum formæ sint inter se dispares atque dissimiles, tum in nullis insit eadem omnino vis & potentia: sed alia aliorum impetu & vi moueantur: alij impellant & moueant. Primum enim si rem ipsam altius contemplari velis, cæluinque diligentissimè suspicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadem venustatis laude censi debeat. Sidera namq; cernimus non tantum ordine atque specie, verum etiam virtute & potentia inter se longè dissimilia: ita vt alia quidem quasi imperium exerceant, & reliquis afferant splendorem & dignitatem: alia verò lucem à præstantioribus accipiant. Deinde videmus etiā ignem, omnium elementorum facile principem, in summo loco collocatum, cuius vi subiecta corpora concitantur: quorum rursus eiusmodi ratio est, vt sit inter illa maxima virtutis & potentie dissimilitudo. Quid autem (vt ad hæc inferiora descendamus) de plantis aut animantium genere dicamus. An in omnibus eadem facultas inest atque naturæ bonitas? Et hoc discrimen non in ijs duntaxat cernere licet, quæ sunt dissimili specie & ratione: sed

in ijs etiam, quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbores, vel eandem in specie venustatem habent, vel eundem utilitatis fructum: nec omnes equi pari pernecitate præditi sunt: nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium, atque adeò rerum est, in quo non exstare & eminere quãdam nobilitatis effigiem perspiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet: in ijs autem, quæ oriuntur & occidunt, virtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod summus ille poëta dicebat:

Fortes creantur fortibus & bonis.

*Est in iuvenis, est in equis & atrum
Virtus.*

Ergo cum hæc tanta vis naturæ sit, tantumque iuris habeat, ut res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia cõplectatur: quid tandem convenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid est quali arbore surculus defringatur, est quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certè si id contentiõnis studio negare vellemus, res tamen ipsa nos apertè convinceret. Perspicuum est enim, vniuersas ferè gentes ijsdem studiis semper oblectatas, & ijsdem moribus prædidas fuisse. Quod sanè facit indicium, hanc naturæ vim sic in singulis nationibus esse defixam, ut nulla conditione euelli queat, hominumque mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem, ut amens iracundia & furore in aciem feratur? eandemque contrà placabilem & ad lenitatem in communi vita propensam? At
semper

semper hæc natura gentis fuit, vt facillè susceperet inimicitias, & facillè deponeret. Germani verò truculenti semper habiti sunt, & qui intrepidè mortem oppeterent. Hispanis vt olim, ita etiam nunc industriam ad res strenuè gerendas omnes ascribunt, & ad certamen ineundum alacritatem. Italis summum ingenium & summam facundiam. Nulla denique ratio est, quam natura non sinxerit aliquibus vel vitijs vel virtutibus insignem, quæ virtute seminis posteritati ingenerantur. Hoc autem multò clarius in certis familijs semper eluxit. Id enim fermè videmus euenire, vt ij qui illustri loco nati sunt, eas virtutes studiosè persequantur, in quibus sui maiores aliquam laudem cōsequuti sunt. Ita vt qui hac sunt stirpe generati, sint manu prompti, & insignibus pugnis clari: qui alia, liberales atque munifici: alij verò rerum ciuiliū prudentia cumulati. Ex qua quidem re id efficitur, virtutem, non tantum moribus, studio & consuetudine; sed etiam natura, genere & ingenio contineri. Id autem nobilitatem esse dicimus, quod quidem nihil aliud est nobilitas, quàm virtutis præstantia in aliqua gente constituta. Nobilitatem igitur non opinione, sed natura contineri expositum arbitror. Quod sic est accipiendum, vt perinde ac agri vberes & frugiferi non per se, sed frugum expectatione in summo pretio sunt: sic gentem aliquam præcipuè amplectimur, quòd vberem virtutis frugem sæpius effundat. Sed iam facillimum erit, ipsam rei vim & naturam intueri. Est autem nobilitas splendor generis, in quo frequèter magnæ virtutes enituerunt. Sed quoniam nō omnem virtutis speciem amplitudinis atque dignitatis gloria consequitur, hæc definitio videtur amputanda. Nec enim ij, qui sapientiæ studio dediti, cæteris hominum relinquunt, & otium perse-

quantur, possunt ea sapientia splendorem nobilitatis obtinere, quantumvis egregijs virtutibus cumulati, & maximarum scientiarum admirabiles existant: quòd scilicet eas artes, quibus probè ornati sunt, non facilè conferre queant in communis salutis studium. Nec enim vlla vnquam familia generis amplissimi nomen adepta est, quòd extiterint in ea permulti ingenio singulari, qui cum hominum celebritatem studiosè vitarent, omnem operam in geometris, vel in physicis, vel in musicis contulerunt. Quæ tandem igitur est ea virtus, quæ gentem claram reddit, & splendidis titulis insignem? Ea nempe, quæ ad communem utilitatem refertur: quæ desidiæ inimica, totam se dat ad hominum cœtus colendos & conservandos, ut in rebus bellicis fortitudo: in domesticis iustitiæ & æquitatis studium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris civilis scientiam, & reliqua eiusmodi, quæ ad civilem disciplinam pertinent: & in republica dominantur. Est igitur nobilitas dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutare & commodæ. Huius autem dux species traduntur. Alia est enim civitatis univ ersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas dicimus, propterea quòd viros permultos aluerit, qui consilio & sapientia rempublicam regere & conservare possent: qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperijq; fines propagarent, & innumeris denique beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus, hoc etiam Carthaginem, hoc postremò Romam, omnium civitatum, quæ vnquam fuerunt, nobilissimam. Ea prope modum ratio in singulis etiam familijs considerari solet: ut ea egregiè nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominum maximè illustrata est. Ita fit, ut eadem vis in utroq; genere

genere infir, re tamen subiecta distinguatur. Ad istū enim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneliorum gentem illustrem & claram fuisse accepimus. Harum autem partium duarum eiusmodi ratio est, vt qui non fuerit nactus vtramque, vix sit nobilium in numerum ascribendus. Nec. n. fieri potest, vt in obscura ciuitate familiæ illustres existant. Qui potuisset. n. ea ciuitas in tenebris delitescere, si lumen aliquod diuinæ cuiusdam virtutis habuisset? Iam enim non obscura, sed illustris haberetur, neque si aliquis in ea extiterit præstanti virtute ciuis, poterit faciliè sese ab illa caligine, qua patria vniuersa demersa est, in lucem atque dignitatem vindicare. Primum igitur naturæ beneficium est, vt in clara patria natus & educatus sis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum est enim illud Themistoclis dictum, Tymodemo Aphidnæo in iurgio obijcienti, quod non propria virtute, sed propter splendorem patriæ fuisset à Lacedæmonijs singularibus ornatus honoribus: rectè sanè, inquit Themistocles. Nec enim ego, si Aphidnæus essem, tanta virtutis insignia fuisset consequutus neq; tu, si esses Atheniësis, clarus esse vnquam potuisses. Quod etiam ad hanc rationem transferri potest. Nec enim nobilis esse quisquam potest in ciuitate clara, ignotis parentibus ortus: nec in ignota clausus, quamuis genere sit, vt in illa ciuitate, præstantissimus. Idcirco ij nobiles in suis tantum sedibus, & à suis nuncupantur. Absoluta autem nobilitas nunquam loco dimouetur: & vbiuis gentium fuerit, semper altis defixa radicibus animis hæret: & eandem apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim vnquam Romanorum, cum Roma imperio rerumq; gestarum gloria floreret, Ciliciæ vel Bithyniæ principes magnopere admiratus est? Cōtrā Barbari Romanos quasi quædam numina sepe

venerati sunt. Poterit igitur nobilitas ad hunc etiam modum deduci: ut alia sit omni ex parte absoluta: alia verò domi tantum locum habeat. Hæc itaque in solo tantum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione vulgi, quàm veris dignitatis luminibus illustrata: illa verò, quæ & patriæ claritate & virtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hinc illa Theodoctæ Helena, cum inter alienissimos versaretur, loqui tamen inagnificè sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit:

Vra que serpe maximis ortam deis

Quæquam putet vitem, atque feruam nuncupari?

Est hoc sane in situm perfectæ nobilitati, ut nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec villo viæ periculo dignitatis obliuiscatur: usque adeo ut nulla res magis indicet generis claritatē, quàm animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus & periculis. Quod sapienter à Virgilio existimatum est, etud quem Dido sic Aeneâ singulari laude celebrat:

Credo equidem, nec vanæ fides, genus esse deorum.

Operæ pretium est videre, quid illi venit in mentem, Aeneam sanguine & affinitate dijs coniunctū existimare. Vide quam rationem assignat:

Degeneres, inquit, animus timor arguit.

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Ut enim generis celebritas in aduersis rebus constantiæ atque virtutis laude pertipitur: sic gentis humilitas, timiditate & turpitudine seipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneæ concludit:

Heu quibus ille

Factus fati: quæ bella exhausta camebat?

Incredibile videbatur, ut qui tantas bellorum tempestates inuictō animo pertulisset, humili generi affinis esset: quod quidem antea ostenderat, formi-

formidine & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (ut vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas, altera quidem perfecta & absoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata est, & ubiq; retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine unquam desinitur: altera verò, quæ domi tantum suscipitur, qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atq; ut illius ortum à fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio disseremus.

NATURA in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationem habuisse videtur. Non in eo solum, quod homines iisdem muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis similitudine cognationeque inter se deinctos, sic instruxit ad eandem vitæ rationem, ut nullum animal magis sociabile reperiri possit: sed in hoc etiam, quod dum eorum ingenia varîe distinxit, id effecit, ut homines ad societatem natos, incredibili etiam necessitate colligaret. Cum enim artes innumerabiles existant ad communis vitæ cultum & incolumitatem maximè necessariæ, neque possit vnus homo omnibus illis inservire: id fuit à natura diuinitus excogitatum, ut alios alijs artibus instrueret, alijsque muneribus præficeret: ita ut dum quisque præstitisset operam suam, & in commune contulisset: ipse vicissim propriam indigentiam, quam suis non potuisset, alienis opibus sustentaret. Nec enim omnes Hippia Elei similes esse possunt, quem gloriari solitum accepimus, nihil esse vlla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: neque solum eas artes tenere, quibus ingeniarum doctrinæ & sapientiæ studia continentur, sed eas etiam, quæ in sordida & illiberali ratione versantur, ita ut annulum quem habebat, palliū

quo amictus incedebar, soccos quibus indutus erat, se sua manu confecisse diceret. Non est, inquit, facile cuius, tantum ingenio præstare, ut tam multa munera solus sustinere possit: ipsumque Hippia opinor haud satis commodè tam dissimilia inter se studia exercere potuisse, qui præterquam quòd indecenter liberales & ingenuas disciplinas, cum sordidis & humilibus coniunxit: non omnes artes enumeravit, quarum præsidio vita confirmatur. Nec enim (ut alia omittam) fecit ullam mentionem disciplinæ militaris, in cuius tutela reliquæ omnes acquiescunt. Rei autem militaris studium nulla ratione poterit ab uno Hippia, præsertim tam multis negotijs implicato, strenuè navari. Est igitur necesse, ut alij quidem principes sint & rectores, qui sapientia & æquitate omnium saluti prospiciant: alij autem vel arma tractent, vel eas artes persequantur, quibus in rebus magnis reipublicæ usus esse possint: alij postremo sedulo tegram colant, aut fabrilis artificii aliquid conficiant, eorum quæ ad communem vitam cultumque pertinent. Cum igitur in humana societate sint omnino oporteat homines & ordine & vitæ studio dispares atque dissimiles, id providenter egit natura, ut ingenia essent etiam omnino dissimilia. Sic factum est, ut quibusdam diuinam mentis aciem, & excelsum animum singulari sapientia & industria præditum elargita sit: quo, quid vniuersitati expediret, & videre prudenter, & perficere constanter possent. Hanc autem ingenij atque sedulitatis præstantiam, aurum diuinum appellat Socrates in Phædro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, & ad regnandum maximè natos esse putat. Hos itaque collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura, Alios autem non tanta virtute excellentes

cellentes effecit: alacritate tamen, & inuictò animi robore firmavit, vt possent imperata strenuè perficere; in maximisque rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremò humilitate animi depressos ad sordidas & infimas artes abiecit: quales sunt ij, quos opificas & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est, vt dum pro se quisque ceteris auxilium fert, & vicissim aliorum artibus atque facultatibus seipsum tuetur, ius illud humanæ societatis sanctum permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tempore perspectum est, quo genus humanum erat adhuc in montibus atque syluis dissipatum: cùm nullis esset ciuilibus institutis aut domesticis moribus excultum. Excelluit enim maximè tunc vnus aut alter eorum, quos natura finxerat ingenio & prudentia præstantes, qui dispersam illam multitudinem vnum in locum congregauit, & ex immani agrestique vita, ad humanitatem & honestos mores excoluit. Id quod homines doctissimi fictis fabulis memoriæ prædiderunt: Orphei cantu syluas ferasque omnes vnum in locum confluxisse, voluptate illa eximia commotas. Sic etiam traditur Amphion cantus suauitate lapides impulsisse quò vellet, vnde vellet deduxisse: quò significatur homines illos agrestes atque feros, qui vel ingenij stupore, vel immanitate morum, lapidum atque ferarum instar haberent, paucorum ingenio fuisse moribus humanis & ciuilibus institutos. Hoc opere Theseus, qui primus Athenienses per pagos dispersos in vnum locum compulsi, & legibus ac institutis deuinxit, est immortalē gloriā consequutus. Vt nihil interim dicam de illis, qui Theseo longè vetustiores exuerunt, à quibus ciuitates fuerunt initio

condita & constituta. Inde igitur ceperunt homines intelligere, quantum generosus animus & excelsus humilibus anteiret. Tantaque exiit virtutis admiratio, ut quamdiu in vita manebant illi, à quibus beneficium illud acceperant, omnem illis sui regendi potestatem traderent: mortuos vero diuinis honoribus afficerent: eorumque liberos omni charitate amplectendos statuerent. Primum mouebat homines recens memoria principum, à quibus tam multis fuerant obstricti beneficiis, eorumque posteritati gratiam referendam esse putabant. Deinde ubi experientia didicerunt, inesse in liberis paternam effigiem, non tantum corporis lineamentis, quantum animi indole euidenter expressam: iam non solum parentum memoria, sed etiam indolis admiratione prouocati, gentem illam precipue coluerunt, eique republice gubernacula libentissime tradiderunt. Si igitur tempus quaeris, à quo primum tempore nobilitas esse in honore ceperit, scito, cum primum hominum cœtus iure sociati extiterunt, nobilitatem suspici cepisse, idque duplici ratione fuisse consequutos homines summo loco natos. Primum parentum meritis: deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim priscis illis hominibus maxime persuasum, virtutem paternam in posteritatem infundi, morumque praestantiam esse claræ gentis indicem: quod est ab Euripide sapientissime dictum.

Egregia dignitatis indolis, nota

Insignis est nobis generis amplissimi.

HÆC autem opinio tantum valuit apud antiquos, ut qui maximo loco natus esset, eundem continuo sperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quod si cuiusquam virtus adeo esset admirabilis, ut extra communem hominum sortem posita & collocata videretur: is humana cuncta despiciebat

despiciens seque longè inferiora reputans, originem suam ad deos authores referebat. Hoc autem ut possit multitudini persuaderi, non tantum imperitia atque superstitio, quibus illa rudis antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse, quem cernerent diuinis virtutibus esse cumulatam. Hinc illi prisce Heroës extiterunt, quibus Homeri Ilias resecta est: inter quos nemo erat, qui non Deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Ut Hector ille, quo vno dum viveret res Troianæ nitebantur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur:

Hæc timeo pestem ne Græj's inferas hostis.

Namq; furens animis, flammæq; simillimus Hector,

Qui Ioue se natum fert, hæc nunc æmina ducit.

Ipsæque Primus eximijs confectus angoribus, cum in tenebris & luctu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in celum efferens: illum inquit, eam opinionem cunctis ciuibus Troianis attulisse, ut virum tam singulari virtute præditum, non humano sanguine ortum, sed diuino semine procreatum existimarent. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostentabant, & eo nomine se cunctis alijs præponebant. Quale est illud Achillis in Asteropæum Axij fluminis nepotem:

Sic morre Asteropææ, graue est & flumine natus

Progeniem Iouis in bello contendere contra.

Su licet ipse satus tam lato flumine, nobis

Cele tamen, quando est nostrum genus a Ioue summo

Me genus Pelias: illi est pater Acæus ingens:

Quem genuit quondam summi regnator Olympi.

Quid illud: quod in medio armorum discrimine
Tlepolemus Lycium Sarpedonem conuictis inse-

Statuatur, quod falso Iouem patrem nominaret. Quis
 vanitatis maculam Sarpedon ille non tantum di-
 ctis, quantum factis deleuit: Tlepolemo viro for-
 tissimo & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim
 vlla re magis potuisset egregij generis celebra-
 tem tuen, quam in illo virtutis egregie documento.
 Sed dicet aliquis, quorsum attinet, tam multiplices
 deorum partes enuenerare, & reliqua poetarum de-
 liramenta se nonni admiscere, qui fuit veritatis in-
 quirenda gratia susceptus? An est quidquam apud
 Homerum, ut alio: o mittamus, quin ritus ingentes
 moueat? Apud quem & gemitus Deorum exaudi-
 untur, & turore in caelis nefarie commouentur, &
 vulnera, si dijs placet, vel potius ut reor, inuitis ip-
 si dijs saepe intelliguntur. Quid igitur conuenit, eam
 orationem, quae ad philosophorum morem instituta
 est, his poetarum mendacijs inquinari? Hæc, in-
 quam, mihi aliquis obieciat. Cui sermone imperito
 ut respondeam, veli si dari mihi ventam, si transper-
 a proposito digrediar, dum de studiis humanitatis
 breuissimè disputem. Hoc autem eò faciò libentius,
 quod Homeri testimonio mihi sæpius vtendum
 puto. Equidem is sum, qui poetas omnes vera scrip-
 sisse credam. Homerum autem arbitrer omnium
 poetarum fuisse veritatis amantissimum. Hoc cer-
 tē viri Græcorum grauitissimi statuerunt, cum duos
 Homer. versiculos sequut, litem secundum Athe-
 nienſes dederant, cum fuisset de Salaminis posses-
 sione inter Athenienses & Megarenses ingens
 controuersia constituta. Id arbitrati sunt doctissi-
 mi viri, qui tam crebro authoritatis Homericæ
 præsidio scripta sua munierunt, viri in omni gene-
 re laudis præstantissimi. Nec enim, quod istos
 homines mihi nē malos fefellerit, eadem veritas
 exigitur & a poeta, & ab historico. In historia
 namque res tantum gestæ describantur, ut ho-
 minum

minum memoriae commendentur. A poetis autem, quibus est aliud propositum, multa etiam ad honestam aurium voluptatem referuntur. Idcirco in historia praecipua virtus est, vera simplexque rerum geitarum expositio, locis, personis, temporibusque distincta. Poetarum autem oratio, ut numeris est astrictior, ita in rerum expositione liberior. Alia tamen in illis est veritatis requirenda: in qua si quid est offensum, non solum omnes eruditi, sed theatra tota reclamant. Est autem poetarum munus, hominum mores, fortunae ludibria, & communis vitae conditionem, quasi quodam penicillo, versibus verè & eleganter imitari: quid in vita sit illustre, quid obscurum, quid honestum, & graue, quid turpe & flagitiosum, quid expetendum quidue fugiendum, sententiarum lineis & orationis coloribus depingere, & illustrare. Qui munus istud susceperit, & susceptum ita praestiterit, ut ad naturae similitudinem proximè accedat, hunc non mendacio condemnari, sed verum dici & haberi est valde consentaneum. Quis autem est tam sine mente, ut cum legat Vlyssis errores, varios casus & ancipites, naufragia sexcenta: adde Charybdis immensam illam voraginem, & rabiem Scylleam, Anthiphatem praeterea, & Polyphemum: quis, inquam, est adeo excors, ut cum ista legat, arbitretur ea sic ab Homero in scriptis relictà, quasi id fieri potuisse defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur, a quo tam verae virtutis vis & ratio expressa est, quae nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur in Nestore autem viuum sapientiae simulachrum. Haec autem non

subtili & spinosa oratione persequutus est, quæ legentibus satietatem attulisset, quod est a philosophis factitatum: sed incredibili potius atque diuina dicendi venustate, quod facilius homines ad studium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij insimulare poterit, cum tam verè cumulateque præstiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirenda? Cum igitur illius testimonio utimur, id facere videmur, ut hominis diuina mentis acie cuncta perspicientis auctoritatem sequamur. Non quidem ut res omnino sic gestas esse, perinde ac ab illo scriptæ sunt, arbitremur: sed eos propemodum fuisse hominum mores, ea gentium instituta, earum rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum sunt illius monumentis illustrata. Sic igitur (ut me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Thetide procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona scribit, id illum sic arbitratum fuisse, & eadem opinione vniuersos illius ætatis homines imbutos esse credimus, ut viros maximos non nisi diuino consilio ortos, atque adeò semine diuino susceptos existimarent. Hæc autem opinio effecit, ut Theseus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis, Alexander autem Magnus se multis post ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano existimatum est. Fuit enim de illo viro rumore quodam vanissimo dissipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: nempe anguem immanem per sepe visum in matris cubiculo, eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapsum, neque postea usquā comparuisse. Inde consequuta est opinio eiusmodi, anguis illius concubitu Scipionis matrem gravidam esse factam. Impudens, inquires, mendacium. Quis quæso est tam ignarus omnium disciplinarum, aut Christianæ

Christianæ pietatis expertis, ut ista vera esse animum inducat? Verum istud mendacium ab ea opinione minime falsa natum est, quæ magnam virtutem & excelsam, magnis & clavis natalibus assignat.

Hic iam facile potest perspicere, quanto in honore fuerit apud præcos illos homines inclytum genus & excellens. Et meritò quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclarè gestum dignumque memoria sempiterna, plurimum ab hoc ordine gestum est quod satis est manifestum vetera scripta memoriâ repetenti. Quis nescit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præstitisse, ut Pelopidarum potentiam copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in ultimum discrimen adductis sæpe lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, ut qui se viderent ab illis adiutos, non humanis opibus sed deorum numine se conseruatos existimarent. Quid hic Perseidas referam? Quid Aeacidarum res immortalitate dignissimas? Iam te si Athenas animo conuerteris, ut res memorabiles videas, quæ ab illa ciuitate gestæ sunt: omnes maxima ex parte videbis, a viris maximo genere ortis, & maiorum gloria concitatis editas esse. Ut enim reges præteream, quos singulari virtute fuisse constat, certè Clisthenes, qui tyrannidis delendæ princeps extitit, Miltiades, Cimon, Aristides, Pericles, & multi præterea, quos infinitum esset recensere, a quibus tam multa sunt suscepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduersum Græcos, omnes isti fermè in amplissima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos, Spartiatas & innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed relinquamus hæc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Ut enim reliquos omittamus, constat

eos, qui a Iuda procreati erant, inter omnes Hebraei generis homines, splendore virtutis atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Aegyptiorum impotenti dominatu in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiae significationem dederunt. E quibus admodum pauca referam. Cum rex Aegypti multis iniurijs Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione missos facere vellet, ut erat a Deo iussus: imò quotidie magis gentem affligeret, tandem meritis impietatis pœnas persoluit, apparuitque Dei optimi maximi numen. Primum igitur a gri deuastati omnesq; fruges teterima clade consumptæ: deinde per diuinæ seuertitatis ministros cædes fieri cœptæ sunt, & innumera strages editæ. Postremò Rex tantis malis edoctus, ut videbatur, gentem ut iret sacrificatum dimisit. Hebræi igitur inde digressi, cum castra ad rubrum mare posuissent, inopinatum malum sibi intendi animaduertunt. Nam cum primum illi Aegypti finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo fecerat illis abeundi potestatem. Cumque insita animo superbia, in instituta animi impierate pœmaneret: eos, quos tam multis prodigijs cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello persequendos esse statuit. Furor namque sceleris agitatus, haud potuit videre malam sibi pestem esse comparatam. Magnum igitur equitatum, magnum peditatum parat: quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebræorum agmina consequitur. Ibi Moyses cum Dei pacem exposceret, & opem tantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis significationem habebat, & quam semper in manu gellabat, fretum verberat, & in medio mari viam aperit. A qua enim imperio numinis obediens, sic ex utraque parte instar muri constitit, ut medio interiecto spatio

tio securum, & facilem transitum præberet. Tantus autem terror (vt quibusdam Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in sacris enim literis nulla sit de hac re mentio: tradunt igitur tantum terrorem Hebræos oppressisse, vt neque tam præsentis ope numinis ostensa, se committere aquis auderent. Asserunt autem tunc eorum qui a Iuda orti erant valde virtutem enituisse: nec vllam moram interposuisse, quin Moſis veſtigijs animo magno ingreſſi, reliquos omnes ad ſequendum excitarent. Quid autem poſt illam inſignem cladem, qua rex impius, dum acerbiffimo imbutus odio, nefarioque ſcelere occæcatus, in medium mare præceps ruit, cum vniuerſo exercitu deletus eſt? numquid nõ in emni genere laudis hæc gens egregiè præter cæteras verſata eſt? Inde conſtitutum fuit, vt inter duodecim principes (ſinguli enim a ſingulis tribubus rectores deligebantur) primus haberetur, qui eſſet ex Iudæ ſtirpe generatus: hic primus agmen ducebat: primus vota faciebat: primus immolabat: huius imperium & authoritatem reliqui ſequebântur. Vnde planè colligitur, Moſem veræ nobilitatis rationem duxiſſe, cum ſic ſtatuit, vt certæ genti honores ampliſſimi mandarentur. Ab hac familia ortus eſt Calebus, qui ſibi primo gloriam ingentem peperit, cum orationi turpiſſimæ aduerſatus eſt eorum, qui de reditu in Aegyptum cogitabant, ſatiuſque eſſe dicebant Aegyptiorum contumelias atque ſuperbũ dominatum pati, quàm vitam in armorum diſcrimen adducere. Hic Calebus ſux virtutis atque conſtantix lumen oſtendit: magnis clamoribus id agens, vt honinum ſpem eo genere orationis fractam & debilitatam excitaret, eoſque ad prælium incenderet. Vbi parum abuſuit, quin ab impia & formidoloſa concione fuiſſet indigniſſimo cruciatu laceratus. Hiſc etiam

sub Iosua, cùm esset natus annos octuaginta quin-
que, ita se gessit, vt nemo fuerit illo vel manu
promptior, vel imperatorij artibus instructior.
Qui ne filiam quidem forma excellentem nuptui
dare voluit, nisi ei qui facinus aliquod egregium
suscepisset. Negauit enim se filiam vili conditione
desponsurum, nisi illi, qui ciuitatem quandam ho-
stium munitissimam pugnando cepisset: & cepit
eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum
est, virtutem cum vera nobilitate plerumque con-
sociatam esse. Generum vir ille maximus non ge-
nere, sed virtute præstantem sibi deligendum pru-
denter existimauit, Nam gentis nomen & dignitas
non aliunde, quàm a virtutis laude profecta est. Id
tamen euenit, vt virtutis splendor a gentis clari-
tate non discederet: nec alius propius accederet
ad virtutem Calebi, quàm is qui communione san-
guinis erat illi coniunctissimus. Quid post mortem
Iosue? Non fuit Dei optimi maximi iussu omnis
cura belli & gentis imperium Iudaicæ tribui dele-
gatum? Aetas me deficeret, si vellem omnes huius
stirpis viros egregios recensere. Quòd si vera est ea
descriptio nobilitatis a nobis explicata, minimè
dubium est, quin fuerit ea gens perfectam ratio-
nem nobilitatis assequuta. Inde enim belli duces
innumerabiles extiterunt: inde viri singulari sapi-
entia & æquitatis laude præditi exorti sunt: inde
permulti reges regio nomine longè dignissimi: at-
que vt de reliquis fileam, sanctissimus & fortissimus
Dauid rex inde natus fuit, vnicum pietatis atque
virtutis exemplum. Denique propter virtutis ex-
cellentiam, mansit in ista familia regnum, quàm
diu res Iudeorum steterunt. Vt autem ista præse-
mittamus, certè constat, in sanctissimis illis monu-
mentis, quibus Christi optimi maximi gesta con-
signata sunt, aliquam duci etiam nobilitatis ratio-
nem:

nem: cum in congressu alicuius sic istius celebritatis mentio, quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo suscipitur, pertinere videatur. Veluti cum celestis ille nuncius inquit, Ioseph fili Davidis, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Davidis, miserere nostri: item Paulus ad Romanos, cum vtriusque naturæ splendorem & dignitatem in Christo celebraret: eum secundum conditionem humani generis atque seminis, a Davide Rege procreatum esse commemorat. Paucissima ex infinitis decerpfi, dū breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquidò perspicui potest, hanc generis claritatem, & hoc gentis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

I A M quantum fuit in nobis, vim & originem nobilitatis explicauimus, eius ortum ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata: quæ quidem si excitetur, & temporis etiam vetustate confirmetur, perficit illum vniuersi generis splendorem & claritatem. Mirum est enim, vt de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Fiunt enim quodammodo ea, quæ a præsentī memoria semota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt maius quiddam de illis suspicemur, quàm quantum nostræ ætatis homines omni studio possint imitari. Hinc exitit illa scriptorum monumentis celebrata contentio, inter varias gentes atque nationes concitata: dum aliæ se ante omnes mortales in lucem æditas esse contenderent: aliæ rursus eam antiquitatis gloriam ad se traducere niterentur. Aegyptij solis Phrygibus antiquitatis laudem ingenuè concedebant: aliorum autem hominum se longè vetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas vsque progressi sunt, se ante Lunam natos esse

confirmantes. Quid Atheniensibus dicam? Qui quidē tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt velleo solū nomine se in Græcia principatum obtinere putarent. Nam cū aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuissent memoriæ mādāta: solū Atheniense nomen extitit, cuius principium & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cū seiplos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderunt, vt se non aliūde dilapsos; sed ex Attica terra principio genitos: nec ex varia hominum colluione, vnum in locum confluxisse; sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idque reticulo quodam aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se instar cicadarum, e terra quem incoherent, fuisse generatos. Vnde etiam *ἀντιχέρες* dicti sunt. Duplici itaque nomine sibi placebant: tum quod nihil in maioribus suis vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tum etiam quod antiquitate reliquis Græciæ gentibus antecirent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis magni interesse videatur, vtra sit antiquior. Videtur enim rationi consuetaneum, vt illa maximè illustres habeantur; qua plurimis annis ita se gesserunt, vt decoris atque dignitatis possessionem virtute perpetua tuerentur. Inde fit vt generis nouitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem a multis insolenti quodam fastidio, atque superbia non ferenda: non tamen omnino sine ratione fit. Nouitas enim, quantumvis sit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis canicem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac singulis hominibus habet auctoritatem senectus: sic in nobilitate claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione sunt aliqui fines

& termini constituendi. Quemadmodum enī summa senectus mentis vim atque consilium debilitat, & affert interitum dignitatis: sic etiam nobilitatis splendor augetur mediocri vetustate: extrema verò senectū conficitur. Quod quidem ut accidere soleat, inferius explanabimus: nunc verò quod instat persequamur.

Cum iam multa & præclara nobilitatis ornamenta complexi oratione simus, illud nunc consideratione dignum videtur, sit ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis esse videtur, cum omnes homines ad libertatem nati sint, hanc ita abijcere, ut non suo arbitrio vivant, sed aliorum auctoritatem & numerum sequantur: præsertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appellant, nimis insolenter honoribus usus & dominandi cupiditate præcipientes ad omne facinus vehementer incitatos esse videamus. Ut autem id melius explicari valeat: videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem asserat utilitatem, quam quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam sit accommodatius. Id enim quod ciuitatis vniuersæ salutem cōstituet, & plebis etiam fortunas & commoda tuebitur. Nec enim, vbi vniuersis reipublicæ status cornit, potest sanitas in aliqua reipublicæ parte permanere. Sin autem aliquis incolumi reipublica fuerit vehementer oppressus: poterit certè multò facilius quam in communi omnium rerum perniciē, in pristinas fortunas restitui. Ut autem id apertius inspiciamus, par est in exempla earum ciuitatum intueri, quæ omnium sermē opinione præstācissimæ sunt existimatæ Athenæ post Codri Regis mortem fuerunt optimis legibus atque moribus a Solone cōstitutæ: qui tamē in hoc a multis excellentibus ingenio atque doctrina viris re-

prehenditur, quod popularem reipublicæ statum instituerit, & libertatem plus nimio parem effecerit. Itaque status ille propriam imbecillitatem indicavit: cum intra finem anni quadragesimi, plebis temeritate conuulsus, Pisistrati tyrannidem perpeffus est. Postquam verò sublati tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem redijt, aliquot annos in Græcia, & magna Asiæ parte, rerum potita est. Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorundâ, qui se populares esse & haberi cupiebant: inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatorijs artibus instructissimus, non vidit tamē, quantum mali patriæ moliretur, cum plebem principibus æquaret: & hoc modo miscendo infima summis, auctoritatem Areopagi imminuerit. Nec. n. est aliud, vulgus & multitudinem principibus libertate pares efficere, quàm effrenatæ cupiditati ad perniciem arma largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem consequuti, posteaquam ad arbitrium libidinemque plebis omnia administrari cœpere. Primò quidem omnibus spectatis hominibus, qui rempublicam conseruariant & auxerant, pestis & exitium per obscuros & flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit vnquā Athenis post illā reipublicæ formam, vir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingrata patriæ conflagraret. Multi bonis omnibus euerfi sunt, multi in exilium eiekti, multi etiam morte mulctati, quorum virtute fuerat Atheniensi populo salus & gloria quaesita. Hoc iam certè non mediocre malum est existimandum, nudare videlicet urbem optimorum præsidij, & nobilium industriam, qui suorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortasse erant, infringere. Ergo cum bonorū auctoritas cœcidisset: & populi vis nūquā consilio & ratione, sed impetu semper,

per, & dementissima temeritate duceretur: nullum tantum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipublicæ calamitate. Nam cum Athenæ maximo periculosissimoque bello fuissent implicatæ, omnisque Græcia in ciuitatis illius perniciem conspirasset: populi cupiditate atque furore factum est, vt eodem tempore aliud bellum non minus graue contra Siciliam susceperent, Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuosissima Syracusarum oppugnatione, non modò imperij, sed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt, & in grauissimos atque acerbissimos luctus inciderunt: atque tandem domesticis seditionibus agitatæ, & innumeris cladibus afflicte, libertatem miserè perdiderunt. Postquam verò triginta tyranni reipublicæ dominatione semoti sunt; quid aliud collectas reipublicæ reliquias dissipauit: nisi plebis cupiditas, & licentia? quæ nullis iam legibus poterat ad communium rerum curam & studium impelli. Imo cum vnicuique ciuium licuisset de publico sumere, quod in priuatos vsus conuerteret: omnes ab industria ad desidiam vocati, & ad theatra atque fabulas conuersi, & reliquas voluptates, quæ virtutis neruos incidunt, omnem Attici decoris & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaque non multis post annis, gens illa, quæ innumerabiles Persarum exercitus fuderat, quæ tantas res gesserat, quæ Græciæ imperio potita fuerat: armis Macedonum, quorum nomen sanè obscurum ad id tempus extiterat, oppressa est, omnesque imperij opes de manibus elapsæ sunt. Huius autem calamitatis principiū non aliunde natum est, quàm ab illa plebis petulantia & improbitate. Apud Spartiatis autem, vt de his etiam aliquid dicamus, Reges & Principes multa memorabilia, cum domesticis in rebus, tum vel maximè in

bellicis effecerunt, & reipublicæ salutaria, & immortalitate dignissima. Ephori autem, qui quidem magistratus erant e plebe, contra dum omnia privata utilitate metiuntur, mala quam plurima ciuibus suis inuexerunt: & terribilissimam patriæ perniciem machinati sunt. Nec est, n. aliud leges, quibus publica certè salus continetur, labefactare, & infringere, quam vniuersam rempublicam iugulare. Cum autem Lycurgus vniuersos ciues ad iustitiam, virtutem, & morum seueritatem sanctissimis legibus intraxisset: Ephori multis post annis quæuis & voluptatis gratia, quæ dux sunt maximæ omnium rerum publicarum peltes, inclyras illas leges sustulerunt. Quo facto, spartana illa virtus subito extincta est. Cum vero reges aliqui voluissent Lycurgi leges constituere, ciuiumq; mores in antiquam disciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indignissime trucidati. Ita factum est, vt ciuitas illa, quæ rieracidarum ductu & auspicio, optimatumque sapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atque fide Græciæ libertatem defenderat; infanz plebis opera crudeli tyrannorum dominio premeretur.

Quid autem hic Romanos commemorem? cum illud inter omnes confitet, non ob aliud fuisse Romanam rempublicam funditis eueritam, quam propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitata; itaque imperium illud, quod per Reges primo, deinde per optimates & principes paucum & amplificatum erat: breui tunc vulgi furore & amentia dissipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuisset, vt nulla ratione, aut metu coerceri posset, & turbulentis hominum popularium orationibus ad spem ingentis prædæ lucret vehementer excitata: non dubitabat, dum auaritiâ expleret suam, omnia iura diuina humanaque violare. Inde illa tribunitia

bonitæ seditiones, & Agrariæ legis actiones, non sine magno reipublicæ malo a Tribunis agitatæ, donec ad Gracchos ventum est, a quibus est natum principium omnium calamitatum, quæ postea reipublica non consecuta sunt. Ejusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora: quæ cum per se satis graua & luctuosa reipublicæ fuissent: tum etiam ad ærumnas sexcentas, atque tandem ad Cæsaris dominationem viam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam a principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse: a multitudine verò vexatas, direptas & funditus excisas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidisse comperias, sed in omnibus ferè alijs. Vt enim quisque status maximè a plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maximè stabilem atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillimè conuellatur, & vix hominis ætatem duret: optimum verò potestas diutissimè permaneat: regnum autem immutabile propemodum atque perenne sit. Hic aliquis fortasse mihi Alcibiadem & Critiam obijciat, qui exitium & vastitatem patriæ intulerunt: Pausaniam, qui nefaria consilia prodendæ totius Græciæ suscepit: aut Syllam, & Cæsarem, & alios præterea innumerabiles genere quidem illos & industria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incensos, vt suorum ciuium libertatem armis opprimere minime dubitarent. Fateor quidem, mala quamplurima fuisse per viros egregios rebus publicis importata. Nec enim semper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, est cum virtutibus æquitatis & continentie consociata. Id tamen defendo, nullam vnquam ciuitatem fuisse ab humili plebe ritè constitutam. Aninus enim generosus & excelsus habet arma, quibus possit & violare Reipublicam, neque ingenuum,

industriam & fortitudinem. Contrà plebs, vt plurimum est teneraria & improbita, animique nimis abiecti atque demissi. Potest igitur temeritate & furore patriam libefactare, non tamen vnquam incolumem conseruare, neq; collapsam in pristinam dignitatem restituere potest. Vnde perspicuum est, quàm malè sit ijs ciuitatibus consultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cùm verò id acciderit, vt nobilitas omnibus veræ nobilitatis ornamentis redundet, neque solùm altitudine animi impellatur ad res gerendas: sed multò etiam magis in iustitiæ atque temperatiæ studio versetur, & omnem operam, curam & diligentiam ponat in suorum ciuium salute atque libertate tuenda, & vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officiis summa ope perfungatur: quis erit tunc ita profligatus atque perditus, qui eius imperium repudiet? quis non potius illud vniuersis ciuibz omnibus modis expetendum existimet? Nam si quisquam est, qui nullo modo putet vtile vitam ad alicuius quantumvis moderati atque prudentis arbitrium instituere & conformare: is non libertatem obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam consequi cupit, omnemq; viuendi rationem scelere suo perturbare. Nec est enim quicquam in vniuerso genere rerum, quod sit ad naturę ordinem accommodatius, quàm leges & imperium, sine quibus neque domus, neque ciuitas, neque natio vlla stare diutius potest. Attamen grauissimum inquit, est seruire. Equidem is sum, qui seruitutem extremum omnium malorum esse arbitrer: sed aliud est seruire, aliud parere. Quemadmodum enim inter dominum & rectorem plurimum interest: Rector enim in salutem eorum quos regit instruetur; dominus autem omnia ad suam vtilitatem refert: sic etiam liberi hominis obedientia & obsequium plurimum a seruitute distat.

Seruitus

Seruitus enim ea est, qua mancipia, suo arbitrio prorsus carentia, heri nutum sequuntur: neque suam, sed vnius Domini voluntatem inuiti respiciunt. Liberi autem hominis officium est ijs velle parere, qui valent ingenio & industria, & quibus intelligit esse curam salutis communis antiquissimam. Vt igitur agrotus medico minimè seruit, sed sua sponte obtemperat; quia id sibi salutare iudicat; vt vester gubernatori, vt miles imperatori: sic etiam munus incorruptæ multitudinis esse debet, ad veræ nobilitatis imperium voluntatem suam applicare. Plebs enim neque quid in commune statuatur, neque quid sibi conveniat, ingenij tarditate potest explicare: contra verò, excelsus animus non tantum præsentia comprehendit, sed etiam impendētia multò antè prospicit, & ad omnia mala præcauēda summā adhibet diligentiam. Deinde, cum plebs nō sentiat vllam gloriæ suauitatem, nisi legibus & imperio refrænctur, omni studio lucri sordes atque flagitia consecretur, & ad pericula pro patria subeunda mollis & languida est. Contra, nobilitas sola cupiditate gloriæ & laudis incensa, turpitudinem ipsam omnibus malis peius odit, & libentissimè pro publica res magnas suscipit. Quod sapienter Homerus (cuius autoritate sæpe & libenter vtor) multis in locis ostendit. Sic enim inducit Regem vario sermone Græcos adhortantem, vt heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini verò, si metu mortis abscedat a pugna, vitæ cruciatum atque necem denuntiet. Vt igitur equi virtus tum maximè elucet, cum prudentis equitis arbitrio gubernatur: vt animum tum rectissimè constitutum arbitramur, cum voluntas rationis dicto obediens est: vt familiam tum demum saluam & incolumem fore putamus, cum diligentis patris familiæ imperium sequi-

tur: sic plebis salutem tum constitui atque confirmari existimandum est, cum sui regendi arbitrium, atque tanquam habenas veræ nobilitati tradiderit.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI.

LIBER SECVNDVS.

Væ sit vis & ratio Nobilitatis, Ludouice Princeps, & quem admodum ab ingenuitate virtutisque præstantia nata & alta summos honores consequuta est, & opinionem attulit antiquitati, genus clarum esse cum dijs sanguine & affinitate deuinctum, quantis denique gloriæ ornamentis atque præsidijs in omnibus bene constitutis nationibus redundauerit: non modò fabulis & exemplis ex omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum literarum testimonio confirmauimus. Deinde cum essemus oratione persequuti, quantum etiam conferat ad dignitatem generis vetustas: demonstrauiamus postremò, homines verè nobiles ad imperandū non solū natos esse: sed etiam plebem ipsam tum demū pace, firmissimoque præsidio muniri posse, cum omnia sunt in clarorum hominum potestate.

SE D quoniam nihil est in hac vita firmum, stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, caduca & fragilia;

fragilia: fieri non potest, ut hoc generis ornamento in perpetuum permaneat. Est itaque nobilitas mortalis, ut sunt pleraque bona mortalium. Perinde igitur ut aliarum rerum, sic etiam nobilitatis est quidem flos & iuuenta, quam deinde maturior ætas excipit, & senium deinde consequitur: mors postremo sic occupat, ut ne vestigium quidem vilius appareat priscae nobilitatis. Alias itaque familias videmus ad laudem excitari et incendi, quæ prius ignotæ fuerant: alias maiorum gloriam vix tueri, alias magis magisque labi: deinde præcipientes ad ima deuolui, postremo sempiterna oblivione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedæ his versibus significat.

*Quid gentis inquiris Danaum fortissime nostrum?
Nam genus humanum est folijs par, tempore verno
Hæc nunc fundis humi aura lenis sibilus: illa
Silva virens matris, enouat dum frondus honorem:
Sic genus humanum viget hoc nunc: excidit illud.*

Ecquod modò vestigium intueri possumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, unâ cum fortuna populi Romani ita sepulti sunt, ut si aliquis existat, qui se ab illis ortum asseueret, perinde irridetur, atque si Pythagoræ somnium defendat. Post illa verò gentium nomina, quæ suprà memoravi, alia multa floruerunt & interierunt, quæ nunc omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ cōditio, qua sic comparatum est, ut nihil insit in rebus humanis constans & perpetuum: sed omnia, ut paulò superius exposui, infirmitatis & imbecillitatis plenissima: ita ut vel fortunæ telis in medio cursu obruantur vel certè senio cōfecta tādē interitu cōsumantur. Deinde vitia sunt in causa persepe, ut illud gentis lumē longè citius, quā postulet ipsius naturæ cursus, exstinguatur ut il-

lis accidere videmus, qui vino & lustris obrunt corporis valetudinem, & immodica luxuria, quasi quodam exitiali veneno, mortem sibi ipsis consciscunt. Quocirca non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipsa comparetur: sic enim erit facillimum intueri, quibus vitijs amittatur. Sed iam vereor, ne sit hæc nostra disputatio plurimum reprehensionis habitura, quod prima specie sibi non consentiat: propterea quod statuere principio videbamur, neminem esse nobilem, nisi qui fuisset illustri genere susceptus. Quod si verum est, nec is qui est infimo loco natus, ad nobilitatis splendorem aspirare poterit; nec qui amplissimo, nobilitatem sibi comparabit: sed a maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc sunt, quibus adductus aliquis fortasse orationem nostram inconstantiae nomine vituperabit. Ego verò is nullo modo sum qui eos tantum ad virtutem natos esse credam, quos vulgò nobiles appellant: cum sit omnibus ad laudem curius apertus, qui res magnas & magnopere expectandas concupierunt. Id tamen disserui, plurimum instrumenti nobilitatem habere ad dignitatem, cuius tamen omnis ratio est a virtute petenda. Quemadmodum enim in semine causam esse scimus stirpium atque arborum: sic etiam maiorum satum generari plerumque posteris egregiæ cuiusdam virtutis indolem suspicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis studijs & exercitationibus exculta est. Cum autem generis splendorem ob id dicimus amplectendum esse, quod in eo frequenter virtus emineat: ipsam certè virtutem, unicam nobilitatis effectricem, singulari studio colendam arbitramur: quam tamen interdum a nobilitate deferi, ab hominibus nulla maiorum commendatione notis magna contentione suscipi videmus. Nec enim semper verum est, innasce nobilitati illam animi elevationem,

lationem, qua qui præditi sunt in laudis studium ardentem incitari solent : neque id nos confirmare volumus : sed id quod frequentius euenit, in disputatione nostra ponendū esse duximus. Virtus tamē a nobilitate, splendore virtutis illustrata, hac ratione differt: quòd virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem vniuersam gentem amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumularus, qui ita versatur in studio dignitatis, vt inter omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobilium. Postquā verò in ea familia multi, exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demū elucere incipiet illud nobilitatis eximiae lumen. Primus igitur generosus & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: vt sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter *εὐγενὴς*, & *γενναῖος*. Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum, non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem, sed authorem & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longè multoque præstantius. Quare perspicuum est, neque id falsum esse, quod antea fuit a nobis constitutum, & quod modò explicare ingredimur, esse verissimum. Nam ille vir magnus qui primus ingenium suum ad gloriæ studium adiunxit: quamuis non appelletur vulgo nobilis, cū tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritati relinquat: videtur sanè præclare iecisse fundamenta nobilitatis, atque virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restat igitur vt videamus, quibus artibus hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certè, vt breuissimè dicam, quibus conserua-

tur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutibus excultum. Eas autem virtutes, auctore viro doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad civilem statum, & hominum salutem accommodant, & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis & optimis moribus institutus est, is bonus vir ritè haberi solet: nondum tamen sibi ijs artibus egregiæ dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantum nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos rectè componere, & familiæ nostræ prospicere. Cùm autem natura nos ad reliquos homines iuvandos impellat, & exscitet: is videtur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium erga reipub. magnis in rebus perfectum fuerit. Non quidem, ut illa boni viri virtus sit ullo modo contemnenda: nam si non tota, aliqua certè reipub. pars, nempe illius domus, & familia eius consilio conseruatur. Sed cùm intra domesticos parietes continetur, neque sese ulterius effundit, haud videtur illis amplissimis honoribus valde digna, qui tribuuntur illis, quorum virtus latissimè patet, & reipublicam vniuersam amplectitur. Nec enim vnquam tanta fuisset hominum consensus ad paucorum virtutem diuinis laudibus ornandam, nisi cernerent vniuersi, se illius opera fuisse magnis in rebus adiutos. Ergo civili tantum disciplina ad istâ nominis claritatem perueniri poterit.

H V I V S autem disciplinæ præcipua quidem pars est iustitia, in qua virtutis maximus splendor inest. Eius enim admiratione commoti initio mortales, omnes opes certis hominibus detulerunt. Sic enim, cùm de iustitia quæritur, disputari solet, fuisse quoddam tempus, cùm genus humanum vitam in syluis,

syluis, & agris nullo certo more traducebat, nul-
 lam colebat religionem, nullum humanitatis offi-
 cium tuebatur: nihil denique ratio, vel disciplina,
 sed pleraque vis, & furens animi impetus admini-
 strabat. Cum igitur latrocinia atque cades infinitæ
 fierent: & ij, qui viribus plus valebant affigerēt
 imbecilliores: essetque omnis vita malis innume-
 ris circumuenta: omnes ij qui iniuriam acceperant
 grauiorem, confugiebant ad præsidium alicuius
 præstantis ingenio viri, in quo lumen æquitatis e-
 lucere perspexerant. Is cum miseros & supplices
 in suam fidem recepisset: studiumque suum ex-
 tingueret latrocinij, reprimendæque cadis, & in-
 iuriæ vindicandæ declarasset, & potentes cum
 tenuioribus pari iure retinisset: eueniebat, vt om-
 nes qui otium & securitatem amabant, omnia vitæ
 præsidia in eius virtute & imperio constituta puta-
 rent quem animaduvertebant, esse iustitiæ laude flo-
 rentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia potestas
 orta est: hinc optimates & principes extiterunt:
 hinc prima nobilitatis principia nata sunt: nec
 vllum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut
 præstantius hac Regum natione reperitur, qui
 primi virtute sua humanam vitam excoluerunt.
 Horum diuinitatem admiratus Hesiodus, reges a
 Ioue procreatos esse, in Theogonia scriptum reli-
 quit. Quæ opinio fuit etiam ita multis usurpata,
 vt cum gentilem deorum exillimarent, qui virtutis
 huius præstantia clarus esset. Aeacus enim, Minos,
 & Rhadamanthus iustitiæ magnitudine, filij Iouis
 habiti sunt. Qui etiam, vt est in fabulis, vmbri-
 dare iura dicuntur. Aded ne apud inferos qui-
 dem putauit antiquitas, vllam multitudinem sine
 grauitate legum, & seueritate iudiciorum perma-
 nere vlla ratione posse. Pittacus ille Mytilæus,
 ijs æquitatis artibus ad imperij fastigium peruenit.

Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iustitiæ & æquitatis studio dignus est omnium suffragio iudicatus, qui secundus a Romulo clavum teneret. Quid referam hinc Lycurgum, Draconem, & Solonem? ut interim illos vetustiores oritram, Mercurium & Phoroneum, & reliquos, qui cum leges & iura describendo salutem suis civibus attulissent, amplissimos honores sibi quæsierunt, & nobilem stirpem in multos annos propagarunt. Quod autem nullius virtutis laus illustrior esse possit, vel hoc indicium facit, quod reliquæ omnes si non sint cum iustitia coniunctæ, nullam possunt habere commendationem: hæc autem, etiam a reliquis seiuncta, suam semper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi potest: ego tamen brevitatis causa, duobus ero contentus. Aratus enim Sicyonius, cum nullus imperator esset, eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudine consequutus, ut cum omnibus summis imperatoribus sit omnium iudicio conferendus. Qui, dum vixit, bellum sibi cum omnibus tyrannis & improbis civibus suscipiendum putavit: nec ullum pro legum defensione recusavit vitæ periculum. Aristides autem, qui hunc multis annis præcessit, iustitiæ integritate tantum laudis est assequutus, ut neque Themistocles, tantis rebus gestis apud Athenienses clarior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullam esse viam ad amplificationem honoris & gloriæ certiore, neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat.

POST iusticiam ea magnitudo animi quæ cernitur in periculis, ad summum laudis fastigium, & meritò quidem, euecta est. Magnum est enim mortem contemnere, & pro dignitate atque salute omnium, vitam libenti animo profunderè, nec ullam

Iam patriæ vitæ periculum denegare. Idcirco omnes firmè, qui ad gloriam incensi sunt, in rei bellicæ studium præcipuè incumbunt. Priscis etiam legibus apud omnes bene constitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti semper attributum fuit: ut scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà verò, ignaviæ atque formidini per multa proba fuerunt legibus prudentissimè constituta. Apud Macedones erat olim lege sancitum, ut qui nullum hostem in acie cecidisset, capistro publicè cingeretur. Apud Scythas nemini licebat in sacris epulis circumlatum poculum accipere, qui nullam in re militari virtutis signum dedisset. Amazonibus non erat concessum vlla conditione nubere, nisi prius hostem pugnando interemissent. Solon autem statuit, ut eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuisent, de publico alerentur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus prudenter vsurpatum. Sapienter enim ab ipso Solone Græciæ sapientissimo existimatum est, reipub. salutem præmio & pœna contineri. Hac enim improbi & facinorosi coërcentur: illo autem splendida ingenia, ad percipiendæ virtutis studium maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur a priscis legislatoribus institutum est, ut in quocunque hominum genere ista virtus eluxisset, multis insignibus atque titulis ornaretur: contrà verò turpitude & ignavia, omni dedecore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cum legibus instituebant, nihil aliud efficere videbantur, quàm ad nobilitatis splendorem viam omnibus aperire, qui essent egregijs virtutibus exculti: turpes autem, & nimium formidolosos homines, etiamsi in amplissima familia nati fuissent, nobilitatis ordine mouere. Quid autè de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines,

tot coronas murales, castrenses, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa virtutis insignia, atque laudis ornamenta poterit explicare, quam multa Romanorum legibus fuerunt olim virtuti militari proposita? Ergo minimè mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinem peruenerit, in qua virtus tam multis honoribus & premijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modò nobiles, verùm etiam multi e plebe, ita vehementer exarserunt, vt nullum pro repub. vitæ periculum recusarent. Atque (vt ex innumerais paucos admodum recenseam) duo Decij plebeij quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutem, amplissimum honoris gradum in rep. consequuti sunt: qui tandem pro salute patriæ, victoriæ sese libentissimè deuouerunt. L. Marcius, ille qui repub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat, virtute tamè est assequutus, vt ad summos honores atq; gloriam perueniret. Quid hinc referam M. Portium Catonē, virum insigni virtute atque singulari sapientia clarū? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetum repressit: omnia q; tandē virtute vinci docuit? Quid fortissimum illū Mariam, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tam en propter virtutem militare & imperatoriam ascenderunt ad honores amplissimos, posterisq; suis nobilitatis gloriam pepererunt. Hinc etiam hæc nobilitatis insignia, quæ nostris etiam temporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cum aliquis operam egregiam in bello præstitisset, erat illi ab imperatore concessum, vt nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatem ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot castella depicta gestant, quot illi generis principes pugnando ceperunt: alij circulos, aut quiduis

quiduis aliud, pro numero hostium, quos in praelio aliquo durissimo interfecerunt: alij vt fortasse ostenderent se lucem rebus patriæ afflictis attulisse, bellis scuta distinxerunt: alij denique alia assumpserunt, quibus virtutis suæ memoriam proderent. Hæc omnia eò pertinent, vt facilius intelligamus, semper huic virtuti fuisse aditum apertum ad summam totius generis claritatem.

MULTI etiam liberalitate & magnificentia, illustria sanè claritatis fundamenta iecere, dando, largiendo, amplissimisque beneficijs complures ciues obligando. Sic enim Priscus ille Tarkinus, exul & ignotus, Romæ clarum nomen est adeptus, & ad regni fastigium peruenit. Hæc etiam magnificentiæ ratione, isto multo antiquior Pelops, barbarus & aduena, in ea Græciæ parte, quâ a nomine suo Peloponnesum appellauit, rerum summâ tenuit. Atque vt etiam recentissima commemorem, Cosinus Medices, huiusque nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstiterunt, vt & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes amplissimum dignitatis nomen obtinerent. Nec est enim vlla virtus ad nobilitatis conditionem accommodatior: neque quæ maiores amicitias & studia maiora pariat atque conseruet: sine quibus neque suas opes firmare, neque gloriam vllam consequi quisquam potest. Hoc autem mihi sequuti videntur ij, qui nobilitatem tradiderunt esse virtutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam cum hæc vna laus beneficentiæ videatur esse propria nobilium (sunt enim eorû plerique propensiores ad benignè faciendum) & eam laudē nemo possit adipisci, qui non sit auxilio pecuniæ instructus: existimarunt viri doctissimi, pecuniam ipsâ tâquâ liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendâ esse. An rectè ea definitione vis & natura rei fuerit expli-

cata, minimè laboro: dummodo ex ea etiam intelligatur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum apprime necessariam.

MULTI etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquentiæ magnitudine, tum etiam iuris civilis prudentia sunt ingentem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quæ merito semper in repub. plurimum dominatæ sunt: & sine quibus civilis status non potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi consilio & pacis artibus constitutæ. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberæ civitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minimè videtur veritati, atque rei naturæ cōsentaneum. Nobilitas enim aut nititur opinione, aut virtute & moribus cōstat: aut natura simul & industria continetur. Opinionis levitatem semper graves homines pro nihilo habendam putarunt: virtutis laus nobis ipsis parienda est, non aliunde sumenda: generis autem & naturæ vis ea est, ut minimè principum imperio flecti possit. Neque enim est facilius principum beneficio ex ignobili nobilem quemquam effici: quàm ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo fortem & audacem. Quod etiam in dandis civitatibus considerari potest. Nam si civis est natura (ut multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in civitatē recipiatur hospes & peregrinus. Vnde Gorgias Leontinus Larissæorū principes irridens, quòd multis exteris hominibus civitatem donarent, dicebat, perinde atque opifices e quavis materia conficiunt mortaria, aut quidvis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Larissæorum artifices, qui e quovis hominum genere Larissæos ciues effingerent. Attamen neq; Gorgiæ sententia, neq; aliorum, qui

qui simili ratione regum & principū benignitatem intercludi cupiunt, mihi probari vnquam poterit. Nā cū omnes, qui paulo elatiore animo præditi sunt, ad virtutem honoris & gloriæ cupiditate incenduntur, si honoris spem debilitare velis, virtutis omnino studia exingues, quæ erat incitanda & inflammanda. Quæ quidem re, nihil omnino ciuili disciplinæ magis aduersarium est. Huc enim leges respicere, hoc omnibus bene cōstitutis nationibus propositum esse debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quāuis sunt sæpenumero sua spōte ad iuuandam rep. incitati gloriæ tamen cupiditate, multò vehementius ad publicæ salutis studium inflamment. Nam & ea ratione maximè firmari possunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas conseruari. Quid enim esset indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in rep. viris esse cōstitutum? Aut quod præmiū excogitabis, quo virtuti satisfieri aliqua ex parte possit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis regiū est, magis quæ magnificum, quàm virtuti debitum dare testimonium, & titulis honestare dignitatem: vt hoc modo, tum iustitia conseruetur, tum etiam complures in studium virtutis acius incitentur. Nec enim princeps, vt iam ad illa respondeamus, potest efficere, vt vilis & abiectus animus ad nobilitatis claritatem perueniat: quæ videlicet non gratia parata, sed a natura profecta, & optimis exercitationibus exulta sit. Potest tamen generosum & inuictum animū splendidis titulis exornare. Quod quidem nō solum honestū est & rationi consentaneū. sed ita necessarium, vt ea re salutem Reipub. contineri existimandum sit. Authoribus quidē maximis & regendæ reipub. scientissimis, ad istam sententiā vti possem: sed ego vnum tantum Platonem adhibeo: apud quē Socrates in tertio de Rep. libro, cū,

fabula quadam de hominibus armatis e terra editis, ad patriæ charitatem & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulisset: tum deinde sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille, relinquam partem fabulæ Omnes, qui in eadem ciuitate uiuitis, fratres estis. Sed Deus cum vos informaret, ijs quidem, qui nati & apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus in communi salute defendenda operam nauant, argentum: agricolis autem atque reliquis opificibus, æs & ferrum, Ita fit, ut cum ab eodem principio ortum habeatis, uobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, ut ex aureo parente interdum argentea soboles nascatur: ex argentea aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriantur. Iubet igitur Deus ut principes ipsi primum atque præcipue, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi & inspiciendi quid in animis liberorum suorum immixtum sit, ut nihil omnino diligentius animaduertant. Quod si æneum aliquid aut ferreum, insitum in filiorum sensibus, inspexerint: non impediuntur misericordia, quod minus illis munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid rursus aureum aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad urbis custodiam & imperium: alios autem ad urbis auxilium & militiam euocent. Infideatque in eorum mentibus, fuisse olim oraculo prædictum, ciuitatem tunc omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodiz commissa fuerit. Hæc Plato de Principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia præclare, illa postremo diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cum æs & ferrum, hoc est, ingenium humile, omni que virtutis præsidio nudatum, reipublicæ gubernacula tractanda susceperit. Ob id igitur non solum homines

mines industria & ingenio excellentes, ex agris ad
urbis custodiam euocandos, & nobilitatis orna-
mentis afficiendos: sed etiam amplissimo genere
natos, si degeneres extiterint, in infimam turbam
conijciendos esse statuit. Hoc autem tantam vim
habere putat ad rempublicam stabiliendam, ut
sacra quadam religione, cum ab omnibus, tum
vel maxime a principibus ipsis, quasi diuinam le-
gem, ad hominum salutem constitutam, conseruan-
dam esse censeat. Quod si verum est, omnia orna-
menta, quæ cogitari possunt, virtutis excellentiæ
deberi: princeps, qui Socratem audire voluerit, eos
qui indignè patiuntur virtutem, in quocunque ho-
minum genere eniteat, omnibus ornamentis illu-
strari: omnium primos in agros deportandos, ar-
mentisque præficiendos esse decernet. Nam si vir-
tutis studio ipsius reipublicæ salus atque dignitas
continetur: is certè qui virtuti aduersatur, reipub-
licas opes infringit, & communem ciuitatis gloriam la-
berat. Ut igitur in institutum sermonem redea-
mus, non potest princeps efficere, ut abiectus ani-
mus atque dimissus, ad rerum maximarum gloriam
aspiret. Potest tamen magnum animum & excel-
sum, debitis ornamentis atficere. Itaque non tam
tribuit nobilitatem, quàm iam præclare institutam
nobilitatis rationem, & singularem animi magnitu-
dinem, egregiæque virtutis aut artis præstantiam,
honoribus debitis honestam & illustrem reddit. Id-
circo cum antecedunt merita, tum hæc grauissima
principum iudicia ritè consequuntur. Aliter verò
non erit ea nobilitas, sed inanis nobilitatis species,
fucus & quibusdam medicamentis illita, & opinione
tantum multitudinis confirmata.

C V M igitur manifestum sit, æquitatis laude, vir-
tutis studio, & beneficentia, & ijs artibus præterea
quæ semper in bene moratis ciuitatibus floruerunt

nobilitari genus: facile palam fiet, quibus vitij
 hæc generis claritas extinguatur. Ijs nempe, quæ
 virtutibus illis aduersantur. Quamuis enim (vt ex-
 positum est superius) plerunque contingat, vt qui
 sunt honesto loco nati non mediocri sint ad virtu-
 tem indole: fit tamen interdum, & frequentius qui-
 dem quàm esset vtile rebus humanis, vt aut a cla-
 rissimis viris degeneres oriantur: aut saltem illud
 naturale bonum, quod animis nobilium innasci-
 tur, vitio prauæ cōsuetudinis intereat. Itaque cū
 aliquis adeo malis moribus imbutus & praua con-
 suetudine deuinctus est, vt nullā honestatis rationē
 ducat: ipse sese in tenebras abdit: & gētem clarā,
 quantum potest, obscuram & ignobilem reddit.
 Quemadmodum igitur æquitatis studiū multis no-
 bilitatem comparauit: sic iniquitas, iniuriæ, indignæ
 in multos mortales contumeliæ quàm plurimos
 honoris possessione deiecerunt, cuius quidem rei,
 calamitosi omnium fermè tyrannorum exitus tes-
 tes esse possunt. Nec enim illis solū vita eripie-
 batur & dignitas: sed omnibus, qui erant illis san-
 guine coniuncti: ita vt magna pars illorū eodē sup-
 plicio necaretur: reliqui verò fortunis omnibus
 spoliati necem quidem exilio vitabant: non tamen
 ignominiam & dedecus fugiebant. Vt enim hic ni-
 hil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum cru-
 delissimo. in quem vniuersa Agrigentinorum mul-
 tudo impetū fecit: vt eos etiam, qui simili inorum
 immanitate fuerūt, prætermittam: certè Pisistrati-
 dæ nō alia ratione principatum amiserunt. Nec enim
 Armodius & Aristogiton, tantū patriæ liberandæ stu-
 dio quantū iniuriæ vlciscendæ causa facinus illud
 egregium susceperunt. Cū enim Hipparchus Pisi-
 strati filius Armodium adolescētem, forma & mo-
 ribus elegantem, quem perditissimè amabat, neq;
 blādis sermonibus, neq; magnis promissis in stuprū
 illi-

illicere potuisset: iniuit secum rationem quemadmodum repulsa dolorem vlcisceretur. Venit interim dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebranda, in qua delectæ virgines sacra quædam calathis reposita, in capitibus patrio more sustinebant. Hic Hipparchus venisse tempus ratus, quo tempore posset Armodio dolorem grauissimum inurere: eius sororem in earum virginum numerum ascribendam curauit. Deinde cum sacra fieri cœpissent, tandem tanquam sacris illis indignam, eiecit: vt facillè appareret, non ob aliud alicui fuisse, nisi vt eiecta, illam publicè contumeliam acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat autem hæc apud Athenienses insignis iniuria: qua quidem offensus Armodius, re cum Aristogitone, cui erat in amore, communicata; & alijs socijs adhibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem natum maiorem, qui tyrannidem obtinebat, coniurationem fecit: & Hipparcho ipsi necem intulit. Hæc coniuratio quamuis tunc minimè processit, excitauit tamen Athenienses ad Hippiam nō longo post tempore expellendum, & libertatem recuperandam. Quid Tarquinij: nunquid non ea ratione Roma fuerunt exterminati, quod nihil iure, pleraque violentia & immanitate gerebant? Itaq; cum Sextus Tarquinius patris nefaria scelera imitatus, post multas iniurias, quibus Romanos onerarat, Lucretiæ per vim stuprum intulisset, cum patre & fratribus in exilium eiectus, sine vlla dignitate & cum dedecore vixit. Sic etiam Dionysius posterior, cum principiò Dionis, postea Timoleontis virtute fuisset propter iniustitiam & improbitatem Syraculis expulsi, Corinthi sordidâ & ignobilem ætatem exegit. Sic innumerabiles præterea, scelere & iniquitate gloriam & imperium maiorum virtutem partum, siui ipsis detraxerunt, & vniuersæ poste-

ritati tenebras offuderunt. Hic non amplius immorabor, cum nihil magis perspicuum esse possit, quam semper iniustitiæ scelus genus obscurum atque vile reddidisse. Quid deinde ignavia & timiditate scedius aut turpius fingi potest, & à vera nobilitate magis alienum? Quid miserius, quam formidine perterritum, à statu meo ita discedere quenquam, ut neque dignitatem tueri, nec vlla in re consistere valeat? Neque licet exemplis omnia confirmare, cum illud constet, multarum gentium decora propter animi imbecillitatem & inconstantiam de manibus elapsa fuisse. Iam quid avaritiæ sordes persequar, & reliquas animi labe, quibus id moliantur persæpè homines summo loco nati, ut sibi dedecus & ignominiam adiungant: illudque generis ornamentum, ita conuellant ut nihil malle videantur, quam in turbam conjici vilissimorum hominum. Cum igitur manifestum sit, nobilitatem & nasci & occidere solere, profecto ut illi videntur laudibus in cælum efferendi, quorum virtute hic splendor generi comparatur: ita ij dignissimi certè sunt, quos omnes mortales odio persequantur, quorum maculis & turpitudine celebritas ista dissipatur: quandoquidem neque generis indole, neque maiorum exemplo, ad virtutem excitari potuerunt, voluptatis & turpitudinis vinculis impediti. Quapropter sunt miseratione digni (si misericordia superbiæ & stultitiæ tribui potest) quidam homines imperiti: qui cum ingenij laude florent, nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu, ita tamen inani nobilitatis nomine sibi blandiuntur, atque si cælo delapsi fuissent. Miseratione, inquã, digni sunt, qui se beatos & florentes putant, cum tam multis animi miserijs & interdum etiam corporis agitentur. Operæpretium est autem videre istorum omni genere insolentiam

etiam tunc autem maximè, cū in regia versantur. Famulorum pars antecedit: pars autè magno agmine subsequitur: ipsi verò ingressu certis quibusdam numeris vrantur. Cū autem à ianitoribus introducuntur, & omnia circum commouentur, tum demum sese felices suprà quàm dici potest exillimāt. Credo, quèd illic tandem contagione plebis minimè violantur. Nec enim quèquam fugit, in quantà religionem veniat, si quispiam eorum, qui sibi herodes videntur, nec omnino nati sed à Deo aliquo effecti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis sacra funditus interire. Quid ni, inquit, mihi placeam, quando in amplissima familia natus sum? Quia tu igitur geris animum isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis scedis factis amissisti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnā in repub. gradum consequuti sunt: tu contrà timiditate, flagitijs atq; sordibus, & omnium rerum inscitia, te ipsum in infimam turbam coëgisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginem antiquæ claritatis agnoscere? Qualiscūque sum, inquit illustri tamen genere natus sum. Nunquam ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neq; genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute quærendam? Quid autem inanius est hoc nobilitatis nomen, si virtutis ornamenta subtraxeris, atq; verè gloriæ fructus? Virtute autem etiam à generis claritate sciuncta, nihil in vita præstabilius, nihil homini melius, nihil naturæ accommodatius: quæ per se splendet semper, & pulsa loco manet: nec vllò in tēpore potest dignitatis possessione depelli. Sed quæso videamus, què tandem fructū seret illud nudū nobilita-

tis nomen, cū respub. in vltimum discrimen venerit armorum, aut domesticis seditionibus agitata fuerit. Ibi enim virtute & consilio res geretur: non fumosis imaginibus. Ibi saltem loco cedas necesse est isti nouitati, quam tanto flagitio flocci pendis, si longo rerum vlu & virtutis præsidio firmata fuerit. Imo, inquit, locum eundem semper obtinebo, in quo mei maiores collocati summa cū laude vixerunt: hi autem terræ filij in suis sedibus hæreant, & eas artes persequantur, quas scimus illorum parentes coluisse. Sapienter mehercle dictum, & lepide, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem contemnendo, & ignauæ nobilitati auscultando, forde pereamus. Sed velim intelligas aliquando, te cōiuium indignum ijs facere, qui tibi præclara ista nomina reliquerunt. Nam certè ille tui generis author & princeps, à quo primum ista vestræ nobilitatis insignia profecta sunt, homo nouus fuit. Cū igitur eos homines maledictis insectaris, qui tuis maioribus sunt simillimi, & ea probra ingeris, quæ possunt in tuos retorqueri: non id tantum agis, vt dedecore tuo labem illorum laudibus aspergas, verum etiam ingrate & impiè te geris, dum illorum splendorem conuiijs extenuas, a quibus hanc speciei dignitatis accepisti. Sed horum iam magnifica verba & ineptias omittamus, qui cū ab omni laude sint alienissimi, maiores suos in ore semper habent. Quibus cōgruit illud à Dionysiodoro Træzenio frequenter vlturpātū, quis patrē laudabit nisi liberi infelices? Ego verò germanæ nobilitati, quæ & ex ipsius virtutis stirpe generata est, & eadē virtute nititur, summum honorē hāberi par esse puto. Isto, autē, qui nobilitatis fabulam frigide nimis & insulse peragunt, vellem omnium sibilis excipi, & theatro, perinde atq; dignissimi sunt, explodi.

Posteaquam illorum vesaniam oratione cōpres-
simus,

simus, qui novos homines, industria & virtute præditos, maledictis insequuntur, cum ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quaestio relinquitur, utri sint anteponendi. Ijne, qui nullo domestico exemplo incitati, famam tamen virtutis egregie consequuti sunt: an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quaesitam omni pectore conseruant? Est enim quaestio anceps, cuius utraque pars potest probabili ratione defendi. Potest enim homo novus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec ullis institutis domesticis, nec vlla maiorum meorum celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, sed mea ipsius virtute id assequutus sum, ut ad honores summos peruenirem: genusque meum, quod antea in obscuritate latebat, illustravi: posteris autem meis nobilitatis initium dedi, & egregie virtutis exemplum. Tu vero qui illustri loco natus es, plurimum instrumenti ad gloriam habuisti. Primum stimulabāt te exempla domestica, & status illi, quē tui tenuerunt: deinde liberalis educatio & institutio: postremo hominum expectatio: quæ omnia tibi quasi necessitate attulerunt, ut virtutem coleres. Neque tanta est ea gloria, quam tibi peperisti tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuisset, si domesticæ laudis studium turpiter omisisses. Ut igitur atque necessitate coactus magna gessisti. Mihi contra licebat in tenebris delitescere: præsertim cum omnibus illis instrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cum igitur non vlla necessitate adstrictus, sed amore virtutis impulsus, animum ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude præstiti, invidiamque inimicam nouitati virtutis præstatiā superavi: nihil causæ esse video, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo novus Quid contra nobilis? Ergo tu me

contra ius omne de possessione laudis deturbabitur
 tam multis ætatibus confirmata? Non vides heredi-
 tatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti
 sunt, non minus ad me pertinere, quam prædia,
 quam villæ, quam reliqua bona, quæ ad me tanquã
 verum heredem lege redierunt? Quid igitur ob-
 stat, quò minus huius dignitatis fructum & manci-
 pium in meis bonis numerare debeam, eiusq; pos-
 sessionem omni contentione tueris? Quod si ita est:
 iam vides, quam multis in locis hæc laudis heredi-
 tas fuerit amplificata, antequam ad me perveniret.
 Quoties enim accidit, ut aliquis meorum gentiliũ
 pulchrum aliquod facinus susciperet, toties scito
 adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Om-
 nia igitur meorum gesta ad meam gloriam revoca-
 re possum: quandoquidem illorum vestigijs ingres-
 sus pugnavi, ut meorum decori nõ deessem. Tu igi-
 tur tua tantum virtute clarus es: ego non tantum
 mea, sed etiam meorum. Quantum verò ad gloriã
 domesticam attinet, qua dicis nobiles ad virtutem
 necessariò excitari: imò plerosque videmus, gloriã
 parentum còtentos quiescere: nec ultra quippiam
 moliri, quod satis habeant, frui laude labore alieno
 quæsitã. Quorum consilium ut reprehendam, id ta-
 men liquet, nobiles homines nulla tantum re, quã-
 tum animi elatione & magnitudine ad res geren-
 das incitari. Hæc & alia multò plura possunt in
 veramque sententiam adduci: ita ut relinquatur
 ratio sanè difficilis ad iudicandum, uter alteri sit
 præferendus, si videlicet utriusq; virtus æquè latè
 pateat. Nam si faciamus ipsius honestatis conten-
 tionem, virtutemq; ipsam proprijs ponderibus ex-
 aminemus: illius virtus esse videtur longè admi-
 rabiliior, qui primus è familiæ obscuræ latebris emer-
 sit in lucem, industriaq; sua laudem & gloriã con-
 sequutus est. Si verò vita sanctis est aliquid tribuen-
 dum

dum, eorumq; memoria, qui præclare de republica meriti sunt, quod & ratio postulat, & leges præcipiunt, est post illorum mortem omni studio conseruanda, ij qui sequuti exempla maiorum suorum, in gloriæ cupiditatem incumbunt, non iniuria præferuntur. Neq; enim solum eorum industria, verum etiâ parentum merita ponderantur. Est igitur anceps controuersia, quam alijs dijudicandam relinquo. Mihi enim satis est demonstrasse, id quod etiam fortasse sine vllius explicatione satis apertum est, omnem generis splendorem & familiæ claritatem à fonte virtutis ortum habuisse.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER PRIMVS.

NON eram nescius, Ludouice Princeps inuicissime, cum has nostras cogitationes literis mandare instituissem, fore, vt hic noster labor in doctorum hominum vituperationem grauissimâ veniret. Quidam enim temeritatis & audacię nomine me condénabunt, quodd tantâ rem sim animo cõplexus, quãtam vix homines exquisita doctrina, præstantiq; ingenio prædicti suscipere ausi fuissent: quosdam autẽ offendet, quodd neq; rerum magnarum tractatione, neq; orationis ornatu, videbor suscepti muneris magnitudini aliqua ex parte satisfecisse. Alij igitur in me prudentiâ, alijs verò ingenij

vim & acumen desiderabunt. Quibus antequam in huius operis disputationem ingrediar, breuiter respondebo. Equidem & si nunquam ita me ipsum amaui, vt mihi vel ingenij laudem aliquam, vel doctrinæ alicuius præstantiam assumerem: id tamen ingenui adolescentis, & in præclara studia incumbentis officium esse duxi, mediocribus rebus minime contentum, altissima atque vehementer ardua conseruari. Nam nec ille summus locus est omnino desperandus, & in medio non licebit insistere, nisi illi tantummodo, qui ad summum maximo animo contendet. Bene enim veteri prouerbio admonemur: vt ad rerum fastigia nitamur, si media tenere cupimus. Quod si nihil animo atq; studio cõplecti fas hominibus fuisset, nisi quod primum virium suarum imbecillitati conuenire putarent, neminẽ existimo vnquam ad vllam artium, nõ dico perfectiõnem, sed ne mediocritatem fuisse peruenturũ. Nec enim Platonem ipsum opinor, cũ primum sese ad scribendi studium applicuit, tantum de se sperasse, quantum postea periclitando & audendo consequutus est: neq; Demosthenem ingenio suo tantum initio tribuisse, vt se aliquando Pericle superiorem in animum induceret: neque Ciceroem suspicatum fuisse, cũ primum ad dicendi studium excitatus est, sibi diuinæ cuiusdam & incredibilis eloquentiæ palmam reseruari. Sed cũ vis cuiusdam præstantis naturæ illos admoneret, vt ad multò maiora conarentur, quàm quæ essent eo tempore viribus suis accomodata, summum illũ eruditionis & doctrinæ gradum consequuti sunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti & eruditi fuerunt? Potuissentne illum ipsum locũ obtinere, nisi supra vires suas audendo, seipsos ad maximorũ hominum imitationẽ ardenti studio contulissent? Nunquam enim tam bene cũ rebus nostris agitur,

ut eò quò cursum habemus, omnino feliciter appellere valeamus. Quocirca omnibus, qui alicuius artis præclaræ laudem admirati fuerint, summa cōtentione enitendum est, ut non ad ea tantum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiam contendant, quò tandem eò quò cursum instituerant, facilius prouehantur. Cum sit igitur exploratum, neminem in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissimè sequatur: non ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui conatū adhibent ad res maximas suscipiendas; imò potius illorū, qui id non tentant, ignauia atq; desidia est summopere reprehendenda. Nec me illorum oratio à scribēdo deterret, qui genus aliud dicēdi vberius & ornatius, quàm id quod pro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi, fortasse requirent. Nam si ea tantum, quæ à nobis augeri literis & illustrari queunt, tractare concessum fuisset: nemo vnquam scribere aggressus esset ea, quæ non dico verbis exprimi, sed nec omnino concipi mente atque cogitatione possunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate præditus est: ut de Christiana pietate & religione, de sanctissimis Christiani nominis mysterijs, in quibus magna ex parte nostra versabitur oratio: postremò de Deo Optimo maximo disserere pro dignitate valeat? Atqui tantum abest, ut ij qui statim initio rerum magnitudine franguntur, & hoc timore debilitati, se ad alia quæuis potius, quàm ad Christianæ dignitatis ornamenta stilo celebranda conferunt, verecundiæ sibi laudem asciscant: ut etiam, in reprehensionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de literis consequuti sunt, & in veræ pietatis studium fuerunt ardentius incitati, hoc animo semper extiterūt, ut scelus inexpressibile ducerent esse, ingenium suum ad res alias excolēdas.

quæ abhorrent à dignitate religionis, adiungere: cùm tamen viderent, nulla quantumvis admirabili eloquentia, posse res tantas tamque diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta sunt ingenij monumenta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita, plenissima tamen grauitatis, & ardentissima pietatis significatione commendata, Quinetiam multi ex illis omnes dicendi festiuitates & orationis lumina, tanquam res leues atque pueriles, & religionis dignitati parum consonas neglexerunt. Quocirca minus est nobis laborandum, si conata efficere, & quò iam dudum cupit animus, aspirare non possumus: cùm & rerum magnitudine, & summorum hominum exemplo & autoritate defendamur. Illud autem ad monere superuacaneum est, incidere sæpe multa in tractatione rerum sacrarum, in quibus non facile est tueri latini sermonis elegantiam, ijs præsertim, qui non sibi durissimas quasdam leges imposuerunt, & animi sensa clarè & impolitè potius, quàm obscurè & eleganter expromere malunt. Nec enim vereor, si verbum aliquod interdum in ijs libris barbarum aut peregrinum posuero, quod tamen sit ex sacris literis depromptum, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudis sit futura. Sed ineptè facio, Princeps Ludouice, qui aliorum iudicium formidem in eo libro, quem ad te vnum scribo. Nec enim est mihi dubium, quin hæc nostra, qualiacunque sunt, magis ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quanquam id quidem facio audacius, singulari tua humanitate & commemoranda beneficentia prouocatus. Cùm enim libellum quendam de Nobilitate ad te misissem, nulla quidem elegantia, neq; doctrina perpolitum: illud animi mei in te ardens studium tibi nõ

gratum cecidisse, non solum muneribus in me collatis ostendisti, verum etiam, quod longè plurisfactio, perhonorifico sermone declarasti. Nec enim possum dissimulare, me, quamvis minime laudis avidus sim, non maximo tamen gaudio tum cumulatam fuisse, cum non dubitarem, quin tanti principis, tamq; divinis virtutibus ornati testimoniū, omnibus dignitatis ornamentis, ad gloriam antecelleret. Primum itaque amore quodam religionis incensus, deinde studio amplitudinis tue concitatus, aliquid multo amplius complexus sum, de quo in ijs tribus libris disputarem. Et quanquam de nobilitate inscripti sint, longè tamen diuersa ratio est, quam in præsentia sequutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis nostris continebatur. Illic enim de naturali tantum virtutis indole, in certis gentibus elucente differimus: quæ si excitetur & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis splendorem, quam nobilitatem appellant. In quo quidem sermone, cum primum dialecticorum more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius vim & rationem explicare conati essemus: tum de illius origine, & antiquitate diximus, ab heroicis vsque temporibus omnem veterem memoriam repetentes. Postremo cum nobilitas, ut humana omnia, sic bonum varium, & commutabile, quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contra vitij extingueretur, ostendimus. Omnis autem nostra disputatio eò pertinebat, ut demonstraremus, nobilitatem virtutis radicibus innixam sustentari: virtute verò fracta atque debilitata concidere.

SED quoniam omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte nostra oratio versabatur, quamvis habeat speciem amplam & illustrem, non tamen attingit illam perfectam virtutis rationem: sed in civili

quadam exercitatione cōsistit, humana magis opinione celebrata, quàm vero illo diuinoque lumine sanctitatis illustrata: visum est mihi, altius repetito principio, inuestigare, quam vim habeat vera perfecta que virtus: vt illa scilicet perspecta possimus intueri, vbi cōsistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cùm enim generis claritas à virtute nascatur: consequens est, vt eam tantùm magnā & veram generis claritatem existimemus, quæ ab illa certa, atq; cōstanti virtutis ratione perfecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam virtutem, quæ constat opinione, à vera virtute distinguentes, illius nobilitatis ornamenta, quæ diuino munere Christiano generi concessa sunt, explicare conabimur. Sed cùm virtutis vis intelligi non possit, nisi fuerit antè constitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitæ cōsilia referenda sunt: siquidem virtus nihil aliud est, quam certa via atq; directā, dirigens ad illud summum omnium rerum expetendarum: cùm igitur virtus sine vltimi finis explicatione intelligi non possit: principio aggrediemur explicare, quod sit illud humani generis vltimum, ad quod destinati natura sumus, & vnde honestatis vniuersæ ratio defluxit, & in quo summum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute spoliata, ne intelligi quidem potest: virtus verò nisi in verum finem respiciat, nulla censenda est: ita fit, vt nisi summi boni ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas constare queat. Deinde cùm generosi animi atque magnifici sit, alta contueri, & infima omnia negligere: certum est, eum tantùm nobilem & splendidum dici debere, qui summum aliquod bonū & excellens intuetur. De finis igitur istius ratione, ite de generis humani cōditione & dignitate, postremo de

de illius ruina & occasu, in hoc primo libro scribere institui, vt sic tandem aditus ad hominis perditæ restitutionem, & nominis Christiani decus, mihi comparem. A te verò Princeps Clarissime peto, vt ea animi lenitate, singularique, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes semper fuisti, prosequutus, hæc scripta nostra recipias. Satis enim magnum præmium arbitror esse meis laboribus perfolutum, si intellexero hoc meum erga te in hoc scribendi genere studium, tibi non prorsus iniucundum contigisse.

V Tigitur ab eo principio ordiamur, satis constat, omnes mortales in aliquem finem respicere, quo proposito in actiones incumbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitam beatam, florentem atque felicem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa perpetuaq; dissensio. Quali enim quisque animo præditus est, talē de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri, easque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari videbāt: partim, cū nullam maiorem suauitatem sentire potuissent ea, quæ sensibus dulcem motum affert; ipsamque felicitatem omni genere suauitatis cōpletam esse ducerent: voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erant grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acius urgebantur, summam

vitz beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error & inscitia est execranda magis, quam verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cum & animo & corpore constemus, alteram tantum sui partem & eam quidem longè multumque inferiorem, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram verò quæ formam & speciem diuinæ mentis habet, nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab isto hominum genere turpi & abiecto discedamus) elatiore animo præditi, pauloque acutius videntes naturæ vim, qui honores & dignitates omni diligentia consecretantur. Est enim nobis in ætate splendidum quiddam atque magnificum, appetens honoris, & principatus quod in ijs, qui excelsio animo sunt, apparet facillime. Isti tamen primùm in eo grauitè errant, quod ex imperitæ plebis opinione pendunt: & in insipientis multitudinis rumore veræ laudis pulchritudinem inesse constituunt. Deinde quòd honores & imperia, tanquam vltimum vitæ præmium & finem spectant. Illud enim vltimum bonum, constans, fixum, & stabile, non varium fragile & caducum, nec in quo vanum vulgi testimonium dominetur, ponendum est. Deinde qui conuenit in eo finem collocare, quod nunquam per se expeti contingat, sed semper ad aliud referatur. Videmus autem omnes, qui ad rem publicam accedunt, tribus maximè de causis honores ambire. Quidam enim, vt potestate maiore præditi, omni genere voluptatis, & omnibus vitæ commodis potiatur; alij deinde vt virtutis normam obtineant: valet enim plerumque ciuilis prudentiæ ac egregiæ virtutis opinio in eo, qui est in maxima dignitate constitutus. Sic enim vulgò homines opinantur: non temerè fuisse honores illos ad quempiam delatos: sed propter aliquod virtutis insigne meritum. Postremò, qui

qui melius instituti sunt, ob id petunt se enumerare magistratus, ut in republica gerenda, omnibus illis virtutibus, quibus ornati & instructi sunt, magnificentissime perfruantur. Nam qui iustitiae, integritatis, & constantiae fructum capere concupierit, non aliunde poterit uberius colligere, quam ex eo dignitatis gradu, in quo non sibi solum, sed civitatibus universis, in maximis rebus usui esse possit. Cum igitur quidam, ut possint facilius commodis & voluptatibus expleri: quidam vero, ut virtutis nomen aucupentur: alij postremo, ut sese in studio virtutis exerceant, seruiunt honoribus: imprudentissime faciunt, qui in illis vitae finem collocandum esse putant. Siquidem finis ultimus non aliò refertur, sed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiusmodi, in ipsum bonorum ordinem, si bona illa appellanda sunt, coniicienda putemus. Honores vero non ambitionis studio, sed ratione consequemur interdum, ut quamplurimis prodesse possimus: non ut in illi vitae praemium constituamus. Sed iam istas multitudinis opiniones omittam, ut ad eorum sententias, qui se vitae magistros esse professi sunt, gradum facere possim. Non tamen ad omnes. Esset enim infinitum, persequi tam multas opiniones, quae multae philosophorum monumentis & literis mandatae sunt. Illos autem omnino praetermittam, quorum sententiae nullo modo discrepant a multitudinis opinione. Nempe qui cum se flagitijs inquinassent, nihil aliud turpitudinis tenebris occaecati videre potuerunt, nisi quod ad voluptates corporis, atque comoda pertineret. Cyrenaicos igitur nescio quos Hieronymum Rhodium, Aristipsum, & qui utriusque sententias complexus est, Epicurum praeteribo. Nec enim digni sunt, qui veniant in numerum eorum, qui doctrina & ingenio sunt praestantes existimari.

¶ V T igitur ad Philosophos veniamus, satis constat Academicos atq; Peripateticos triplicem bonorum rationem poluisse. In primo ordine illa collocant, quæ animum perficiunt. Quæ quidem rursus in duo genera diuidunt. Alia siquidem mentem instruunt ad plurimarum rerum scientiam: alia verò voluntatem ad omnem virtutem, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinent ad corporis perfectionem & incolumitatem. Postremo ea bona quæ fortuna & casu proueniunt, in infimum ordinem cōijciunt. His autem omnibus bonis in vnum collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamen vt virtutem, vel virtutis vsum, præcipuè amplectantur: opes verò vel corporis, vel fortunæ ita retineant, quæ illi ad nutum adsint & sine quorum operis, exsistent laud quaquam, commodè posse fungi suo munere virtutem. Felicitatem verò ita definit summus & doctissimus vir Aristoteles. Est, inquit, animi actio, secundum maximam virtutem, per omne vitæ tempus suscepta. Virtutem autem maximam, sine illis, vel corporis, vel fortunæ bonis exerceri posse, minimè censet. Nec is vllō modo est, qui vitam beatam dici debere putat eam, quæ aliquando est in maximos mœrores & calamitates peruentura. Statuit itaque vt omnes vitæ actiones illuc respiciant, vt animi virtutes egregiæ comparerentur, deinde reliquis bonis ita circumfluat is, qui beatus esse studet, vt neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiam deferatur: nec ipsæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quàm ad decus & honestatem referantur. Hæc autem cum ad humanam vitam aptissimè dicta esse v deantur, ita sunt omnium ferimè opinione comprobata, vt nulla vnquam sententiā a pluribus recepta sit. Nam & virtuti primas defert, cuius splendore homines bene

bene instituti maximè ducuntur: & cum reliqua bona vel corporis vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamen opinione, quàm multa vitia sint, facilè perspiciet, qui rem ipsam diligentius animaduertet. Maximæ virtutis vñ in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age, iam videamus, quæ tandem sit illa virtus vitæ felicitis effectrix: aut quibus studijs eam nobis comparabimus, quibùsue notis honestatem, ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim nò venit in mentem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius ultimi boni rationem perspectam habuerò. Nèc enim virtus aliud est, quàm rationis perfectio ad vltimum vitæ consequendum. Rationem verò perfectam tunc inquirunt esse, cùm instar eius, qui aliquò sagittam, aut hastam collimat, ita ratio aliquem finem propositum tanquam signum intuetur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehensio, & percepto fine: quod etiam Aristoteles ipse decrevit: quandoquidem, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationem explicare aggressus est: vt scilicet illo constituto, quæ vis & natura virtutis esset, quidque posset efficere, cerneretur. Quod tamen præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeundi & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam contineri putat. Et primo loco omnia virtutis officia. Iam hoc quidem præposterum esse manifestum est: finem ex virtute cognosci, nò ex fine virtutem. Sed demus id, vt tandem quid virtus sit, dispiciamus. Virtus, inquit, est constans animi affectio, consilio parata, consistens in quodam medio, eoque recta ratione constituto. Longius quæso progredere, nondum enim virtu-

tem video. Quæ tandem est ista recta ratio, quam in virtutis definitione posuisti? Ea, inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, faciliè eum finem cernit, ad quem sunt omnes actiones vitæ referendæ. Rursus me ad finis investigationem reuocas, quem vt probè tenerem, ab illo ad virtutis consideratione. n me reiecasti. Quid quæso aliud est, in orbem circumferri, si hoc non est? Virtutem eam esse ponis, quæ dirigit ad finem. Rursus ita finem describis, vt nisi prius vim virtutis cognitam habeamus, quid finis sit, ne suspicari quidem possimus. Hæreo, igitur, neque quid virtus sit, neque quorsum ferat intelligo. Sed vt ista spinosiora liquanuis, videndum est, num ea felicitas, quam posuit Aristoteles, eiusmodi sit, ad quam valeamus aliquando peruenire. Nam si ea est, quæ neque parabilis est, neque alicui contingere potest, propter rerum humanarum incôstantiam & imbecillitatē: quem fructum vitæ communi feret ista beatæ vitæ descriptio? Præterea, cum omnia, quæ sunt in rerum natura, serè semper suum finem assequantur: vehementer absurdum est arbitrari, solum hominem, cuius causa omnia quæ videmus oculis, creata sunt, nunquam suum finem adipisci: quod est Aristoteli necessariò confitendum. Cum enim summum bonum in hac vita ponit, & eam vim fortunę tribuit, vt eius aliquo grauiore cursu possit obteri instituta felicitas: id videtur statuisse, omnes mortales esse semper miseros. Quis enim est, cui data sit immunitas eorum malorum, quibus hanc vitam oppressam & afflictam videmus? Ecquis, inquam, est adeo liber & immunis, quin grauissimis interdum malis vergeatur: vel saltem non extimeſcat eas clades, quibus vita beata, si modò illa beata est appellata, corrumpi & amitti potest? Omnes enim mortales ista conditione nascuntur, vt magnam

vitæ

vitz partem exigant in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria aliquis unquam inuictus est, cui non multis partibus plura mala, quam bona contigerint. Solon ille Græciæ sapientissimus, interrogatus à Cræso Lydiæ rege, quem putaret esse beatissimum, Tellum quendam Atheniensem retulit, qui in patria florente, liberos & forma & viribus excellentes suscepit: & postremo mortem clarissimam pro patria dimicans oppetierat. Annunerauit etiam Cleobin, & Bitona Argiuos: qui cum egregio pietatis officio erga matrem functi fuissent, a vita digressi sunt: cum mater a Iunone, cuius erat sacerdos, precata esset, ut illis largiretur, quod maximum homini præstari posset à Deo. Fuit illis igitur (ut ferunt) mors, præmium pro pietate constitutum. Hos ille tres, qui è corpore excesserant, beatos esse censuit. Nemini verò, qui in vita maneret, id concedi posse confirmavit. Longo enim tempore, inquit ille, multa quæ nolumus, aspicere & perpetui opus est, neque dies sequens idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnis igitur homo, ô Cræse, est obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis nationibus imperare videris: illud tamen, quod à me quæsieras, nunquam tibi tribuendum putabo, nisi prius audiero, te cum dignitate vitæ spiritum extremum edidisse. Nec enim ille qui plurimas diuitias congestas habet, illo qui in diem viuit, beatior esse potest: nisi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem usque sequatur. Hactenus Solon. Cuius verba si perpendas, intelliges planè, ne illos quidè tres, fuisse illius sententia beatos. Sed cum vir insigni sapientia clarus, in communes hominum miseras intropexisset: cum ijs ædum esse, præclare existimavit, qui antequam grauior

clade aut ærumna premerentur, à vita discessissent. Non itaque molestiis omnibus vacuos extitisse, beatos tamen præ omnibus alijs fuisse, quos in vita cernebat innumeris doloribus intercludi iudicabat. Quemadmodum inquit, futurum fuisse beatum Priamum, si non ita diu vixisset. Non quidem quòd in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruisset: fuerat enim captus ab hostibus, multasq; ià in ea ætate calamitates hauserat, sed quia morte abstractus fuisset ab omnibus illis cladibus luctuosissimis, quibus postea fuit miserrimè circumuentus. Non vidisset, inquit, Hector ad Achillis currum religatum trahi, sacras ædes suorum sanguine funestari, ciuitatem vniuersam crudelissimè vexari, diripi, & incendi: omniaque sanguine, & incendio misceri, & reliqua quæ in illis heroicis calamitatibus recensentur. Sic igitur illi tres comparatione habiti sunt felices, quòd morte tempestiua, illis grauissimis malis, quibus ij qui diu viuunt assidue conflictantur, erepti fuissent. Qui potest igitur in ea vita summum bonum esse, è qua quamprimum discedere, sit diuinum beneficium? Inprimis itaque celebratur vulgatissimum illud Sileni responsum, nempe optimum non nasci: proximum verò, quamprimum ad mortem ire. Quod quidem rectissimè dicitur, si ad communes vitæ misérias, & acerbissimos casus spectes, nec in alium finem respicias. Memorant esse quandam in Thracia gentem, quæ infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat; suorum verò funera tripudio & cantu prosequantur. Initij enim vitæ, tanquam malorum omnium principio, lachrymas existimant conuenire: morti verò, tanquam miseriarum fini, gratulationem. Sed quid plura in hanc sententiam disputo? Non modò enim antiquorum testimonijs, sed & iam

iam nostræ memoriæ infinitis exemplis perspicere potest: ne nimen unquam fuisse, qui non sapissimè curis, angoribus, periculis, innumeris morbis & calamitatibus premeretur. Colliguntur à viris doctissimis pauci admodum, qui vulgò omnium mortalium beatissimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæsar Octavius, L. Sylla, & pauci admodum præterea. Horum autem varios casus, & ancipites percussiones, & ea mala, quibus se, ipsi nè agitati fuerunt, enumerantes: ostendunt, facillè nè nobis humanæ miseriæ gravitatem. Nam si ij qui fortuna valde secunda usi sunt, huius vitæ acerbitates effigere non potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimandum, qui sunt omnium confessione miseri? Quod si fortuna sit alicui adeò propitia, ut omnia vitæ commoda in eum conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cum summa felicitate per omne vitæ tempus usus fuisset, tandem hostium prodicione, vitæ & fortunæ omnibus fuit spoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambysis exitum? quid Magni Pompeij tritissimam eandem referamus? quid alios innumerabiles percenseam materiam præbentes ad gravissimos luctus etiam in tragædijs & fabulis excitandos? cum ipsa vitæ communis fateatur, nihil in terris esse hominem calamitosius. Si igitur, quod Aristoteli placet, ista bona vel corporis vel fortunæ, ad beatæ vitæ cultum requiruntur, & mala contraria vitam miseram efficiunt, nemo certè beatus esse poterit. Nemo est enim, quin gravissimis interdum malis vergeatur, vel saltem, quod idem valet, ea quæ possunt homini evenire, noctes & dies non formidet: instar eorum, qui describuntur apud inferos:

Quos super atra silex iam iam lapsura, cadenti

T. ij

Imminet assimilis.

Frustra igitur vir tantum operam suam consumpsit in eius beatitudinis explicatione, quam possunt quidem optare multi, nemo tamen assequetur. Quod si tantum ingenium, tantam industriam, tantum in explicanda rerum natura studium sefellit, quid in vita sequendum esset, minimè mirum est, si reliqui, quorum neque simile acumen fuit, neque par in indagatione veritatis industria, lapsi & decepti sunt, quales Stoici fuerunt.

HORVM autem princeps Zeno, vir grauis & continens, & qui, ut sibi quidem videbatur, cum aduersus doloris stimulos, & fortunæ fulmina solius virtutis armis egregiè tectus esset, corpus omnino contempsit, omnemque felicitatem animi bonis terminauit. Ea tamen dicit, quæ à nullo viro sapiente, qui non esset eidem sententiæ consecratus (sit enim sapissimè, ut multa non animi iudicio, sed constantiæ causa defendantur à multis) ea igitur dicit, quæ nec ab eruditis probantur, & iridentur ab indoctis. Vult enim, ut sit animus ita constantia fundatus, & constitutus: ut ne tantulum quidem vnquam commoueatur. Nefarium enim facinus existimat, angere dolore & solitudine, gratia aut misericordia stecti, impelli cupiditate, ira, odio aut aliqua perturbatione mentis incitari. In hoc autè statu, omni motu vacante, quam Græci ἀνδροειαν appellat, summum bonum contineri putat: ita ut qui illum fuerit assequutus, sapiens, Rex, atque beatus sit existimandus: reliquos omnes, tanquam stultos, seruos, & omnibus malis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit. Principio autè summum bonum in humana dignitate collocare, ita ut nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate possit illa virtus, à beata vita deferri, est hominis splendidè magis & magnificè, quàm sapienter & verè

verè differentis. Nam cum animus ipse sit naturalis amoris coniunctione corpori deuietus, fieri certè nulla sapientia potest quamdiu ista coniunctio manet, quin corpore doloribus oppresso, animus conficiatur ægritudine. Si igitur rectè censerent Stoici, animum ægritudine occupatum, in miseria esse: fateantur necesse est, si non veritatem extorquere, & sensibus vim afferre velint, neminem quantavis sapietia præditum, in totius corporis doloribus esse beatum. Nam si sensus nihil ad nos pertinerent, corpusque ipsum non esset hominis pars: tunc potuissent cuius homini mediocri probare, eum cuius corpus vratur, nihilo minus tamen esse beatum. Cum autem animo & corpore constemus, qui possumus, quamdiu hæc vita manet, summum bonum id existimare, quod alteram tantum nostri partem amplectitur, alteram verò in malis deserit: præsertim cum natura ita cogente, ipsa mala corporis in animam redùdentes. Sapienter enim à viris doctrina & ingenio præstantibus est existimatum, irā & cupiditatē fuisse animis nostris à natura utiliter insertas: ut animi ipsi corporum, quorū custodes esse debent, salutis consulerent. Ut scilicet cupiditate salutaria corporibus appeterēt, ira verò noxia & incōmoda propulsarent. Cum igitur secundum naturam sit ira & appetitus: necesse est, cum aliqua species maximi boni, aut extremi mali animis nostris obuersabitur, ut animi ipsi maiore quodam impetu concitati, vel in bonū alacrius ferantur, vel malum vehementius formident. Cum autem formido, ut de alijs motibus si leam, cogente natura in animum inuasit: ipsam Stoicorum felicitatem, quæ in indolentia consistit, facillimè dissipabit. Iam ut suis argumentis omnia consiciant, quid tandem ex eorum decretis ad humani generis utilitatem transfere possimus?

quæ vitam omni ratione labefactant, cùm omnes motus nostris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuihur, euellunt radicibus. Quàm facile id sit, omitto. Nemo est enim qui nesciat id humanæ naturæ repugnare: & qui stuporem illum, quem Stoici appellant tranquillitatem, animis injicere volent: eos non hominis bonum constitutere, sed omnem sensum humanitatis extinguere & sepelire. Id igitur, quod notum omnibus est, omitamus: & quàm salutaris ea sententia sit hominum cœtibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduentus ciues terret vehementiùs. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura versabitur, quo possit illud malum à se depellere. Principes ciuitatis consilio, & autoritate communi saluti prospicient, iuuentutem in armis continebunt, præsidia disponēt, reliqui omnes pro se quisque sedulò efficient, quo illam externam vim, quam quidem malum, & id non mediocrem esse statuunt, à finibus arceant. Vir autem ille magnus & grauis in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato otio publicum negotium anteferat. Cur enim se leuissimorum hominum causa à sapientiæ studijs abducat: nullo modo faciet. Imò in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui id tanquam malum formident, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam verò cùm urbem obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnari, risum tenere non poterit, animaduertens ciues suos trepidare metu, conuolare, huc & illuc discurrere, omnia periclitari, quò eadem à mœnibus hostium impetum repellant. Imò inquires, tunc non opinione mali commotus, sed animi iudicio ductus, in hostiū castra irrumper armatus. In quem finem quæso? Nec enim vir sapiens

sapiens quicquam temerè efficiet, nihil nisi magno consilio aggredietur. Cuius igitur rei gratia actionem illam suscipiet? an ut suis ciuibus afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos non alijs malis opprimi putat, nisi errore opinionis & inanitate. Id autem, cuius specie terribos animaduertit, nullo modo in malis numerat: & quamquam asserum esse fateatur, non tamen eiusmodi, ut pro stultorum opinione sit extimescendum. Lentè igitur & negliger, non acriter & animosè certamen illud putabit esse sibi subeundum. Quis igitur erit fructus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo tandem loco animi excelsi & inuicti lumen ostendet? Illum opinor exitum fabulæ spectabit, ut cum ciuitatem funditùs euerti, omniaq; agi & ferri viderit, ostendat se nullo dolore frangi & debilitari, seq; in seruitute Regem, in omnium rerum inopia copiosum, in dolore beatum, in ærumnis florentem esse iactabit. Id etiam ut probet, & stultitiam, in qua vna summum malum ponit, suis detrahat, contorta & aculeata sophismata, quasi medicinam illius inanissimæ opinionis adhibebit, quibus probet, mortem, exilium, egestatem, orbitatem, contumeliam & seruitutem non esse in malis habenda. Omnia certè (ut verum fateamur) magnifica & excelsa, sed quæ nullum omnino fructum ferant hominum cõmunitati. Nec enim illo modo sapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præsentem acri animi impetu propulsabit. In rebus, iniquies, ciuilibus vsui esse poterit. In quibus? in publicisne? quomodo eum reipublicæ præficiet, qui nullum vel in faciendis legibus, vel in iudicijs exercendis rerum discrimen nouit, neq; minore supplicio plectendū esse statuit eum, qui deliquerit in re leuissima, quàm qui parenti necè per summū scelus intulerit? Quid autè dicam in priuatis? Hunc speres

impelli posse ad homines miseros & afflictos excitandos, qui misericordiam fracti animi seruitutem esse constituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur, aut virtute excellentes ardentius amplectetur is, qui nullo vel odij vel amoris sensu ducitur? Quid autem (vtruno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæque naturæ sensum repudiat? Commotiones enim animi ratione rescandæ sunt, non radicitus euellendæ. Illud enim & salutare est, & in prudentiæ potestate situm: hoc autem neque fieri villo modo potest, & quamuis fieri potuisset, non esset adeo optabile & expectandum. Omnis enim virtus frigida nimis & languida est, quæ non existit ex animo, maximis industriæ stimulis comoto & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animosè, vehementer ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incensus. Quod autem pro concessio sumunt, omnem animi motionem esse rationi contrariam, nemo facile dabit, cum videat ipsam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quousque sit progrediendum, diligentissimè præscribentem. Ratione itaque irascimur interdum, odio aut amore ducimur, misericordia flectimur, timemus multa venientia, præsentia verò cum dolore sustinemus, inflammarum studio, gaudio etiam effestimur & exultamus. Quæ quidem affectiones cum sese effert longius, recta ratione franguntur & cohibentur, nunquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio rationi aduersatur: imò sæpenumero sequitur rationem. Vt igitur in mare non ea tranquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouetur, sed illa potius, in qua nauis à puppi

puppi secundis ventis impellitur: ita in animo desiderandus est mediocris animorum status, quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atque ut prudens & alacris agitator non semper equum à cursu sustinet, sed aliquando longè sapius admotis calcibus immititur: sic etiam ratione concitantur animi appetitus, quo rem geramus alacrius. Quod tandem igitur est istud summum bonum, quod nulla ratione parari potest, & quamvis posset, nullam tamen salutem rebus humanis afferret? In eo verò quod disputant, sola virtute vitam beatam perfici, non videntur animadvertere, quæ sit istius verbi vis. Beatum enim, nisi ~~expletum~~, & in suo genere cumulatam, ne intelligi quidem potest. Quæ autem vis, humana industria & studio comparata, infinitam illam multarum & maximarum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis insitam explere & satiare valet? Quæ quæso virtute (ut alia omittam) ardens illud veri visendi desiderium, quo maxime anguntur ii, qui sapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis unquam fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnem reipublicæ gerendæ prudentiam teneret atque perciperet? Omnia naturæ obscuritate involuta sunt, neque fuit unquam quæstio adeò prompta & facilis, de qua inter doctos homines non fuerit summa perpetuæque dissensio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atque adeò nostri corporis & animi naturam explicare nequimus: quod facile ostendit, quàm tenui ex parte nos rerum scientia contingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in virtute potest, cùm omnium scientiarum cupiditate flagret, nec ea tantum quæ cernit oculis, sed multa etiam quæ voluit animo, comprehendere cupiat: ipse verò ne minimæ quidem alicuius rei naturam

penitus notam habeat. Illum verò perfectum animi statum tunc fore putandum est, cum animus ipse ita completus omnibus bonis erit, ut nihil amplius requirat. Relinquitur, opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quam Stoici exornant, beatæ vitæ summam consistere, cum nec in illa sint omnia, quæ ad humanam vitam & cultum pertinent: nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia namque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in corpore sita, siue mentem instruant & exornent, parua & angusta sunt: animus autem ita natus est, ut semper aliquid immensum & infinitum desideret. Faciliusque Aeternæ incendium stilla extinxeris, quam ardentem illam cupiditatis sitim, nostris animis innatam satiare possis. In quo quidem non sunt improbi reprehendendi quòd infinita cupiant, sed quòd improba cupiant. Illud enim infinitum est in natura, hoc verò proficiscitur à consuetudinis depravatione & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi studio petendam putat, modum in rebus honestis expetendis sibi ipsi constituat. Fingamus autem aliquem ea felicitate præditum, quam solam Zeno posuit, ita ut sit omnium humanarum artium genere cultus & eruditus, omniq; virtutū comitatu circūsepeus. Addamus huic, si placet, ea bona, quæ sunt in corpore, & extra corpus quando Academicis, & Peripateticis visum est, ista tanquam virtutis instrumenta minimè negligenda esse, qualia sunt vires, pulchritudo, integri sensus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiusdem: deinde opes & facultates, generis decus & honores, filij omnibus rebus florentes & ornati, amici denique magna amoris conspiratione consentientes. Postremò, si videtur

videtur, vt Epicuro obsequamur: demus operam, vt omnibus exquisitis voluptatibus animo & corpore potiatur, eumque doloris acerbitate atque metu, quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ad vitæ cultum & elegātiā, vel ad voluptates. Verum si ab isto quæras, an præterea aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tantis istis commodis, quibus affluit, minimè contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelijs, eumque miserum atque dementem esse statuet, vel eo solum nomine, quod illam effrēnatam cupiditatem & immensam non cohibeat, quodque in tantis opibus inopem se esse fateatur. Cui tamen, qui iudex æquus fuerit, ignoscendum putabit. Nam vt illius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quod fieri nulla conditione potest: nec enim si omnia bona humano studio parata in animum cōijcias, illius capacitatem expleueris: vt id tamen fieri posse concedamus, immortalitatis certè desiderio noctes & dies cruciabitur. Istud, inquit non est fas optare sapienti: qui ita se suis finibus tenet, vt omnes actiones non cupiditate, sed natura metiatur. Quasi verò immortalitatem cupere, sit transire naturæ fines, aut quicquam sit magis humanæ naturæ cōsentaneum. Vnde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quæ post mortem futura sunt? Vnde & procreandæ sobolis, & nominis propagandi desiderium? Vnde illa, quæ splēdidis ingenijs innata est, sempiternæ gloriæ cupiditatis? Non aliud certè, quàm ex immortalitatis studio. Nam dum videt homo, animal scilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil rectè beatum appellari, quod non sit constans & æternum: & omnia, quæ amitti & eripi possunt, esse a felicitatis ratione longè aliena: mortem formidat, & ad immortalem vitam flagranti

cupiditate & naturali quodam animi impetu com-
 citatur. Cui dum diffidit, se versat huc & illuc, & in
 eam cogitationem totus incunabit, ut quacunque
 ratione possit, sese ab interitu vindicer. Alius igitur
 operam dat, ut filium sui nominis, effigiem, tan-
 quam alterum se, post mortem relinquat. Alius in co-
 pugnat, ut elogijs, ingenij monumentis, rebus a se
 præclare gestis, sui memoriâ quàm maximè diutur-
 nam efficiat. Alius ædificijs magnificentissimè ex-
 tructis id molitur, ut se memoriæ hominum com-
 mendet. Quod satis indicium facit omnes natu-
 ræ admonitu mortem perhorrescere, vitæque per-
 petuitatem omni ratione concupiscere. Cùm igitur
 vitam conseruare nequeant; omnibus enim
 mors pariter impendet, calcandaque semel via
 lethi, (ut inquit Horatius) dant operam, ut aliquam
 saltem imaginem vitæ post mortem tueantur. Quo
 tandem igitur passio eueniet, ut non perturbetur
 metu mortis animal immortalitatis cupidissimus?
 Quòd si nullius cupiditates finire & terminari in
 hac vita possunt (nec enim fieri potest, ut finem fa-
 cias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscere) fa-
 cile constat, ad maiora magnificentioraque natos
 esse nos: ob idque non posse animos nostros ijs
 bonis quæ sunt in hac vita, satiari, quòd omnia
 minuta sint & angusta præ his, in quæ tacita natu-
 ræ cupiditate ardentè incitamus. Ad horum autem
 bonorum cognitionem, quæ sola summa & om-
 nibus modis expetenda sunt, duplici ratione per-
 uenimus. Nam primùm ipse animi nostri appe-
 titus facilè viam aperiet: deinde origo illa at-
 que fons, unde defluximus, multò clarius id
 quod quærimus iudicabit. Nec enim alium vnicui-
 que rei finem propositum esse putandum est, quàm
 eum, in quem natura non omnino deprauata fer-
 tur, nec aliunde peti a nobis debet finis beatè vi-
 uendi.

uendi, quàm vnde viuendi sumpsimus initium.

PRIMUM igitur quæ sit humanæ mentis appetitio, considerandum est. Videmus autem omne genus humanum aspernari dolores, consecrari etiam voluptates, opes & facultates charas habere, scientiarum cupiditate flagrare: quas si multi propter segnitiam non attingunt, admirantur tamen omnes atque suspiciunt, eumque qui clarissimis artibus fuerit institutus, dijs simulum iudicant. Deinde cernimus vniuersos homines alicui virtutis & dignitatis splendore: ita ut improbi etiam & petulantes ipsa honestatis pulchritudine moueantur, in flagitioque deprehensi erubescant, malintque se iustos & moderatos haberi. Denique sic omnes nati sunt, ut non vno tantum bonorum genere, sed omnibus simul expleri cupiant, omni que metu & ægritudine vacare. Deinde, ut omnia illa summa bona sint & immortalia, ardentem expetunt. Hoc autem iam quid aliud est, quàm deorum conditionem postulare? Dei est enim proprium, affluere maximis & æternis bonis, suaque virtute & sapientia gaudere, & ab omni mali contagione segregatum, summis perpetuisque voluptatibus pertundi. Qui igitur omnibus summis bonis frui cupit, ea que ut perpetua sint, ardentem expetit, se quasi in Deorum numero reponi vult. Quid hic dicam de studio religionis vniuersis hominibus innato, quo summi rectoris numen omnes quacunque ratione & reuerentur & amant, seque ad illius cupiditatem aspirare multis & certissimis signis testificatur? nunquid non satis indicat, inesse nobis cœleste quiddam atque diuinum, cuius impulsu a terris excitati, cœlestia atque diuina suspicimus? Nec est enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid nisi naturæ suæ fuerit accommodatum. Si verò quisquam ea se cor-

poris voluptati constringendum dedat : ita suscipiat humana , vt nihil ad cœlestia dirigat : hunc tamen habere in se aliquid diuini , vel ex eo facillimè apparet , quòd nullis voluptatibus aut opibus satiari potest . Ita vt nullæ vnquam diuitiæ Crœso satisfuerint , nullum voluptatis genus Sardapalo sati fecerit ; nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ , illam inexplebilem gloriæ sitim , qua flagrabat magnus Alexander , extinxerit . De quo est illud verissimè dictum :

Vnus Pelles iuueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit , nihil in terris inueniri , quod animi magnitudinem explere valeat ; cùm omnia sint angusta , fluxa atque mortalia : animus autem ad magna , constantia , & æterna , atque adeò ad diuinitatem ipsam omnibus modis adspiceret . Cùm verò praua consuetudine imbutus , a via declinat , & nihil studio sequitur nisi mortale & caducum , & in his terrenis opibus vitam beatam statuit , vt omnia adipiscatur : nunquam tamen satis haberi poterit ; seroque intelliget , fallacem se potius & inanem , quàm veram & solidam felicitatis rationem fuisse consecutum . Vt igitur ignis & aquæ , reliquarumque rerum omnium eum finem esse dicimus , in quem res ipsæ , si nihil obsistat , insita cupiditate seruntur : sic etiam homini finis Deus est , in quem natura duce ferimur , & cuius qui fuerint participes , erunt in omni genere iucunditatis beatissimi . Quod quidem erit magis apertum ex ipsius hominis origine , in qua omnia summa & incluta conspicias .

ERIT autem hominis ortus non ex poetarum fabulis , nec ex Philosophorum opinionibus repetendus , qui licet ingenio præstantes extitissent , communibus tamè tenebris obæcati , verum aspicere non potuerunt , & pro veris ea tuebatur , quæ fuerant

fueraut ofeitante hallucinati. Horum itaque incertas & vagante opinionone omittamus, vt veritatem ipsam non aliunde, quàm ex sacris voluminibus, in quibus vera perfectaq; philosophia continetur, hauriamus. Atque libet in principio poetarum more, non tamen Musarum aut Phœbi præsidium, sed ipsius summi atque præpotentis dei numen inuocare, vt a nobis omnem labem criminis repellat quo possimus ritè, purè, & cassè tanta mysteria pertractare

EXCELLENS illud præstantissimæ mentis nume, summum atque sempiternum, quem Deum, quem perennem vitæ fontem, vniuersique conditorem & opificem veneramur & colimus, cum suæ sapientiæ opes communicare, & in complures diffundere statuisset: (nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm gratuita beneficentia) principio mundum inuisibilem creauit, altissimis mentibus illustratum, quæ lucem illam diuinam perpetuò contemplantes, vita beatissima auo sempiterno fruerentur. Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenere: sed illæ duntaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis authore & principe, omne incolumitatis præsidium & vitæ finem, in domino constituendum esse putarunt. Nam quæ nimium se amantes, in Dei negligentiam prolapsæ sunt, cultuque optimi domini atque parentis emisso, omne bonum a seipsis petendum esse statuerunt, naturæ propriæ quali dignitatem tribuentes, illa luce, quæ erant dignissimæ, penitus orbata in sempiternam miseriam & perpetuæ noctis tenebras inciderunt. Post illius autem mundi diuinum atque præclarum opus, quod mente concipimus, hunc rursus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate pulchritudineque distinctum & excultum

cernimus, ædificauit. Ad cuius operis fabricã non alijs machinis vsus est, quàm propria cogitatione & uoluntate. Perfici enim aliquid a Deo, nihil aliud est, quàm uerbo præcipi, hoc est æternæ sapientiæ consilio, quod ab infinito tempore destinarat, ad exitum tandem deducere. Principio autem quæret fortasse quispiam, in quem vsus tantum mundi ornatum, tam illustrem rerum cœlestium speciẽ, tantã vim maris atque terrarum creauerit summus ille rerum conditor & dominus? Non enim est illius inmensæ sapientiæ aliquid inane & sine causa moliri. Cuiusnam igitur gratia decentissimam hanc rerum, dissimilium inter se consentientem naturam admirabili ratione construxit? num ut haberet pulchriorem aliquam domum, in qua commodius habitaret? At non impium solum, sed externæ etiam dementiæ est existimare, mentem illam beatissimam (qua nihil maius aut perfectius intelligi potest, cuius uirtus & potestas est infinita) mole corporea indiguissẽ, aut aliquid ei in præteriti temporis spatio ad beatam vitam & gloriæ cumulum defuisse, aut aliquot spatijs includi posse. Quid igitur est? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis conjunctione secretæ atque liberæ nihil aliud expetunt, quàm in suum conditorem intueri: neque possunt ex inferioribus rebus fructum aliquem percipere. Iam verò plantarum aut bestiarum causa hanc rerum naturam constitutam arbitrari, est nimis absurdum. Quĩ decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certè nihil intelligentes, ob idq; cum diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem suscepisse? Non igitur sibi, non angelis, non plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, sed homini corporis atque mentis cõpoti, & ex his duabus naturis constituto, ut & sensibus

bus mundi pulchritudinem notaret, & mentis aspectum ad tanti muneris artificem conuerteret. Hominis itaque causa fuit hic rerum ornatus, & vniuersi natura constituta. Primum vt domiciliū haberet, in quo & corpus varijs terræ opibus quas largiter omni animanti suppeditat, aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione consistit, sustentaretur. Deinde, vt cum ordo, ratio atq; cōstantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facile illum ad opificis contemplationem adducere. Vt esset itaque mundi pulchritudo, quasi ludus quidem, atque cuiusdam disciplinæ traditio, quæ hominum ad Dei contemplationem & cultum erudiret. Hominis igitur causa, fructus, & fruges, quas terra summa largitate fundit: animantia, ac adeo terras vniuersas, maria crasso aëre circumfusa, cœlum denique, atque sidera, vnde tam multa fluunt humano generi salutaria, summus ille Deus condidit, atque perfecit. Nōdum erat editus homo cum omnes illas opes & diuitias, hominis causa comparet. Tandem post vniuersæ naturæ constitutionem, hominis corpus e terra finxit: animum verò, sui imagine & similitudine decenter impressum, pulcherrimæ figuræ corporis inspirauit. Hinc iam videre licet, excellentem & magnificam humanæ mentis originem, quæ non aliunde, quàm a Dei spiritu manauit, & in elegantissimum corpus inclusa, diuinam formam labe nulla infectam retinuit. Nullum enim tum erat in corpore vitium, quod rationem perturbaret, aut menti noxam offunderet. Is itaque primus homo omnem scientiam tenuit, omnium rerum causas nouit, omnem viuendi disciplinā non ab alio doctore, quàm a principe Deo accepit. Cumq; corpus eius incredibili specie excelleret, tū etiā multo clarior & illustrior pulchri-

tudinis species in forma mentis elucebat. Nam & singulæ partes erant collustratæ lumine singulari, & ita inter se congruebant, ut vix vlla maior convenientia, aut elegantior vllus ordo venustatis excogitari posset. Nullus erat error in mente, nullus motus in sensu, qui rationis imperium detrectaret, cum ratio ipsa quasi in perfecta republica sic in illo tranquillo statu omnes affectiones facillimè teneret. Nihil igitur animum impediēbat, quò minus rerum contemplationi vacaret. Intellectus autem vigen, acer, & excelsus, cum omnia quæ cælo, mari, terræque abditæ sunt erueret & euolueret, non satis tamen habebat rebus ijs, quæ infra lunam sunt, & oculis cernuntur, insilire: nisi in cælum etiam penetraret. Cum autem haberet naturam rectissimè constitutam, tum etiam illis bonis, quæ naturam humanam superant, abundabat: quibus assequeretur, ut facile se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœlestis illius iustitiæ, quæ animum ad omnem sanctitatem instrueret, fidelissima custodia: inerat firma & stabilis virtutis constantia: inerat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatem verò neque necessitate deuinctam, neque causæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Denique cum Deus tam multa in hominem beneficia contulisset, eum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum vocant Græci, locum irriguum, & aincenum omni florum varietate distinctum, & sempiternis arboribus confitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs sedibus fuit homo constitutus, ut ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsam & editum, instar cuiusdam summi rectoris, non modò sui ipsius clauum teneret: sed etiam cunctorum animarum gubernacula sapienter & liberè tractaret. Ius autem in regni administratione

stratione non scriptum, sed natum sequebatur, hoc est, perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quam summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si munere sibi assignato pie, & iuste fungeretur, in cælestes illas sedes proficisci, & illi summo bono, cuius desiderio in terris flagrabat, in cælis conglutinari. Hæc fuit prima hominis institutio, hoc primum humanæ nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnosceres, nisi inclytum & excelsum. Hinc iam facile perspicitur, quàm miseranda caligo sit eorum mentibus offusa, qui cum habeant mentem diuino consilio ortam, ac adeo Dei fatu editam, in rebus mortalibus & caducis vitæ finem ponendum esse ducunt. Rectissimè autem fuit a veteribus, ac Stoicis præsertim, verbum illud vsurpatum, vltimum bonum esse naturæ conuenienter viuere. Sed cum quid humanæ naturæ conueniret, ignorarent: consequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & imphas atque amentes opiniones, cum qualem de se quisque opinionem acceperat, talem sibi ipsi finem constituisset. Qui enim in se nihil diuinitatis agnoscebant, omnemque animi sensum exstingui cum corpore putabant, res mortales & ad corpus pertinentes, omni studio sectabantur. Qui verò aliquid quasi per caliginem videre potuerunt, non existimarunt vitæ finem in fluxis rebus, sed in opibus animi collocandum. Hoc rectè sanè. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis, quæ non aliunde quàm a Deo summo deriuantur, & influunt in animos nostros, imò in ipso Deo consistunt: idem dicant, quod nos. Si verò illis animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponant omnia: ij neque vim

proprie naturæ vident, & in Deum ingrati & impij cognoscuntur. Nec enim intelligunt, mentem non ex sese, sed ex Deo primordium cepisse, qui finem vitæ non in Deo, sed in propria mente constituendum putant, & animo impudenter elato, studia vitæ quæ diuino numini consecrare debebant, in sui ipsorum cultu n. conferunt. Si igitur in vitæ principio est vitæ finis constituendus, cui dubium est, quin illud sit nobis vltimum omnium rerum expetendarum, cuius beneficio in lucem editi sumus, & in cuius cupiditatem impetu naturæ ardentius incitamus. In illum igitur fontem omnium bonorum, inexhaustum atque perennem, vnde profuimus, & cuius beneficio conseruamur, celeriter conuersione redeamus. Nec enim dubium est, quin vbi orbem istum consecerimus, tum demum immortalis atque beata vita persuemur, & omnis illa animorum nostrorum cupiditas explebitur, neque quicquid præterea postulabit. Illuc igitur omnes actiones vitæ conferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquando simus. Nani si voluptas ad beatam vitam pertinet, tunc voluptates stabiles & nullo æuo interituras capiemus: si sapientia summum bonum continet, tum demum illa insatiabilis veri vitæ cupido satiabitur, cum omnia caligine discussa, non modò rerum naturam, sed ipsam naturæ dominum perspiciemus & contemplabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur, ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, non quæ ætate & vetustate consumitur. Si postremò securitatem beatitudinis definitioni rectè adijciendam putant: tum enim inquirunt demum fore vitam beatam, cum fuerit exploratum, illa bona quibus affluit, esse permansura: si igitur sine securitate beata vita intelligi non potest, illic tandem erimus omnibus curis & angoribus laxati, cum nullus terror aut metus impen-

inspenderit, cum summum atque præpotentem Deum salutis custodem & conservatorem habebimus. Sed iam ea, quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi, ratione concludenda sunt. Fuit autem positum, virtutem esse quandam animi perfectionem, ad ultimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum, ut ostensum est, nisi in Deo esse non potest. Efficitur itaque, nullam animi affectionem, nisi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde si nihil, quod amplectitur vita beata, cadere & extingui potest: absurdum est enim, id quod fluxum & instabile est, beatum existimare: homines autem omnes incerti, & instabiles, variisque voluntatibus & studiis agitati ætatem exigunt: non poterunt ullo modo felices esse, nisi Dei præsidio firmentur atque fulciantur. Virtutem autem esse beatæ vitæ effectricem, omnes consentiunt. Nulla igitur virtus censenda est, nisi quæ nos Deo copulabit, eumque solum intuebitur. In ea igitur sola decus veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutes, sed virtutum manes imitationes putandæ sunt. Qui enim convenit, virtutem eam appellare, quæ non habet propositum virtutis finem? Negat Aristoteles veram & solidam fortitudinis rationem in Diomedem cecidisse, cum Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse solus maneret, malletque summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosè fugæ se mandare. Cur ita tandem? nunquid non fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solum, aut cum paucis extitisse, qui turpi vitæ mortem præclaram antepone-ret, maioremque rationem gloriæ duceret, quàm salutis? Pulchrum sanè, inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debiti finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat: dicebat enim vereri

seſe, ne Hector in ſuarum laudum commemoratio-
 ne Diomedem a ſe fugatum predicaret: veræ virtu-
 tis fructum non tulit. In eodem etiam numero He-
 ctora reponit, quod apertè fateretur, formidare ſe
 rumores Troianorum & Troianarum, eaque de
 cauſa pugnam ſibi alacrius capeſſendam putabat.
 Hos igitur vir acutiſſimus, propterea quod non
 tuebantur ſolam ipſius honeſtatis pulchritudinem,
 quam potiſſimum vitæ ſinem conſtituit, vitutis or-
 dine mouet, & in ſecundam claſſem conijcit, in qua
 collocauit eam virtutis imaginem, quæ gloriæ ſtu-
 dio tuetur officium, & legibus atque diſciplina ci-
 uili continetur. A ſine igitur pendet (vt Ariſtotele
 etiam videtur) omnis honeſtatis ratio. Ea ſiquidem
 actio & honeſtiſſimè, & ſine vlla dignitate ſuſcipi
 poteſt: interdum etiam cum dedecore & turpitu-
 dine, pro rei propoſitæ varietate. Ita fit, vt viri for-
 tes ij demum appellandi ſint, qui in verum virtutis
 finem reſpicientes, præclare mortem oppetunt:
 qui rumuſculos intuentur, & ob id pericula ſub-
 eunt, inanes & leues: qui verò nefaria libidine, &
 flagitioſa animi perturbatione ad rem ſtrenuè ge-
 rendā impellantur, improbiſſimi. Vnde id efficitur,
 illos minime fortes fuiſſe, Hectora inquam, & Dio-
 medem; Achillem verò atque Paridem, non ſo-
 lum parum fortes, ſed etiam turpiſſimos. Hic enim
 vt nuptias perſidia & ſcelere partas tueretur, in a-
 ciem irruerat: ille verò, vt immoderatam animi
 iſta cundiam expleret, immenſas illas ſtrages hoſti-
 um faciebat. Hinc etiam id ſequitur, nec ipſum A-
 riſtotelem planè vidiffe, quæ vis veræ fortitudinis
 eſſet, cum eadem nocte circumſuſus, illud vltimum
 hominum ignoraret, vnde virtutis firmitas, & hone-
 ſtatis conuenientia ſumitur. Sed illi multa, in quies,
 & præclara fuiſſe de Deo philoſopharum: Scio id
 quidem. Sed quem tandem ille locum in rerum
 humana-

humanarum procreatione reliquit? Cùm enim mundum effectum esse neget, hoc vnum tantummodo munus Deo assignat, vt mundum circum axem cœli, summa cum celeritate verset, cuius conuersione omnium rerum inferiorum mutationes, & vicissitudines generationes & interitus confici putat. Fuerunt quidem non pauci viri doctissimi, qui omnes res humanas non temerè & casu, sed diuina providentia & consilio gubernari putarēt: non tamen ita, vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandum esse ducerent. Quid igitur horum de Deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimi finis considerationem faciunt? Nam si coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum cœlestium, æternam illam atque præstantem naturam confessi sunt, non tamē illi præstiterunt debitam pietatem neque spem vitæ beatæ in illa positam habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ finem aspicere, neque virtutis formam amplecti potuerunt, sed pro vera dignitate, dignitatis imagiæ, verborum magis splendore & magnificentia, quàm moribus & vitæ persequuti sunt. Si virtus igitur ea sola dicenda est, quæ in verum vitæ finem intuetur, relinquitur planè (quod est iam sæpius ostensum) eam esse solam virtutem existimandam, quæ ad summum Deum omnium rerum principium, atque finem ardentem aspirat. Vnde id etiam concludi potest, eam solam veræ & summæ nobilitatis splendorem efficere. Omnis autem nobilitas, quæ ex ista diuina virtute nata non fuerit, quamuis illustrẽ speciem habeat, re vera tamen inanis & fluxa est, nec in veræ claritatis rationem cadere vllò modo potest. Neque dubium est, quin ea gens, in qua cœleste illud virtutis genus eluxerit, non tam ex hominum genere oriunda, quàm diuino ortu edita sit existimanda. Istius autem diuinæ

gentilitatis ornamenta explicare conabimur, si prius ruinam primi hominis & interitum persequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius vi oppressus corruit parens generis humani, causam asseret erroris atque caliginis, qua mentes humane circumfusa, tam multis aetatibus ita iacuerunt, ut neque cœlum aspicere, neque veræ dignitatis splendorem cernere valerent. Vnde factum est, ut extincta nobilitate, animi demissio & humilitas ingens existeret. His autem malis explicatis, facillimū erit videre, quemadmodum in istam nominis & claritatis dignitate n restituti sunt.

UT igitur ad hominem redeamus, erat is ut dicitur est superius, in terris collocatus, ut eas tueretur, animantia cuncta regeret, cœlumq; omni pietate, & veneratione suspiceret. In terris itaque potestatem regia n habebat: cœli autem domino seruiebat, eratq; diuini numinis interpret & sacerdos, humani autem generis princeps & author. Qui cum illustri corporis specie constaret, animo tamen ad cœlitum dignationem peruenerat, ita ut etiam inflatu diuino futura significaret. Nudus autem in illo horto amœnissimo spatiabatur. Nec enim vestitu indigebat is, cui nec vlla cœli grauitas noxia esse poterat, nec vllam notam turpitudinis habebat, quam ut abderet, atque contegeret, vestimenta requireret. Fuerat autem illi lex imposita, ut liberam voluntatē in studio virtutis exerceret, quo tandem mereretur in cœlitum numerum adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni & mali scientiam continebat, attingeret. Non quod inuideret Deus eam cognitionem homini, quem diuinis beneficijs ornauerat: sed ut illius saluti consuleret atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, contraud periturum. Ita igitur illius libertatē attemperauit, ut eam sur-
sus

his saluari lege deuinciret. Nec enim tam vetuit
Fructum illum ne carperet, quam ne in id, quod fru-
ctu illo significabatur, incideret. Siue enim signifi-
cabat, ne eas causas, quæ nondum illius animo alla-
bi poterant, ingenio proprio scrutari & euoluere
vellet: siue, ne in delectu bonorum, & malorum de-
clinatione, suo iudicio potius vteretur, quàm diuini
numinis impulsu, cui se regendum tradere debuisset:
siue postremò, ne ad illa bona declinaret, quæ ma-
lis innumeris inquinata sunt: (nosse enim in sacris
litteris, significat studiosè complecti:) siue igitur, in-
quam, id præcipiebat homini, vt illud summum bo-
num, in quo nihil est admixtum mali, complexus, re-
liqua bona malis contaminata rejiceret: quid po-
tuit homini præscribi salutaris? Nam & inuestiga-
tione earum causarum quas animus noster compre-
hendere nequit obruimur, & in rebus gerendis ex
arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maxi-
mi voluntate, quid sequendum sit statuere, certis-
simum est ruinæ periculum: alicuius autè boni sua-
nitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est
omnibus funestum atquè mortiferum. Hæc erat pri-
mi parentis conditio, futuri felicitis & beati, si seipsū
ab illius inhumanis & vastæ belluæ congressu seruas-
set, quæ pestem & exitium omnibus terris intulit.
Cum enim videret princeps ille tenebrarum, an-
thor impietatis & scelèris, & earum mentium dux,
quas diximus superbia elatas, voluisse proprijs viri-
bus ad gloriam diuinitatis aspirare, & ob id in sem-
piternam miseriam deturbatas esse: cum videret igi-
tur hominē homo excitatum, vt ascenderet ad eam
gloriam, vnde se deiectū considerabat: æstuauit inui-
dia, & hominis interimendi & funditus euertendi
consilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens,
fraude confectusq; dolis mulierem aggreditur: quam
nouerat propter infirmiore naturam, facilius

labi & decipi posse. Eam itaque verbis allicit & hortatur, ut fructum illum vetitum decerpatur. Futurum enim, ut ubi primum illius suauissimi maligni gustum perciperet, ad diuinam continuò boni & mali scientiam perueniret. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine vehementer illecta erat, & ad diuinæ scientiæ cupiditatē exarserat, faciliè mortiferū illud anguis teterrimi venenū hausit. Imperio igitur summi Dei & parentis optimi, cuius benignitate fuerat in lucē edita, tantisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi consilium sequuta est, vitumq; ad easdem funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseriæ, hoc malorū omnium seminarium: hinc mortis initium natum est, quæ postea magis inualuit, & crudeli dominatu terras vniuersas opprefsit. Nam ubi primum homo passus est se contaminari pestilentis illius criminis contagione, manauit continuò malū illud in venas, inhaesitq; penitus in visceribus, corporiq; & animo cladē atque mortē attulit. Quam miser animus continuò sensit, cum videret se disiectū & auulsum a Deo, vnde animam ducebat, & cuius numine propriam sustentabat, intelligeretq; corpus iā cæli grauitati misere obnoxium, tandē post varias ærinas, & luctus acerbissimos a vita deferendū. Mortis aut illa certissima signa fuerūt, turbulenti motus in corpore, qui animi incōstantiam, & perturbationem mente & ratione vacuam, tetrasq; atq; temerarias cupiditates indicaret. Fuit enim hoc iustissimè constitutū, ut qui domini imperiū neglexerat, iussisq; illius impudēter & impiè repugnarat, ipse vicissim eas animi partes, quæ rationi antea parebāt, experiretur rebelles atq; conjunctas, omniq; immanitate in rationis arcē inuadētes, introspiceret. Cūq; duo sint hominis munera, agere scilicet, & intelligere, ab idq; rationis & mētis princeps existat, ut in rebus gerendis appetitus animi regat,

regat, & omnē mentis curā & studium, in diuinarū rerum cognitione ponat: in vtraque parte plagam prauissimam accepit. Nam mēs, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris & caligine, & omnis vitæ ratio simili nocte circumfusa, gubernaculis penē deiecta est: quæ quidē, vt ei lumen aliquod affulsiſſet, non tamen quō volebat prouehi facili poterat. Erat enim contexta grauitē & saucia, turbidisq; animorum tempeſtatibus iactabatur, quibus oblitere non valebat. Emerſit tū primū turpitudine, ante illud tēpus ignota, cuius tetra facie & deformi aspectu cōturbati primi parentes, se ipsos in opacam syluam abdiderunt, illasq; corporis partes, quas contra rationis imperium obſcœnius excitari viderant, arborum folijs contexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ deprauatio, & opinionis vanitas oborta est. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines: inde omnes dolores & nefariæ voluptates extiterunt, quæ animi imbecillitatem facili torquent, atq; ſeſtunt quocunq; ruunt. Mala autem illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiam miserum redundabant, cui erant labores infiniti ſubeundi, mors etiam poſtrēmō perſeſenda. Denique (vt breuiſſimē dicam) ſic fuit relictus homo, vt illi ſunt, qui ē ſumma fortuna & expectatioe depulſi, ad ſummā miſeri imdeuoluuntur. Omnibus ornamentis ſpoliatus, a Paradifi ſinibus expulſus, extorris domo, patria, & cœlitum congreſſus & quod caput est, exclusus illo diuino amoris ſcēdere: vitæ curſum tenuit acerbum, miſerum & calamitoſum. Cumq; vepres & ſpinæ, quas diuino iuſſu tellus in illius pœnam gignoebat, corpus pungerent: multo tamen grauiore morſu mentem ipſam impietatis recordatio, & criminis conſcientia vulnerabat: qui quidē animi aculei, nulla mundi amœnitare ſui illi

finebant : & omnes illius cogitationes ad superioris vitæ desiderium , & præsentis miseræ sensum reuocabant . Illius tamen arboris vi. n. nimis efficacem fuisse , ille etiam tristis euentus facile comprobauit . Nam & re expertus est , quantum mali esset in scelere , & præsentia mala faciebant , vt melius amissa bona cognosceret . Tum enim secundæ res a nobis cognoscuntur , cum in aduersas incidimus . Hæc fuit illa dira clades primis parentis , in quam se dedit præcipitem , dum auctore serpente a Deo opt. max. desciiuit . Nec ipse solus corruit , sed vniuersam simul posteritatem euertit . Cum . n. ab illo , ægrotante & confecto procreati simus , necesse est , vt tandem etiam infirmitatis & culpæ similitudinem contrahamus , & vitio sanguinis illius corrupti , nascamur eadem labe criminis infecti & inquinati . Vulnus igitur graue & mortiferum , cunctæ posteritati impositum est . Nam cum ex ista ægritudine , quam habemus a primis parentibus hæreditaria , ratio vulnerata langueat : facile fit , vt omnes animi commotiones , tanquam feræ vineculis laxatæ , turbentur & ruant : mentemque sine magnis angoribus consistere non sinant . Animus itaque miser metu affectus & cupiditate , & vario genere morborum miserabiliter implicatus , in contrarias partes ita distrahitur , vt vix sui iuris esse possit , sed quocunque libido , vel alia quæuis pestis impellit , eo se conferat . Hæc igitur parentis imago , satis expressa in ista corporis , & animi imbecillitate , seminavit omnia mala , quæ postea mortales omnes oppresserunt . Nam primum , cum illæ perturbationes animæ rationis opes paulatim deprimerent atque comminuerent , effectum est , vt os illud hominis erectum atque sublime a cælis deiectum , terram intueretur . in eaque defixum , omnem speciem rerum suarum in præmijs humanis , & fluxis constituen-
dam

dum putaret. Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit illius ultimi boni negligentia & contemptu, in quo summa virtutis perfectæque gloriæ confisist. Cum autem serperet peccandi consuetudo, & in dies maiores vires colligeret, eò deuentum est, vt nullum facinus excogitari possêt, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quò se non contraminare humanum genus. Neque satis habuit omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiam summi Dei religionem pollueret atque violaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facillè poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis vsurparent. Cum igitur Deum animo non aspicerent, oculosq; ad Solem, Lunam atque sidera conuerterent, quorum pulchritudine mouebantur maximè: cœperūt ea quasi diuina numina colere & venerari. Inde cōtinuò delapsi (nec enim mēs sceleris grauitate depressa, diu poterat vel in astris ipsis insiltere) non solum hominibus, sed brutis etiā atque feris, dum modo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim, quid Osiridis & Isis sacra nefaria, commemorem, reliquaque simulachra Aegyptiorum, in habitum atque figuram brutorum animalium formata? Quid Bacchi orgia per summum furorem (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam constituta? Quid deinde reliqua genera persequar impuræ superstitionis, quæ omnium sermè gentium imbecillitatem occupauit, non tantum libidine atque flagitio, verum sanguine & patricidio contaminatæ? Quasi enim parum foret, si per religionis speciem verisarentur in omni genere

turpitudinis, quod tum in Veneris & Bacchi sacris, tum etiam in alijs quamplurimis fieri solenne erat: terribilissimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita ut frequentissimè sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes ferè gentes, non modò barbaras, sed doctrina etiam ac humanitate cultas sacrificatorum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinam in Mineræ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris annuversarijs immolabant, & Græci ferè omnes, antequam in aciem prodirent, humana cæde aras atque templa funestabant: & Romani, licet rarò, aliquando tamen humanis hostijs Deos placandos esse statuebant. Quare sit, ut minimè mirum sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis tēporibus ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea sacra malorum dæmonum impulsu receperunt, quæ in cæde & sanguine versarentur. Ut enim hic Scythicam illam Dianam, nunquam crudelitate satiatam, ut alia sæua numina prætermittam; satis constat, Phœnicæ principes in magnis reipub. calamitatibus, solere vnum ex liberis, quem haberent charissimum, ut hostiam iugulare. In Syria verò morem eum fuisse, historiæ sacræ testimonio compertum habemus, ut parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni consecrarent. Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipsiſ histōrijs perspectum habeamus, nullum ferè sacrotum genus fuisse ab illis hominibus sine magno aliquo scelere constitutum. Inde factum est, ut summi furor & impietas, summa peccandi licentia consequeretur. Cum enim veræ religionis munus sit, mortales in officio cōtinere, postquam ea religio introducta est, quæ non solum pudoris & humanitatis officia negligeret, sed etiam petulantia, cæde, parricidio deos placandos esse

esse doceret: iam necesse erat, ut vnuerſi furore & amentia præcipites, omni genere turpitudinis & immanitatis se commacularent. Ita igitur accidis, ut peccatum principio natum a naturæ deprauatione, auſum deinde conſuetudine, poſtremò religionis impuritate perfectum atque concluſum, vniuerſum genus humanum peſſundaret. Quid igitur? dicet aliquis, nullâſne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas eſſe? nec aliquem vnquam mortalium a priſcis illis temporibus honeſtatis ſtudia coluiſſe? Negare non poſſum, multos etiã in illa communi labe generis humani, ſpecie honeſtatis illectos, & in virtutis ſtudium incitatos quòdammodo fuiſſe. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago animis humanis impreſſa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorsus & extincta. Cùm autem imaginem Dei audis, non tu mihi picturam aliquam in tabula, quaſi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illuſtratam conſideres: aut ſignum aliquod ex ebore factum, opere præclaro & eccellente, quod diuinam ſpeciem referret. Nihil eſt enim aliud Dei imago, quàm diuinæ virtutis imitatio, quoad homini fas eſt. Hoc autem eſt ingenium prouidum, multiplex & acutum, omnia ſemina virtutum in ſeipſo continens. Cùm igitur hoc opere diuino ficti & informati ſumus, ad nullam rem magis apti natura ſumus, quàm ad decus & honeſtatem. Quòd ſi a principio liberati a contagione criminis eſſemus, & a peruerſitate opinionis & criminis improbitate ſoluti, facilè nos ipſa virtus ad verum decus alliceret. Cùm autem iſta malorum conſentiens multitudo, diuinæ huic imagini quaſi vim inferre conetur, a rectis naturæ inſtitutis ſæpiſſimè deducitur, exiſtitq; illa contentio atque bellum inteſtinum, in quo quidem ratio,

quasi specie diuinitatis informata sæpe vincit, longè tamen sæpius victa cedit voluptati atque turpitudini; ita tamen, vt ostendat aliqua doloris significatione, se inuitam & repugnantem a studio virtutis abductam esse. Quod satis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis impetu, aut aliqua flagitiosa cupiditate, nunquam tamen omnino deleri. Nunquam enim quisquam erit tam effusè petulans, quin vbi primùm inconstans illa atque temeraria voluptas, quæ sua immanitate iudicium rationis impediēbat, affluerit; mœrens & animo anxius, susceptæ turpitudinis conscientia crucietur. Quod satis ostendit adolescens ille Plautinus. Sic enim conqueritur:

Omnia ego istic quæ dixisti scio.

Vel exsignaueram vt rem pastuam, maiorem gloriam.

Fadarim meum, sciebam vt esse me deceret, facere, Non quibam miser: ita vt Veneris viciū in fraudem incida.

Cùm iam Veneris inquit, apertè nobis indicat illam animi perturbationem & inconstantiam, a crimine prami parentis ortam, scelere deinde vniuscuiusque confirmatam. Rursus cùm sese miserum esse dicit, & ex flagitij conscientia dolorem capit, ostendit planè diuinum animi sensum, cui nihil nisi rectum & honestum quippiam suauitatis asferre possit. Sunt igitur, sunt in nobis (vt iam ad propositum reuertar) innata semina virtutum, sunt decoris & gloriæ stimuli, sunt incredibilia quædam honestatis & dignitatis studia. Tanta tamen extitit humanæ mentis imbecillitas, tanta nobis a peccato orta fuit agritudo, vt licet non pauci, natura duce ad aliquam speciem virtutis adipirant: paucissimi tamen illam veram & eminentem honestatis formam amplexati fuerint. Quamuis enim decoris splendore

splendore ducerentur, quale tamen ipsum verum decus esset, ignorabant, cum in cælum, vnde omnis virtutis ratio peti debet, minimè suspicerent. In cælum verò suspicere qui poterant ij, quorum animi erant in terra defixi, & qui omnia vitæ consilia vel ad diuitias, vel ad popularem laudem & gloriam referenda putabant. Quid igitur cōsequuti sunt viri illi maximi & ingenio excellentes, quos tu it anti-quitas? Quid præclari imperatores, tantis rebus ad laudem & decus insignibus clarissimè susceptis adepti sunt sine vllō fructu possumus suspicari, tantum industriæ, laboris & operæ in dignitatis studio consumptum sine vllō quidem. Virtutis enim rationem præclaram ad aspectum, re autem falsam & inanem studiosè complexi sunt. Omnes enim, quamuis in eorum oculis versaretur aliqua species honestatis, non tamen se ab illa communi generis humani lue atque tabe tutos conseruare, nec a multis animi morbis, quibus erant implicati, emergere potuerunt, cum id per se præstare non possent, & Deum virtutis autorem atque finem, cuius solius præsidio id quiuissent obtinere, ante mentis oculos minimè cōstituissent. Nulla igitur vera virtus, sed fallax virtutis imitatio, nulla dignitas, sed vana dignitatis species, nullum veri decoris studium, sed etternata quædam inanis gloriæ cupiditas tenuit illud genus hominum, qui quidem non tantum honesti pulchritudine illecti, quantum vt in magnum honorem ascenderent, & hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones susceperunt, Quod si illi, qui conatum aliquem ad virtutem capessendam habere videbantur, virtutis fructu omnino caruerunt, quid est de reliquis exillimandum, qui cum semel omnia pietatis, & humanitatis, officij repagula perfregissent, nihil tam propositum habuerunt, quam omnia inaudita flagitia &

scelera moliri, quo infinitam temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

SOLA Iudæorum natio quondam mansit in officio, diuinis legibus & institutis, sanctissimaque religione deuincta, & ab omni nefaria superstitione longo tempore segregata. De qua scriptum est, non est idolum in Iacob, neque simulachrum in Israel, Dominus Deus eius cum eo est. Et alibi: Notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in studio sanctitatis sese diligenter exercebat, & ad spem futuræ salutis erecta, iustitiam & pietatem, quantum poterat, excolebat. Non fuit tamen in illa lege perfecta & absoluta ratio virtutis, sed inchoata quædam atque rudis species honestatis. Repressit illa quidem impios atque nefarios hominum conatus, iuit obuiam furori & sceleri, seuerè atque vehementer impia facinora vindicauit, neminem tamen ad illum perfectum virtutis & sapientiæ gradum perduxit. Ad virtutem enim, non ipsius virtutis illecebris, sed partim metu atque formidine, partim commoditatibus vitæ propositis incitabat. Cum enim in legis promulgatione vidissent ex omnibus cæli regionibus coruscare fulmina, terram & aëra crebris tonitruum ictibus concuti, ignem supernè decidere, cuius incendio atq; flamma mons editissimus omni ex parte conflagraret: adde tubam illam horrificam, famum atque caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant: metu exanimati, Moſen maximis vocibus appellant. Loquere, inquiunt, tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Quid ad ista Moſes? Iubet illos bono animo esse, diuinique illius consilij causam aperit. Nolite, inquit, timere; Vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat,

ualebat, atque si diceret. Nondum estis ab impro-
bis cupiditatibus, & a reliquis animi morbis numi-
ne diuino liberati, nec omnino tales, qui sponte
vestra ad virtutem alliciamini. Formidinem igitur
istam animis vestris dominus iniecit, vt ea sal-
tem ratione vos a scelere coereret. Ad virtutem
verò quibus præmijs incitat? His propemodum,
quorum causa rudè vulgus & imperitum vota susci-
pit: nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, in-
tegritate corporis & incolumitate. Si autem virtus
ea sola dicenda est, quæ non metu coacta, sed spon-
te suum officium facit, & præclaras actiones, non
ad res huius vitæ fluxas, sed ad Deum verum vitæ
finem dirigit: qui potest ea virtus existimari, quæ
formidine expressa est, & cuius finis non tam est
Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare.
Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis hu-
manæ conscij, sapienter intellexerunt, sese non pos-
se ea, quæ in lege præscribebantur, exequi perfectè,
nisi ad Deum vnicum vitæ moderandæ & conser-
uandæ præsidium confugerent. Ij enim viri sapien-
tissimi, qui diffisi viribus suis, omnem spem in Deo
reposuerunt, spiritus diuini numine confirmati, &
ad summum illud virtutis genus excitati sunt. Qui
tamen non ita multi fuerunt. Reliqui omnes, qui
vel rationis opibus nitentur, vel propter vitæ
commoda in officio manebant: nullo modo ad vir-
tutis gloriam aspirare poterant: nec ita diu prop-
ter animi infirmitatem in honestis actionibus con-
sistere: imò per summum scelus atque flagitium sæ-
pissimè corruerunt, nefarijs cupiditatibus, & tur-
pissimæ voluptatis illecebris impediti. Quin etiam
multi ex illis, cum se scelere nefario cuiusdam su-
perstitionis obstrinxissent, eo deducti sunt, vt nullū
tam immane facinus animo fingi possit, quod non
sponte susciperent, vt etiam filios in honorem

deorum fallacium funestis ignibus inferrent. Hoc de tanto tamque atroci scelere & furore, cum alij viri sanctissimi, tum imprimis Ieremias grauissimè multis in locis conqueritur. Veluti cum ita Deum inducit loquentem: scelera sua intulerunt in domum in qua inuocatum est nomen meum, vt polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quæ est in valle filij Ennom, vt incenderent filios suos & filias suas igne. Et rursus: Non vocabitur posthac locus iste Tophet, & vallis filij Ennom, sed vallis occisionis, & dissipabo consilium Iuda & Hierusalem in loco isto, & concidam eos gladio in conspectu inimicorum suorum. Hæc Ieremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sepius violauit fidem & religionem, illamque diuinam legem neglexit, & per summam libidinem atque superstitionem conculcauit. Hoc autem satis est vt intelligamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum, fuisse veræ & absolutæ virtutis studium, & maximam illorum partem sese longè maiore sceleris impietate, quam reliquos mortales obligasse. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla institutione præditus est, quod in illo, qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quod si neque ratio hominibus, neque exercitatio studiosis, neque lex Hebræis per se valuit ad solidam virtutis laudem & gloriam, & nihil aliud in rebus humanis, quod de virtute commonefaciat, inueniri potest: relinquitur omnem virtutis & dignitatis splendorem præscis illis temporibus extinctum iacuisse, neque fuisse in terris locum, quod non peccati diritas, tanquam calamitas quædam exitialis atque funesta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati atque mortis, quod diutissimè terras omnes oppressit, de quo tam multis in locis sacræ literæ conqueruntur.

Neni-

Neminem esse, inquiunt, qui ius & æquitatem colat: neminem qui Deum requirat, omnes de viâ declinasse, ne vnum quidem in officio permanfisse: cuncta denique importuna tyrannide peccati & mortis atrocitate teneri. Deinde illud: studia hominum versari in summa vanitate, falsa quædam somnia consecrari, nihil nisi quod prudentiæ & honestatis inane, plenum verò erroris & nequitæ sit, amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriam & decus hominum herbæ atque flori caduco comparant, quem si ventus vehementior afflauerit, ita difficiet, vt ne minimum quidem illius vestigium relinquantur. Quale est etiam illud Esaie, Omnis caro scænum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccatum est scænum, & cecidit flos: verbum autem Domini manet in æternum. Quæ omnia manifestè declarant, nullam in rebus humanis fuisse post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec vllam veri decoris speciem atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse, cùm essent omnia vitij atque tenebris miserrimè circumfusa.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI DE NOBILITATE
CHRISTIANA.
LIBER SECVNDVS.

AM satis (vt opinor) constare potest, veræ virtutis atque solidæ dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse, cùm vltimum omnium bonorum ignoraretur a quamplurimis: cùm funestum peccati regnum omnes rationis opes comminueret: cùm eorum etiam pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, eò solùm peruenisset, vt aliquod virtutis genus, non veritate, sed ostentatione magnificum tuerentur: cùm illi etiam, qui erant diuinis legibus iustituti, propter animi imbecillitatem nefarijs erroribus occupatam, versarentur in omni genere turpitudinis & inhumanitatis. Communis igitur fuit illa calamitas, commune incendium atque flamma, quæ per orbem terrarum diutissimè peruasit: communes illæ tenebræ, quibus omnes decoris atque dignitatis rationes occultate & demersæ tam diu iacuerunt, donec tempus illud diuino consilio ab æternitate præstitum venit, quo tempore genus humanum erat e tantis malis eripiendum. Tunc enim cùm exortus esset sol ille iustitiæ, qui caliginem erroris & impietatis mentibus offusam discussit, diuinamque lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipsam honestatis formam atque pulchritudinem: tunc ad veræ virtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti atque confirmari. Nec enim

enim summus ille pater atque rerum dominus, ira scelere irritatus fuerat humano, ut non longè maiorem misericordiam in hominis salute, quàm in ruina seueritatem adhiberet. Qui quidem nec in ipsa sceleris pœna ira fuit homini insensus, ut illius diuinæ imaginis, quæ erat in homine, memoriam abijceret. Imò, cum pro criminis atrocitate clementi admodum castigatione usus est in puniendum eam pœnam in hominem constituit, non quæ vtrix esset impietatis, sed quæ faceret medicinam, & ad frugem bonam sapissimè reuocaret. Cum autem diuinæ iustitiæ ratio postularet, ut in aliquos, quorum salus propter intiram animo superbiam, erat omninò desperanda, summæ seueritatis exempla constitueret: illis exemplis editis factum est, ut multi sese a scelere & impietate remouerent: eademque opera longè plures diuinæ clementiæ lenitatem, quàm iustitiæ seueritatem experirentur. Omnia denique post peccatum, in peccati remedium constituta sunt. Propositi minæ, clades illatæ, eluiones, incendia, terrores varijs ostentis atque prodigijs hominum mentibus iniecti, bellorum tempestates, gentium ruinæ hanc vim habuerunt, ut a scelere atque flagitio mortales abducerent. Contrà verò vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, ut ad officium atque sanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, siue illæ ad sceleris pœnam comparatæ sint, siue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadam patris pietate consultum. Postea quàm verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, ut non facillè inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atque singularem summus ille medicus adhibuit: quod non tantum id quod

morbo dilapsum fuerat, refarciret: verum etiam
 priscam illam sanitatem, multis opibus & viribus
 amplificatam restitueret. Hoc autem fuit ipsa sum-
 mi Dei sapientia; ipse, inquam, patris sempiterni
 sempiternus filius inexplicabili ratione genitus, pa-
 terni splendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons
 atque principium. Ipse igitur hominem, quem ef-
 figie quadam diuinitatis olim impresserat: pecca-
 ti & mortis laqueis implicatum, & omnibus æ-
 rumnis atque calamitatibus circumuentum expe-
 tiuit, & in antiquam libertatem singulari diuino-
 que consilio vindicauit. Principio autem necesse
 erat, ut nefas illud, quo genus humanum contami-
 natum fuerat, elueretur: Numinis religio violata,
 sanctissimo quodam piaculo expiaretur: macula
 ex impietate & scelere concepta deleteretur: ut tan-
 dem posset homo, tetra peccati tyrannide libera-
 tus, antiquæ dignitatis & decoris ornamenta recu-
 perare, atque ad immortalis vitæ gloriam perue-
 nire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potu-
 it, quo tanti sceleris magnitudo procurari, aut ius-
 titiæ diuinæ satisfieri, aut elui concepta macula
 posset: omnes igitur sceleris affines, diris tristissimis
 obnoxij, turpitudine contaminati, in sempiternam
 miseriam nascebamur. Hæc erat nobis proposita
 tristis & miserrima conditio, nisi nos Christus op-
 timus Maximus respexisset, veramque hominis for-
 mam diuina benignitate suscepisset, & in illa diu-
 nitatis maiestate permanens, naturam humanam
 inaudita quadam ratione sibi conciliaffet. Omni-
 um itaque rerum dominus, qui nutu terram atque
 cælum concurtit, ut hominem miserè perditum, pa-
 radisi que finibus exturbatum, in sedes patrias re-
 duceret: a cæli vertice delapsus, in terris versatus
 est, atque ita versatus est, ut neq; a cæli moderatio-
 ne, nec ab vniuersitatis imperio discederet. Iste
 igitur

igitur diuinitatis cum humana natura scedere atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repente extirpatum est: mortis autem imperium conuulsum: omneque scelus sanctissimis sacris expiatur. Quæ enim sacrorum genera illis sanctiora possunt excogitari, quam quæ a summo illo pontifice, qui sacerdos secundum ritum Melchisedechi, priscis sanctorum patrum vaticinijs nominatus est, celebrata atque peracta sunt? Qui non ouibus, aut vitulis, aut villis hostijs vana hominum superstitione receptis, sed proprio sanguine litauit. Qui vt a capibus nostris pestem propulsaret, caput suum ad omnium salutem consecrauit. Qui se virginis cædi, & in crucem tolli passus est, vt communis sceleris pœnas ipse lueret: Deumque consceleratis hominibus insensum, sanctissimi corporis hostia placaret. O singularem diuinæ beneficentiæ magnitudinem. O immensam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibilem munerum largitatem. Ille rerum opifex, cuius virtute omnia supra subterque producta atque perfecta sunt: qui regit & temperat vniuersa, cuius maiestatis amplitudinem cœli continere nequeunt: sanctissimæ virginis vtero inclusus delituit, veramque hominis formam suscepit: vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tandem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis antè seculis à viris diuino numine afflatis prædictum erat: fore nempe, vt Deus in humana forma delitescens, doctoris officio fungeretur, omnemque nobis virtutis & honestatis disciplinam traderet. Sic enim Esaias, Fluent, inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Alibi verò ita inducit patrem cum filio loquentem. Dedit in

sedus populi, & in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de carcere vincitum. Alio rursus in loco, & filius ita de se ipso sermonem instituit: Spiritus domini super me, eò quòd vixerit dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me, & ut mederer afflictis. Baruch autem hunc Deum appellat, à quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc (inquit) in terris visus est, cum hominibus colloquutus. Ioël verò his vocibus pios excitat. Filij Sion exultate, & lætāmini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Postquā igitur cœlestis illius doctoris vox in tenebris illuxit, hominumque genus ad instituta veræ religionis atque sapientiæ disciplinam instituit: omnemque animorum cupiditatem a rebus abstraxit humanis, ostenditque nihil esse in terris magnopere metuendum: non mortem, quæ corpori tantum interitū affert, animum autē non attingit; non orbitatē, nō egestatem, non reliqua eiusmodi mala, quæ si corpori officiant, opes tamen immortalis animi labefactare nequeunt: instruxitque; deinde ad charitatem, beneficentiam, & animi moderationem: cum ista omnia in intimis sensibus hominum defixit, & ad spem gloriæ immortalis auditores erexit, studioque diuinitatis inflammavit: cui dubium esse poterit, quin iam non virtutis imago, sed solidæ ipsius virtutis splendor, homines ad gloriam natos caperet atque vehementer incenderet. Quid quòd non modò erudiuit ad honestatis atque sanctitatis officia, sed etiam vires confirmavit: quibus ea quæ docuit perfici constanter possent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonstratū. **APERIENTVR**, inquit ille, **OCULI CÆCORVM**. Non est autem intelligendum, vatem illum sanctissimum de corporis tantum oculis ista vaticinatum fuisse. Omnia enim, quæ a viris illis excellen-

tibus diuino instinctu, & inflatu prædicta sunt, a consuetudine corporis abducenda, atque ad mentis sensum referenda sunt. Subiungit deinde. AVRES SVRDORVM PATEBUNT. Surdos appellat eos, qui pietatis disciplinæ aures antea claudabant, & de quibus Ieremias, ecce, inquit, incircumcisæ aures eorum, & audire non possunt. Christi tamen beneficio factum est, ut surdi etiam auribus acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur? TVNC SALIET VT CERVVS CLAVDVS, ET LINGVA MVLTORVM IN DEI LAVDES ERVMPET. Quid per claudum intelligatur, novērunt ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exercitati. Claudii enim sunt, qui animi inbecillitate impediuntur, quò minus in curriculo pietatis exerceri valeant: qui neq; viribus eniti, neq; cursu ad virtutis præmia contendere vllò modo possunt. Vide igitur quàm multa simul in animæ salutē contulit ille vindex humanæ libertatis, qui cæcis lumen attulit, surdis aures patefecit, claudis celeritatem dedit, quæ possent instar ceruorū altissima cursu petere, & serpentibus perniciem machinari, infantibus postremò atque mutis egregiam canendi facultatem largitus est. Fuit autem id amplissimum, quòd omnis vitæ ratio afflicta atque perdita, fuerit Iesu Christi opē in pristinam sanitatem restituta: id tamen multo maius multoq; magnificentius, quòd diuino lumine collustrata, legem diuinam non tabulis incisam, sed in cernis præcordijs infixam, perpetuo studio cōseruet. Cùm enim iam nihil mentem impediret, quo minus se ipsam traderet in cœlestem disciplinam, ipsum DEI OPT. MAX. nomen animis sese insinuauit humanis: illiq; imagini diuinæ, quæ iam in ortu suo, propter conditoris similitudinem, sempiternæ legis particeps extiterat, longè clarius

lumen prætulit, totâmq; studio diuinitatis inflam-
mauit. Quod si nihil aliud est, quam ratio perfectior:
illa certè ratio, quæ non modo natura, sed quod
est longè multùmque præstantius, præsentis Dei
numine, ita perficitur, vt faciliè sese ad Dei imi-
tationem accommodet: dubium non est, quin
diuinam leggem in se contineat. Sic enim est apud
Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum co-
mo Israel. Post dies illos, dicit dominus, dabo le-
gem meam in visceribus eorum, & in corde eorum
scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est. Ip-
se, inquam, qui Dei patris virtus, & sapientia nomi-
natur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum,
& vnica vitæ moderandæ ratio, mentibus illis, quas
ex impuris castas atque sanctas effecit, præsens
semper adest, easque spiritus sancti numine concu-
tatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum
autè nihil maius concipi mente & cogitatione pos-
sit, ipso Christi numine, quod nobis præsens adest
scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem
excitamur: nulla certè dicendi vis, nulla orationis
vbertas, poterit consequi dicendo diuinæ erga nos
clementiæ magnitudinem. Atque video taceam me
Princeps amplissimè, iuuenili quadâ audacia præ-
cipitem eum cursum suscepisse, quem tenere nulla
ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum
& imensum, in earum rerum explicationem in-
gressus, quarum altitudine omnis humana dicendi
ratio atque facultas obruatur necesse est. Quid
autem dico humanam? cœlestes quidem ipsi, vix
illo genere orationis cœlesti atque diuino, de tan-
tis rebus pro dignitate disserere potuissent: tantum
abest, vt lingua mortalis impuris sermonibus in-
quinata, diuinum in hominum genus beneficium
amplecti oratione possit. Ne quis enim tantum in-
genio valet, vt queat, non dico verbis explanare,
sed

sed cogitatione concipere, quomodo Dei vnicus filius hominis formam induerit, nostramque naturam adeò incredibile coniunctionis vinculo sibi copularit, vt Deus fieret verus homo: in hoc, vt vniuersum genus humanum, & ab omni vestigio sceleris expiaret, & ab omni scelere tutum atque sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysteriũ consequetur: quã CHRISTS, tanquam molein & machinam ad euertendas opes hostis nostri cõparauit? Quis virtutein inuictam illius pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illam venenatam, in cuius potestatem vniuersum genus humanum reciderat, ilusit, atque compressit: mortisque imperium infinitum extinxit: omnesque superstitiones, atq; feritates expulit & prostrigauit? Vt interim illud omittam, quomodo a mortuis exulcitatus atq; ornatus manubijs, quas sibi bellorũ omnium victor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes seipsum intulit: vt inde sub potestatem suã, & eternam iurisdictionẽ, omnes gentes atq; nationes subiũgat. Vt etiam de illo diuini spiritus incendio reticeam, quo Apostolorum mentes inflammatae, res occultas atque cœlestes, diuina quadã constantia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum Christi nomine compleuerunt. Incutunt hæc omnia summam mentibus admirationẽ: opprimunt magnitudine sua cogitationes humanas: linguam timidam, & hæsitantem reddunt. Magna igitur opus, & arduum, & quod non modò ingenij nostri imbecillitate, sed nullis etiã humanis viribus perfici possit, est, explicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, sed diuina sapientia nostris mentibus inspirauit. Attamen id nobis e portu egredientibus considerandum fuit. Nunc quidem, posteaquam temerè in altum prouecti sumus, danda nimirum vela sunt. Ea verò

quæ iam superius, quoad licuit & fas fuit, attigimus, relinquentes reliquum orationis cursum, quo Christiani nominis diuina ornamenta continentur, Christi auxilio freti perstringemus.

PRINCIPIO autem, quantum ad virtutem attingit, si (ut est a nobis superius explicatum) ea tantum virtus dicenda est, quæ a Deo profecta, Deum semper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit; constatque, hoc virtutis genus cœleste atque diuinum, a Christi tantum doctrina, atque numine profuxisse, & ad eorum tantum animos permanasse, qui Christum sequuti sunt: relinquitur planè, in solis Christianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim sola virtus est, quæ omnes peccati neruos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuvie infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quæ tenues opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimoniz studium traduxit: viamque certam atque directam in cœlum aperuit. Conferat autem nunc qui volet, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aspectum amplissimum, cum Christiani hominis dignitate: iam videbit quantum interuallum inter vtrâque interiectum sit: Illa humano studio & exercitatione quæsitæ fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate concessa, habet firmissimam spem in summo Deo collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriam breui morituram intuetur: hæc nihil nisi diuinum atque sempiternum spectat. Illa contagione criminis obscurata, atque depressa, repit humi: hæc autem pura & inuiolata alacriter in cœlum euolat. Illa infirma spe atque animo, de gloria sua cogitat: hæc autem, spe firmissima immortalitatis, certissimoque, gloriæ fructu ducitur. Illa postremo leuissimis

mis opinionibus inflata, stultis admirationem commouet: hæc verissimo lumine sanctitatis illustrata, sapientes homines ad verum atque sempiternum decus inflammant. Denique illic videbis imaginem quandam virtutis intermortuam: hic autem virtutem ipsam, omnibus præsidij & ornamentis redundantem. Quantum autem inter utranque intersit, facillimè perspiciet, qui ad utriusq; actiones animum diligenter attendet. Qui enim Christianæ liberalitatis, mansuetudinis, temperantiæ, & reliquarum virtutum omnium officia examinauerit, eaque cum humanæ virtutis actionibus contulerit: intelliget planè, nihil aliud esse mentem hominis verè Christiani, quàm Christi ipsius sacrarium atque templum, in quo sanctissimæ Triadis numen inhabitet. Sic enim ille: ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus verò non semel Christianas mentes, sancti spiritus sana atque delubra appellat. Cùm igitur Deus ipse, in eorum animis, qui Christi viam sequuntur, quasi sedem atq; domicilium collocarit, ut eos præsentis numine incendat ad studium diuinæ virtutis imitandæ; ridiculum est aliquam humanæ virtutis speciem ad eò præcellenti comparare.

Q V I D autem de nobilitate dicam? Nam si verè sapientes homines nobilitatem virtute metiuntur: eamque nihil aliud putant, quàm gentem eximijs virtutibus illustratam: ea profecto gens, quæ diuinis virtutibus exculta est, à diuina progenie aliena esse non poterit. Itaq; non timidè & titubanter, sed maxima voce ac elato animo dicimus, Christianum genus, diuino sætu editum esse. Atq; non ita satum, ut heroum natio, quæ est apud Romanos. Illi enim, cùm propter egregiam aliquam actionem inter omnes excellerent, facillè ementie-

bantur nobilitatem: generisque principium, ad falsa quædam & impia numina referebant. Nos verò, non Iouem, aut Liberum, sed summum atque præpotentem Deum verè patrem nominamus. Neque licet cuiquam de tanta claritate sine nefario scelere dubitare: cùm id innumeris sacrarum literarum testimonijs compertum & exploratum habeamus. Inprimis Ioannes diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto præclaro beneficio affectos fuisse, vt filij Dei efficerentur. Ita vt iam nullo modo, in illa serie, quæ sanguinis communionem continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censeri: sed in diuina stirpe atque sobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater, vt filij Dei nominemur. Quid autem Paulus? Quàm multis in locis, quàm præclare, atque magnificè, de ista eximia nobilitate disserit: veluti cùm Christum fratrem nostrum nominat, cùm spiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos esse dicit: cùm maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem nostrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipsius Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Et alibi, Nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater cælestis. Tum postremò illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Aetas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere, diuinam istam generis claritatem cõfirmantia. Sed hæc satis superq; sunt, ad alia præsertim properantibus. Illud autè admonere non alienum puto: non esse plures, atq; diuersas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine disiunctæ, conditione dispares, locis infinitæ sint: postquàm

tamen

tamen omnes vnum in locum congregatæ sunt, vt apud Christum imperatorem militent, omnes repente eodem agnationis & propinquitatis vinculo constringuntur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt, & in diuinam familiam adoptatæ, in qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem deposuerunt, amissæque priore vita, quasi iterum nati in nouam ingredi cœperunt: facta est continuò mentis humanæ renouatio, & ornatus incredibilis exortus est: ita vt vix iam vestigium vllum infirmitatis humanæ relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes vitæ misérias & acerbitates nati. Ille, ille, inquam, est natalis dies, incredibili lætitiâ & voluptate celebrandus, quo die nobis diuina lux oblata est, salus atq; libertas Christi optimi, maximi beneficio constituitur. Nec enim tam eorum parentum liberi appellâdi sumus, per quos ista misera mortaliq; vita fruimur, quàm ipsius Dei, à quo diuinum illud vitæ genus habemus, & per quem immortalitatem aliquando consequemur. Idcirco quamuis genus mixtum & varium ex omnibus serè nationibus, locis, moribus, natura dissimilissimis ad istam sanctissimi sœderis societatem ascriptum sit: vna tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentilitatis stirps & origo. Generis principium (vt est superius ostensum) ipse Deus est, qui nutu cōdidit atq; cōtinet vniuersa: in quæ omnia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim nos generauit: diuinisq; muneribus ornauit, & in hæreditatē immortalis gloriæ vocauit: omnibus deniq; ornamentis cœlestibus affecit.

Quid iam altius animo fingi potest, aut magnificentius, quàm humo excitatum esse genus humanum, ut ascendat ad quendam diuinitatis gradum atque amplitudinem? Ostendet iam qui volet imagines suas: nobilitatis seriè à stirpe repetat: Herculem aut heroum aliquem generis sui principem & authorem leuissimo orationis genere confirmet: aut si commodum est, dicat se Ioue progenitum patre: dummodò nobis verè licet, immortalem Deum parentem nominare: quod quidem maximè licet, cùm intus inclusum numen sentiamus, quod istius diuinæ claritatis tanquam pignus habemus. Nullum enim certius aut grauius testimonium dici potest, quàm illud spiritus sancti donum, in Christianos homines magnificentissimè collatum, quo inflammantur studio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & charitatem incredibilem conciliat.

H O C igitur præsentis numinis subsidium eiusmodi est, ut nos infirmo animo atque spe esse non sinat. De quo ut commodius disseramus, ipsius Christiani nominis ratio atque dignitas explicanda est, cuius originem paulò altius repetemus. Illud autem cùm sit vulgatissimum, non necesse est admonere, Christi nomen ab vnctione ductum. Si quidem *χριστός* apud Græcos, idè valet, quod vngi apud Latinos. Fuit olim vnguentum quoddam sanctum & religiosum, incredibili cæremonia constitutum, quo solebant vngi designati sacerdotes, Reges, atq; prophetæ. Nemini autem vnquâ fas fuisse in sacerdotium venire, aut ad regiam dignitatè ascendere, nisi illo sacro vnguento fuisset antea delibutus, vulgatius est, quàm ut cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem Prophetæ, etiam illo perfunderentur, ex Regum historijs intelligimus.

Illic

Illic enim imperat Deus Helix, ut vngat Azaëlem
atque Ichum: & eorum, alterum Syriæ regno, al-
terum Samariæ præficiat. Addit deinde, Heli-
szum autem filium Saphat vnges Prophetam pro-
te. Itaque neque regnum administrare, neque sa-
cerdotium inire, neque vatibus etiam interdum di-
uina mente aliquid in posterum præsentire, aut ar-
cani quippiam interpretari licebat, nisi prius fu-
issent vnguento illo rite perfusi atque consecrati.
Non quidem quoddam esset ea virtus in cassia, aut ci-
namomo, aut in reliquis odoribus oleo commistis,
ut sine illis existimemus, neminem ad honores
summos peruenire potuisse. Sed nimirum aliud
vnguenti genus erat occultum atque diuinum, cu-
ius istud à Mose compositum, umbram & imagi-
nem gerebat: sine quo nemo pro dignitate reg-
num, tueri potest: nemo sanctissimis sacerdotij
muneribus castè fungi: nemo denique diuino mo-
tu animi futura peripicere. Nec est enim aliud
hoc genus vñctionis, quàm diuini numinis præsens
auxilium, & cœleste munus apud mentes castas &
puras diuina benignitate collocatum, cuius vir-
tutè multi in terris positi, cœlitum iura sunt quo-
dammodo consequuti. Hoc est illud vnguendum,
quo Christus fuit copiosissimè perfusus, quemad-
modum scriptum est: Spiritus Domini super me,
eò quod vnxit me. Daniel autem non modò de
hac vñctione prædixit: sed tempus etiam septua-
ginta hebdomadarum præfinitum esse monstrauit:
intra cuius temporis fines futurum erat, ut elueretur
omnis peccati macula, & sceleris improbitas
expiaretur, & sanctorum princeps vngeretur: non
vnguento aliquo, cuius breuem & fluxam volupta-
tè sensu corporis vsurpamus: sed illo, cuius volupta-
tem sempiternā mēte sentire possumus. Ut planius
alio in loco demonstratur. Quem vnxit Deus (in-

quit ille) spiritu sancto, & virtute. Cum autem omnia munera, quæ fuerant priscis temporibus adumbrata, & diuersis hominibus distributa, fuissent excellenter, atque simul omnia in Christum conferenda: (nam & regnum illius sempiternum, atque summum sacerdotium diuinis oraculis prædictum erat, & eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus) cum igitur omnibus gloriæ ornamentis, atq; summis honoribus fuisset supra omnes mirabiliter honestandus: par fuit, vt præ omnibus eiusdem hæreditatis atque gloriæ consortibus vngeretur. Vt est in Psalmorum libro: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Myrrhæ gutta, & cassia distillauerunt à vestimentis tuis, Ihs itaque odoribus & vnguentis affluens, vnde etiam Christi nomen habet: rex regum factus, summum item sacerdotium consequutus, & omnium diuinorum consiliorum particeps atque administer effectus, ita gubernat vniuersa, vt etiam pacem nobis à Deo patre conciliet: & omnem sapientiæ disciplinam, & res ab humana scientia remotissimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atq; diuinitatis ornamenta, vno Christi nomine continentur. Cum autem ex eo, quod in rege Christo redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viam, & authoritatem sequuti sunt, quos fratres, socios, bonorum omnium consortes appellat: iure atque merito factum est, vt Christi nomen obtineant, & vel quòd venerentur Christum, vel quòd eiusdem vñctionis participes existant, Christiani nominentur. Sic enim est apud Ioannem: Vos vñctionem habetis à sancto, & nostis omnia. Et paulò inferius: Vñctio, quam accepistis ab eo, manet in vobis: & nõ necesse habetis, vt quisquam doceat vos: sed vñctio eius docet vos
do

de omnibus; Cùm autem virtus istius vnctionis eiusmodi sit, vt reges creet, sacerdotes constituat, mentes diuinis motibus inflammet: dubium non est, quin omnes verè Christiani istorum ornamentorum omnium partem consequantur. Non enim solùm regnum possident, & ad sacerdotium electi sunt, vt inquit Ioannes in Apocalypsi: sed habent etiam magnam occultarum atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, vt hic de regni illius futuri immortalis atque diuini opibus reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi coercendis, diuinis legibus vitur, omniâque dirigit ad Christi regiam disciplinam atque normam, quàm principem dedecori atque turpitudini tanquam vile mancipium seruientem. Rectius sacerdotem illum, cuius sancta atque pura precatio, longè multumque priscum illud sacrificium, vel matutinum vel vespertinum, ad religionem antecellit; quàm Caipham, qui manibus consceleratis sacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoscit, quæ sunt supra hominis ingenium, certissimamque salutis viam exploratam habet: quàm Balaam, qui cupiditate cæcus, perniciem sibi paratam nõ vidit. Diuinitus igitur illud Mosis elogium ab Apostolorum principe, cùm de dignitate Christianorum disceret, vsurpatum est. VOS, inquit, GENVS ELECTVM, REGALE SACERDOTIUM. Vide autem, quomodo cum regia dignitate sacerdotiũ copulauit. Nulla enim ratione vult has dignitates à se inuicem disiungi. Nec enim castèungi poterit sacerdotio, qui neq; se, neq; alios iustè rexerit: nec is qui iustitiâ regiè colit, honore sacerdotis carere poterit. Non quidè, vt continnò sacra omnia possint administrari, per illum qui honestè vixerit. Sic enim omniũ munerũ confusio inducere-

tur, & omnes dignitatis gradus tollerentur: qua
 quidem re nulla capitalior esse potest. Erit tamen
 sacerdos, omnis qui iustitiam excoluerit, ad illud
 sacri genus ritè peragendum, quod est, exhibere
 proprium corpus hostiam viuentem, sanctam, Deo
 placentem, & cultum è pia mente atque ratione
 depromptum. Quid deinde sequitur? GENS
 SANCTA, POPVLVS ACQVISITIO-
 NIS, VT VIRTUTES ANNUNTIE-
 TIS EX EO, QVIDE TENEBRIS VOS
 VOCAVIT IN ADMIRABILEM LV-
 CEM. Iam quod dicit sanctum, quod è tenebris
 ereptum & in lucem admirabilem, hoc est, in diui-
 narum rerum atque cœlestium notitiam vocatum:
 spiritus sancti beneficium est, numine suo mentè in-
 terius illustrantis & commouentis, atque ad sum-
 ma omnia perducentis. Hoc autem cuiusdam diui-
 nitatis esse, prophetieque dignitatem attingere,
 quis non videt? Nec est enim aliud prophetie mu-
 nus, quàm rerum occultarum, quarum vel inuesti-
 gatio, vel inuentio supra naturam humanam est,
 per diuinum numen facta demonstratio. Cùm igitur
 tam multa nobis supra sensus hominis à Deo
 in lucem prolata sint: dubitamus quin versetur in
 animis nostris præclara quædam diuinitio, atque
 certissima multarum rerum præsensio? Quid enim
 est aliud fides, qua insigniti atque fundati su-
 mus vniuersi, quàm certissimum argumentum earum
 rerum, quas adipisci speramus, animis nostris
 per diuinum numen infixum? Ita fit vt numinis ipsi-
 us instinctu nobis ea polliceamur, quæ humanâ co-
 gitationem longè superant: quod iam sine dubio
 pertinet ad officium vaticinij. Non vulgari igitur
 aliquo Dei optimi maximi dono atq; munere hoc
 Christianorum nomen cômendatum est: sed mul-
 tis atq; præstantissimis ornamentis affectum. Sic
 est

est enim diuino spiritu afflatum, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futuram immortalitatem excitari possit.

Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quod magnopere intersit ad Christianæ gentis celebritatem, quàm multas imagines suorum enumerare valeat, aut quàm multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possessio retenta. Cùm enim generis principium ad Deum referat, inuidiam nouitatis non formidat. Sed ne videantur exclusi non pauci, qui in ista familia principem locum tennerunt & quorum diuina virtus multis in locis enituit, sermonem etiam de his instituendum putauì. Non est enim cur huius nominis ortum ex Antiochiæ gestis repetamus, in qua primùm (vt est apud Lucam) Christiani vulgò nominati sunt. Quamuis enim tum primùm vulgari cœpisset, multò tamen antè quàm Iesus oriretur in terris, versata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim, quod Christi disciplinam & imperium sequantur, Christiani nominati sunt: siue ab vnctione illa cœlesti nomen istud ductum est: siue (quod magis reor) vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quod scilicet & in Christi verba iurarint, & eiusdem vnctionis participes extiterint: quis erit tam amens, vt Moïsen ab hac familia se iungat; qui Christi contumeliam in se accipere maluit, quàm regio luxu circumfluere? Quis Iacobum, qui Christum scalis innixum summa religione veneratus est? Aut Isaacum, qui vt hostia Deo consecratus, Christi supplicium adumbrauit? Aut Abrahamum, qui Christi diem vidit, & ex eius aspectu fuit eximia atque incredibili voluptate

perfusus? Quis porro Dauidem, ab ista gentis serie secernendum putet? cum quo fœdus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondam cum maioribus iſtū, sanctissimè renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos, qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: neminem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illum gerendas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium & cupiditatem sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri, omni genere virtutis ornati, quàm plurimis signis expresserunt. Et quemadmodum, cum in speciem triumphi Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circumfluens, cuius pars antecesses vestibibus viam sternebat: pars verò sequens maximo plâusu gratulationem significabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictam celebraret: sic etiam & præsci illi Heroës viam Christo munierunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectati sunt, & omnium voce vnus regis atque domini laudes in cælum efferuntur. Hoc illud exemplum fuit, quod Moysi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi Deus) & fac secundum exemplum quod tibi in monte monstratum est. Nec Moysi solum, sed omnibus illis, in quibus fuit singularis pietas atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi, quibus floruerunt, per Christum, vnicum rerum humanarum perfugium, consequuti sunt: quem fide persuasi venturū sperabant: quem iam animo vt præsentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia serua-

seruabant. Vt autem illud omittam, quod non omnino illius aspectu caruerunt; non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit, vt Moysi cum multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma; vt Esaia in illa sede regia atque diuina collocatus; vt multis alijs quos non est facile percensere. Vt igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis Christum in aliqua forma latentem aspexerunt: illud certè constat, omnes illos ad Christianæ disciplinæ rationem vitæ officia omnia perpendisse. Cum enim animaduertas Mosem supplices manus ad Deum tendentem, & pacem atque veniam inimicis implorantem, dubitas quin ad Christi præcepta omnes actiones vitæ direxerit? Vt interim de reliquis sileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, singulari clementia, & reliquis virtutibus Christi disciplinam egregiè præstiterunt. Quid enim opus est singulorum res gestas exponere? Qui in vitam Samuëlis inspiciet, qui res ab Ezechia gestas animaduertet, qui Iosiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiusdem ordinis homines considerabit: intelliget planè, illos magis ad legis finem, hoc est, ad Christum, quam ad ipsam legem officia vitæ accommodasse. Si igitur Christianos dictos esse placet, ex eo quod Christi disciplinam sequantur: nemini dubium esse potest quin & illi, qui Christum nasciturum prospexerunt, & in illius doctrina & beneficio omnem spem salutis repositam habuerunt, Christiani nominari possint. Si verò maius nomen ab vnctione deduci: neque sic vlla causa est, cur dubitemus, fuisse illis nomen hoc insigne communicatum. Sic enim de Abrahamo & eius liberis scriptum est: Nolite tãgere Christos meos, & in prophetas meos mali quippiã moliri. Quos Christos

Deus appellat, satis perspicuum est, non legis vnguento, quod nondum fuerat institutum, sed illo diuino fuisse delibutos, & ea de causa Christos appellatos. Sed quid attinet de isto spiritus sancti dono atque munere plura dicere? Numquid parum manifestum est, neminem, postquam illa criminis plaga iniecta est generi humano, potuisse ullam veræ virtutis actionem suscipere? Ergo quicumque virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus suis, sed diuino numine assequuti sunt. Quicumque enim illorum hominum memoria, ingenij atque naturæ opibus diffusus, ad Deum confugit, ab illoque misericordiam atque clementiam implorauit: facile expertus est diuinæ benignitatis magnitudinem, animumque antea perculsum & afflictum, diuino præsidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari sensit. Nihil itaque memorabile, nec in republica constituenda, nec in sacrorum religione atque cultu, nec in rebus bellicis effectum est, nisi spiritus sancti numine mentem principis alicuius excitante & commouente. Vnde illud est, Factus est super Iephte spiritus domini: & Irruit spiritus domini in Samsonem: & Influxit spiritus domini in Saulem: & eiusmodi sexcenta sacrarum literarum monumentis æternitati commendata. Dubitas igitur illos homines in Christianorum ordinem atque dignitatem reuocare: qui eodem quo nos diuini spiritus munere affecti fuerunt: & qui omnia salutis præsidia in Christo constituenda putarunt: cuius vnus beneficio ad eam quam adepti sunt, dignitatē peruenire poterāt. Nec enim est aliud humanæ calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostendi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes usque eò progressi sunt, vt adoptionis spiritu fruerentur, gentiles atque maiores nostri sunt, ipseque

ipseque Abraham parens noster est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos perveniret, nosque simili pietate illius fidem referamus, quam ij qui se ortos ab illo putant, neque tamen domestico exemplo a scelere & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognitione, omnia sint a sensu corporis ad mentis dignitatem conferenda, non multum refert, cuius sanguine procreatus sis, sed cuius vestigijs ingressus, vitam instituas. Merito igitur animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tuebant, a Christi præcuratore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam, inquit, securis ad radicem arboris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua a generosa stirpe excisi sunt. Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitrabantur, ad summam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito atque iure sustinent, Generatio praua atque adultera, & Germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obscuro & humili loco nati eramus, in Abrahami familiam translati sumus: & in maioribus nostris omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miseri homines intelligunt. Sed quemadmodum se Iudæos appellant, cum non sint: ita Abraham nomine gloriantur, cum a florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiecti: & nunc vagi & exules errent, vndique exclusi, & ornamentis omnibus spoliati. Nos, nos, inquam, verè Iudæi sumus, modò generis antiqui dignitatem iustitia atque pietate tueamur. Nam si carnem non circumcidimus, animi circumcisionem libenter amplectimur. Pascha verò si non ag-

ni sanguine consecramus, Christum pro nobis immolatum veneramus, cuius sanguine insigniti, omnem a nobis pestem & vastitatem depulsam esse confidimus. Et si a fermento non abstinemus, vetusti tamen sceleris contagionem formidamus. Quid multis opus est? omnes illas cæremonias ab antiquis institutas, summa religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, ut Christiana dignitas exigit, ab illa corporis consuetudine, quæ iam temporibus ita postulantibus sepulta est, ad diuinam virtutem intus inclusam, esse conferenda putamus. Illum autem Iudæi generis atque nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est: Iudæ, te laudabunt fratres tui: manus tuæ in ceruibus inimicorum: adorabunt te filij patris tui. Quod quidem vaticiniū ad Christum spectare, nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui disciplinæ veteris umbram tantum inanem cōsecrantur, & salutem diuinā clementia constitutam, & a lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt: an illi potius, qui illius disciplinæ sapientiam literis occultatam, summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius asseuerare, illos ab Abrahamo ortos esse, qui ab illius virtute degenerarunt, & in Deum contumaces atque rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt, & veræ religioni paruerunt? Quemadmodū igitur illi viri excellentes Christianæ vitæ splendore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum vestigia persequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo vitæ relinquitur. Siquidem omnia quæ hostili odio antea dissidebant, omnium necessitudinum vinculo cōstricta sunt, per summum illum pacis interpretem, qui non solum humanis diuinā conciliauit, sed etiā diuersissima

diuersissima hominum studia, & dissimillimam vitæ rationem ad summam concordiam adduxit, & ex rebus maximo interuallo distinctis incredibilem concentum effecit. Si igitur Abraham gentilis noster est, quis prohibet, quò minus eos etiam, qui illo longè vetustiores fuerunt, & eiusdem fidei atq; religionis consortes extiterunt, in eiusdem familiæ dignitate contineri existimeamus? Quid autem dico vetustiores? Imò verò ab vniuersitatis primordio licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic releram diuinos illos homines ad omnia summa natos? qualis Abel fuit, cuius oppressi & occisi sanguis eas voces mittebat, quæ in cælum penetrarent, atq; ad aures diuinæ peruenirent. Qualis item fuit ille, qui a Deo raptus est, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti, quos Moïsi testimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetustius Christianæ gentis splendore dici potest? quæ iam ab illo tempore, quo iste rerum ornatus & pulchritudo cõstituta est, in summa dignitate fuit: quæ singulari fide, eximia virtute, incredibili sanctitate cõtinuata, vsq; ad Christi aduentû permansit: & quæ antea firmo animo atq; spe se omnia consequi posse per Christum confidebat, omnibus nûc ornamentis Christi beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudē & gloriā deesse potest? Nam si virtute decus excolitur: in sola Christiana gente vera virtutis decus & solidæ dignitatis lumē elucet. Si maximorû hominû gloria genus cõmendatur: innumera multitudo est eorû, qui huius claritatis possessionē perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate cõciliatur amplitudo: nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

S E D quoniam non est satis disserere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquam partem persequere: non alienum erit, posteaquam de Christianæ

virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatem nobilitatis ostendimus, nunc de singulis disputare. Non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de ijs tantum, quæ magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videtur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum, maximæ autem virtutes appellantur illæ, quibus qui sunt præditi, non utilitati suæ cōsulant, sed communi salutī prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas & animi magnitudo: certè vel ea solùm ratione perspicuum est, in solis Christianis esse summam nobilitatem: cū soli sint illis virtutibus cumulati, quæ genti veram claritatem & splendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium sumamus: illi soli possunt colere iustitiam, qui nulla cupiditate impediuntur, nullo moru iracundiæ a mentis statu deducuntur, nullius odio aut offensione commouentur: qui postremò non hominum rumori seruiunt, sed ipsa rectè factorum conscientia sustentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira aut cupiditate, aut reliquis eiusmodi morbis implicatus, non facillè cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quavis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de causa in iustitiam incumbit, non iustitiam tuetur, sed simulatione, & inani iustitiæ ostentatione laudem aucupatur. Propterea enim quòd innocentiz nomen cupit obtinere, tantisper diu testes habuerit, sese in officij regionibus continebit: infamiz autē timore sublato, non dubitabit iura omnia commo-di alicuius gratia violare. Quare ut ij, quorū mentes humi defixæ & varijs animorum tempestatibus agitatz sunt, qui res humanas admirantur, & in illis omnia pōnunt, iniuria abstinere nulla ratione possunt:

possunt: ita illi, qui mentes inuictas à cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana & in diuina suspiciunt, iniuriam nemini constare possunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Christianorum præter nomen, cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotissimi: sed de ijs tantum, qui veri Christiani sunt, Christi que moribus & institutis viuunt. Quo enim modo eiusmodi hominem ad iniuriam inferendam impelles, qui neque cupiditati seruire, neque libidine incendi, neque ægritudine vlla frangi potest. Num existimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit & pro nihilo ducit. Num supplicij metu? sed frustra illi comminaberis, qui iniustitiæ turpitudinem instar omnium suppliciorum putat. Odio fortasse, inquires, aut offensione aliqua cõcitatus, inferet iniuriam. At nullum odium maius esse poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuò continebit, nec vlla offensione lacessitus animum inducet, vt optimi domini atq; parentis voluntatem offendant. Quid autem (vt vno verbo dicam) iniquitatis suscipiet is, cuius omne vitæ studium in omnium hominum charitatem comparatum est? Qui inimicitias persequi facinus nefarium putat: iniuriam vlisci scelus atque flagitium. Qui, id quod proximè accedit ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, vt inimicis etiam benignè faciendum putet. Est enim Dei maximè proprium, indignissimis etiam misericordiam impertiri: nefastis & impuris hominibus huius lucis vsuram largiri, flagitiosissimis quibusque magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non statim, vt quisque facinus aliquod nefarium suscipit, in sceleratorum penam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miseræ regionem: sed spa-

spatium dat resipiscendi, & incredibili clementia vocat ad sanitatem, vt tandem in viam redeuntibus ignoscat. Huius autem diuinæ benignitatis imitandæ tanto studio effertur ijs, qui sequuntur Christi disciplinam, vt vel in eâ summam religionis esse ponendam statuunt. Idcirco, neque conuictijs lacessiti commouentur, neq; vexati maledictis incenduntur, nec iniurijs prouocati ultionem vllam machinantur. Imò, quod planè diuinum est, certamen illud sibi propositum existimant, vt inimicorum improbitatē beneficiorum magnitudine vincant, & eorum etiam saluti cupiant esse consultum, à quibus per summum scelus oppugnantur. Istos igitur existimas ad iniquitatem impelli posse, qui neque cupiditate frangi, neque timore debilitari, neque odio vllius immoderato incendi possunt? Qui etiam in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt? Qui postremò tunc se putant maximum lucrum facere, cum omnium commoditatibus inserviunt? Nam quid ego de liberalitate dicam? cum illud conslet, omnia sermè viuendi præcepta, quæ à summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordiz atq; beneficentiz rationem maxinè pertinere. Nec enim, ad vllius virtutis officium studio maiore nos instruit: neque frequentius aliquid inculcat, neq; rursus vitium aliquod acerbis reprimat, atque vehementius, quàm auaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque aded cum ponit ante oculos illius extremi iudicii seueritatem: & ostendit, qui nam in cælum euocandi sunt, qui rursus in impiorum sedem atque tenebras detrudendi: non alia officia enumerat, quàm ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur; nec nominatim alijs comminatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hospitem, inquit, me non recepistis: nudum non operuistis: infirmum non visita-

sis: & reliqua omnia eiusmodi. Quod quidem non sic est accipiendum, ut putamus, aditum ad gloriam esse reliquis virtutibus interclusum, aut reliqua facinora non esse supplicio acerbissimo punienda. Quid est igitur in causa, cur alia non commemoret? An ob id, quod, quemadmodum nulla virtus est, quæ magis Dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia: ita nihil est retrius, nihil odiosius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auaritiæ & immanitatis? Cum igitur futuri iudicij rationem exposuisset, non necesse habuit omnia officiorum genera persequi, sed ea tantùm voluit oratione complecti, quæ sunt in omni vita præstantissima. Nec enim quidquam in terris fieri potest, quod Deo sit acceptius, quàm ferre opem miseris, præbere per fugium afflictis, tribuere misericordiam percussis, beneficijs iuuare quamplurimos, bene de vniuersis promereri. Nullum est remedium præsentis, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cælum via expeditior. Omnes igitur, qui non solum nomine Christiani sunt, sed, qui vita etiam atque moribus cum Christi disciplina congruunt, huic vni virtuti præcipuè incumbunt, eandem perpetuo studio colendam putant, in eademque magnum robur atque firmamentum salutis ponendum arbitrantur. Tum demum se existimant, illius institutum atque exemplum sequi, qui diuinæ & immortales opes nobiscum communicauit, cum omnes suas opes in utilitatem omnium conuertunt. At vide quantus sit Christianæ liberalitatis splendor, quanta dignitas & amplitudo. Satis amplam sibi beneficentiæ laudē vulgo quæsisse videtur is, qui ex eo, quod sibi superat, alij gratificatur. Maxima deinde pars, ipsius liberalitatis officia, ad eò angustis regionibus definit: ut ne-

mini se quippiam debere, nisi sibi atq; suis arbitretur. Si verò beneficia in alienos conferenda sint, apud eos collocat, qui videntur posse referre gratiam cumulatijs. At verò, qui se Christi disciplinz penitus dediderunt: non solum in pecuniæ abundantia, sed etiã in angustijs omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminem putant alienum, cui possint opitulari. Postremò, non tam in eos benefici sunt, à quibus possunt officij fructu repetere quàm in illos, qui propter omnium rerum inopiam & egestatem, minimè idonei sunt ad gratiam referendam. Nec ij sunt vllò modo, qui pecuniam tantum, qua quidem nihil est homini Christiano vilius, profundant, reliqua vero cõsiliij, virtutis, industriæ, diligentiz officia negligant. Imò quicquid ingenio, labore, studio, vigilantia perfici potest, semper pro aliorum salute libentissimè suscipient: nec vllò capitis periculo ad aliorum hominum, præsertim Christianorum, pericula propulsanda impediuntur vnquam. Tanta est enim inter eos, qui Christi præceptis conformati sunt, in religione colenda conspiratio: tanta officiorum omnium societas: tanta deniq; amoris coniunctio: vt nemo propriam salutem, aliorum salutem putet anteponendam. Non igitur est cur admiremur, tantam multitudinem extitisse eorum, qui vt aliorum indigentiam subleuant patrimonialia sua profuderunt: cum multi etiã, vt aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissimè dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero aliquos percensere. Ab omnibus enim ista charitatis officia, in ecclesiæ primordio colebantur, & nunc non ab vniuersis deferuntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modò contemnant opes & facultates, verum etiã, si res ipsa postulare, vitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerent. Semper enim Christianæ virtutis atque probi-

probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissimè, & quamplurimos illustravit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atque in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed à Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur decrunt, qui non modò communem salutem omnibus suis commoditatibus anteponant, sed etiam vitam libentissimè pro omnibus impendant. Fuit autem hoc in ista cœlesti disciplina, ut alia omnia, admiratione longè dignissimum. Cum enim homines, ad amoris conjunctionem nati sint: enenit tamen, ut vitijs atque cupiditatibus impediti, rarissimè sese ad amicitiz studium applicarent. Itaque per tot sæcula, vix duo aut tria amicorum paria reperta sunt à quibus amicitiz ius sanctè coleretur, quæ etiam fabulis magis & antiquitatis opinione celebrata, quàm certa fide comperta & illustrata sunt. At postquam mentes humanæ, huius doctrinæ lucem aspicere potuerunt, tanta continuò fuit inter homines amoris consensio, tam sanctum inter omnes sædus amicitiz factum est, ut nemo quippiam ab alijs seiunctum atque segregatum haberet, sed quilibet eorundem omnes suas fortunas in omnium vsum conferebat. Quid autem dico fortunas, cum manifestum sit, omnium voluntates ita conglutinatas fuisse, ut nihil quisquam sentiret, quod non esset ab vniuersis cōprobatum: nihil expeteret, quod non in omnium salutem redundaret? Multitudinis autem credentium (inquit Lucas) erat cor vnum & anima vna. Neque quisquam, eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia cōmunia. Vides igitur illam illustrem atq; præclaram amicitiz speciem, quæ virtutis opinione conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata admirationē incutiebat: ad quam vix duo

aut tria hominum paria peruenerunt, non iam institutam à paucissimis, sed ab omni Christianorum multitudine incredibiliter excultam. Tanta enim facta est animorum conjunctio, ut nò modò eisdem moribus & institutis uiuerent, verùm etiam vniuersi vna mente atque voluntate constarent. Denique in solis Christianis verum lumen amicitiae mirabiliter eluxit. Quemadmodum enim in multis fuisse virtutis conatum animaduertimus; in nullo tamen qui religionis expertus esset, virtutis perfectionem inspicimus: ita quamuis multi imaginem amicitiae tenuerint, ipsius tamen verae amicitiae splendor in solis Christianis exiit. Cùm enim amicitia virtute nascatur, necesse est ut vera atque perfecta amicitia in ijs tantùm sit, in quibus perfecta virtus insidet. Sed satis sit in hoc libro de iustitia, liberalitate, & fonte liberalitatis amicitia breuiter disputasse. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Christiana latius disserendum est, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Christianis minimè cōcedunt, deinceps persequemur.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CHRISTIANA.

LIBER TERTIVS.

DIVINA Christiani nominis ornamenta, iustitia, atque benignitas, non quidem eo genere orationis, quod rerum magnitudo postulat: sed eo, quod ingenij nostri tenuitate excoli potuit, superiori libro

bro persequuti sumus. Restat igitur Ludouice princeps amplissime, vt de magnitudine animi atq; constantia paulò fufius difputemus: cuius quidè virtutis ea dignitas est, vt nullæ orationis vbertate exprimi poffit. Semper enim summâ admiratione excitauerunt mortē contemnētes, corporis cruciatus animo perferentes, nullis doloribus à mentis ftatu & à vitæ dignitate difcedētes. Nā cū omnes vitæ incunditate ducamur, atq; naturę blandimenta cōfectemur, quicunq; mortē contemnit, naturā ipsam planè vincit. Quantum autem apud omnes nationes admirationis atque dignitatis habeat mortis contemptio, illud vel maximum indicium facit, quod nulla virtus æquè doctōrum hominum monumentis celebratur, nulla simili genere laudis effertur. Iusti & moderati homines mediocriter laudantur, fortes verò atque magnanimi fveribus ipsis inferuntur. Socrates, qui vt temporibus illis fuit vnicum continentię atque moderationis exemplum, nullo genere virtutis æquè illustratus est, atque illa constantiā, quam adhibuit in retinenda dignitate, cū iudicij sententijs ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui difficillimam aliquam fortunam fubeunt, omnibus fortunis atque folatijs fpoliati iacent, fi in falutis desperatione fibi manus afferant, quanquam in eo genere mortis inftit quædam timiditatis fufpicio (non enim videntur tam retinendę constantię caufa, quā calamitatis effugiendę, ad lethum properafse) illi tamen ipsi, qui fic à vita voluntate fua demigrant, eximij fape laudibus celebrantur. Tantum enim dignitatis habet animi virtus, vt eius etiam falfa fimulatio admirationem commoueat. Quod fi ita eft, quis poterit oratione complecti Chriftianę virtutis constantiam atque magnitudinem? Benim fi vires eloquentiffimorum hominum

cùm ipsius humanæ virtutis laudes exornare voluit, rei magnitudine interdum obruuntur: quod orationis genus, incredibile, atq; diuinum erit, quo possit quisquam dicendo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus: posteaquâ semel à nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omit-tendo desidiæ crimen, quàm fuit audaciæ in susci-piendo; quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstantiam latius explanare conabimur.

ATQVE primùm, quantum inter illam & humanam fortitudinem interfit, animaduertendum est. Principio, si finem respicias, qui pro Christo dimicant, ipsum verum virtutis finem assequuntur: qui autem diuitias, aut gloriam popularem sibi proponunt, neque summum illud bonum intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quàm fortes appellandi sunt. Deinde plerique se periculis obijciunt, non iudicio, sed aliquo aniri furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cùm solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habent animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atque solutum. Illi postremò nunquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim nisi aut aliquam spem salutis & commodi sequeretur, aut omnino à spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cùm ijs vitæ amœnitate frui licuisset: ita vt altera ex parte nulla spes salutis ostenderetur, ex altera si à mentis sententia destitissent, multa ad vitæ iucunditatē proponerētur; tamen ad certum mortis acerbissimæ supplicii profecti, omnia vitæ blandimenta repudiarunt, & neque minis, neque promissis, à fidei atq; pietatis religione de-
pelli

PELLI potuerunt. Iam quantum illud est, quod cum ex omni penè memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui disciplina & exercitatione, perpetuoque vitæ studio id assecuti sint, ut oblatam mortem æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiterit, non modò virorum atque mulierum, sed etiam puerorum atque propemodum infantium, pro Christi religione, verbera, cruces, ignes, mortem postremò atrocissimam, inuictò & alacri animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro salute, atque dignitate cõtenderent, ut sanctissimæ religionis memoriam, ex animis omnium delerent: cum ipsi dæmones, authores sceleris & impietatis, animos illorù, quos impurissima superstitione obligatos in potestate continebant, ad immanitatem inflammarent: cum omnia exquisitissima suppliciorum genera, ad Christiani nominis perniciem excogitarentur: cum vis, & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur: cum ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent: tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus, ut non modò illa constanti, perpetua, inuicta pietatis defensione, hostium potulantiam liberè confutaret: sed etiam sese pro Christi confessione, in eadem & flammam ultro atque libenter obijceret. Abducebantur ad necem & cruciatum, verbera, cruces: vincula & inaudita tormentorù genera cõstituebantur: neque satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi, si statim spiritum auferrent innocentibus: longo cruciatu cõtumaciam illam, non à superbia, sed ab inclyta virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabant, quàm inuidia illius eximie virtutis, qua omnes minas suas irrideri atq; contemni cernebat.

Nullis tamen neque minis, neque terroribus, neque exquisitissimis supplicijs, Christiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cùmque tortores, atque aded tormenta ipsa deficerent, illi tamen heroës inuicti, in eadem semper mentis constantia permanebant. Cùm vero rursus ex interuallo carnifices ad corpora sanctorum omni cruciatu laceranda redirent, ipsi sanctissimi homines, animo mirandum in modum confirmato atque renouato, ad eadem supplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, nisi quæ Christû diuinæ laudes celebraret. Quid iam clarius aut magnificentius dici, aut animo concipi potest? Gloriosum omnibus videtur, in corporis cruciatu seruare constantiam: at isti non modò constanter, sed etiam cum summa voluptate cruciatum omnem perfeiebant. Certissima namque triumphî spes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti læticia cumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum laudibus in cælum extollitur. At in Christianorum gente, neque ætatis ratio, neque sexus imbecillitas, neque generis, aut ordinis conditio, decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam, cùm pueri etiam atque virgines innumerabiles, nulla crudelitatis supplicia pro Christo recusarint? Quam multi serui, vt veram animi libertatem tueretur, omnes acerbitates suppliciorum despexerunt? Quam multi milites, quod genus hominum plerumq; ab omni studio sanctitatis abhorret, mortem pro Christi laude susceptam, omnibus coronis & triûphis ante tulerunt? Nec est necesse omnes Mauricios, Sebastianos, Catherinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc satis constat, innumerabile atq; propemodum infinitâ multitudinem fuisse, quæ ad illius virtutis eximiam laudê peruenit: cuius imaginem vix homines excellenti inge-

ingenio præditi post longam exercitationem tenerunt. Quod satis indicio esse potest, longè aliud virtutis & constantiæ genus istud esse, ab eo, quod philosophorum præceptis & literis cõtinetur: quod non humana disciplina, sed diuino munere atque dono fuit Christianis mentibus instillatum summû Christiani nominis atque nobilitatis ornamentum, certissimumq; sanctissimæ religionis testimonium. Non desunt tamen, qui nostrorum virtuti, non dico Catones, & Brutos, quos quidem in loco deorum immortalium veneratur: sed Cleombrotum etiam fortasse, qui se amentia præcipitem è turri deiecit: aut Empedoclẽ, qui simili insania vexatus, se ipsum in Aetnæ incendium demisit: aut quemuis alium anteponet. Itaque nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atq; adeò Paulus ipse, diuini viri & omni virtutis genere præstantissimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quinetiam impurus quidam scriptor atque nefarius, in libris, in quibus & suæ ciuitatis historiam, & multas quæstiones ad Reip. statum pertinentes Etrusco sermone complexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrorum religione sentiret. Christianam religionẽ scribit illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditus fustulisse. Romani imperij ruinam, laudis & gloriæ labem, virtutis etiam militaris interitum, huic sanctissimæ summi & æterni Dei religioni assignandum putat. Tum postremò, vt aliqua ex parte vitet offensionem bonorum, id inquit non vitio religionis, sed interpretû, qui illam malè intellexerunt, accidisse: eum tamen nõ posset ostendere, quæ fuerit illa peruersa interpretatio, quæ tantorû malorum causam præbuerit. Sed vt infixò aculeo honestè posset quacumq; ratione discedere: ineptissimâ illam medicinam nulli doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si

non plures nunc monumentis inquinatissimis, quam olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuiuium Christianæ nobilitati illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo, Christi præsidio tectus, cum hominis conscclerati manibus configere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed ut eorum amentia atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur Latè enim disseminatum est hoc malum, multosque funesta contagione grauitè infecit.

PRIMUM igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset villa ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione, nihil nisi diuinum & inclytum cogitante: nihil certè illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinam familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse dixerunt, omniaque vitæ consilia ad dignitatem & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia: quis nostrorum animum non admiratur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuisse? Quantis laudibus celebratur Læna meretrix, quod multis tormentis lacerata, conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis denique Syracusanus i le Thrafo, quod nullis supplicijs adduci potuerit, ut socios coniurationis perderet. Hos certè Machiavelus ipse (sic enim appellatur præclarus scriptor, cum quo mihi res est) nullo modo contemnendos putabit, propterea quod expertes veræ religionis existerunt, quam solam laudis expertem esse vult, & cōiurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in summa laude ponit. At quam

obscura

obscura est illorum constantia, si ad nostrorum virtutem conferatur. Si enim causam respicias: illi tyrannorum odio, a quibus læsi erant, supplicia preserebant, nostri Christi amore, a quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tormenta omnia lenia putabant. Si cruciatus magnitudinem consideres atque diuturnitatem: in nostros non vñtata, vt in illos: sed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerunt, quæ diutissimè viuorum corpora lacerarent atque contunderent. Illi deinde in desperatione omnium fortunarum dignitatis speciem aliquam retinuerunt: nostri, cum sibi vtrum vellent liberum fuissent, non inuiti tamen mortem claram cum ignominiosa vita commutarunt. Si ad numerum adueritas, ridiculum est, paucissimos infinitis opponere. Hanc tu disciplinam, e qua tam præclara documenta virtutis extiterunt, contemnīs? Hac institutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili constantia armauit; quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ studium incitauit, abiectos animos atque demissos effici contendēs? Quæ est ista mentis peruersitas, vt virtutis vñbram admireris, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est. Faciem tantum crucis aspicias, virtutem illam excellentem, sub specie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angusta, tenebris oppleta & sordibus inquinata, tantæ lucis splendorem sustinere vñlo modo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus insciæ & humilitatis speciem præbet, moderatis verd, diuinòque beneficio confirmatis ostendit sapientiæ cœlestis atque diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona, omnes illam faciem videbant in qua vt

erat Esaiæ vaticinio prædictum, non erat species neque decor, non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam multi, propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despiciunt: illâ verò excellentem Christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

QVOD autem ad Romanorum imperium attinet, ut etiam de hoc, licet extra causam esse videatur, aliquid dicamus: homo rerum ciuiliū peritissimus, nō legit apud viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum commutationes & vicissitudines, naturalesq; ortus & interitus omnium rerum publicarum: neq; fieri posse, ut aliquid infra Lunam sit immortale atq; sempiternum. Omnia quemadmodū nascuntur, ita & cōcidant aliquando necesse est, importunitate mortis cūcta demolientis tādē obruantur. Quot ciuitates, quā multæ gentes & nationes prostratæ atque sepultæ iacent, quæ olim imperio & rerum gestarum gloria erant florentissimæ? Quis Assyriorum atque Persarum imperium deleuit? Quis Atheniensium opes evertit? Quis Macedonum potentiam excidit? Nihil aliud certè fuit in causa, quā natura rerum humanarum, qua nihil est in terris imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum imperium non deleuisset, si Alexander non fregisset potentiam Persarum, si Romanorum armis Macedones atq; cūcta Græcia minime corruisset: tamen necesse erat, ut omnia ista imperia vel aliorū viribus conciderēt, vel ætate confensescētia tandē interirent. Quare fir, ut nemo sapiēs admiretur mortiferos & exitiales rerūp. exitus. Cōtrā verò nihil magis admiratione dignū esse putant, quā alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem. Idcirco magis querendū arbitrantur, cur Sparta tam multis annis in iisdem moribus & eadē

reip.

reip. disciplina permanserit, quàm cur Atheniensium gloria & opes tam citò perierint. Hoc autem etiam eò est in rep. Romanorum mirabilius, quò maior fuit in illa ciuitate gloria & imperij magnitudo, quàm in omnib. alijs, quæ vnquam fuerunt. Mediocria enim facillè se sustentant, summa verò sua mole dissipantur & ruunt. Cùm ista igitur sit omnium ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum interitum admiretur, diuturnitatis verò causam, quasi rei alicuius incredibilis summo studio inuestigandæ putet; hic vir ciuili prudentia, vt sibi quidem videtur, cumulatissimus, lugeat Romæ cladem & ruinam, & quasi futura esset immortalis, ni Christi religio i impedimento fuisset, ita ipsum Dei filium in crimine vocat. Queris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respondeo, quòd quæadmodum illa ciuitas felici auspicio cõsita, deinde adulta, rebusq; gestis florens, deinde corroborata legibus & institutis ad imperij maturitatē, atque ad summā amplitudinē peruenit; ita necesse fuisse, vt adepta senectutē, vitæ tandē extremū diē morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperiū partū fuerat, & quibus retineri poterat, multò ante Christi ortū de manib. amissas fuisse. Antu cùm in Romanos mores immessa luxuria & effrenata diuitiarū cupiditas inuasisset; cùm legū atq; senatus authoritas omnino concidisset: cùm plebis animi ad spem prædæ turbulentis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cùm impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium urbem cruentaret: cùm ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarent: cùm essent omnia ista tela in reipublicæ corpus immisas; existimas fieri vilo modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde si commodum est,

venalia comitia, iudicia redempta, nundinationes prouinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reipublicæ ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelleges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euerse corruerent. Quid autem hic referam Syllani atque Mariani temporis arma? Quæ cladibus innumeris rempublicam vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem continuatæ viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere a ciuibus suis efferrenda? Itaque si a sapientibus viris interrogas, quo tempore Roma perierit, respondebunt opinor, iam ex eo tempore, quo obsoleuerat vetusta disciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futuram certissimè ex antecedentibus causis assequuntur. Si ab imperitis quæras, illam Cæsaris dominationem proferent. Nec est enim quisquam tam sine mente, qui putet post legum interitum & perditam libertatem, & totius ciuilis status conuersionem, vllum antiquæ reipublicæ vestigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Christianis moribus assignare, cum tam causa illius excidij, quàm euentus ipse Christi regis ortum multis annis præcesserit? Quòd si quærat aliquis, quid post tyrannidem constitutam illas opes Romanas ab vniuersa ciuitate in vnum collatas cominuerit: primùm illa repetā, quæ antea commemorauimus, illas artes omnes, quæ P. R. gloriam & imperiū quæsierant, iamdiu inclinatas tandè præcipites concidisse. Nam iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria; pro militari duritia, summa totius corporis & animi mollicies; pro metu legum, audacia, libido, cupiditas

piditas immensa Romanarum animos oppresserat, hominesq; patriæ amantes ad intestina bella concitabat. Deinde mores immanes imperatorum, & naturam importunam cum summa luxuria & inaudita libidine coniunctam, excisionem rebus omnibus intulisse dicam. Nec est enim cur hic tam funestas reipublicæ pestes enumeremus, cum illud constet, multos propter crudelitatem atque flagitia, fuisse tum a ciuibus suis, tum a militibus, non raro etiam ab æmulis imperij contrucidatos. Cum autem illa cōsuetudo interficiendi principis inueterasset, neque modò improbis tyrannis, sed moderatis etiam imperatoribus essent insidiæ comparatæ, illudque imperij nomen minimè sanctum hominibus fuisset: in eum locum res deducta est, ut nihil esset imperatore Romano vilius. Tandē cum S. P. Q. R. authoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset, factum est, ut milites pecuniarum sordere, quibus libuisset, imperium addicerent. Cum igitur neque generis, neque virtutis rationem ullam haberent, sed quasi constituta auctione illi, qui plura promississet, imperium venditarent: erat impurissimo cuique aditus ad summam reipub. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, ut omnia reipub. ornamenta funditus interirent, præsertim cum sæpenumero, ne vnquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi, eodē tempore diuersis in locis imperatores multi crearentur, si illi imperatores potius, quàm inaudita portentia atque prodigia, appellandi sunt. Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia tetræq; seditionibus, nullum exitum habentibus, consumptæ sunt: partim maximis bellis & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ, communem rerum humanarum condi-

tionem subierunt. Hic autem quid habes, in quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si petulantiam, si immoderatam dominandi cupiditatem, si acerbissimam ciuium inter ciues dissensionem, si postremo vium, furorem, & amentiam in Romanos mores inuexisset: iure atque merito diceres omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modò Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem atque perniciem intulerunt. Sin autè nihil est magis a moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum atque moderatum: qui pudorem & innocentiam sanctissimè colunt, & discordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas atque temerarias execrantur: ista tamè eris vel stultitia, vel impudentia, vt Christiani nominis dignitatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis ciuilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ charitatem atque virtutis constantiam? At hæc quidem omnia in Christianis moribus summa reperiuntur. Possem enumerare, quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm vquam antea propagatos. Possem postremo conuincere omnia mala, quibus postea circumuentum fuit, non religionis studio, sed contemptione potius religionis accidisse. Sed quoniam ad finem propero, illud tantum dicam, Non solum homines ipsos, verum etiam omnes humanas artes atque disciplinas, omnes nationes & imperia mors insequitur: omniaq;

omniaque tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnū est, quod nullis hostium viribus excindi, nullis opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquā poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euerſa est: Romanorum imperium est depressum atque comminutum: omnia quæ sunt, fuerunt, posteaue nascentur, quoquo modo tandem interibunt; regnum verò Christi, omnibus diuinis ornamentis amplificatum, floreſcet ſeculis infinitis, immortalique gloria atque ſempiterna circunfluet. Sic enim ſacris oraculis prædictum est: potestas eius, potestas æterna, quæ nunquam auferetur, & regnum illius, quod nunquam dissipabitur. Et alibi: placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia; & regnum eius, quia ſempiternum. Tum etiam illud: Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum: dominatio tua a generatione in generationem. De isto etiam regno est id intelligendum, quod in Regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quod etiam ex Luca perspicui potest. Dabit (inquit) ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanæ reipublicæ occasu impiè conqueri. Desinant illius ruinæ crimen, in diuinum beneficium impiè & sceleratè conijcere. Intelligant aliquando solum Christi nomen esse cui nulla vnquam ætas finem sit allatura; nempe cuius gloria, laus, virtus, splendor, opes, facultates, sint immortales atque diuinæ. Reliqua omnia fluxa & lubrica cum sint, exiguo vitæ curriculo circumscribuntur. Solum igitur Christianum nomen, cum diuinis præſidijs innitatur, erit in omni æternitate florentissimum.

Sequitur ut etiam de virtute militati aliquid dicamus, quam iste Christianis moribus & institutis longè alienam putat. Quì conuenit, inquit ille, cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Christianis omnibus præscribi solet? Nemo enim, nisi laudis studio inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda putabit: iam quod asserit, neminem nisi qui laudis studio adductus sit, fortem fieri posse: non credo faciliè concessuros illos philosophos fuisse: qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, nunquam essent tam amentes, ut eadem opera homines a cupiditate laudis abducendos & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse statuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet: sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autem sic argumentatur, quasi sola laudis cupiditas ad virtutem acuat: & non alij multò potiores sint virtutis & industriæ stimuli, quibus honorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter & studiose suscipiant: nempe insignis in patriam beneuolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde regum atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in christianorum institutis perfectissima. Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore, vel impudentia, ut hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominum famam; ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio continetur, ardenter incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant, se angelis

gelis inspectantibus omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cælestia tantum atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile atque demissum, non satis intelligo. Si superbiam & insolentiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos atque inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse Christianorum natione cõtemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si verò virtutes omnes, ut etiã eruditissimi homines prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas esse potest: tantum abest, ut mansuetudinis atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, ut etiam nullo modo a se inuicem diuelli atque disiungi queant. Itaque nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longè enim fallitur opinione, qui animi impetum non æquitatis & humanitatis studio, sed cupiditate atque furore conceitatum, fortitudinem appellandam potius quàm importunæ cuiusdam bellæ feritatem putat. Iste autem præclarus author, qui principes ad communis salutis perniciem instruit, qui imperij opes non tam æquitate & clementia quàm perfidia & crudelitate stabilire docet: appellet sanè quo velit nomine furem illum, cunctam barbariem scelere & immanitate superantem: dum modò nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinioni assentiatur. Nos verò nunquam ita amentes erimus, ut illam animi moderationem, quam sacræ literæ appellant humilitatem, ut clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem author extitit, qui & eximie fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedi-

se dicamus. Nam cum omnes virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maximè animi moderatio atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere, quàm cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate & a mentis constantia deturbari. Non itaque fennè fuit vir egregiè fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi alciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Græcorum a reliquis ducibus conuicijs indignissimè vexatus: ille verò petulantiam illam non conuicio, sed patientia comprimendam putaret? Quid hîc Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem? & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoris nomen, quàm mansuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contrà verò ut quisque maximè angustii animi est atque demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maximè propensus. Omnes illi barbari qui a disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt, ut loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbarici nomen ascripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus ut nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatus. Quòd si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit: sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, ut Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas atque impius furor, ut ea quorum tenuem vmbra in alijs suspicimus, in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria

iuria laceſſiti, ira non efferuntur. At noſtri illam diſciplinam a Chriſto acceperunt, vt humanitate conuicta, beneficijs iniuriam vlciſcantur. Ergo dicit aliquis, cum ira manſueti ſint, nunquam impetum hoſtium a ſuis ſinibus depellent, neque ſcele- ra armis reſiſtent, ſed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minimè expendit of- ficiorum momenta: nec intelligit alia alijs perſo- nis, locis, temporibus, cauſis conuenire. Chriſtiani ipſi qui in priuatis offenſionibus & iniurijs modera- tionem atque patientiam amplectuntur, iſdem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ ſalutis atque libertatis vindicæ exiſtunt, præſertim vbi ſimul agitur dignitas religionis. Tunc enim manſuetudinem indignum flagitium, patientiam ſcelus neſarium arbitrantur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moſes, quem ſacræ literæ perhibet fuiſſe inter omnes mortales miſiſſimum, qui tamen & hoſtium copias ſingulari virtute reſpreſſit, & laſi numinis offenſionem multorum ſupplicio placauit. Talis fuit etiam Dauid, quem vnum diuina oracula laude manſuetudinis vnicè commendant. Hic ta- men incredibili virtute maximos & fortiſſimos hoſtium exercitus proſtigauit, & ingentes alienigenarum ſtrages edidit. Sic etiam multi Chriſtiani prin- cipes ad omnem rationem humanitatis commo- diſſimi, bellicæ fortitudinis gloria laudem manſue- tudinis æquarunt. Quid? ipſe Chriſtus nonne ſatis exemplo ſuo nos admonuit, quatenus eſſet vtend- um manſuetudine, quo rursus in loco ſeueritatis perſona ſuſcipienda eſſet, cum ſcærilogos qui ſacras cæremonias polluebant, flagris ſeuere & acriter in- ſequutus eſt? Non eſt igitur cur cuiſquam Chriſtiana manſuetudine aſpernetur, cum ita cū vera forti- tudine coniuncta ſit, vt nihil poſſit eſſe copulatiuſ. Vtraq; enim ab eodẽ fonte manat, & altera altera

incredibiliter illustrat.

NUNC ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis ceremonijs omni scelere contaminatis. Tantâ enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem atque pecudum stragem, ut repente ex timidis seros & audaces efficeret. Nos itaque, qui nec hostias cædimus, nec quadrupedum sanguine aras cruentamus; nec exta inspicimus, magnis ad virtutem instrumētis hoc religionis incommodo priuari. Hic profectò nescio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem cum sanctissima Dei immortalis religione comparare, facinus est inexpiabile atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuò fortem evasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto authore non conquirimus omnes lanios? Cur non etiam carnifices: hos enim oportet magis efferratos esse, a quibus hominum corpora laniantur: ad arma similiter euocamus? Ut scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & a nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostendo, omnia in illis sacrificijs & ceremonijs ad imbecillitatem atque formidinem spectavisse, nec aliquid fuisse, quod animum confirmare posset? Primum preces illæ priscis atque solennibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid crebatur fuisse, si quid præposteris verbis aut sinistris ominibus effatum putabant, continuò omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus anili superstitione implicatis iniecta, cum non satis ex animi sententia liberabatur? Cum exta dirum aliquod & triste minabantur

tur exitium? Cùm verò accidisset, ut multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, ut aliarum exta darent illa signa, quibus homines ex-istimabant Deos omnia se cuncta promittere, aliarum vera tristitia denuntiarent: necesse erat, ut essent incredibili metu suspensæ mentes illorum, qui neque secundis extis propter varietatem & inconstantiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid ostenta, prodigia, aruspicum responsa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cùm nihil omnino neque natura, neque fortuito accidisset, quod non interpretaretur, deorum id consilio fieri, cladem aliquã portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quævis eiusmodi monstra atque conficta interdum prodigia, terrorem atque metum miseris hominibus incutiebant. Quid autem solistima tripudia commemorẽs? quæ cùm essent coacta, nec illis quidẽ superstitionis hominibus & auspicio valde deditis firmam spẽ facere poterant. Si verò pulli casu aliquo non pascerentur, eaque res ad militum animos permaneret, quasi de perniciæ suæ a dijs ipsis præmoniti, attoniti religione, manus cum hoste conferebant, anticipiti formidine perturbati atque impediti. Multis itaque in locis proditum memoriæ est, exercitus fusos atq; caesos esse, quòd vitio contra hostes educti fuissent. Quod quidem minimè mirum est. Cùm enim essent illa religione perfusi, ut crederent non sine deorum consilio & numine, cladem atque pestem denuntiantium, pullos iniectam offam neglexisse, ob idq; omnium mentes concidissent, manusque metu obtorpuissent, neque solita spe atque audacia prælium commisissent, necesse erat ut cladem aliquam insignem acciperent. Inde adẽ factum

est, ut omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo & cura mentis ancipiti versarentur. Quid? quod multi viri strenui, leuissimis ostentis permoti, magnam multis in locis timoris significationem dederunt? Lacedæmonij (ut de Græcis etiam aliquid dicamus) cum bellum aliquod suscepissent, regesque ipsi in patriæ finibus de more sacrificarent, si casu non litabant, exercitus continuò domum reducebant. Cumq; essent Lacedæmonij moribus & institutis ad duritiem atq; virtutem militarem educati, tamē ea imbecillitate ducta ex sacrorum impura religione tenebantur, ut bellum intermitterent. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli consilia ab illis deserta & omissa iacebant. Quid autē quæso aliud, ut Lacedæmonios omittamus, Atheniensium opes euertit, quàm anilis quædam & misera superstitio? Cum enim imperator sanè fortis Nicias, & classi & exercitui, simul cum Demosthene præfectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelligeretq; ciuitatem illam & suis viribus & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse, Demosthenesq; instaret, ut classem a portu deducerent, ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod in illa classe continebatur, miserè periret: id Nicias ipse comprobabat, religione tamen impeditus, salutare consilium exequutus non est. Paucis enim illis diebus lunæ lumen, terræ (ut certis temporibus fieri necesse est) interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent, intra triginta dies classe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & extum multis nauibus obiectis intercludunt. Clauis igitur illa, in qua flos Atticæ insuetudinis, & Atheniensium robur inerat, cum iam frustra

fra classem hostium perumpere, & e portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione mirrime dissipata atque depressa est, omnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc tu sacra impia, has religiones impuras & aniles ad virtutem erudire & instituere dices? quæ homines etiam impuros & audaces horribili formidine replebant, mentem a constantia deducebant, consilia salutis impediebant? Eam tu gratam Christo optimo maximo refers, cuius munere atque beneficio, tam impia, tam impura, tam dementi superstitione leuati atque liberati sumus, ut illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur: illis verò antiquis & impuris cæremonijs, quibus diuini honores habebantur impiorum hominum simulachris, ad virtutem incitabantur: illa certè videntur his nostræ religionis institutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione atque amentia versatus sis. Qui verè Christiana religione imbuti sunt, non alitis inuolatu, non cœcicis cantu, non extis tristitia minantibus permouentur. Non terræ motu, non fulmine, non prodigijs vllis aut monstris conturbantur. Nihil est denique, quod animum hominis Christiani conuellere aut labefactare possit. Sic est enim institutus, ut si orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia sibi pericula intendi, si cuncta incendio conflagrare atque penè consumi, ipse tamen optima spe plenus constantiam retineat, nec vllò vnquam horrore perfundatur. Primum, quia credit esse se fortissimis copijs constipatum atque communitum. Didicit enim e sacris literis, esse quosdam cœlestes exercitus, qui piorum hominum salutem tueantur, & ab illis eum commodum est, omnem impetum atque furorem hostium propulsant. Hoc enim se

præsidio vallatū esse sensit Iacob, cū castra Dei se conspiceret testificatus est. Rursus cū Syriæ exercitus Helisæi capiti immineret, ipsiusque minister formidine perterritus opē imploraret, noli timere, inquit Helisæus, plures enim nobiscum sunt. Subiungit deinde sacra historia. Cumque orasset Helisæus, ait, domine aperi oculos pueri huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, qui cingebant Helisæum. Atque ne quis in paucos illud diuinum præsidium collocatum esse putet, a libi de vniuersis, qui pietatem colunt, Deumque castè & purè venerantur, sic scriptum est. Castra posuit angelus domini in circuitu timentium eum. His igitur testimonijs qui firmissimā fidem adiungit, seq; diuino præsidio munitum esse credit, trepidare metu non potest, sed elato animo atque confidenti, id quod alio in loco scriptū est, vsurpabit. Si consistent aduersū me castra, non timebit cor meum. Si insurgat aduersū me prælium, in hoc ego sperabo. Item illud, Hi in curribus, illi in equis, nos autem in nomine Domini spem repositam habemus, ipsi confracti ceciderunt, nos autem erecti victoriā reportauimus. Hæc igitur, inquam spes, gentē Christianam imbecillo animo esse non finit. Deinde immortalitatis cogitatio atque certa gloriæ futuræ præsentio quantam vim habet, ad constantiam stabilendi; Refert Cæsar, Gallos illa Druidū disciplina, quæ persuadere nitebatur, nō interire animas, sed ab alijs corporibus ad alia post mortē transire, fuisse vehementer ad virtutem excitatos. Itaq; metu mortis neglecto, intrepidè sese in quodcunque capitis periculum atq; vitæ discrimen inferebant, cum nihil aliud esse mortem opinaretur, quā mutationē vitæ, atq; in alia corpora migrationē. Itane tandem? Frisci illi Galli, immortalitatis opinione vanissi.

vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint fore beatissimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quam omnes eos qui coluerint iustitiam & pietatem, posteaquam e corpore, quasi e vinculis emissi fuerint, in cælum euolutores, ut immortalis gloria æuo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixum, quam fore aliquando, ut corpora, quæ iam penitus consumpta sunt, instaurentur: atque cælesti splendore colustrata, rursus cum animis ipsis inuolabili fœdere coniungantur: ut sic diuinitus renouati omnibus summis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam (mihi crede) ab ista vita, innumerus ærumnis atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem postremò dicam de amore illo immenso & incredibili, quo illi, qui verè Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflammentur? Illud certè perspicuum est, nulla re magis incitari ac incendi animos, ad omnia capitis pericula subeunda, quam beneuolentia & charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suaue & iucundum, quod pro re quam habet charam suscipiatur. Mortem ipsam quæ omnibus horribilis est, & maximè pertimescenda, vltro etiam appetendam interdum putat, non modò contemnendam. Quod si tantum valet amor, leuissimis sæpè de causis inter homines conciliatus, ut contemptionem mortis etiam inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicam, quæ munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certè vi concitata Christiana nobilitas,

omnem vitæ suauitatem in laboribus & periculis ponendam esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate vehementer incensa, neq; minis, neque terroribus, neque inauditis supplicijs, a pietate dimoueri potuit. Illa postremo faciebat, vt omnia tormenta, quæ pro Christo, quem vnice & ardenter amabat, patiebatur, leuia atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Christianis æquè optabile & expetendû, atque pro Dei immortalis religione, vitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum est. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat a formidine, necesse est, vt summum atque diuinum amorem incredibilis constantia atque diuina consequatur. Vera igitur eadem religio ad virtutem facilius incitabit? Eane, quæ hostiarû fibris, aut alitum inuolatu, aut apum examine, atq; confictis môstris suspensam tenet hominû imbecillitatē? An illo potius, quæ animos ita confirmat, vt neq; totius orbis conuersione labefactari possint? Illa deinde quæ dementi superstitione ipsam humanæ virtutis exercitationē sæpenumerò inuadiuit? An illa potius, quæ infirmâ naturam mulierû, & tenerâ ætatē puerorû, incredibili virtutis cōstātia roborauit? Illa postremo, quæ nulla firma spe mētes humanas cōfirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilij ostēsiōne, certissima spe immortalitatis, diuini numinis amore atq; studio, ad diuinā virtutē erudit, & ad omniû rerû humanarû despiciētīā instruxit? Sed quid opus est hominis istius impurissimi vel impietate vel amētiâ multis argumentis conuincere, cum vtrunq; sit adeò manifestum, vt nihil facilius deprehendi possit. Impietatis scelus, cum illis maculis velit aspergere Christianā dignitatem: quod nunquam fecisset, si aliquam præclatā opinio-

opinionem de Christi numine habuisset. Furoris amentia: cum tam falsis, ineptis, malè cohærentibus rationibus nefariâ illam sententiâ confirmet. Atq; scio quidè me lógius oratione prouectû, quàm fortasse necesse fuit. Hoc autè si quis vitiosum putabit: velim vt partim tribuat hâc veniâ iusto dolori quo sù mirabiliter elatus: partim existimet, id instituto nostro minimè alienû fuisse. Cû enim de Christianæ claritatis splendore sermonè instituisse, Etruscus autè ille scriptor, eadè impuissimo genere orationis obscurare conatus esset: nò dissimuladû putauim, præsertim cum eorû numerum, qui vel scriptis illius incitati, vel spòte sua eiusdem sceleris atq; furoris affines sunt, latè & variè diffusum intelligerè. Nunc autè posteaquâ illorû petulantia confutauimus: ostendimusq; id quod erat satis apertû, nihil angustû atque demissum, sed ampla omnia atq; diuina in Christianis institutis reperiri: omnemq; sanctissimæ huius disciplinæ rationem ad animi magnitudinem & contemptionem mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionem, illorum etiam orationem paucis refutare, qui vniuersum militiæ genus, vt rem impiam atque sceleratam, Christi quæ præceptis aduersantem execrantur. Primum autem cur detestentur belligerendi rationem, cum pro æquitate religione quæ suscipitur, non satis intelligo: cum eam innumeris sacrarum literarum testimonijs laudari magnopere videamus. Quod isti non negant, sed quid aiunt? Multa fuisse in antiqua lege contenta, quæ tamen erant magis temporis causa ferenda, quam laude celebranda: vt facere diuortium, vt exteris gentibus scenerari: ex quo etiam genere esse dicunt, bellum mouere. Sed quid habet simile, vel scenus, vel diuortium cum militari virtute? Illa enim non præscripta, sed

hominum imbecillitati concessa sunt : at belli gerendi præceptum qui detrectabat, inexpressibile scelus in sese concipiebat. Vbi enim legimus fuisse poena aut execratione sancitum, si quis, ubi ritum aliqua offensione interposita licuisset, ab uxore non discederet, aut ab alienigenis foenus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, viros spiritu diuino concitatos, extremo supplicio sanxisse eorum ignauiam, qui prodire in aciem recusarent. Quid autem hic Deborah commemorem? Quæ numine sancti spiritus afflata, malè precatur ijs, qui prælia domini pro virili parte non suscipiunt: eorumque desidiam acriter atque vehementer insectatur. Rursus obijciunt circumcisionem, agni immolationem, antiqua sacrificia: quæ summa olim religione seruabantur, & post Christi aduentum coli desierunt. Quasi militia ad sacrorum caeremonias atque mysteria pertineat: & non potius reipublicæ gerendæ causa constituta sit. Illa namque sacra, in quibus erant adumbrata signa iustitiæ atque salutis per Christum optimum maximû constituendæ, posteaquàm res ipsa quæ signis illis indicabatur, aduenit, iure atque merito repudiata sunt. Hoc autem de bellica virtute existimari non potest: cùm non in caeremoniarum rationem cadat: sed causa publicæ salutis custodiendæ excolta sit, & ad civilem disciplinam pertineat. Confundere autem ea, quæ sunt secernenda; aut extremæ dementiæ est, aut summæ temeritatis argumentû. Cùm verò reipublicæ status stabiliri non possit, nisi armorum præsidio fulciatur: siquidem omnes artes pacis sunt in tutela militaris disciplinæ: qui inilitiam tollit, is remp. funditus euertit. Quod si Christianis moribus fieret, aliqua ratione inducî criminarentur homines furiosi, rempub. aliquam per Christianos mores fuisse sublatam. Quæ ca-

lunna quantum sceleris atque vanitatis habeat, iam est superius explanatum. Non vult enim Christus civilem statum conuelli: sed confirmari potius atque constitui. Quemadmodum igitur securim è manibus magistratuum non extorlit: ita neque militem gladio spoliauit: vt ille scilicet auctoritate legum armatus, improbitatem in repub. visceribus hærentem legum seueritate comprimeret: hic armis cectus, pestem reipub. imminentem virtute repelleret. Ob id Ioannes, nunquam deterruit homines ab armorum studio, sed potius militibus ipsis innocentia, & moderationis iura præscripsit. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriunt nocentes & facinorosos homines, Dei ministros appellat. Nihil esset quidem magis optandum homini Christiano, quàm vt omnes mortales sese continerent a scelere & cupiditate. Cùm verò id semper contingere non possit: & pro continentia, effrænata libido, pro iustitia, aut externa vis, aut intestinus furor exoritur: tum necessario, aut impetus hostium est armis & virtute depellendus, aut audacia ciuium ferro etiam reprimenda. Id inquit, a Christiana mansuetudine est alienum. Quasi verò vllum genus crudelitatis maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus, ne illatam iniuriam vlciscamur. Est quidem perfectæ cumulatæque virtutis, vbi nobis iniuriæ priuatim inferuntur, miram & singularem animi patientiam ostendere: vbi verò aut communis salus, aut religionis dignitas agitur; inuictum robur contra furorem atque scelus assumere. Pacem nobis vnice commendauit. Illam sanè pacem, quam nobis ipse largitus est: quæ non humano otio continetur: (quis enim suspicari potest, humanam illam securitatem nobis concessit, cùm discipulos suos omnibus

fluctibus humani furoris obiecerit) sed eam, qua in Dei gratiam, qui nobis grauiter inensus erat: & a cuius religione voluntates nostræ dissidebant, reducti sumus. Has igitur inimicitias sanguine suo, ut multis in locis Paulus testificatur; Christus extinxit, pacemque nobis sempiternam impetrauit. Hac autem frui vel maximè licebit, cum bellum acerbum & graue, pro republica, aut religionis studio geremus. Nisi fortè putamus, Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse, eo tempore, quo domestica seruorum manu comparata, maximum & fortissimum exercitum est adortus, & quatuor reges incredibili virtute deuicit, hostibusque partim cæsis, partim fuis prædam detraxit: aut Gedeonem, cum trecentis tantum viris fortissimis septus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iosua Mosi successorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam sanctitatis studio, quam bellicæ laudis gloria præstantes commemorem? Ijs ne omnibus dicemus Deum iratum fuisse, quando in hostes irruebant? An potius tum maximè diuinæ pacis fructum tulisse, cum bella sanctissima contra sceleratos homines suscipiebant? Quid nobis, inquirunt, cum illius vetustatis exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt: nos verò Christiani sumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines a Christianorum ordine atque dignitate seiungere, qui ut est demonstratum superius, egregij Christi cultores extiterunt, & eodem diuini spiritus dono atque munere, quo nos affecti sumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud significat illa conclamatio, Gladius Dei & Gedeonis: & illud rursus, Factus est super Iepte spiritus domini, & eiusmodi innumerabilia: nisi, non absque Christi numine, quod illis fortissimis hominibus præfens aderat, tanta bella suscipi atque profligari potuisse? Quid deinde illud?

de

de cœlo dimicatum est contra eos, & stellæ manentes in ordine suo & in cursu suo aduersus Syfaram pugnaverunt: nisi cœlestes exercitus, Christo imperatori, quem dominum exercituum sacra litera appellant, commissos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capeßere? Non est igitur cur hæc virtutis exempla a sanctissimis illis hominibus, ad sempiterni temporis memoriam relicta negligamus. Non enim a nobis aliena sed propria & domestica sunt, ad quorum imitationem nos ipsos aliquando excitemus oportet. Neque quisquam tam imbecilla mente sit, ut putet id Christi placitis aduersari, quod ipsius præsidio perfectum esse scimus, & ad quod gerendum, ipsius propè voce fortissimos homines incitatos fuisse compertum habemus. Ut enim vetustiora prætermittam, Constantinus imperator non tam numero militum, aut robore exercitus, aut bellandi scientia, quàm Christi præsidio, Maxentium superauit, quem ita prima impressione metu perterruit, ut in fugam turpissimam versum, ad exitiumque præcipitem, Tyberis alueo demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hostium animis, ipsius Christi numen iniecerat. Cum enim Constantinus iam de Christiana religione præclare sensisset, vidit eo fermè tempore, quo erat cum hoste congressurus, æthere puro atque sereno, crucis speciem diuino splendore coruscantem, vocemque e cœlo missam accepit, quæ illi victoriam denunciabat, si modò crucem tanquam summi atque æterni Dei vexillum, sequeretur. Inde igitur omnibus regijs insignibus, crucis signum anteposuit: in illo omnem spem non modò victoriæ, sed immortalitatis & æternæ gloriæ collocavit: illo insignitus, innumera-biles hostium exercitus fudit, imperiumque Romanum latissimè propagauit.

Quid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita confligit, ut facillimè se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora somno & cibo reficiunt, is cibi abstinentia, & votis summa religione susceptis animum confirmabat. Cuius quidem pietatis atque religionis fructum eximium tulit. Nam ubi primum signis collatis manum cum hoste conseruit, excitati repente turbines vehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt, & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ neminit Claudianus, dum ita ad Theodosium scribit:

*O nimium dulces Deo, cui fundis ab antris
 Atolus armatas hyemes, cui militat æther:
 Es concurati veniunt ad classica venti.*

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus ab exiguis initijs, ad tantam gloriæ magnitudinem peruenisse? Præsertim cum eas res gesserit, quæ viribus humanis perfici nullo modo possent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est traditum memoriæ, fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta milia Arabum, virtute & auspicijs Martelli occisa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cunctæ Africæ atque Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi verò nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduum atque munitum, quod non excellens virtus, religionis studio confirmata, expugnet & conterat. Simili religionis studio incensus Carolus Magnus, omnia grauissima bella, contra Christiani nominis hostes suscepit, nec vllum vnquam periculum Christianæ reipub. denegavit. Non immerito igitur illius virtutes, quibus tanquam gradibus in cælum

cœlum ascendit, omni genere monumentorum, immortalitati consecrata sunt. Pauci religionis ardore multis post ætatibus multi principes Itali atque Galli, duce Gothifredo, viro singulari animi virtute & egregia pietate florentissimo, expulsis Turcis, atque Saracenis, Ciliciam & Syriam, omnemque illam Asiæ partem armis receperunt, & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara atque periucunda, reliquerant: immensoque labores susceperant, ingenti armorum contentione recuperant. In quibus hominibus, nescio quid primum admirer, eximiaque virtutem? an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, ut omnem Barbariem, quæ tantum numero atque robore valebat, ut etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint, ut longè a Syriæ finibus submouerent. Singularis pietas in eo perspecta est, quod nec vlla necessitate coacti, nec iniuria laceffiti, bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, ut Christi monumenta atque vestigia, terris illis ad insignem diuini beneficii memoriam impressa, venerari, maculamque illam sanctissimi sepulchri a Barbaris oppressi, quæ in Christiana gente infederat, delere possent.

Quid autem de rebus ab Hispanis ardentissimo animo atque singulari pietate gestis sermonem instituiam? Quæ quidem eiusmodi fuerunt, ut nemo sanus suspicari valeat, eas fide Christi præstitis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissimè sese in vitæ discrimen inferere, perfici potuisse. Cum enim tota Arabia & Africa influens in Europam, Hispanos armis oppressisset, & eedē ac infinita crudelitate consumpsisset, paucissimi ex illo naufragio collecti tanta virtute hostium impetum sepresterunt, ut magnam etiam Hispaniæ partem in liber-

tatem vindicarent. Posterius deinde, maiorum exempla ita sequuti sunt, ut cum pauci admodum essent, Africa verò ingentem vim hominum sepe numerò effunderet, quæ Saracenis Hispaniam incolentibus subsidio occurrebat, non modò tantæ multitudinis incursiones atque furentes impetus sustinerent, verum etiam omnem Barbariam ex Hispania tandem exterminarent. Cuius facinoris confecti Ludovico clarissime, laus incredibilis penes Fernandum regem, avum tuum constitit, virum inuisitissimum, & in omni genere laudis excellentem. Si quærat autem aliquis causam, cur ea gens quæ florentem & integram Hispaniam oppræsserat, ab eiusdem Hispaniæ reliquijs fuerit expulsa atque profligata; non aliam reperiet, quàm religionis studium, quod quidem antea erat penè extinctum, & post illam plagam nostris gentibus insueta, fuit mirabiliter excitatum atque renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cum omnia præclara facinora pro Christi nomine suscepissent, res illas immortalitate dignissimas effecerunt. Infinitum esset, si recensere vellem, quàm multis in locis immensas hostium copias exigua manu fuderint atque deleuerint, quoties signis clarissimis sibi suppetias e cælo venire senserint. Quod quidem minimè obscurum fuit in Alfonso primo Lusitanie rege, principe vestri generis atque nominis. Is enim vir excellenti virtute & incredibili pietate præditus, cum omnem ætatem in sanctissimis bellis pro religionis dignitate susceptis consumeret, videretq; quadâ die, se cum parua manu maximis exercitibus oppositum: animaduertit in cælo Christi speciem, diuino fulgore circumlucentem, illòq; aspectu confirmatus, quinque reges vna die debellauit. Quid de eius filio Sanctio dicam? Cuius ut alia præclara facta prætermittam, illud certè fuit insigne

i nsigne ad memoriam nominis sempiterni, cum ingentes Maurorum copias in Lusitaniam erumpentes, ut inde Hispaniam vniuersam in ditionem suam redigerent, non repressit solum, sed etiam singulari virtute domuit atq; penè contriuit. Non est autem necesse, aliorum regum, qui ab istis nati sunt, etates atq; tempora persequi. Id certè nostrorum annalium literis atq; testimonio constat, neminem ferme ex illis fuisse, qui nō egregiam tum virtutis tum etiam pietatis laudem fuerit adeptus. Itaq; Mahometanis omnibus magna belli contentione superatis, ac è Lusitaniæ sinibus expulsis, exercitum etiam in oras Africae, non tam numero, quàm virtute inuictum induxerunt, clarissimisque partis victoribus, & multis ciuitatibus expugnatis, magnā Mauritaniae partem armis occupauerunt. Non est autem facile explicatu, quanto animi ardore & alacritate praelia illa à nostris commissa sint, qui ita in hostium acies irruebant, ut etiam mortem expetere viderentur. Intelligebant enim huius vitae cursum exiguo spatio circumscribi, & animi cogitationem in illam immortalem gloriam referrebāt, quæ proposita est omnibus, qui fortiter & piè moriuntur. Illa autem firmissi spe immortalitatis & studio religionis incensi, nihil interdum ardentius optabant, quàm ut vitam fluxam & breuem, quam erant paulo post naturæ concessuri, pro Christi nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum est, ut omnes illæ nationes quæ numero & impetu poterant rursus in Hispaniam redundare, ita recisæ sint, ut magis nostrorum tela suis capitibus intenta pertimescant, quàm nos illorum furorem metuamus. Postremò quantū illud est, quod vastum & immensum mare, longissima & maximè pertimescēda nauigatione transmiserunt, omnesque ferme solis obcuntis & orientis, aquilonis, austrique partes armis

peragrarunt. Quid enim hic commemorem Aethiopiani deuictam, Arabia & Persides vrbes munitissimas expugnatas: Indiam durissimo bello superatam: instructissimas classes, & maximos exercitus prostratos: Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum virtute repressam atque conuulsam? Numquid hæc omnia eiusmodi sunt, vt sine Dei immortalis ope presentissima fieri potuisse suspicemur? Equidem nunquam tantum Emanuëlis patris tui, regis inuictissimi, atque omnis memorie facile Principis, virtuti prudentiæq; tribuam: nunquam adeò Regis omnium iustissimi atq; clementissimi, Ioannis fratris tui, diuinum animi consilium & virtutem incredibilem admirabor: nunquam denique ita nostrorum audaciam, & domesticam natiuique indolem amabo, vt res tantas humana prudentia atque viribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Persæ, neque apparatu bellico Turcæ, neque numero Arabes à nostris vinci potuerunt. Sola tamen pietate atque sanctissima Christi religione, quæ in nostris semper eluxit, superati atque dissipati sunt. Hæc vnarem Lusitanam auxit, Regibus nostris decus immortale peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem eorum imperio parere assuesecit. Sed quid attinet pluribus exemplis vti, cum nihil sit clarius aut illustrius, tum ex sacrarum literarum testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam consecratis, quàm illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, vt etiam presenti numine illius administraretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem: imò potius eandem mirandum in modum illustrat atq; confirmat: cum omnem formidinem

fictissima

firmissima spe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflammet: relinquitur, non laude solum integritatis, innocentie, liberalitatis atque iustitie florere præ cæteris Christianam nationem, verum etiam gloria virtutis militaris, & omnibus virtutis ornamentis esse præstantissimam. Illud enim in omni vita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse virtutem nominandam, quæ in illud summum bonum, & ultimum omnium rerum expetendarum intueretur, & officia vitæ non humana cupiditate, sed diuina voluntate dirigat. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis ullam egregiam animi virtutem præstitisse eos, qui omnes umbras falsæ gloriæ consecuti sunt: ad veram tamen lucem & splendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Christum aspirant, cum respiciant in verum finem, cuius causa vitæ dimicationes & pericula capitis adire non gloriosum modò, sed etiam suauissimum atque iucundissimum esse putant, fortes & magnanimi sunt existimandi. Extremum illud est, ut agitemus animo, quantum nomen, quanta dignitas atque maiestas sit Christianæ nationis, quam ille princeps Deus ab contagione sceleris expiatam, sibi adoptauit, amplissimis gloriæ insignibus ornauit, & beneficijs immortalibus atque diuinis affecit. Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe quæ solum Deum tutorem atque parentem agnoscat: quam Christus Opt. Maximus ita sibi coniunxit, ut diuinorum etiam ornamentorum societate deuinciret. Nos enim illius vñctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atque sacerdotium largitus est: nostris animis rerum cælestium notitiam inspirauit, & ad omne virtutis genus mirabiliter atque diuinitus instruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam querit, in studium Christianæ virtutis incum-

bat: veram iustitiam, absolutam liberalitatem, perfectam animi moderationem, & reliquas virtutes, quæ nobis à domino præscriptæ sunt, ardentè amplectatur, eamque fortitudinem retineat, cui soli convenit huius nominis decus & amplitudo. Quid enim aliud est in vita constans, excelsum atq; magnificum? Quid non potius fluxum, demissum & turpiter abiectum? Siue enim divitiarum inconstantiam respiciamus, siue honoris & humanæ gloriæ levitatem: siue quendam fucatum generis & nobilitatis splendorem: siue postremò virtutis humanæ speciem simulatam atque fallacem: nihil reperiemus, quod mentem valeat explere, aut animum voluptate diuturna possit allicere. Omnia namq; sunt angusta, fluxa, mortalia, erroris & inanitatæ plenissima. Sola Christianæ nobilitatis ornamenta ampla sunt, immortalia, divina: quæ nulla unquam vis eripiet: nulla vetustas oblivione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humanæ pectoris angustia non possint capere tantam dignitatem illi tamen, qui Christi beneficio ab hominibus exierunt, & in divinam familiam traducti sunt: eam divino præsidio confirmati facillimè sustinebunt & tuebuntur. Licet enim in terris versentur, cælestium tamen iura retinent, & sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HABES à me munus clarissime princeps, non quidem doctrina & ingenio perpolitum, quorum utrumq; mihi deesse molestè fero: sed certè tuis studijs & animi magnitudini consentaneū. Cum enim virtutibus humanitatis, liberalitatis, constantie, fortitudinis mirabiliter ornatus sis: tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia vitæ consilia, pietate & religione Christiana metiaris. Nec enim regius atque domesticus splendor, ita tibi unquam animos extulit, ut non multo plus gloriæ atq; decoris

decoris in Christiani nominis dignitate ponendum statueres. Nec ita præclaras actiones suscepisti, ut popularis laudis auram respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, ut aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus sis, in omnibus rebus, quæ abs te singulari consilio, & incredibili virtute efficiuntur: siue illæ ad pacis ornamenta, siue ad belli gerendi rationem pertineant, ostendis facillimè, te humana negligere, & diuina studio ardentissimo contueri. Non immeritò igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hispania laude atq; prædicatione celebrat. Nemo enim est, qui modo te nouerit, quem non habeas suauitate morum, ingenij diuinitate, incredibili pietatis ardore tibi admirabiliter deuinctum. Et quanquam virtutis spectatæ conditio sit longè difficillima, siquidem non leue negotium est, hominum expectatio- ni iam propter res præclarè gestas concitatæ respondere: ea tamen est animi tui magnitudo, ut omnium de te opinionem facillimè vincere atque superare valeas. Nec enim Christus Optimus

Maximus, tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: sed numine suo te proteget, atque sempiternis ornamento decorabit.

FINIS.

LIBRI DE GLORIA

primi, Capita.

P refatio, causas, & scopum huius scripti continens.	21
Narratio, disputationis de Gloria, occasionem continens.	29
Dialogi exordium.	31
Gloria commendatio.	36
Quod gloria non sit bonum, nec expetendum.	38
Quod Gloria malis contingit.	39
Quod in opinione populari consistat.	40
Quod expulsa virtute Remp. evertat.	42
Gloria unde deducatur.	43
Opinio quare semper incerta.	44
Vitia non omnibus nec ubique carpia.	46
Quod Gloria pro populi moribus & legibus variet.	46
Legibus antiquis multa facinora permissa laudat fuisse.	48
Quare populi mores olim quam nunc, meliores.	50
Quod seditionis vulgus laudentur, & de seditionum incommodis.	

Libri secundi Capita.

V trum omnes populi sint dementes.	60
Quod Gloria studium insanos, abiectos, & seeleratos faciat.	66
Praestantissimus quisque quanto tum suo, tum Reipub. damno gloriam sectetur.	69
Quid Gloriae cupidus, philosophia contemptor est, & quantum ex eo damnum.	70
Gloria cupiditas philosopho indigna.	73
Quod Gloria studium turpe sit.	73
Quod cum prudentia pugnet.	74
Quod aduersetur Iustitiae.	76
Quod	

Quod fortitudini repugnet. 77

Quod temperantia sit inimicum. 88

Epilogus malorum Gloria catalogum continens. 94

Libri tertij Capita.

Defensionis Gloria exordium. 104

Quod Gloria nō in opinione, sed in natura sua sit, plurimis omnis generis exemplis ostenditur. 106

Quod Gloria abusus aliquis esse possit. 108

De vi & ratione Gloria. 109

Gloria principium, honestas. 115

Quasdam opiniones veras esse, & quanam ea sint. 117

Quod vulgi de rebus laudandis & vituperandis opinio, a Sapientum iudicio non discrepet. 118

Quod populus ex mediocribus tantum constet. 124

Populum iniuste seditionis accusari, & quid publice contulerit. ibidem

Non populum in viros insignes, sed paucos quosdā, ingratos extitisse. 127

Rerumpub. interitus, quibus imputandus. 128

Populum non, ut ferar, legū vincula repellere, sed sponte expetere: & quibus leges scribantur. 130

Populi mores sus facere. 132

Quod populus tyrannus, virtutis imagine deceptus adhareat: eosdem deprehensos odio persequatur. 133

Virtutis expressa laudem tribus impediri, & quanam ea sint. 135

Quod nōtio de bonis & malis, omnibus insita. 137

Populum quidem decipi posse, non diu tamen. 138

Certissima ad Gloriam via. 140

Certissima ad Sapientiam via. 141

Sola vera virtute stabilem gloriam gigni. 142

Quare viri praestantes gloriam non ambulant. 147

Libri quarti Capita.

Defensionis Gloria brevis repetitio. 148

Quantum fructum rebus humanis Gloria sit. & adferat. 149

<i>Gloriam non pugnare cum prudentia.</i>	154
<i>Gloriam iustitiæ contrariam non esse.</i>	156
<i>Quod gloriæ studiū cum fortitudine non pugnat.</i>	193
<i>Quod Gloria Temperantiæ non aduersetur.</i>	180

Libri quinti Capita.

Q uod Gloria Christianus institutus non repugnet.	185
Epilogus defensionis Gloriæ, rationem laudis contingens, ab hominis ortu repetitam.	200
<i>Quæ causa lapsus Adam fuerit, & quæ inde miseria consequuta.</i>	202
<i>Quod immoderato laudis studio vera Gloria perierit.</i>	203
<i>Quod Christus vera gloria reparator sit & Doctor.</i>	211
<i>Quod humilitas gloriæ non aduersetur.</i>	217
<i>De cælesti piorum gloria.</i>	219
<i>Vera gloria quomodo paranda.</i>	222

De Nobilitate Ciuili, Libri primi Capita.

P refatio.	225
<i>Occasionēs & causæ huius libri conscribendi.</i>	225
<i>Quæ vis sit & ratio Nobilitatis.</i>	230
<i>Quemadmodum Nobilitas ab ingenij virtutisq; præ- stantia nata, summos honores adepta sit, & opinio- nem attulerit antiquitati.</i>	237
<i>Genus clarum esse cum dijs sanguine & antiquitate deuinctum.</i>	241
<i>Quanto in honore generis Nobilitas apud bene consti- tutas nationes semper fuerit.</i>	245
<i>Quantū conferat ad dignitatē generis vetustas.</i>	248
<i>Virum plebi sit commodum, Nobilitatis imperio guber- nari.</i>	251

Libri secundi Capita.

N obilitatem generis esse mortalem, & quibus ex causis hoc fiat.	259
<i>Quibus artibus comparetur Nobilitas.</i>	260
<i>Quod acquiratur iustitia.</i>	263
<i>Fortitudine.</i>	265
<i>Liberalitate</i>	

*Liberalitate. 267. Eloquentia, Iurisprudencia alijsq;
multis artibus. 268*

Quibus vijs & modis Nobilitas amittatur. 271

*Quod extinguatur iniurijs & iniustitia. 273. Timidi-
tate & ignavia. Avaritia. 274*

*De Nouitate generis, deq; inani Nobilitatis ostentatio-
ne. 275*

*Nouorum hominum cum Nobilibus & antiqua stirpe
genitus collatio, & veri sint alteri preferenda. 277.*

*De Nobilitate Christiana, libri
primi Capita.*

P *Rafatio. 279*

*Argumentum librorum omnium de Nobilitate tum
Ciuium Christiana. 284*

De fine hominis ultimo, siue de summo bono. 285

Quid Acad. mici & Peripatetici de hoc senserint. 288

Stoicorum de summo hominis bono sententia. 294

Epicuri de summo hominis bono sententia. 301

De summo bono quid verè Christianeq; sit sentiendū. 303

*De hominis origine. 305. Creationis mundi descriptio, &
quare sit conditus. eadem*

Hominis creatio, eiusq; præstantia ante lapsum. 307

*Falsarum de summo bono opinionum cum vera colla-
tio & refutatio. 309*

De lapsu Ade, & eius post lapsum miseria. 314

Deprauationu naturæ & vanitatis opinionum origo. 317

Peccati Originalis labes. 318

Idololatrie initium unde. 319

Humana sacrificia quando & unde cæperint. eadem

Imago Dei in homine, quid? 321

*Quod soli Iudei veram religionem habuerint Christi
vsque tempora. 324*

Quod Israelitas etiā nōnullos superstisio infecerit. 326

*Conclusio operis, quod olim vera, virtus & gloria pro-
fus extincta fuerit. 327*

Libri secundi Capita.

S umma libri precedentis.	328
Quod Tempore Gratia vera tandem virtus & gloria eluxerit.	eadem
Quod Christus virtutem & docueris & dederis.	332
De virtute Christiana in genere.	336
De Nobilitate Christiana.	338
De Spiritu S. gratia, deque Christiani nominis dignitate.	340
De Christiani nominis antiquitate.	345
De singulis Christianorum virtutibus.	352
De iustitia ibid. Benignitate. Liberalitate.	354
Charitate & amicitia.	356

Libri tertij Capita.

D e formidine & constantia Christiana.	358
De Humana Christianaeq; fortitudinis differentia	359
Confutatio calumniarum Machiaveli, adversus religionem Christianam.	364
De Christianorum virtute militari.	372
An bellum Christianis sit licitum.	383
Pecoratio.	394

FINIS.

et actuali via boni
ad ista virtutes
multitudine manu
super manu fuit de tum

CSP

~~Handwritten scribble~~

1

Monday